

Ministerie van Onderwijs, Cultuur en
Wetenschap

Rijksjaarverslag **2011**

Onderwijs, Cultuur en
Wetenschap
Jaarverslag VIII

Vergaderjaar 2011–2012

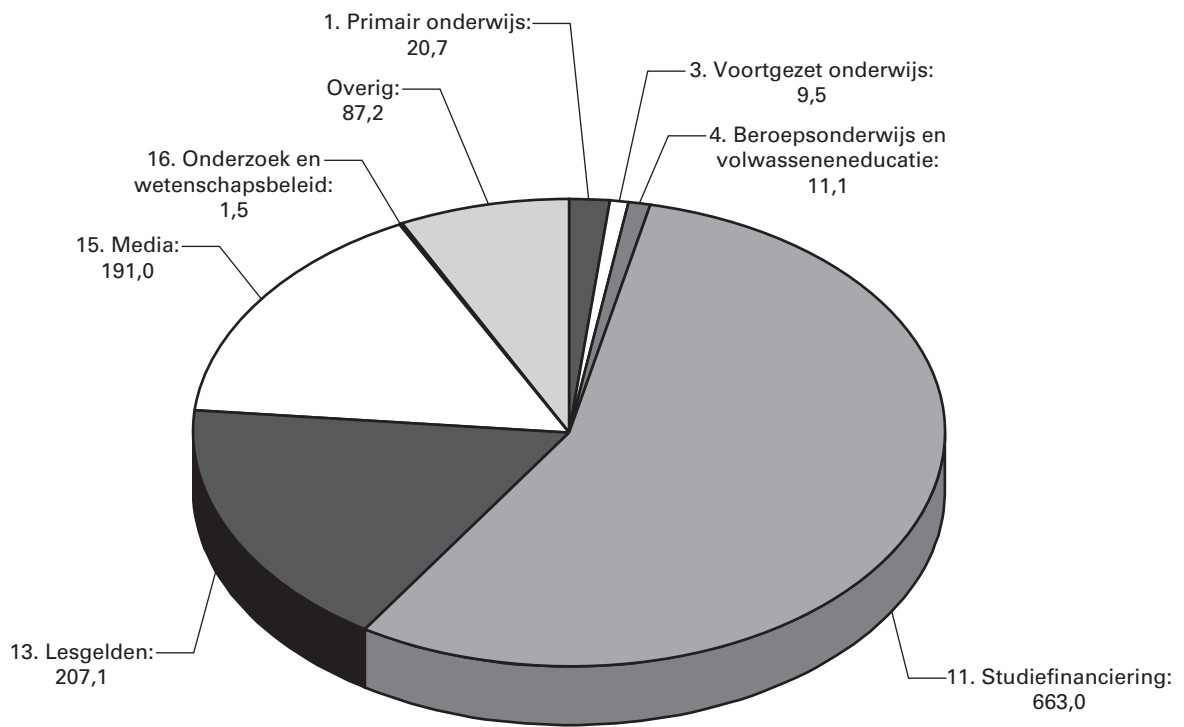
33 240 VIII

**Jaarverslag en slotwet Ministerie van Onderwijs,
Cultuur en Wetenschap 2011**

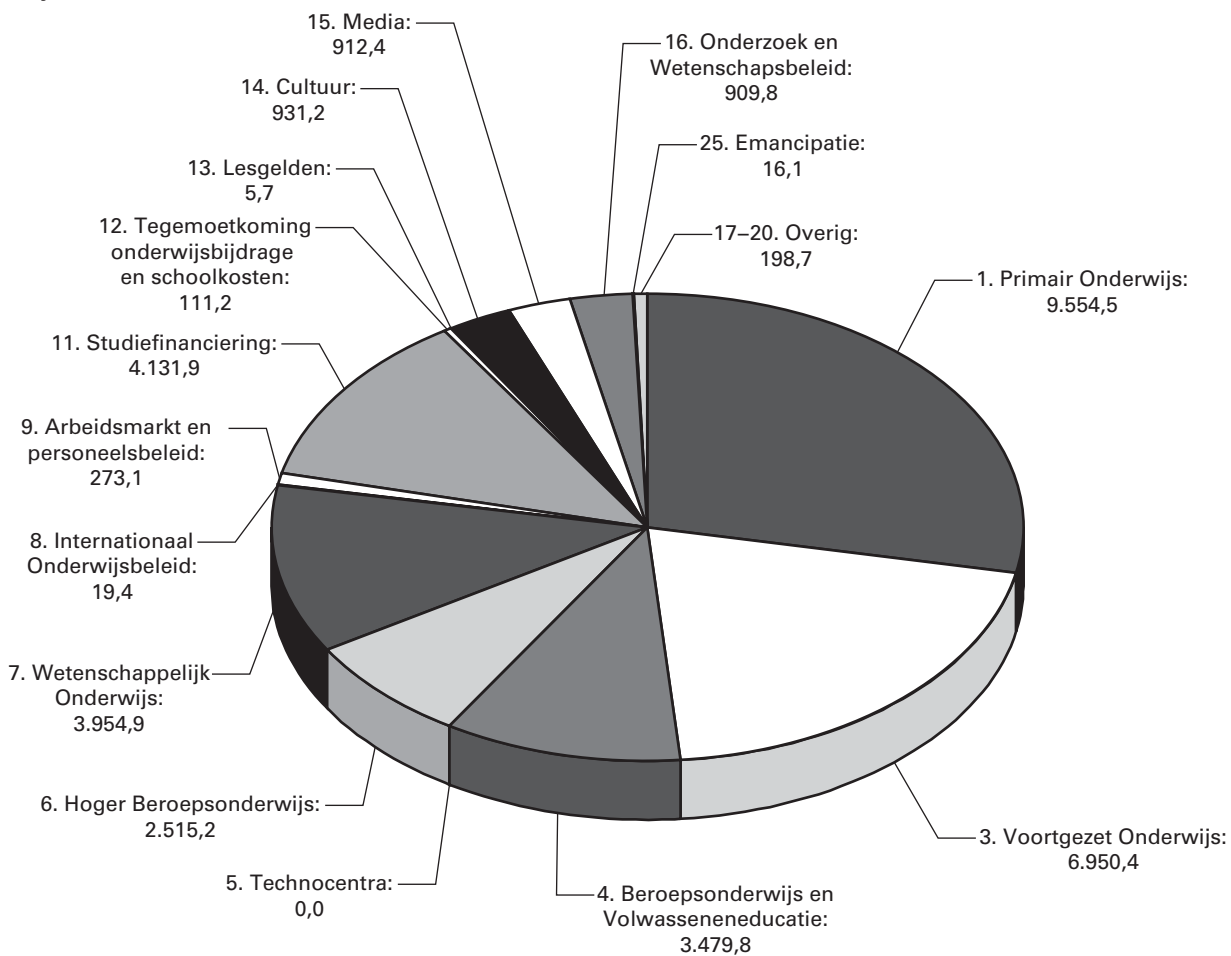
Nr. 1

**JAARVERSLAG VAN HET MINISTERIE VAN ONDERWIJS,
CULTUUR EN WETENSCHAP (VIII)**
Aangeboden 16 mei 2012

Gerealiseerde ontvangsten van het departement verdeeld over de beleidsartikelen en niet-beleidsartikelen (bedragen x € 1 miljoen)

Gerealiseerde uitgaven van het departement verdeeld over de beleidsartikelen en niet-beleidsartikelen (bedragen x € 1 miljoen)

INHOUDSOPGAVE

	blz.
A. Algemeen	7
Aanbieding van het jaarverslag en verzoek tot dechargeverlening	7
Leeswijzer	11
B. Beleidsverslag	13
<i>Beleidsverslag</i>	<i>13</i>
<i>De beleidsartikelen</i>	<i>22</i>
1. Primair onderwijs	22
3. Voortgezet onderwijs	31
4. Beroepsonderwijs en volwasseneneducatie	41
5. Technocentra	58
6. en 7. Hoger onderwijs	60
8. Internationaal beleid	73
9. Arbeidsmarkt en personeelsbeleid	77
11. Studiefinanciering	84
12. Tegemoetkoming onderwijsbijdrage en studiekosten	96
13. Lesgelden	101
14. Cultuur	103
15. Media	112
16. Onderzoek en wetenschapsbeleid	118
25. Emancipatie	128
<i>De niet-beleidsartikelen</i>	<i>133</i>
17. Nominaal en onvoorzien	133
18. t/m 20. Ministerie algemeen	137
<i>De bedrijfsvoeringsparagraaf</i>	<i>140</i>
C. Jaarrekening	146
1. Verantwoordingsstaat van het ministerie van OCW	146
2. Samenvattende verantwoordingsstaat van de baten-lastendiensten	147
3. Jaarverantwoording Dienst Uitvoering Onderwijs (DUO)	148
4. Jaarverantwoording Nationaal Archief (NA)	156
5. Saldibalans	163
6. Misbruik en oneigenlijk gebruik van wet- en regelgeving	171
7. Topinkomens	174
D. Bijlagen	175
1. RWT's en ZBO's	176
2. Overzicht inschakeling van externe adviseurs en tijdelijk personeel (externe inhuur)	181
3. Afkortingenlijst	182
4. Trefwoordenregister	186

A. ALGEMEEN

AANBIEDING VAN HET JAARVERSLAG EN VERZOEK TOT DECHARGEVERLENING

Aan de voorzitters van de Eerste en Tweede Kamer der Staten-Generaal.

Hierbij bied ik, mede namens Staatssecretaris Zijlstra, het departementale jaarverslag van het ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap over het jaar 2011 aan.

Onder verwijzing naar de artikelen 63 en 64 van de Comptabiliteitswet 2001 verzoek ik de beide Kamers van de Staten-Generaal de Minister van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap decharge te verlenen over het in het jaar 2011 gevoerde financiële beheer.

Ten behoeve van de oordeelsvorming van de Staten-Generaal over dit verzoek tot dechargeverlening is door de Algemene Rekenkamer als externe controleur op grond van artikel 82 van de Comptabiliteitswet 2001 een rapport opgesteld. Dit rapport wordt separaat door de Algemene Rekenkamer aan de Staten-Generaal aangeboden. Het rapport bevat de bevindingen en het oordeel van de Rekenkamer met betrekking tot:

- a. het gevoerde financieel en materieel beheer;
- b. de ten behoeve van dat beheer bijgehouden administraties;
- c. de financiële informatie in het jaarverslag;
- d. de betrokken saldibalans;
- e. de totstandkoming van de informatie over het gevoerde beleid en de bedrijfsvoering;
- f. de in het jaarverslag opgenomen informatie over het gevoerde beleid en de bedrijfsvoering.

Bij het besluit tot dechargeverlening dienen verder de volgende, wettelijk voorgeschreven, stukken te worden betrokken:

- a. het Financieel jaarverslag van het Rijk over 2011;
- b. het voorstel van de slotwet over het jaar 2011 die het onderhavige jaarverslag samenhangt;
- c. het rapport van de Algemene Rekenkamer over het jaar 2011 met betrekking tot het onderzoek van de centrale administratie van 's Rijks schatkist en van het Financieel jaarverslag van het Rijk;
- d. de verklaring van goedkeuring van de Algemene Rekenkamer met betrekking tot de in het Financieel jaarverslag van het Rijk over 2011 opgenomen rekening van uitgaven en ontvangsten van het Rijk over 2011, alsmede met betrekking tot de saldibalans van het Rijk over 2011 (de verklaring van goedkeuring, bedoeld in artikel 83, derde lid, van de Comptabiliteitswet 2001).

Het besluit tot dechargeverlening kan niet worden genomen, voordat de betrokken slotwet is aangenomen en voordat de verklaring van goedkeuring van de Algemene Rekenkamer is ontvangen.

De Minister van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap,
J. M. van Bijsterveldt-Vliegenthart

Dechargeverlening door de Tweede Kamer

Onder verwijzing naar artikel 64 van de Comptabiliteitswet 2001 verklaart de voorzitter van de Tweede Kamer der Staten-Generaal dat de Tweede Kamer aan het hiervoor gedane verzoek tot dechargeverlening tegemoet is gekomen door een daartoe strekkend besluit, genomen in de vergadering van

De Voorzitter van de Tweede Kamer,

Handtekening:

Datum:

Op grond van artikel 64, tweede lid van de Comptabiliteitswet 2001 wordt dit originele exemplaar van het onderhavige jaarverslag, na ondertekening van de hierboven opgenomen verklaring, ter behandeling doorgezonden aan de voorzitter van de Eerste Kamer.

Dechargeverlening door de Eerste Kamer

Onder verwijzing naar artikel 64 van de Comptabiliteitswet 2001 verklaart de voorzitter van de Eerste Kamer der Staten-Generaal dat de Eerste Kamer aan het hiervoor gedane verzoek tot dechargeverlening tegemoet is gekomen door een daartoe strekkend besluit, genomen in de vergadering van

De Voorzitter van de Eerste Kamer,

Handtekening:

Datum:

Op grond van artikel 64, derde lid van de Comptabiliteitswet 2001 wordt dit originele exemplaar van het onderhavige jaarverslag, na ondertekening van de hierboven opgenomen verklaring, doorgezonden aan de Minister van Financiën.

LEESWIJZER

Het departementaal jaarverslag 2011 bestaat uit de volgende onderdelen:

- A. Een algemeen deel
- B. Het beleidsverslag
- C. De jaarrekening
- D. Bijlagen

A. Het algemeen deel bevat de aanbieding van het departementaal jaarverslag, het verzoek tot dechargeverlening en deze leeswijzer.

Groeiparagraaf

In de tabel budgettaire gevolgen van beleid vindt u naast de uitgaven en de ontvangstenmutaties ook verplichtingenmutaties. Bij de verplichtingen wordt ook aangegeven welk deel garantieverplichtingen betreft. Het gaat hier met name om zogenaamde garanties voor bouwprojecten in het onderwijs (schatkistbankieren) en kredietgaranties/verzekeringen in de cultuursector. Hier moet gedacht worden aan een indemniteitsregeling voor kunstvoorwerpen die op uitleenbasis in een Nederlands museum zijn tentoongesteld. In de toelichting op de tabel worden de voornaamste verschillen en oorzaken verklaard tussen de oorspronkelijke begroting en de realisatie. De kasuitgaven zijn voor deze toelichting leidend. In het algemeen is er in de begroting sprake van een vaste verhouding tussen de verplichtingen en uitgaven die gerelateerd is aan het bekostigingsmoment voor scholen/instellingen. Er geldt daarom alleen een aanvullende, aparte toelichting voor de verplichtingmutaties als er sprake is van een opmerkelijk verschil met de uitgavenmutaties. Hiervoor wordt het realisatieverschil bij de verplichtingen vergeleken met het realisatieverschil bij de uitgaven. En als het realisatieverschil van de verplichtingen meer dan 10% groter (of kleiner) is dan het realisatieverschil van de uitgaven, dan worden de verplichtingenmutaties apart toegelicht.

Het accent van de toelichting op de operationele doelstellingen ligt vooral op de geboekte resultaten van in 2011 in gang gezette specifieke actieplannen. In het algemeen wordt hier niet ingegaan op «going concern» resultaten.

Artikel 24 Kinderopvang is bij de vorming van het nieuwe kabinet inclusief budget overgegaan naar het ministerie van SZW. Dit artikel maakt dan ook geen deel uit van het departementaal jaarverslag.

B. Het beleidsverslag kent de volgende elementen:

- 1. Beleidsverslag
- 2. De beleidsartikelen
- 3. De niet-beleidsartikelen
- 4. Bedrijfsvoeringparagraaf

1. Beleidsverslag

In het beleidsverslag kijken we terug op de activiteiten in 2011.

2. De beleidsartikelen

In de begroting 2011 is bij elk artikel aandacht besteed aan de externe factoren die de resultaten van het beleid mogelijk kunnen beïnvloeden. In deze verantwoording wordt alleen op deze factoren teruggekomen indien

zij daadwerkelijk van invloed zijn geweest op het al dan niet behalen van de beoogde doelstellingen.

3. De niet-beleidsartikelen

Op artikel 17 (Nominaal en onvoorzien) wordt een overzicht gegeven van de verdelingen van tijdelijk geparkeerde middelen die later over de artikelen worden verdeeld, zoals de loon- en prijsbijstelling. De apparaatsuitgaven van het bestuursdepartement, de inspecties en de adviesraden worden op artikel 18 t/m 20 (ministerie algemeen) verantwoord.

4. Bedrijfsvoeringparagraaf

In de bedrijfsvoeringparagraaf wordt verslag gedaan over de bedrijfsvoering. De paragraaf bevat tevens de mededeling bedrijfsvoering. Deze heeft betrekking op het financieel en materieelbeheer en de daarvoor bijgehouden administraties.

C. De jaarrekening

De jaarrekening bevat de departementale verantwoordingsstaat 2011, de samenvattende verantwoordingsstaat 2011 van de baten-lastendiensten, de jaarverantwoording van de baten-lastendiensten Dienst Uitvoering Onderwijs (DUO) en het Nationaal Archief (NA), de saldibalans, de paragraaf misbruik en oneigenlijk gebruik van wet- en regelgeving en het overzicht topinkomens.

D. De volgende bijlagen zijn opgenomen:

1. ZBO's/RWT's departementaal jaarverslag 2011
2. Overzicht inschakeling van externe adviseurs en tijdelijk personeel (externe inhuur)
3. Afkortingen
4. Trefwoorden

B. BELEIDSVERSLAG

BELEIDSVERSLAG OVER 2011

Inleiding: een veerkrachtige samenleving en een sterke economie

Onderwijs, wetenschap, cultuur, media en emancipatie zijn van grote waarde voor de ontwikkeling van onze samenleving. Ze dragen in belangrijke mate bij aan een veerkrachtige samenleving die toegerust is voor de uitdagingen waarvoor onze maatschappij zich ziet gesteld. Onderwijs en wetenschap zijn ook cruciaal voor het realiseren van onze ambitie te behoren tot de top 5 van 's werelds kenniseconomieën (Nederland staat nu op de zevende plaats in het *Global Competitiveness Report 2011–2012*). Een hoog opgeleide beroepsbevolking maakt het verschil in de hevige internationale concurrentiestrijd, net als vindingrijkheid en het vermogen om nieuwe vindingen om te zetten in praktische toepassingen.

Om deze ambities te realiseren brengen we binnen de domeinen van onderwijs, cultuur en wetenschap twee grote bewegingen op gang of versterken we die waar ze zich al voordoen.

De eerste omslag is die naar een cultuur van hoge verwachtingen en excellentie die we vooral in onderwijs en wetenschap bevorderen. Dit vraagt van instellingen voor onderwijs, cultuur en wetenschap dat ze een kwalitatief hoogwaardig aanbod leveren en streven naar hogere prestaties. Ambitie gedijt alleen op een stevige basis, die moet dan ook op orde zijn. Samengevat, de basis op orde en de lat omhoog.

De tweede omslag is die naar instellingen die stevig zijn geworteld in de samenleving. Vooral in de cultuur- en mediasector streven we ernaar dat instellingen en kunstenaars de band met hun publiek en met de samenleving versterken en meer private inkomsten verwerven. Maar ook in onderwijs en wetenschap stimuleren we dat instellingen hun banden met betrokken maatschappelijke partijen versterken.

Vier van de 17 hervormingen van het kabinet Rutte staan in het teken van deze twee bewegingen: prestatiebeloning voor leraren (hervorming nr. 8 van de 17), het sociaal leenstelsel voor de masterfase (nr. 9), de stelselwijziging publieke omroep (nr. 10) en de stelselwijziging cultuur (nr. 11).

In dit beleidsverslag presenteren we de voortgang die we in 2011 hebben geboekt om onze doelen te bereiken. 2011 was het jaar van de verdere uitwerking van het regeerakkoord, het overleg met partijen in het veld daarover en de voorbereiding van de daadwerkelijke implementatie van onze voornemens. Dat heeft op diverse domeinen geleid tot convenanten met partijen uit het veld waarin onze gezamenlijke ambities zijn vastgelegd. Daarnaast is vooral gewerkt aan wet- en regelgeving die in 2011 aan de Tweede Kamer is aangeboden of in 2012 zal worden aangeboden.

Onderwijs

Funderend onderwijs

Het Nederlandse onderwijs presteert in internationale vergelijkingen bovengemiddeld. Zo presteert in Europa alleen Finland consequent beter in het funderend onderwijs (bijvoorbeeld PISA, 2010). Nederland kent ook

steeds minder (zeer) zwakke scholen. Het aantal voortijdig schoolverlaters neemt af en onze minder goede leerlingen scoren internationaal vergeleken hoog. Het aantal leerlingen in havo en vwo neemt gestaag toe.

Tegelijkertijd is alertheid geboden. In het voortgezet onderwijs, maar vooral in het basisonderwijs, blijven de prestaties van de beste leerlingen achter bij veel andere ontwikkelde landen. Leerlingen in het voortgezet onderwijs slagen met lagere cijfers voor Nederlands, Engels en wiskunde dan enkele jaren geleden. En de absolute scores van Nederlandse leerlingen op PISA 2009 waren minder goed dan die in 2003.

Actieplannen

Om hoge prestaties te bevorderen, stimuleren we dat scholen opbrengstgericht werken, ofwel «systematisch en doelgericht werken aan het maximaliseren van prestaties». We investeren in de professionalisering van leraren gericht op dat opbrengstgericht werken, waarvan differentiëren in de klas een belangrijk onderdeel is. Dit is de hoofdlijn van ons beleid die we hebben vastgelegd in de *actieplannen voor het primair onderwijs, het voortgezet onderwijs en het lerarenbeleid* die in het voorjaar van 2011 gelijktijdig verschenen (Kamerstuk 32 500 VIII, nr. 176). We streven naar een stelsel dat zich kenmerkt door de combinatie van ruimte voor de scholen om eigen keuzes te maken en heldere landelijke kaders (zoals referentieniveaus taal en rekenen; centrale toetsing en examinering). Ruimte ontstaat onder meer doordat we een einde maken aan onnodige bureaucratische lasten en het primaire proces op scholen centraal stellen.

De actieplannen vormden de basis voor het overleg met onze partners in het veld dat uiteindelijk resulteerde in de bestuursakkoorden met de VO-raad en de PO-raad die eind 2011 en begin 2012 werden afgesloten (Kamerstukken 31 289, nr. 110 respectievelijk 31 293, nr. 132). In de akkoorden formuleren we onze gedeelde ambities, en hebben we die ambities vertaald in concrete prestatieafspraken voor de sectoren. Bovendien bevatten de akkoorden een samenhangende aanpak om de kwaliteit van het onderwijs verder te verhogen. Besturen en scholen hebben de verantwoordelijkheid en ruimte om de sectorale prestatieafspraken te vertalen naar doelstellingen op schoolniveau en om opbrengstgericht werken, excellentie, professionalisering van leraren en schoolorganisatie en passend onderwijs op hun specifieke situatie toegepast vorm te geven. De wijze van uitvoering waarvoor we hebben gekozen, past daarbij. De investeringsmiddelen komen in een prestatiebox bovenop de lumpsum. De verantwoording daarover is onderdeel van de reguliere verantwoording door scholen. Daarnaast kunnen besturen de hulp van een speciale ondersteuningsorganisatie inroepen, School aan Zet.

Hervorming 8: Prestatiebeloning voor leraren

We willen excellentie zichtbaar maken, waarderen en belonen. Dat geldt ook voor goede en excellente leraren en lerarenteams. Daarom beproeft dit kabinet of prestatiebeloning voor leraren bijdraagt aan een professioneel personeelsbeleid met een transparante evaluatie van de prestaties van leraren en uiteindelijk aan betere resultaten van leerlingen. Aan het eind van 2011 hebben we daartoe een regeling voor *experimenten prestatiebeloning* (Stcrt. 2011, 21446) gepubliceerd, waarop besturen en instellingen in primair onderwijs, voortgezet onderwijs en middelbaar beroepsonderwijs samen met wetenschappelijk onderzoekers kunnen intekenen om vanaf 2012 te experimenteren met prestatiebeloning. Op

basis van de uitkomsten van deze experimenten wordt in 2015 besloten over de structurele invoering.

Ouderbetrokkenheid

Scholen en leraren kunnen het niet alleen. Daarom streven we er naar dat scholen zijn ingebed in hun maatschappelijke omgeving. Naar scholen die enerzijds steun zoeken bij maatschappelijke partijen en die in samenwerking een eigen missie en visie ontwikkelen en die zich anderzijds dan ook laten aanspreken op het bereiken van de afgesproken doelen. De school is een leergemeenschap waarin de betrokkenen gezamenlijk de waarden dragen die in die gemeenschap zijn overeengekomen en die het leren bevorderen. Ouders zijn daarin cruciaal, ze zijn van grote betekenis voor het leren van hun kinderen. In onze brief aan de Tweede Kamer over *ouderbetrokkenheid* van december 2011 hebben we diverse maatregelen aangekondigd om ouderbetrokkenheid verder te stimuleren (Kamerstuk 33 000 VIII, nr. 121).

Passend onderwijs

In 2011 is het wetsvoorstel ingediend bij de Tweede Kamer waarin een majeure operatie in het stelsel voor *speciale onderwijsondersteuning* (voortgezet) speciaal onderwijs en leerlinggebonden financiering) uiteen is gezet (Kamerstuk 33 106, nr. 2). Deze veranderingen zullen veel van het onderwijsveld vragen. Schoolbesturen krijgen een zorgplicht om alle kinderen het onderwijs te bieden en de ondersteuning daarbij die ze nodig hebben. Om die zorgplicht te realiseren, vormen schoolbesturen samenwerkingsverbanden van regulier en speciaal onderwijs. De invoering van passend onderwijs gaat gepaard met een bezuiniging van € 300 miljoen. De oploop van de bezuinigingsopgave is in april 2011 getemporiseerd (in vergelijking met de oploop in het Regeerakkoord). Voor de oplossing van de personele problematiek die ontstaat als gevolg van de bezuiniging is het in 2011 tot een onderhandelaarsakkoord gekomen dat in 2012 verder wordt uitgewerkt. Om passend onderwijs te kunnen realiseren, wordt een groot beroep gedaan op leraren in regulier en speciaal onderwijs. Reguliere scholen kunnen de professionaliseringsmiddelen inzetten om leraren te scholen in het omgaan met verschillen tussen leerlingen. In het (voortgezet) speciaal onderwijs kunnen de investeringen in opbrengstgericht werken en professionalisering door schoolbesturen worden aangewend om te voldoen aan de eisen van het wetsvoorstel kwaliteit (v)so (Kamerstuk 32 812) dat eveneens in 2011 aan de Tweede Kamer is aangeboden.

Toezicht

Scherp toezicht, als onderdeel van een pakket aan maatregelen, werpt ook vruchten af in het terug dringen van het aantal (*zeer*) *zwakke scholen en opleidingen*. Elk jaar dat een school of opleiding (*zeer*) zwak is, betekent voor de leerlingen dat hun kansen in het onderwijs en op de arbeidsmarkt worden verkleind. Daarom hebben we een strengere aanpak in gang gezet. Vanaf schooljaar 2010–2011 worden schoolbesturen in het funderend onderwijs aan de hand van een «vroege waarschuwing» dringend gestimuleerd snel te starten met een verbetertraject als de opbrengsten dalen. Hiermee lopen we vooruit op de verkorting van de verbetertermijn die wordt neergelegd in een wetwijziging waaraan we momenteel werken.

Het toezicht door de Inspectie van het Onderwijs (verder: Inspectie) speelt een belangrijke rol in het waarborgen van de kwaliteit in het onderwijs. In 2011 is een wetsvoorstel in de Tweede Kamer aanvaard waarin we het

Beleidsverslag

inspectietoezicht scherper richten op minder presterende instellingen (Kamerstuk 32 193). De voornaamste principes in de daarin opgenomen voornemens zijn ten eerste het verankeren van risicogericht toezicht, zodat de Inspectie vooral optreedt waar scholen tekort schieten. Verder worden de taken van de Inspectie uitgebreid met toezicht op de kwaliteit van het onderwijspersoneel en op financiën, en is het mandaat duidelijk vastgelegd om sancties toe te passen. Het wetsvoorstel is begin 2012 ook door de Eerste Kamer aangenomen.

Om administratieve lasten te verminderen, zijn in 2011 de laatste sectoren overgegaan naar een *vereenvoudigde uitvoering van de bekostiging*. Nu krijgen de instellingen in alle onderwijssectoren op vaste momenten eenduidige beschikkingen waarop alle toekenningen helder zijn gerangschikt. Deze zijn zowel digitaal als op papier beschikbaar. Ook de administratieve lasten voor de inning van lesgeld zijn verminderd. Dit gebeurt nu op basis van het register, scholen hoeven geen onderwijskaart meer in te sturen.

Beroepsonderwijs

Op 16 februari 2011 hebben we het actieplan «Focus op Vakmanschap» (Kamerstuk 31 524, nr. 88) gepresenteerd, de agenda voor het beroepsonderwijs in de komende jaren. De route via het beroepsonderwijs naar het hoger onderwijs zal competitief zijn met het algemeen vormend onderwijs. Daarom worden opleidingen verkort, wordt het aantal uren geïntensiveerd, wordt de kwaliteit van examens verstevigd en geven we met de invoering van de entreeopleiding extra aandacht aan de meest kwetsbare jongeren. Over de voortgang van de implementatie van dit actieplan is op 28 november 2011 een brief naar de Tweede Kamer gestuurd (Kamerstuk 31 524, 120).

Verbetering van de doelmatigheid is in die brief een belangrijk thema. We willen dat instellingen werk maken van een doelmatig aanbod aan beroepsopleidingen en regionaal niveau. Instellingen moeten samen met het regionale bedrijfsleven keuzes maken voor een helder portfolio aan opleidingen. Daarnaast hebben we de Stichting Beroepsonderwijs Bedrijfsleven gevraagd een advies te geven over de kwalificatiestructuur. Op basis daarvan nemen we een besluit over een herziene set aan kwalificaties.

Samen met het bedrijfsleven en onderwijsinstellingen werken we samen met de ministeries van EL&I en SZW een aanpak uit voor de technieksector, mede op basis van het Masterplan Techniek dat door de organisaties en onderwijsinstellingen is ontwikkeld. We richten ons hierbij op meer deelname van jongeren aan techniekopleidingen in het vmbo en mbo.

Voor de drie wetsvoorstellen die voortvloeien uit het actieplan is het advies van de Raad van State ontvangen. De wetsvoorstellen gaan over het verkorten en intensiveren van beroepsopleidingen, de invoering van entree-opleidingen, de modernisering van de bekostiging, de invoering van het 30+-arrangement en de bekostiging van het vavo en overige educatie. Dit laatste onderdeel is inmiddels naar de Tweede Kamer gestuurd. Na verwerking van de andere adviezen worden de overige wetsvoorstellen aangeboden.

Beleidsverslag

Op 22 november 2011 is een bestuursakkoord gesloten tussen het ministerie van OCW en de MBO Raad (Kamerstuk 27 923, nr. 121). Hierin hebben we afspraken gemaakt over de verdere professionalisering van medewerkers in het mbo voor de periode 2011–2015.

We hebben een ambitieuze doelstelling geformuleerd om *voortijdig schoolverlaten* fors terug te dringen: in 2016 is het aantal nieuwe voortijdig schoolverlaters maximaal 25 000. In 2011 bleek dat het aantal vsv'ers verder is gedaald maar dat hard gewerkt moet worden om de doelstelling voor 2016 te halen. Tegelijk hebben we nieuwe initiatieven aangekondigd om de verscherpte doelstelling te kunnen halen, vooral in de intensivering van het onderwijs in het mbo, scherp toezicht en verbeterde regionale samenwerking met instanties voor zorg, veiligheid en arbeidsmarkt.

Hoger onderwijs

Op 1 juli 2011 hebben we samen met de minister van EL&I de Strategische Agenda Hoger Onderwijs, Onderzoek en Wetenschap «Kwaliteit in verscheidenheid» uitgebracht (Kamerstuk 31 288, nr. 194). Daarin schetsen we de koerswijzigingen die in het hoger onderwijs nodig zijn. Belangrijk is dat de lat in het hoger onderwijs omhoog gaat, zowel voor de studenten als aan de kant van de opleidingen. Meer ruimte voor selectie en excellentie, intensivering van het onderwijs (meer contacturen), een hoger opleidingsniveau van de docenten en een betere kwaliteitsborging passen daarbij. Om kwaliteit te kunnen leveren, moeten de instellingen scherpe keuzes maken, zowel in het onderwijs als in het onderzoek. Meer profilering van instellingen, differentiatie in het onderwijs en herordering van het onderwijsaanbod leidend tot minder opleidingen en meer brede bachelors, zijn nodig. Hetzelfde geldt voor een stevige focus op de behoeften van de topsectoren en de maatschappelijke uitdagingen.

Om profilering van onderwijs en onderzoek te bevorderen, de onderwijskwaliteit en het studiesucces te verbeteren en valorisatie structureel te verankeren in het beleid van de hogescholen en universiteiten, worden in de zomer van 2012 prestatieafspraken gemaakt met alle individuele bekostigde instellingen voor hoger onderwijs. De hoofdlijnenakkoorden die eind 2011 gesloten zijn met de HBO-raad en de VSNU vormen het kader voor deze prestatieafspraken (Kamerstukken 31 288, nr. 246 en nr. 247). In de prestatieafspraken wordt vastgelegd welke ambities de individuele instellingen (gegeven hun specifieke context) zullen realiseren. In de bekostiging wordt een deel voor «kwaliteit en profiel» geïntroduceerd met een omvang die in deze kabinetsperiode oploopt tot € 310 miljoen (ruim 7% van de onderwijsbekostiging). De instellingen krijgen hun relatieve aandeel uit dit budget op voorwaarde dat een prestatieafpraak tot stand komt. Continueren van de middelen in 2017–2020 is afhankelijk van de realisatie van de afgesproken prestaties ten aanzien van kwaliteit en studiesucces.

De private aanbieders van hoger onderwijs leveren ook een substantiële bijdrage aan de uitvoering van de strategische agenda (met name voor de groep werkenden binnen de studentenpopulatie). Begin 2012 zijn daarover afspraken gemaakt in een hoofdlijnenakkoord met de NRTO (Kamerstuk 31 288, nr. 254).

In juli 2011 is het wetsvoorstel verhoging collegegeld *langstudeerders* aangenomen door de Eerste Kamer (Kamerstuk 32 618). Doel van de maatregel is het studierendement te verhogen. Studenten die het wettelijk collegegeld zijn verschuldigd, mogen met deze maatregel 1 jaar uitlopen in hun bachelorfase en 1 jaar in hun masterfase. Daarna betalen ze het verhoogd collegegeld. In april 2011 is besloten tot een temporisering van de bezuinigingsopgave die gekoppeld is aan de maatregel langstudeerders.

In de beleidsreactie op onderzoeken van de Inspectie en de Nederlands-Vlaamse Accreditatie Organisatie van mei 2011 (Kamerstuk 31 288, nr. 167) en in de Strategische Agenda Hoger Onderwijs, Onderzoek en Wetenschap (Kamerstuk 31 288, nr. 194) hebben we een pakket maatregelen aangekondigd met als doel de kwaliteit van het hoger onderwijs structureel te verbeteren en de lat in het hbo structureel hoger te leggen, waaronder een wetsvoorstel kwaliteitsborging dat in 2011 is voorbereid.

Hervorming 9: sociaal leenstelsel masterfase

Begin 2012 is een wetsvoorstel naar de Tweede Kamer gestuurd om het *sociaal leenstelsel voor de masterfase* in te voeren (Kamerstuk 33 145). De basisbeurs in de masterfase maakt plaats voor leningen tegen gunstige voorwaarden. Ook worden er vereenvoudigingen doorgevoerd waardoor het stelsel toekomstbestendiger wordt en de administratieve lasten afnemen. Daarnaast besteden we veel aandacht aan de manier waarop over de veranderingen in wetgeving aan de studenten zal worden gecommuniceerd. De budgettaire opbrengsten van de maatregel langstudeerders en het sociaal leenstelsel worden geherinvesteerd in het onderwijs met als doel de kwaliteit te verhogen.

Caribisch Nederland

In 2011 zijn de nieuwe OCW-wetten voor *Caribisch Nederland* in werking getreden. In het voorjaar heeft de eerste onderwijsconferentie van Caribisch Nederland plaatsgevonden, waar alle betrokkenen op Bonaire, Saba en Sint Eustatius met de Nederlandse minister van OCW de «Onderwijsagenda Caribisch Nederland» hebben vastgesteld. Deze agenda legt de onderwijsambities vast tot 2016. In 2011 is door de scholen hard gewerkt aan de verdere verbetering van de onderwijskwaliteit. Er zijn daarnaast per eiland plannen vastgesteld voor de verbetering van de onderwijshuisvesting. De uitvoering van deze plannen is gestart. Verder is met ingang van het schooljaar 2011–2012 het geautomatiseerde systeem ter uitvoering van de wet studiefinanciering BES (WSF BES) (Stb. 2011, 33) in werking getreden. Hiermee wordt studiefinanciering uitgekeerd aan de studenten afkomstig van een van deze drie eilanden.

Wetenschap

Nederlandse onderzoekers en onderzoeksinstituten kunnen zich meten met de besten van de wereld. We hebben instellingen met een duidelijk herkenbaar profiel. Nederland behoort met de relatieve citatiescore tot de wereldtop en ook de productiviteit (aantal publicaties per onderzoeker) is hoog. Het Nederlandse wetenschappelijk onderzoek levert een belangrijke bijdrage aan grote maatschappelijke vraagstukken. Het internationale bedrijfsleven citeert bovengemiddeld vaak Nederlands wetenschappelijk onderzoek en Nederlandse bedrijven dragen relatief veel bij aan de financiering van toegepast wetenschappelijk onderzoek. Tegelijkertijd blijft het aantal innoverende bedrijven dat samenwerkt met publieke kennisin-

stellingen achter. Universiteiten worden door bedrijven in Nederland niet gezien als belangrijke kennisbron.

Profilering

We kunnen niet overal in uitblinken en we moeten onze wetenschappelijke sterktes optimaal benutten. In de Strategische Agenda «Kwaliteit in verscheidenheid» (Kamerstuk 31 288, nr. 194) leggen we daarom de nadruk op profilering. Profilering draagt in de eerste plaats bij aan het verder versterken van die sectoren waar wij als Nederland wetenschappelijk en economisch sterk in zijn, zodat ons land de internationale concurrentie aankan. Dit vraagt om focus op de economische topsectoren. Maar ook buiten de economische topsectoren zijn focus en massa nodig om internationaal te kunnen excelleren. Daarvoor moet er binnen de Nederlandse wetenschappelijke gemeenschap voldoende ruimte zijn voor fundamenteel, vrij en ongebonden onderzoek. Het is de nieuwsgierigheid van wetenschappers die aan de basis ligt van doorbraken in het wetenschappelijk onderzoek. Kennis moet beter worden benut. Universiteiten moeten ondernemende universiteiten worden. Ook onderzoekers moeten ondernemender worden.

Met de universiteiten is een *hoofdlijnenakkoord* gesloten dat onder meer moet leiden tot meer zwaartepuntvorming en profilering in het wetenschappelijk onderzoek. In het topsectorenbeleid zijn innovatiecontracten ontwikkeld met als doel de samenwerking in de gouden driehoek van overheid, kennisinstellingen en bedrijven te verbeteren en zo de innovatiekracht van ons land te versterken. Bij het talentinstrumentarium is besloten de Vernieuwingsimpuls in haar huidige vorm en omvang voort te zetten. Dit geldt tevens voor het programma Graduate Schools. De Vernieuwingsimpuls is al jaren het succesinstrument voor persoonlijke subsidies aan excellente onderzoekers en vormt een uitstekende brug naar subsidieaanvragen in Europees kader (ERC). Ook in de Europese samenwerking zijn goede successen geboekt. Van het Zevende Kaderprogramma slaat 6,7 procent neer in ons land, meer dan verhoudingsgewijs was te verwachten.

Hervorming 10: publieke omroep

De publieke omroep heeft als opdracht om een kwalitatief hoogwaardig programma-aanbod te verzorgen voor een breed publiek. De publieke middelen zijn nu versnipperd over in totaal 21 partijen, waardoor primaire processen inefficiënt verlopen, de besluitvorming moeilijk van de grond komt en de bestuurbaarheid van het geheel uit balans is geraakt.

Vanaf 2016 is het landelijke omroepbestel vereenvoudigd en de bezuinigingsopdracht uit het Regeerakkoord gerealiseerd. De landelijke publieke omroep bestaat uit niet meer dan acht organisaties, waaronder twee taakorganisaties en maximaal zes omroeporganisaties op basis van leden. Door vergaande integratie en samenwerking van (delen van) deze organisaties en van programmatische en productieprocessen, is de landelijke publieke omroep in staat om efficiënt te opereren. Integratie vindt ook plaats tussen de landelijke en de regionale omroep, zodat er één publieke omroep ontstaat, met zowel landelijke als regionale taken.

In 2011 hebben we in het kader van de *stelselherziening publieke omroep* allereerst een onderzoek laten uitvoeren naar de besparingsmogelijkheden bij de publieke omroep. Het onderzoek maakt duidelijk dat de besparingen bij de publieke omroep gerealiseerd kunnen worden met

behoud van de kwaliteit en de pluriformiteit van het media-aanbod, maar alleen als omroepen fuseren en er drie netten gehandhaafd blijven. Vervolgens zijn de omroepverenigingen aan de slag gegaan met de opdracht om met de bestaande partijen tot een efficiënte en eenvoudige organisatie te komen, binnen de door ons gestelde kaders. Het akkoord dat bereikt is, en bekrachtigd door de minister, zal de komende jaren in de praktijk worden uitgewerkt door de partijen in Hilversum, en via een wijziging van de Mediawet.

Hervorming 11: stelselwijziging cultuur

Het kabinet staat voor een omslag in de cultuursector naar instellingen en kunstenaars die behalve hoogwaardige artistieke kwaliteit ook ondernemender zijn, hun publieksbereik vergroten en meer eigen inkomsten verwerven. De artistieke kwaliteit vormt daarom het vertrek- en niet het eindpunt. Het gaat om meer dan kwaliteit. De rijksoverheid blijft verantwoordelijk voor een culturele Basisinfrastructuur (BIS) met kwaliteit waarbij het uitgangspunt is dat in alle regio's een kwalitatief hoogwaardig aanbod blijft bestaan. Daarnaast zijn educatie, behoud en beheer van erfgoed en vernieuwing en talent belangrijk.

2011 stond vooral in het teken van de *stelselwijziging cultuur* die met ingang van de subsidieplanperiode 2013–2016 zijn beslag zal krijgen en waarin tevens de bezuinigingsopdracht van het regeerakkoord wordt gerealiseerd. Het richtinggevende kader voor de stelselwijziging is de *Uitgangspuntenbrief cultuurbeleid* (Kamerstuk 32 500 VIII, nr. 75). Dit kader voorziet onder meer in een nieuwe invulling van de Basisinfrastructuur en een (al eerder met de sector overeengekomen) eigen inkomstennorm van 17,5 procent.

Als onderdeel van de stelselwijziging dient het wettelijk onderscheid in de *Wet op het specifiek cultuurbeleid* (WSC) tussen de subsidiecategorie vierjaarlijkse instellingssubsidie en de categorie langjarigen te worden geschrapt. In plaats daarvan komt er in de gewijzigde WSC één nieuwe subsidiecategorie voor alle instellingen in de Basisinfrastructuur (met uitzondering van de cultuurfondsen). In juli 2011 is de aangewezen status van alle 54 aangewezen instellingen ingetrokken. Een voorstel tot wijziging van de WSC is 14 februari 2012 door de Tweede Kamer aanvaard (Kamerstuk 33 100, nr. 2).

Parallel aan het wetgevingstraject zijn de uitgangspunten nader uitgewerkt in de beleidsbrief *Meer dan Kwaliteit en de Subsidieregeling basisinfrastructuur 2013–2016* (Kamerstuk 32 820, nr. 1). Beide zijn op 10 juni 2011 aan de Tweede Kamer aangeboden. Op basis hiervan is de subsidieprocedure in december 2011 formeel van start gegaan.

Emancipatie

Hoewel de acceptatie van homoseksuelen in Nederland hoog is, zijn er geregeld incidenten in woonwijken en op scholen waarbij homoseksuelen en transgenders worden gepest. Ook is de acceptatie van homoseksualiteit bij groepen als jongeren, etnische minderheden en in orthodox-religieuze gemeenschappen duidelijk negatiever dan bij andere Nederlanders. Een derde van de homoseksuelen en transgenders voelt zich niet veilig genoeg om op het werk uit de kast te komen.

De arbeidsdeelname van vrouwen groeit nog steeds. Ook na de komst van kinderen blijven steeds meer vrouwen werken. Maar vooral laagopgeleide vrouwen nemen weinig deel aan de arbeidsmarkt. Het aantal vrouwen in topposities bij de overheid en in de private sector groeit, maar dit kan nog beter.

In 2011 zijn de nodige juridische stappen gezet om de positie van lesbiennes, homoseksuele mannen, biseksuelen en transgenders verder te verbeteren en om de veiligheid te vergroten. Zo is de strafmaat voor geweldsdelicten tegen deze groepen verhoogd. Daarnaast hebben we met 41 grote gemeenten een intentieverklaring getekend waarin we afspreken dat de gemeenten beleid ontwikkelen om de veiligheid van LHBT'ers te vergroten.

Eind 2011 hebben circa 200 toonaangevende bedrijven met circa 700 000 werknemers het Charter Talent naar de Top ondertekend. Met 21 grote gemeenten zijn in het kader van het programma *Eigen Kracht* afspraken gemaakt om meer laagopgeleide vrouwen zonder werk en uitkering te stimuleren aan het werk te gaan of een opleiding te volgen.

Uitvoeringsprogramma Compacte Rijksdienst

In december 2010 heeft het kabinet ingestemd met het uitvoeringsprogramma Compacte Rijksdienst. Dit programma – onder regie van de minister van BZK – heeft als doel om de overheid kleiner en slagvaardiger te maken. Binnen het uitvoeringsprogramma compacte rijksdienst is onderzocht wat de mogelijke gevolgen zijn voor DUO van de bundeling van bedrijfsondersteunende processen, het bundelen van de rijksincasso, het bundelen van inkomensoverdrachten aan burgers en de bundeling van subsidies. De deelprojecten zijn in het najaar afgerond en worden in 2012 nader uitgewerkt.

BELEIDSARTIKELEN

ARTIKEL 1. PRIMAIR ONDERWIJS

1.1 Algemene doelstelling: het primair onderwijs zorgt dat leerlingen in de eerste fase van de doorlopende leerlijn hun talenten maximaal kunnen ontplooiën en vervolgonderwijs kunnen volgen dat het beste past bij hun talenten. Het legt bovendien de basis voor de huidige en toekomstige deelname van deze leerlingen aan de samenleving

Doelbereiking en maatschappelijke effecten

Alle kinderen hebben recht op passend en kwalitatief goed primair onderwijs in voldoende toegeruste scholen (Grondwet, artikel 23). De overheid houdt daarvoor een stelsel van (speciale) basisscholen en scholen voor (voortgezet) speciaal onderwijs in stand en waarborgt de kwaliteit van het onderwijs. Voor leerlingen die extra zorg nodig hebben, heeft de overheid als taak om ondersteuning te bieden en onderwijsachterstanden te voorkomen (Wet op het Primair Onderwijs en Wet op de Expertisecentra). Om het recht van ieder kind op onderwijs te borgen, verplicht de overheid de ouders door middel van de Leerplichtwet om hun kinderen onderwijs te laten volgen.

De wijze waarop de minister de algemene beleidsdoelstelling invult, is uitgewerkt in vier operationele beleidsdoelstellingen, te weten: «leerlingen volgen onderwijs op voldoende toegeruste scholen voor primair onderwijs», «leerlingen volgen onderwijs van hoge kwaliteit», «leerlingen kunnen zonder drempels het primair onderwijs volgen dat het beste past bij hun talenten en specifieke behoeften» en «leerlingen krijgen een beter aanbod van aansluitende voorzieningen in en om de school». Om de operationele doelstellingen te bereiken is een aantal instrumenten ingezet. De resultaten van deze instrumenten dragen bij aan het behalen van de operationele doelstellingen en daarmee aan de algemene beleidsdoelstelling. De in de begroting 2011 genoemde instrumenten die ten dele of niet gerealiseerd zijn, worden hierna toegelicht.

Externe factoren

Een kritische succesfactor van het primair onderwijs is de onderwijsarbeidsmarkt; voldoende en goed onderwijspersoneel. De informatie hierover is opgenomen in beleidsartikel 9 (Arbeidsmarkt en Personeelsbeleid).

Een andere kritische succesfactor is de demografische ontwikkeling. Door de ontgroening neemt het aantal schoolgaande kinderen al enige jaren af.

Realisatie meetbare gegevens bij de algemene doelstelling

In dit jaarverslag zijn de indicatoren uit de begroting opgenomen die zijn gecontinueerd door het kabinet Rutte.

Daarnaast worden de indicatoren voor het primair onderwijsstelsel beschreven in Trends in Beeld (www.trendsinebeeld.minocw.nl) en het Onderwijsverslag 2010–2011.

1.2 Budgettaire gevolgen van beleid

Budgettaire gevolgen van beleid artikel 1 (bedragen x € 1 000)							
	Realisatie					Vastge- stelde begroting, incl. stand ISB (+/-) dep. herin- deling	Verschil
	2007	2008	2009	2010	2011	2011	2011
Verplichtingen	8 789 236	9 282 969	9 625 193	9 460 186	9 914 081	9 502 556	411 525
Waarvan garantieverplichtingen		20 500					
Totale uitgaven	8 599 849	8 981 019	9 567 428	9 471 237	9 554 470	9 503 772	50 699
Programma-uitgaven	8 593 248	8 974 817	9 562 350	9 466 210	9 549 482	9 498 352	51 131
<i>Leerlingen volgen onderwijs op voldoende toegeruste scholen voor primair onderwijs</i>							
	8 149 909	8 533 357	9 062 249	9 108 154	9 032 811	8 928 254	104 558
• Personele bekostiging	7 012 084	7 411 429	7 873 478	7 824 174	7 822 355	7 751 162	71 194
• Materiële bekostiging	1 068 875	1 089 307	1 145 841	1 142 896	1 154 479	1 136 952	17 526
• Bekostiging Caribisch Nederland	0	0	0	0	10 563	0	10 563
• Conciërgeregeling					9 724	0	9 724
• Verbeteren binnenmilieu	0	1 354	1 775	105 555	1 454	2 047	- 593
• Onderwijspersoneelsbeleid	8 176	4 603	6 432	3 314	2 204	3 517	- 1 313
• Invoering persoonsgebonden nummer	4 409	4 116	3 552	898	1 000	2 000	- 1 000
• Humanistisch vormend en godsdienstonderwijs	0	1 963	5 529	7 440	8 196	10 000	- 1 805
• Aanpak (zeer) zwakke scholen	0	180	989	1 616	1 037	960	77
• Overig	56 365	20 405	24 653	22 261	21 800	21 616	185
<i>Leerlingen volgen onderwijs van hoge kwaliteit</i>							
	21 561	41 013	49 943	81 697	60 092	67 191	- 7 099
• Verbeteren van taal- en rekenopbrengsten	3 049	13 421	20 680	41 009	20 141	31 496	- 11 355
• Excellentie en talentontwikkeling	0	920	2 970	3 698	2 840	3 131	- 291
• Verbreding techniek in het basisonderwijs	1 245	7 875	8 071	5 407	15 300	14 800	500
• Cultuur en school	15 700	16 774	18 119	27 949	18 659	10 782	7 877
• Overig	1 567	2 023	102	3 634	3 152	6 982	- 3 830
<i>Leerlingen kunnen zonder drempels het primair onderwijs volgen dat het beste past bij hun talenten en specifieke behoeften</i>							
	304 841	353 439	371 147	231 677	414 149	445 044	- 30 895
• Passend onderwijs en LGF	60 512	39 258	58 108	71 242	71 422	94 213	- 22 791
• Onderwijssachterstandenbeleid	216 493	283 542	266 260	110 779	289 491	294 406	- 4 915
• Segregatie	0	2 092	930	846	752	1 809	- 1 057
• Onderwijsvoorziening jonggehandicapten	0	0	16 454	19 000	21 500	23 862	- 2 362
• Veiligheid op school	21 262	21 614	22 217	22 594	23 886	23 410	476
• Overig	6 574	6 933	7 178	7 217	7 098	7 344	- 246

De beleidsartikelen (artikel 1)

					Realisatie	Vastge- stelde begroting, incl. stand ISB (+/-) dep. herin- deling	Verschil
	2007	2008	2009	2010	2011	2011	2011
<i>Leerlingen krijgen een beter aanbod van aansluitende voorzieningen in en om de school</i>	68 091	5 776	31 493	1 495	4 884	15 454	- 10 570
• Brede scholen	31 676	970	28 931	1 412	788	11 106	- 10 318
• Dagarrangementen en combinatiefuncties	465	673	2 345	0	0	0	0
• Tussenschoolse opvang	3 569	3 937	- 5	0	4 096	4 348	- 252
• Overig	32 381	196	222	83	0	0	0
<i>Voorcalculatorische uitdelingen</i>	0	0	0	0	0	5 473	- 5 473
<i>Programmakosten overig</i>	48 847	41 232	47 518	43 187	37 546	36 936	610
• Uitvoeringsorganisatie DUO	38 735	32 807	36 341	30 807	26 700	24 937	1 763
• Overig	10 112	8 425	11 177	12 380	10 846	11 999	- 1 153
Apparaatsuitgaven	6 600	6 202	5 078	5 027	4 988	5 420	- 432
Ontvangsten	101 845	71 405	61 435	45 002	20 668	1 661	19 007

N.B.: Verschillen in de optellingen worden veroorzaakt door afrondingsverschillen.

Toelichting:

De realisatie van de uitgaven in het primair onderwijs ligt circa € 51 miljoen hoger dan oorspronkelijk begroot. De realisatie van de ontvangsten is circa € 19 miljoen hoger dan oorspronkelijk geraamd. Hieronder worden de grootste verschillen toegelicht.

Verplichtingen

Het verschil in de verplichtingenstand wordt veroorzaakt doordat in 2011 verplichtingen zijn aangegaan voor 2012 en verder. Dit zijn vooral de verplichtingen voor de onderwijsachterstandsmiddelen die naar gemeenten gaan.

Uitgaven

- **Personele bekostiging:** Het verschil wordt grotendeels verklaard door het verwerken van de actuele prijzen (tegemoetkoming stijging werkgeverslasten en Actieplan Leerkracht Nederland) in de bekostiging (€ 57,4 miljoen). Daarnaast is € 7,7 miljoen toegevoegd ten behoeve van het Participatiefonds.
- **Materiële bekostiging:** De verhoging van € 17,5 miljoen is grotendeels veroorzaakt door de toevoeging van de prijsbijstelling aan de begroting.
- **Bekostiging Caribisch Nederland:** Het beschikbare budget (€ 10,6 miljoen) is overgeboekt van artikel 8 (Internationaal beleid) naar artikel 1 (Primair Onderwijs).
- **Conciërgeregeling:** Met ingang van schooljaar 2011-2012 is het budget voor de conciërgeregeling (€ 9,7 miljoen) overgeboekt van artikel 9 (Lerarenbeleid) naar artikel 1 (Primair Onderwijs).

De beleidsartikelen (artikel 1)

- Verbeteren taal- en rekenopbrengsten: Het verschil van € 11,4 miljoen komt grotendeels doordat de volledige betaling van de Subsidieregeling Taal en Rekenen van het schooljaar 2010–2011 in 2010 heeft plaatsgevonden.
- Cultuureducatie: Het verschil (€ 7,9 miljoen) wordt verklaard doordat het deel van het beschikbare budget voor het schooljaar 2011–2012 dat betrekking heeft op 2011 is overgeboekt van artikel 14 (Cultuur) naar artikel 1 (Primair Onderwijs).
- Overige uitgaven «leerlingen volgen onderwijs van hoge kwaliteit»: De realisatie is € 3,8 miljoen lager dan begroot. Dit wordt grotendeels veroorzaakt doordat middelen zijn vrijgemaakt voor de bijdrage aan het Nationaal Programma kwaliteitssprong Zuid in de jaren 2012–2015.
- Passend onderwijs en LGF: De realisatie is € 22,8 miljoen lager dan begroot. Dit komt voornamelijk doordat er minder rugzakleerlingen zijn dan is geraamd (€ 18,6 miljoen).
- Onderwijsachterstandenbeleid: De realisatie is € 4,9 miljoen lager dan begroot. Oorzaak is onder andere dat de uitgaven (€ 1,4 miljoen) voor het toezicht op de voorschoolse educatie voortvloeiend uit de wet OKE zijn overgeboekt naar de Inspectie van het Onderwijs. Daarnaast is het project VVE Versterk later gestart dan gepland (€ 2,7 miljoen).
- Onderwijsvoorziening jonggehandicapten: Door minder beroep op de regeling dan verwacht, is van het beschikbare budget € 2,4 miljoen minder uitgegeven.
- Brede Scholen: Het budget is met € 10,3 miljoen verlaagd onder andere door een overboeking naar het Gemeentefonds ten behoeve van de realisatie van combinatiefuncties in het kader van de impuls brede scholen, sport en cultuur.

Ontvangsten

- De ontvangsten zijn € 19,0 miljoen hoger dan geraamd. De Oorzaken zijn:
 - € 11,3 miljoen, schoolbesturen en gemeenten maken minder gebruik van de middelen die voor specifieke doelen bestemd zijn.
 - € 7,7 miljoen is teruggevorderd bij scholen als gevolg van onterechte declaraties van wachtgeldkosten. Dit bedrag is weer beschikbaar gesteld aan het Participatiefonds.

1.3 Operationele beleidsdoelstelling

1.3.1 Leerlingen volgen onderwijs op voldoende toegeruste scholen voor primair onderwijs

De overheid heeft de verantwoordelijkheid om scholen goed toe te rusten, zodat scholen in staat zijn te voldoen aan eisen voor toegankelijkheid en kwaliteit. Scholen en schoolbesturen moeten kunnen inspelen op de specifieke omstandigheden en onderwijs op maat bieden. De lumpsumbe-kostiging stelt hen daarbij in staat om zelf af te wegen hoe het beschikbare budget het beste kan worden ingezet. Hierover verantwoordt het bestuur zich.

Doelbereiking

- Aanpak (zeer) zwakke scholen
De daling van het aantal zeer zwakke scholen in het primair onderwijs zet door. Op 1 januari 2012 waren nog slechts 32 scholen zeer zwak. Echter, niet alle scholen die zeer zwak zijn verbeteren binnen een jaar. In een brief aan de Tweede Kamer (Kamerstuk 31 293, nr. 86) staan de plannen uitgewerkt om deze ambitie uit het Regeerakkoord te realiseren. Ten eerste wordt het toezicht meer signalerend van aard. De Inspectie van het

De beleidsartikelen (artikel 1)

Onderwijs waarschuwt scholen en besturen eerder en indringender als de kwaliteit van het onderwijs achteruit gaat. Ten tweede wordt het hulpaanbod voor zeer zwakke scholen via de sectorraden geïntensiveerd en gecontinueerd. Ten slotte is in 2011 gestart met de voorbereiding van een wetwijziging die het mogelijk maakt de scholen die na een jaar nog steeds zeer zwak zijn te sluiten.

Realisatie meetbare gegevens bij de operationele doelstelling

Tabel 1.2: Leerlingen primair onderwijs (x 1 000)

					Realisatie	Raming
	2007	2008	2009	2010	2011	2011
Leerlingen basisonderwijs						
– geen gewicht	1 275,9	1 316,6	1 344,3	1 338,5	1 330,0	1 334,1
– 0,25	74,6	37,5	0,0	0,0	0,0	0,0
– 0,3	66,0	89,0	117,2	111,7	104,5	108,0
– 0,4	0,7	0,4	0,0	0,0	0,0	0,0
– 0,7	1,4	0,7	0,0	0,0	0,0	0,0
– 0,9	89,8	47,3	0,0	0,0	0,0	0,0
– 1,2	43,5	61,6	86,3	84,7	82,5	81,3
Subtotaal ¹	1 551,8	1 553,0	1 547,8	1 534,9	1 517,3	1 523,4
Leerlingen trekkende bevolking	0,5	0,4	0,5	0,4	0,4	0,5
Totaal ¹	1 552,3	1 553,5	1 548,3	1 535,3	1 517,7	1 523,9
Leerlingen in het speciaal basisonderwijs	44,9	44,1	43,3	42,8	41,8	41,7
– waarvan anderstalige leerlingen	8,6	8,4	8,4	8,5	8,4	8,1
Leerlingen in het (voortgezet) speciaal onderwijs	65,0	66,8	68,5	68,9	70,1	70,3
– waarvan anderstalige leerlingen	11,5	11,4	11,6	11,7	11,9	11,5
Ambulant begeleide leerlingen	35,5	39,4	42,3	38,9	39,6	42,4

¹ (sub)totalen kunnen een kleine afwijking vertonen door het afronden van de aantallen.

N.B.: De gewichtenregeling is herzien per 1 augustus 2006. Hierdoor zijn twee nieuwe gewichten (0,3 en 1,2) ingevoerd. Per 1 oktober 2009 is de oude gewichtenregeling afgebouwd.

Bron: Referentieraming 2011, raming op teldatum 1 oktober van de respectievelijke jaren. De realisatie 2011 is op basis van een voorlopige telling.

Tabel 1.3: (Gesaldeerde) uitgaven per leerling, excl. DUO en apparaatskosten (bedragen x € 1 000)

					Realisatie	Raming
	2007	2008	2009	2010	2011	2011
WPO: basisonderwijs en speciaal basisonderwijs	4,5	4,7	5,0	5,0	5,1	5,1
WEC (voortgezet) speciaal onderwijs	18,7	19,9	21,6	22,1	22,0	21,8
Primair onderwijs	5,1	5,3	5,7	5,7	5,8	5,8

Bron: DUO-tellingen, op teldatum 1 oktober van de respectievelijke jaren. De realisatie 2011 is op basis van een voorlopige telling.

Tabel 1.4: Aantal scholen in het primair onderwijs

					Realisatie	Raming
	2007	2008	2009	2010	2011	2011
Scholen voor basisonderwijs	6 898	6 892	6 881	6 848	6 807	6 882
Scholen voor speciaal basisonderwijs	316	313	311	308	304	311
Scholen voor (voortgezet) speciaal onderwijs	323	323	324	324	324	324
Totaal primair onderwijs	7 537	7 528	7 516	7 480	7 435	7 517

Bron: DUO-tellingen, op teldatum 1 oktober van de respectievelijke jaren. De realisatie voor 2011 is op basis van een voorlopige telling.

1.3.2 Leerlingen volgen onderwijs van hoge kwaliteit

Het primair onderwijs moet het voor de leerling mogelijk maken naar die vorm van voortgezet onderwijs te gaan die het beste aansluit bij zijn of haar capaciteiten. Dit vraagt om kwalitatief goed primair onderwijs. De Inspectie van het Onderwijs houdt toezicht op de kwaliteit van het onderwijs en rapporteert hierover jaarlijks in het Onderwijsverslag.

Doelbereiking

De Inspectie van het Onderwijs is over het geheel genomen positief over de kwaliteit van het basisonderwijs.

Realisatie meetbare gegevens bij de operationele doelstelling

Tabel 1.5 Indicatoren

Indicator	Basis- waarde	Realisatie		Streef- waarde	Realisatie
		2009	2010		
1. Gemiddelde taalvaardigheidsscores in groep 8 van het basisonderwijs:					
a. woordenschat	250	249	257	≥ realisatie voorgaand jaar; tenminste 250	251
b. spelling	250	250	252	≥ realisatie voorgaand jaar; tenminste 250	252
c. begrijpend lezen	250	252	254	≥ realisatie voorgaand jaar; tenminste 250	257
Bron: Cito – Jaarlijks Peilingsonderzoek van het Onderwijsniveau	Peildatum: 2008	Peildatum: 2008/2009	Peildatum: 2010	Peildatum: 2010/2011	Peildatum: 2011
2. Gemiddelde rekenvaardigheidsscores in groep 8 van het basisonderwijs:					
a. getallen en bewerkingen	250	250	252	≥ realisatie voorgaand jaar; tenminste 250	252

De beleidsartikelen (artikel 1)

Indicator	Basis- waarde	Realisatie		Streef- waarde	Realisatie
		2009	2010		
b. breuken, procenten en verhoudingen	250	250	254	≥ realisatie voorgaand jaar; tenminste 250	253
c. meten, meetkunde, tijd en geld	250	249	254	≥ realisatie voorgaand jaar; tenminste 250	254
Bron: Cito – Jaarlijks Peilingsonderzoek van het Onderwijsniveau	Peildatum: 2008	Peildatum: 2008/2009	Peildatum: 2010	Peildatum: 2010/2011	Peildatum: 2011
3. Percentage zeer zwakke scholen in het basisonderwijs	1,4%	1,3%	0,7%	0,65%	0,45%
Bron: Inspectie van het Onderwijs	Peildatum: 01.01.2006	Peildatum: 01.01.2010	Peildatum: 01.01.2011	Peildatum: 01.01.2011	Peildatum: 01.01.2012

N.B.: In dit jaarverslag zijn de indicatoren uit de begroting opgenomen die zijn gecontinueerd door het kabinet Rutte.

1.3.3 Leerlingen kunnen zonder drempel het primair onderwijs volgen dat het beste past bij hun talenten en specifieke behoeften

Sommige leerlingen zijn zonder extra ondersteuning niet of niet goed in staat om (regulier) onderwijs te volgen, bijvoorbeeld leerlingen met leerproblemen, grote leerachterstanden of leerlingen met een handicap of stoornis. Voor kinderen met laag opgeleide ouders, die een grotere kans hebben op onderwijsachterstand, en voor scholen in achterstandsgebieden (impulsgebieden) biedt de gewichtenregeling extra middelen voor de basisscholen. Het doel van passend onderwijs is voor ieder kind een passend onderwijsaanbod te realiseren. Waar mogelijk zal een leerling die extra ondersteuning nodig heeft, in het regulier onderwijs opgevangen moeten worden.

Doelbereiking

• Passend onderwijs

In 2011 is in de beleidsbrief «Naar passend onderwijs» (Kamerstuk 31 497, nr. 31) het beleid ten aanzien van het nieuwe stelsel passend onderwijs en de invulling van de ombuiging op passend onderwijs uiteengezet. In de tussenrapportage passend onderwijs (Kamerstuk 31 497, nr. 66) is de voortgang van passend onderwijs weergegeven. Eind 2011 is het wetsvoorstel passend onderwijs naar de Tweede Kamer gestuurd (Kamerstuk 31 106, nrs. 1, 2 en 3).

• Veiligheid op school

De invoering van een wettelijke verplichting voor scholen om incidenten te registreren treedt een schooljaar later dan gepland in werking. Over het aangepaste traject is de Tweede Kamer separaat geïnformeerd (Kamerstuk 29 240, nr. 44). Het wetsvoorstel is in 2011 naar de Tweede Kamer gezonden (Kamerstuk 32 857, nr. 2).

Realisatie meetbare gegevens bij de operationele doelstelling

Tabel 1.6 Indicatoren

Indicator	Basiswaarde	Realisatie		Streefwaarde	Realisatie
		2009	2010	2011	2011
Percentage zeer zwakke scholen:					
a. in het speciaal basisonderwijs	6,4%	1,7%	1,3%	3,2%	1,6%
b. in het (voortgezet) speciaal onderwijs	5,0%	2,0%	1,3%	2,5%	1,6%
Bron: Inspectie van het Onderwijs	Peildatum: 01.01.2007	Peildatum: 01.01.2010	Peildatum: 01.01.2011	Peildatum: 01.01.2012	Peildatum: 01.01.2012

N.B.: In dit jaarverslag zijn de indicatoren uit de begroting opgenomen die zijn gecontinueerd door het kabinet Rutte.

Toelichting:

- In afwijking van 2010 is in 2011 het aantal zeer zwakke scholen in het speciaal onderwijs en in het voortgezet speciaal onderwijs apart geteld. Dit zorgt voor een lichte stijging van het percentage zeer zwakke (v)so scholen, omdat twee onderwijskundige eenheden (één voor so en één voor vso) nu als twee zeer zwakke scholen worden gerekend in plaats van één.

1.3.4 Leerlingen krijgen een beter aanbod van aansluitende voorzieningen in en om de school

De samenhang van voorzieningen zoals in een brede school in het primair onderwijs vergroot de ontwikkelingskansen van 0 tot 12-jarigen, kan bijdragen aan de combinatie van arbeid en zorg voor de ouders van deze kinderen en kan bovendien een bijdrage leveren aan het voorkomen van achterstanden, uitval en leer- en gedragsmoeilijkheden.

Doelbereiking

- Brede scholen

De projecten in het kader van de Regeling stimulering aanpassing huisvesting brede scholen moeten door de gemeenten uiterlijk 31 december 2011 zijn afgerond. Voor deze projecten vindt verantwoording plaats via de jaarrekening van gemeenten (SiSa).

1.4 Overzicht onderzoek naar de doelmatigheid en de doeltreffendheid van beleid

Realisatie meetbare gegevens bij de operationele doelstelling

Tabel 1.7 Overzicht afgeronde onderzoeken

	Onderzoek onderwerp	AD of OD	Start	Afgerond	Vindplaats
Effectenonderzoek ex post	Peiling prestaties leerlingen (Cito)>	1.3.2.	2008	2009, 2010, 2011	www.cito.nl
	Effecten taal- en rekenverbeterprojecten	1.3.2.	2008	2011	www.onderwijsinspectie.nl
	Passend onderwijs: stelseffecten (NWO-BOPO)	1.3.3.	2009	2012/13	
	Passend onderwijs: schooleffecten (NWO-BOPO)	1.3.3.	2009	2012/13	
	Effecten wijziging gewichtenregeling (NWO-BOPO)	1.3.3.	2010	2011	www.its-nijmegen.nl

De beleidsartikelen (artikel 1)

	Onderzoek onderwerp	AD of OD	Start	Afgerond	Vindplaats
	Retentieonderzoek schakelklassen	1.3.3.	2011	2011	www.schakel-klassen.nl
Overig evaluatieonderzoek	Monitor Jaarrekeningen PO	1.3.1.	2008	2011	www.onderwijsinspectie.nl (Onderwijsverslag 2009–2010)
	Relatie personeelsbeleid en onderwijskwaliteit (NWO-BOPO)	1.3.1.	2009	2011	
	Demografische krimp en effecten op bekostiging	1.3.1.	2011	2011	www.ioo.nl
	Evaluatie WMS	1.3.1.	2010	2012	
	Evaluatie materiële bekostiging	1.3.1.	2010	2011	www.ioo.nl
	Draagvlak Kwaliteitsagenda PO onder besturen, directies en leerkrachten	1.3.1.	2009	2010, 2011	www.researchned.nl
	Verbeteren professionaliteit opbrengstgericht werken, samenwerken en leren van elkaar (NWO-BOPO)	1.3.2.	2010	2012	
	Rol gemeenten en schoolbesturen bij VVE (NWO-BOPO)	1.3.3.	2010	2012	
	Monitor VVE	1.3.3.	2011	2011	www.sardes.nl
	Evaluatie impulsgebieden	1.3.3.	2011	2011	zie toelichting
Monitor combinatiefuncties	1.3.4.	2008	2011	http://beheer.nisb.nl/cogito/modules/uploads/docs/77001331624920.pdf	

Toelichting:

- Het onderzoek naar Passend onderwijs is vertraagd als gevolg van beleidsontwikkeling. Naar verwachting zal het onderzoek in 2012–2013 leiden tot een rapportage.
- Het onderzoek naar de relatie tussen personeelsbeleid en onderwijskwaliteit wordt in twee stappen uitgevoerd (2010–2011 en 2011–2012). In 2012 wordt het eindrapport verwacht.
- De evaluatie van de WMS is in 2011 uitgevoerd. De rapportage is in het voorjaar van 2012 afgerond.
- Het onderzoek naar het verbeteren van de professionaliteit en opbrengstgericht werken kende een vertraging in de dataverzameling. In 2012 wordt gerapporteerd.
- Het onderzoek naar de rol van gemeenten en schoolbesturen bij VVE is in 2011 afgerond. Het rapport hierover wordt in de loop van 2012 gepubliceerd.
- De interne evaluatie van de impulsgebieden is in 2011 uitgevoerd. De resultaten worden verwerkt in een brief over het onderwijsachterstandbeleid, die voor de zomer 2012 aan de Tweede Kamer wordt gestuurd.

ARTIKEL 3. VOORTGEZET ONDERWIJS

3.1 Algemene beleidsdoelstelling: het voortgezet onderwijs zorgt dat leerlingen in deze fase van de doorlopende leerlijn hun talenten maximaal kunnen ontplooiën en vervolgonderwijs kunnen volgen dat het best past bij hun talenten. Het bereidt hen voor op volwaardige deelname aan de samenleving en een bij hun talenten passende (toekomstige) positie op de arbeidsmarkt

Doelbereiking en maatschappelijke effecten

Het voortgezet onderwijs biedt leerlingen verschillende leerroutes aan, van praktijkonderwijs tot vwo. Het voortgezet onderwijs heeft de taak om voor kwalitatief goed onderwijs te zorgen. De afgelopen periode stond de onderwijskwaliteit centraal in het beleid voor het voortgezet onderwijs. In het kader van de Kwaliteitsagenda VO over 2008–2011 (kamerstuk 31 289, nr. 42) zijn diverse maatregelen getroffen gericht op verbetering van de kwaliteit van het voortgezet onderwijs. De prioriteiten zijn:

1. Taal en rekenen, basiskwaliteit op orde: aantoonbare verbetering van de taal- en rekenprestaties.
2. Uitblinken: uitblinken op alle niveaus en een passende kwalificatie voor alle leerlingen.
3. Burgerschap: burgerschapsvorming voor alle leerlingen onder andere door maatschappelijke stages.
4. Professionele ruimte: ruimte voor de leraar (de middelen hiervoor staan bij artikel 9 Arbeidsmarkt- en Personeelsbeleid).
5. Examens: goede en betrouwbare examens.
6. Verbetercultuur: (zeer) zwakke scholen weer goed, goede scholen nog beter.

De prioriteiten zijn nader toegelicht in de operationele doelstellingen.

Externe factoren

- Onderwijsarbeidsmarkt: kengetallen over de onderwijsarbeidsmarkt in het voortgezet onderwijs zijn opgenomen in de overzichtsconstructie Arbeidsmarkt en Personeelsbeleid (artikel 9).
- Demografische ontwikkelingen: veranderingen in de omvang van de leerlingenpopulatie en in de verdeling over de onderwijssoorten worden gemeten in de referentieraming. Ten opzichte van de vorige begroting steeg het aantal leerlingen in het schooljaar 2010/2011 voor het totale voortgezet onderwijs met ruim 1%.

Realisatie meetbare gegevens bij de algemene doelstelling

Tabel 3.1 Indicatoren

Indicator	Basis- waarde peildatum	Realisatie 2009	Realisatie 2010	Streef- waarde 2011	Realisatie 2011
1. Percentage 15 jarige leerlingen met lage leesvaardigheden Bron: PISA 2009	9,6% Peildatum: 2000	14,4%	n.b. ¹	11% Peildatum: 2012	n.b.1
2. Verwachte slaagkans, in procenten van de instroom in de onderwijssector Bron: OCW, Trends in Beeld 2011	78% Peildatum: 2001	84%	84%	Handhaving hoge percentage	n.n.b.

¹ Pisa-onderzoek wordt om de drie jaar uitgevoerd.

3.2 Budgettaire gevolgen van beleid

Tabel 3.2 Budgettaire gevolgen van beleid artikel 3 (bedragen x € 1 000)

	2007	2008	2009	2010	2011	Vastgestelde begroting, incl. stand ISB (+/-) dep. herindeling	Verschil
					Realisatie	2011	2011
Verplichtingen	6 102 888	6 651 112	7 183 021	6 964 926	7 057 626	6 787 485	270 141
Waarvan garantieverplichtingen					9 000		
Totale uitgaven	5 998 974	6 484 945	6 788 278	6 958 031	6 950 405	6 818 367	132 038
Programma-uitgaven	5 993 307	6 479 381	6 782 445	6 950 011	6 942 483	6 814 138	128 345
<i>Leerlingen volgen onderwijs op voldoende toegeruste scholen voor voortgezet onderwijs</i>	<i>5 952 801</i>	<i>6 369 842</i>	<i>6 648 959</i>	<i>6 773 286</i>	<i>6 776 035</i>	<i>6 662 795</i>	<i>113 240</i>
• Personele en materiële bekostiging	5 886 018	6 266 938	6 540 644	6 617 599	6 671 199	6 553 198	118 001
• Inversteringen in energiebesparing en een beter milieu	0	0	0	51 080	0	0	0
• Actieprogramma «Onderwijs bewijs»	948	749	3 243	3 521	5 342	5 683	- 341
• Onderwijsverzorging	50 980	50 605	51 849	51 828	49 839	51 323	- 1 484
• Projecten	14 855	19 444	18 069	15 630	17 782	18 165	- 383
• Belangenbeht. dienstverl. ICT (po, vo, be)		32 106	35 154	33 628	31 873	34 426	- 2 553
<i>Leerlingen volgen voortgezet onderwijs van hoge kwaliteit</i>	<i>5 848</i>	<i>56 880</i>	<i>61 181</i>	<i>63 155</i>	<i>56 262</i>	<i>59 195</i>	<i>- 2 933</i>
• Kwaliteitsprojecten via VO-Raad	5 848	5 025	5 535	3 482	559	3 600	- 3 041
• Kwaliteitsbeleid vo (w.o. Rekenen en Taal)		51 855	55 646	59 673	55 703	55 595	108
<i>Leerlingen ervaren een goede aansluiting tussen onderwijsfasen in hun doorlopende leerlijn</i>	<i>0</i>	<i>0</i>	<i>7 199</i>	<i>18 698</i>	<i>27 422</i>	<i>15 980</i>	<i>11 442</i>
• Experimenten vmbo-mbo2	0	0	7 199	18 698	10 510	15 980	- 5 470
• Borgingscohort experimenten vmbo-mbo2	0	0	0	0	16 912	0	16 912
<i>Leerlingen krijgen een beter leeraanbod gericht op sociale en maatschappelijke vaardigheden</i>	<i>11 264</i>	<i>27 970</i>	<i>38 325</i>	<i>69 478</i>	<i>55 233</i>	<i>54 586</i>	<i>647</i>
• Maatschappelijke stage	11 264	27 970	38 325	69 478	55 233	54 586	647
<i>Programmamakosten-overig</i>	<i>23 394</i>	<i>24 689</i>	<i>26 781</i>	<i>25 394</i>	<i>27 531</i>	<i>21 582</i>	<i>5 949</i>
• Uitvoeringsorganisatie DUO	23 394	24 689	26 781	25 394	27 531	21 582	5 949
Apparaatsuitgaven	5 667	5 564	5 833	8 020	7 922	4 229	3 693
Ontvangsten	122 991	67 658	63 729	62 450	9 450	1 361	8 089

De beleidsartikelen (artikel 3)

Toelichting:

De realisatie van de uitgaven van het voortgezet onderwijs is circa € 132 miljoen hoger dan oorspronkelijk geraamd. De realisatie van de ontvangsten is € 8 miljoen hoger dan geraamd.

Hieronder worden de grootste verschillen toegelicht.

Uitgaven

- Personele en materiële bekostiging:
 - Een verhoging met € 41,9 miljoen, omdat er in dit jaar meer leerlingen in het voortgezet onderwijs waren dan in de oorspronkelijke raming.
 - Een verhoging met € 32,6 miljoen in verband met de uitdeling van de loonbijstelling (werkgeverslasten tranche 2011).
 - Een verhoging met € 56 miljoen. De loonbijstelling 2011 is gedeeltelijk uitgekeerd. Hierdoor is voor de arbeidsvoorwaarden in het VO een liquiditeitsprobleem ontstaan. Ter dekking hiervan wordt de raming van 2011 verhoogd, ten laste van 2012, in de veronderstelling dat in 2012 dekking kan plaatsvinden uit de loonbijstelling 2012. In het geval dat die loonbijstelling niet beschikbaar komt zal in 2012 alternatieve dekking worden aangebracht.
 - Een verschuiving naar de post «experimenten vmbo- mbo2 (inclusief het borgingscohort)» van per saldo € 11,4 miljoen.
- Kwaliteitsprojecten via de VO-raad:
 - Een bijstelling van –/– € 3 miljoen, omdat niet alle middelen voor projecten ten behoeve van kwaliteitsverbetering en innovatie in 2011 zijn uitgegeven.
- Experimenten vmbo-mbo2 (inclusief het borgingscohort):
 - Een verschuiving van € 11,4 miljoen van de post «Personele en materiële bekostiging».

Resteert een bedrag van € 4,5 miljoen, verdeeld over diverse operationele doelstellingen en voornamelijk bestaand uit meerdere overboekingen van en naar andere artikelen en departementen en uit diverse bijstellingen en kasschuiven.

Ontvangsten

Extra ontvangsten, voornamelijk als gevolg van terugvorderingen van middelen van diverse dossiers (naar aanleiding van de controle op aanvragen in het kader van de regeling praktijkgerichte leeromgeving vmbo/pro, de stimulering pilotprojecten maatschappelijke stage en risicoleerlingen).

3.3 Operationele beleidsdoelstelling

3.3.1 Leerlingen volgen onderwijs op doelmatig toegeruste scholen voor voortgezet onderwijs

Doelbereiking

De reguliere personele en materiële vergoeding betreft het overgrote deel van de bekostiging dat naar de scholen gaat. Zij bekostigen daarmee het primaire onderwijsproces, waarmee zij hun leerlingen zo goed mogelijk onderwijs bieden.

In 2011 is goedkeuring verleend aan een nieuwe islamitische school voor vo in Amsterdam (door stichting), een school voor praktijkonderwijs in Boxmeer en een scholengemeenschap voor vwo/havo/mavo in de stad

De beleidsartikelen (artikel 3)

Groningen (de laatste twee door splitsing van reeds bestaande scholen). De betreffende besluiten zijn gepubliceerd in de Staatscourant jaargang 2011 nr.'s. 11 271 en 16108. Voor de nieuwe scholen in Boxmeer en Groningen kan de bekostiging starten met ingang van 1 augustus 2012; in verband met vooralsnog ontbrekende huisvesting start de bekostiging van de school voor islamitisch vo in Amsterdam niet eerder dan 1 augustus 2013. Met ingang van 1 augustus 2011 is de bekostiging gestart van twee nieuwe gymnasia, te weten in Leiden en in Amsterdam, beide op basis van splitsing. De rapportage aan de Tweede Kamer over de evaluatie van de per 1 augustus 2008 gewijzigde wetgeving met betrekking tot de voorzieningenplanning voortgezet onderwijs (waaronder die voor stichting en splitsing) is voorzien voor 2013.

Onderwijsbewijs

Het doel van het actieprogramma onderwijsbewijs is: onderzoek en experimenten mogelijk maken binnen het onderwijs. In 2008/2009 heeft een eerste ronde van de prijsvraag plaatsgevonden. Binnen de thema's lerarentekort, taal en rekenen, jeugdzorg en hoogbegaafdheid zijn in totaal 18 onderzoeksvoorstellen gehonoreerd. In 2010 is een tweede ronde van de prijsvraag uitgeschreven. De jury heeft binnen deze ronde 19 voorstellen geselecteerd binnen de thema's vermindering van achterstanden, excellentie, pesten en gedragsproblemen en burgerschap. Alle onderzoeken zijn gestart en lopen volgens onderzoeksopzet. De eerste resultaten van afgeronde (eerste ronde) onderzoeken zullen in 2012 bekend worden gemaakt.

Het programma is in zoverre al een succes te noemen dat het er daadwerkelijk in geslaagd is experimenten binnen het onderwijs op te zetten en uit te voeren en samenwerking tussen het onderwijs en de wetenschap te stimuleren. De uitkomsten van de onderzoeken moeten aantonen in hoeverre de experimenten ook waardevolle kennis opleveren over wat wel werkt en wat niet werkt op de onderzochte thema's.

Onderwijsverzorgingsinstellingen (SLOA) en niet wettelijke projecten

De onderwijsverzorgingsinstellingen ontvingen in 2011 in totaal een bedrag van ongeveer € 50 miljoen. Voor de instandhouding van de kwaliteit van het examensysteem en het onderhoud van het stelsel ontvingen de SLO en de CITO circa € 30 miljoen.

Voor de landelijke pedagogische centra APS, CPS, KPC en sectorwerking po/vo/bve was een bedrag van circa € 20 miljoen beschikbaar voor onderwijsondersteunende activiteiten en bovenschools «Research en Development».

In 2011 is aan diverse projecten subsidie verstrekt voor het realiseren van beleidsprioriteiten. Deze projecten ondersteunen de beleidsdoelstellingen van het voortgezet onderwijs, waaronder projecten ten behoeve van de Kwaliteitsagenda voortgezet onderwijs.

Belangenbehartiging en dienstverlening op het gebied van ict voor de sectoren po, vo en bve

Met voorzieningen, expertise en innovatie ondersteunt stichting Kennisnet onderwijsinstellingen bij het benutten van ICT-kansen om hun onderwijs te verbeteren. Zo ontwikkelde en beheerde de stichting instellings- en sectoroverstijgend voorzieningen, zoals standaarden voor leermateriaal en platformdiensten. Daarnaast nam Kennisnet in 2011 het initiatief tot afspraken tussen verschillende sectororganisaties. Er is bijvoorbeeld besloten de leermiddelenbank van de SLO en Wikiwijs te integreren. Ook heeft Kennisnet, in samenwerking met instellingen en sectororganisaties,

publicaties uitgebracht over ondermeer ICT en rekenen in het po, over het schoolvak informatica in het vo en over de ervaringen met flexibel onderwijs in de bve. Tot slot heeft Kennisnet met innovatieve experimenten als het Leren van de Toekomst en Ruimte voor (topsport)talent, verkend hoe de betaalbaarheid en kwaliteit van het onderwijs ook in de nabije toekomst kan worden gegarandeerd.

Realisatie meetbare gegevens bij de operationele doelstelling

Tabel 3.3 Indicatoren

Indicator	Basiswaarde peildatum	Realisatie 2009	Realisatie 2010	Streefwaarde 2011	Realisatie 2011
1. Rapportcijfer ouders over de kwaliteit van de school van hun kind Bron: OCW, Opinieonderzoek Onderwijs 2010	7,3 Peildatum: 2005	n.b.1	7,3	Handhaving hoge cijfer	n.b. ¹

¹ Tot en met 2008 werd de Onderwijsmeter tweejaarlijks gepubliceerd. Vanaf 2010 is er in plaats daarvan het opinieonderzoek Onderwijs gekomen. Ook het opinieonderzoek Onderwijs wordt tweejaarlijks gepubliceerd.

Tabel 3.4 Kengetallen

Kengetal	Waarde peildatum
1. Totaal aantal ingeschreven leerlingen, teldatum 1-10-2011 Bron: DUO	925 500
2. Uitgaven per onderwijsdeelnemer (x € 1) Bron: DUO	7 461
3. Totaal aantal scholen Bron: DUO	647
4. Gemiddeld aantal leerlingen per school Bron: DUO	1 430

3.3.2 Leerlingen volgen voortgezet onderwijs van hoge kwaliteit

Doelbereiking

Kwaliteitsagenda VO

In de Kwaliteitsagenda Voortgezet Onderwijs is aangegeven welke prioriteiten en basisvoorwaarden nodig zijn om de kwaliteit van het onderwijs te verbeteren. Om scholen hierbij financieel te ondersteunen, is in 2008 de Regeling Kwaliteit VO gepubliceerd. Scholen hebben in de eerste helft van 2011 voor de laatste maal op grond van deze regeling een financiële bijdrage ontvangen. Deze bijdrage kunnen scholen aan elk van de zes beleidsprioriteiten uit de Kwaliteitsagenda VO besteden, waaronder in elk geval rekenen en taal.

Onderstaande prioriteiten worden extra benadrukt met diverse specifieke maatregelen:

- Rekenen en taal

De Tweede Kamer is in de brief van 7 juni 2011 (Kamerstuk 31 332, nr. 17) geïnformeerd over de stand van zaken van de invoering van de referentieniveaus taal en rekenen. In 2011 zijn «pilots» met de rekentoets als onderdeel van het eindexamen uitgevoerd, zijn er rekentoetswijzers ontwikkeld, wordt een aanpassing voorbereid op de syllabus Nederlands en is er een onderzoek gestart naar het niveau van de centrale examens Nederlands. Scholen zijn geïnformeerd over

De beleidsartikelen (artikel 3)

de voorgenomen aanpassingen in het eindexamenbesluit die regelen hoe de rekentoets meetelt in de uitslagregel.

- **Examens**
Evenals in 2010 zijn ook in 2011 door het College voor Examens (CvE), CITO, SLO, VO-raad en AOC-raad scholen geholpen om te komen tot kwalitatief goede schoolexamens en een goede afname van de centrale examens. De eerder ingezette kwaliteitsslag heeft zijn vruchten afgeworpen. Ook het aanspreken van scholen over te grote verschillen tussen de School examen (SE)-cijfers en de Centraal examen (CE)-cijfers heeft bij de meeste scholen geleid tot beoordelingsafspraken. Dit laat onverlet dat die verschillen er wel op individueel leerlingenniveau kunnen zijn.
In overleg met de Inspectie van het Onderwijs is de zogenaamde «escalatieladder» uitgewerkt. Bij een groter verschil dan 0,5 of hoger over drie examenjaren en gewogen berekend over alle examenvakken waarvoor zowel SE als CE geldt, gaat de Inspectie van het Onderwijs een gesprek aan met de school. Met deze school bespreekt de Onderwijsinspectie een verbeterplan. Als dat niet baat, volgt stap twee op de escalatieladder, prestatieafspraken tussen inspecteur en school. De volgende tree op de ladder is inzet van de staatsexamencommissie. De scholen worden hier begin 2012 over geïnformeerd.
- **Verbetercultuur: zeer zwakke scholen**
Het ministerie van OCW streeft naar het terugbrengen van het percentage zeer zwakke scholen van 1,8% in 2008 naar 1% in 2012. Nu is in 2011 het percentage van 1% reeds gehaald. De Inspectie van het Onderwijs, de VO-raad en de AOC-raad hebben een rol gespeeld in het verminderen van zeer zwakke scholen. De VO-raad draagt bijvoorbeeld in samenwerking met de AOC-raad zorg voor een steunpunt voor zeer zwakke scholen. Ook ondersteunt de VO-raad zeer zwakke scholen actief met analyseteams, audits en interimmanagement. De Inspectie van het Onderwijs heeft haar toezicht op zeer zwakke scholen aangescherpt, waardoor scholen minder lang zeer zwak zullen zijn. Door deze gezamenlijke inzet heeft het aantal zeer zwakke scholen zich rond het streefpercentage van 1% gestabiliseerd.
- **Kwaliteit en innovatie (VO-raad)**
Een deel van het begrote bedrag is besteed aan de verdere professionalisering van schoolleiders in het voortgezet onderwijs. Er is onderzoek gedaan naar scholingsvraag, -aanbod en bekwaamheid van schoolleiders. De VO-raad heeft gewerkt aan draagvlak en enkele professionaliseringsbijeenkomsten georganiseerd over onder andere: opbrengst gericht werken, «Human Resource Management», financieel beheer en leiding geven aan verander- en innovatieprocessen. Verder is de VO-raad in 2011 een project gestart om de resultaten van de kennisbasis van het project Durven Delen Doen te borgen. Het project heeft als doel leeropbrengsten bij alle leerlingen te verhogen en de opbouw van een kennisbasis voor alle vo-scholen op het gebied van kwaliteitsverbetering van het primaire proces, professionalisering van docenten en management, bestuur en toezicht. Dit laatste wordt bewerkstelligd door bundeling van de kennis en onderzoeksresultaten uit de schoolgebonden projecten via een overkoepelend onderzoek. Daarnaast heeft in 2011 een aanzienlijk aantal scholen (175) zich ingeschreven voor het project Leermiddelenbeleid van het Innovatieplatform van de VO-raad. Op grond van de onderwijsvisie van een instelling wordt in een leermiddelenbeleidsplan samenhangend beleid

De beleidsartikelen (artikel 3)

opgenomen over de inzet van lesmateriaal, waarbij rekening gehouden wordt met ICT-beleid, personeelsbeleid, financieel beleid en kwaliteitsbeleid. Inzet van digitaal leermateriaal uit de stercollecties van stichting VO-content kan hiervan deel uitmaken.

Realisatie meetbare gegevens bij de operationele doelstelling

Tabel 3.5 Indicatoren

Indicator	Basiswaarde	Realisatie 2009	Realisatie 2010	Streefwaarde 2011	Realisatie 2011
1. Percentage leerlingen (derde klas) op of boven referentieniveau 2F begrijpend lezen naar schoolsoort					
vmbo bbl	21		42	50	49
vmbo kbl	50		87	75	79
vmbo tl	95		97	95	89
havo	100		100	75	75
vwo	100		100	95	95
Bron: CITO	Peildatum: 2009				
2. Percentage leerlingen (derde klas) op of boven referentieniveau 2F rekenen/wiskunde naar schoolsoort					
vmbo bbl	13		12	50	18
vmbo kbl	50		37	75	47
vmbo tl	79		71	95	80
havo	97		96	75	68
vwo	100		100	95	94
Bron: CITO	Peildatum: 2009				
3. Percentage scholen dat voldoende scoort op kwaliteitskenmerk kwaliteitszorg					
Bron: Inspectie van het Onderwijs, Onderwijsverslag 2009/2010	32% Peildatum: 2005/2006	66,5% Peildatum: 2008/2009	66,5% Peildatum: 2009/2010	75% Peildatum: 2012	Zie toelichting
4. Percentage zeer zwakke schoolsoorten en leerwegen in het voortgezet onderwijs					
Bron: Inspectie van het Onderwijs	1,8% Peildatum: 2008	1,9% Peildatum: 1-1-2009	1,1% Peildatum: 1-9-2010	1% Peildatum: 2012	0,9% Peildatum: 1-9-2011

Toelichting:

- 1 en 2: De toetsen zijn op vrijwillige basis afgenomen. De cijfers moeten met enige terughoudendheid worden geïnterpreteerd, omdat er geen sprake is van afname onder examencondities. In tegenstelling tot eerdere jaren is uitgegaan van het niveau 3F voor havo en vwo. Dit verklaart waarom de streef- en gerealiseerde waarden lager liggen dan in 2009 en 2010. Het gaat om leerlingen uit het laatste leerjaar, uitgezonderd vwo, waar sprake is van vierdejaars leerlingen.
- 3: De Inspectie van het Onderwijs vermeldt in het Onderwijsverslag geen percentage meer voor de «Indicator kwaliteitszorg», maar een groep indicatoren die betrekking hebben op kwaliteitszorg. Daar komt bij dat de Inspectie van het Onderwijs met ingang van 2009/2010 niet meer jaarlijks rapporteert over alle onderwijssoorten. Het ene jaar wordt uitgebreid gekeken naar het havo/vwo en het jaar daarop naar het vmbo. Ook dit maakt het moeilijk vast te

De beleidsartikelen (artikel 3)

stellen of de streefwaarde voor de kwaliteitszorg inmiddels is gerealiseerd.

- 4: De Inspectie van het Onderwijs is in 2009 overgegaan op een andere peildatum. De peildatum van 2009 was nog 1 januari; vanaf 2010 is de peildatum 1 september.

3.3.3 Leerlingen ervaren een goede aansluiting tussen onderwijs-fases in hun doorlopende leerlijn

Doelbereiking

In 2011 is met name het instrument experimenten VM2 ingezet om de aansluiting te verbeteren. De experimenten VM2 zijn in 2008 gestart. In deze leergang hoeven deelnemende leerlingen de fysieke stap van de vertrouwde vmbo-school naar het roc niet te maken. Zij krijgen les op één locatie, van één gemeenschappelijk team van vmbo en mbo docenten, volgens één pedagogisch didactische visie. De verwachting is dat hierdoor het vsv-percentages onder deze groep daalt. Bovendien krijgen zij de kans het mbo2 diploma in minder tijd te halen.

In juni 2011 heeft een eerste groep leerlingen uit cohort 1 VM2 met diploma afgerond. In het schooljaar 2010/2011 namen ruim 3 700 leerlingen deel aan het VM2 experiment. In het schooljaar 2011/2012 is het tweede borgingscohort gestart.

Daarnaast is gestart met de uitwerking van nieuwe instrumenten zoals aanvullende experimenten doorlopende leerlijnen en de vernieuwing van de beroepsgerichte examenprogramma's in de vmbo-sectoren economie, techniek en zorg & welzijn.

Realisatie meetbare gegevens bij de operationele doelstelling

Tabel 3.6 Indicatoren

Indicator	Basis-waarde peildatum	Realisatie 2009	Realisatie 2010	Streef-waarde 2011	Realisatie 2011
1. Gediplomeerden naar bestemming: overgang vmbo naar mbo Bron: OCW, Kerncijfers 2006–2010	81% Peildatum: 2004	85,6%	86,5%	85%	n.n.b.

3.3.4 Leerlingen krijgen een beter leeraanbod gericht op sociale en maatschappelijke vaardigheden

Doelbereiking

Alle leerlingen in het VO die vanaf het schooljaar 2011/2012 instromen zijn verplicht om een maatschappelijke stage te doen. De Tweede Kamer heeft ingestemd met het Besluit van 14 juni 2011 tot wijziging van onder meer het Inrichtingsbesluit WVO en het Eindexamenbesluit VO in verband met de invoering van een maatschappelijke stage in het voortgezet onderwijs (Kamerstuk 32 531, nr. 2) van de minister van OCW. Vanaf dit schooljaar is de maatschappelijke stage in de lumpsumbekostiging opgenomen.

Realisatie meetbare gegevens bij de operationele doelstelling

Tabel 3.7 Indicatoren

Indicator	Basiswaarde peildatum	Realisatie 2009	Realisatie 2010	Streefwaarde 2011	Realisatie 2011
1. Aantal leerlingen van alle vo-scholen dat een maatschappelijke stage volgt				(was in % uitgedrukt: 100% in 2012)	
Bron: Agentschap NL	67 585 Peildatum: 2006/2007	187 564 Peildatum: 2008/2009	260 619 Peildatum: 2009/2010		296 240 Peildatum: 2010/2011

Toelichting:

- Om scholen zo goed mogelijk voor te bereiden op de wettelijke verplichting van de maatschappelijke stage vanaf schooljaar 2011/2012 is gekozen voor een fasegewijze invoering. Hierbij is een groeimodel gehanteerd waarbij in de eerste jaren de focus lag op het aantal scholen (2007–2009) en in de daarop volgende jaren (2009–2011) op het aantal leerlingen en uren. Vanaf schooljaar 2011/2012 lopen alle leerlingen die dan instromen in het voortgezet onderwijs (circa 195 000), gedurende hun schoolperiode een maatschappelijke stage van minimaal 30 uur. Al in 2010 was het absolute aantal leerlingen dat een maatschappelijke stage liep met 260 619 hoger dan de omvang van een jaarcohort, namelijk circa 200 000 leerlingen. Dat komt omdat scholen in aanloop naar de verplichting in verschillende leerjaren tegelijk door leerlingen een maatschappelijke stage laten uitvoeren. Een betere indicator in deze is daarom het absolute aantal leerlingen dat per jaar een maatschappelijke stage loopt.

3.4 Overzicht onderzoek naar de doelmatigheid en de doeltreffendheid van beleid

Tabel 3.8 Overzicht afgeronde onderzoeken

	Onderzoek onderwerp	AD of OD	Start	Afgerond	Vindplaats
Effectenonderzoek ex post	Curriculum evaluatie beta onderwijs 2 ^e fase (nat sk bio) (wiskunde 2009–2012).	AD 3.1	2007	2011 (2012)	www.slo.nl
	Evaluatie effect leerplusarrangement.	OD 3.3.1	2010	2011	www.regioplan.nl
	Evaluatie vmbo tl groen.	OD 3.3.1	2009	2012	KBA
	VM2, vmbo en mbo2 evaluatie.	OD 3.3.3	8/2007	8/2013	ECBO
	Evaluatie onderbouw VO.	OD 3.3.2	2007	2011	www.gion.nl
	Evaluatie tweede fase havo/vwo.	OD 3.3.2	2007	2012	GION
	Evaluatie wet schoolboeken.	OD 3.3.1	2010	2011	Regioplan
	Evaluatie wet voorzieningenplanning.	OD 3.3.1	2011	2012	Regioplan
Overig evaluatieonderzoek	Evaluatie materiële bekostiging.	OD 3.3.1	2011	2011	www.IOO.nl
	PISA onderzoek naar rekenen, taal en science. (1x per 3 jaar)	AD 3.1	2000	2012	OECD/www.cito.nl
	Leerplankundige analyse van PISA trends.	AD 3.1	2011	2011	SLO
Secundaire analyse beheersing test items PISA 2009 lezen.	AD 3.1	2011	2012	CITO, stichting lezen en schrijven	

De beleidsartikelen (artikel 3)

Onderzoek onderwerp	AD of OD	Start	Afgerond	Vindplaats
Onderzoek naar beheersing referentiecriteriën rekenen en taal, 2e meting	AD 3.1	2010	2011	CITO
Vreemde talenindicator.	AD 3.1	2009	2012	Europese Commissie /CITO GION/CITO
2 ^e COOL cohortonderzoek.	AD 3.1	2009	2012	
Testen 3 ^e klas VO in 2011				
Onderzoek naar invoering maatschappelijke stage.	OD 3.3.4	2008	2011	Rotterdam School of Management Erasmus Universiteit www.roa.unimaas.nl
Onderzoek onder schoolverlaters.	OD 3.3.3	2007	jaarlijks	
Schoolsucces jongens en meisjes in havo en vwo.	OD 3.3.3	2010	2011	ROA
Succesvolle onderwijsaanpakken jongens.	OD 3.3.2	2011	2012	SCO
Onderzoek naar aantal profielen havo/vwo.	OD 3.3.2	2010	2011	www.ecorys.nl
Internationale vergelijking curricula bovenbouw algemeen secundair onderwijs.	OD 3.3.2	2011	2012	SLO
Onderwijs-loopbanen excellente leerlingen VO.	AD 3.1	2011	2012	GION
Analyse verklarende factoren zwakke en excellente scholen.	OD 3.3.1	2011	2012	www.cpb.nl
Ervaringen met leerlingvolgsystemen.	AD 3.1	2011	2012	Oberon
Pilot tussentijdse toets Limburgs.	AD 3.1	2011	2013	ROA
Doorstroom-relevantie AVO vakken in het vmbo.	OD 3.3.3	2011	2012	Regioplan
Doorstroom-monitor vmbo, havo, vmbo, mbo.	OD 3.3.3	2011	2012	ECBO en ROA
Belemmeringen voor het aanbieden van vakken op hoger niveau (in vmbo TL en havo).	OD 3.3.2	2011	2012	Regioplan
Hoogbegaafdheid en metacognitieve vaardigheden.	OD 3.3.1	2010	2012	ICLON, Universiteit Leiden
Efficiënt wiskunde oefenen in een digitale omgeving.	OD 3.3.1	2009	2012	Universiteit Utrecht
Schrijven om te leren bij Nederlands, Geschiedenis en Science.	OD 3.3.1	2009	2012	Rolingcollege

ARTIKEL 4. BEROEPSONDERWIJS EN VOLWASSENENEDUCATIE

4.1 Algemene doelstelling: het beroepsonderwijs en de volwasseneneducatie zorgen ervoor dat deelnemers hun talenten maximaal kunnen ontplooiën en volwaardig kunnen deelnemen aan de samenleving. Deelnemers worden voorbereid op passend vervolgonderwijs en/of een positie op de arbeidsmarkt die optimaal aansluit bij hun talenten.

Doelbereiking en maatschappelijke effecten

In het actieplan mbo «Focus op vakmanschap 2011–2015» (maart 2011) heeft het kabinet zijn beleid voor het middelbaar beroepsonderwijs voor deze kabinetsperiode uitgewerkt. Het doel is goed beroepsonderwijs. Het kabinet wil dat alle mbo-instellingen goed presteren. Daartoe zijn de volgende doelen gesteld:

- In het mbo ligt de focus op goed, initieel beroepsonderwijs voor jongeren.
- De besturing en de bedrijfsvoering van alle instellingen zijn op orde.
- Het beroepsonderwijs is competitief met het algemeen vormend onderwijs.

In 2011 is de uitvoering van het actieplan voortvarend ter hand genomen. Het kabinet heeft wetgeving voorbereid voor: het verkorten en intensiveren van opleidingen, modernisering van de bekostiging, invoering van de entree-opleiding en centralisatie van het Voortgezet Algemeen Volwassenenonderwijs (vavo). De wetsvoorstellen zijn voor advies aan de Raad van State aangeboden. Tevens is het actieplan Laaggeletterdheid verschenen. In 2011 is risicogericht toezicht ontworpen dat in 2012 zal worden ingevoerd. Tot slot hebben bedrijfsleven en onderwijsveld in het mbo zelf het initiatief genomen voor oprichting van de stichting Samenwerking Beroepsonderwijs Bedrijfsleven (SBB). Deze oprichting was eind 2011 een feit. Het ministerie van OCW heeft SBB gevraagd advies uit te brengen over herziening van de kwalificatiestructuur en over de opleidingsduur van opleidingen op niveau 4.

Externe factoren

Het onderwijs ter plaatse wordt ook bepaald door de inzet van studenten, docenten, bestuurders, toezichthouders, brancheorganisaties, ouders, bedrijven (stages en aansluiting arbeidsmarkt), maatschappelijke organisaties (bijvoorbeeld jeugdzorg) en andere overheden. De minister is daarom afhankelijk van de beschikbaarheid, capaciteiten en faciliteiten van deze actoren. Andere factoren die de minister slechts beperkt kan beïnvloeden, maar waarvan zij wel afhankelijk is, zijn: ontwikkelingen op de (internationale) arbeidsmarkt, demografische ontwikkelingen in de leerlingen-, deelnemer- en studentenpopulatie en conjuncturele ontwikkelingen.

De beleidsartikelen (artikel 4)

Realisatie meetbare gegevens bij de algemene doelstelling

Tabel 4.1 Indicatoren					
Indicator	Basis- waarde peildatum	Realisatie 2009	Realisatie 2010	Streef- waarde 2011	Realisatie 2011
1. Het percentage 20–24 jarigen met tenminste hoger secundair onderwijs Bron: Eurostat	71,9% 2000	76,6%	77,6%		n.n.b.
2. Het percentage voortijdig schoolverlaters van de totale bevolking van 18–24 jaar Bron: Eurostat	15,5% 2000	10,9%	10,1%	8% 2020	n.n.b.
3. Het percentage dat een hbo-diploma haalt van het totale aantal mbo'ers dat doorstroomt naar het hbo Bron: DUO	62,1% 2006	63,7%	62,2%	70%	60,5%
4. Werkloosheid van gediplomeerde mbo'ers anderhalf jaar na het beëindigen van de opleiding – BOL – BBL Bron: Schoolverlaters tussen onderwijs en arbeidsmarkt, ROA	14,6% 5,6% (cohort 2002–2003) 2004	9,8% 3,1% (cohort 2007–2008) 2009	8,4% 3,4%		n.n.b.
5. Het percentage gediplomeerden dat aangeeft dat hun opleiding voldoende basis was om te starten op de arbeidsmarkt – BOL – BBL Bron: Schoolverlaters tussen onderwijs en arbeidsmarkt, ROA	43% (cohort 2004–2005) 2006	48% 59% (cohort 2007–2008) 2009	43% 54%	60% 60%	n.n.b.

Toelichting:

- Voor deze indicator is door de EU geen streefwaarde vastgesteld. Eurostat publiceert de realisatie 2011 in mei/juni 2012.
- Eurostat publiceert de realisatie 2011 in mei/juni 2012.
-
- Voor deze indicator is geen streefwaarde geformuleerd, omdat deze sterk afhankelijk is van de conjuncturele ontwikkeling. De realisatie 2011 is in april 2012 bekend.
- De realisatie 2011 is in april 2012 bekend.

4.2 Budgettaire gevolgen van beleid

Tabel 4.2 Budgettaire gevolgen van beleid artikel 4 (bedragen x € 1 000)								
	2007	2008	2009	2010	2011	Realisatie 2011	Vastgestelde begroting, incl. stand ISB (+/-) dep. herindeling	Verschil 2011
Verplichtingen	3 354 224	3 520 349	3 846 651	3 385 269	3 559 207		3 419 730	139 477
Waarvan garantieverplichtingen	17 500	90 817	143 934	6 290	104 200			

De beleidsartikelen (artikel 4)

	2007	2008	2009	2010	Realisatie 2011	Vastgestelde begroting, incl. stand ISB (+/-) dep. herindeling 2011	Vershil 2011
Totale uitgaven	3 195 298	3 336 258	3 507 340	3 502 523	3 479 814	3 419 894	59 920
Programma-uitgaven	3 191 666	3 332 952	3 503 474	3 498 688	3 476 052	3 416 486	59 566
<i>Deelnemers volgen beroeps- onderwijs en volwassenen- educatie in voldoende toegeruste instellingen</i>							
	2 709 963	2 820 181	2 981 121	2 932 004	2 981 976	2 944 006	37 970
• Bekostiging roc's/ overige regelingen	2 574 981	2 692 786	2 873 217	2 839 560	2 880 133	2 839 099	41 034
• Korting 2e teldatum (coalitieakkoord)	0	0	- 38 892	- 36 090	- 27 404	- 27 290	- 114
• Bekostiging KBB's	114 302	111 939	115 821	105 572	98 820	98 521	299
• Bekostiging Caribisch Nederland	0	0	0	0	2 829	0	2 829
• Verbetermiddelen Caribisch Nederland	0	0	0	0	12 756	0	12 756
• School-ex programma's	0	0	8 485	7 778	0	0	0
• Beroepsgerichte kwalificatiestructuur	5 000	5 000	5 000	3 785	0	20 628	- 20 628
• Overig	15 680	10 456	17 490	11 399	14 842	13 048	1 794
<i>Deelnemers volgen beroeps- onderwijs en volwassenen- educatie van hoge kwaliteit in innovatieve instellingen en via hoogwaardige stage- plekken</i>							
	178 323	186 376	119 661	167 948	163 580	157 095	6 485
• Taal en Rekenen	0	9 237	10 155	60 570	58 313	56 769	1 544
• Innovatiearrangement	17 000	20 000	21 500	11 500	10 000	10 000	0
• Innovatiebox regulier	36 742	44 495	43 151	43 238	43 050	43 136	- 86
• Innovatiebox FES	71 750	73 129	0	0	0	0	0
• Regeling stagebox	35 000	35 000	35 362	34 900	34 900	35 000	- 100
• Stage en lerbaanof- fensief Kenniscentra	0	0	7 000	13 000	3 000	3 000	0
• Netwerkscholen (FES)	0	0	0	0	4 500	4 500	0
• Sectorplan mbo-hbo techniek 2011-2016	0	0	0	0	400	0	400
• Toezicht kwaliteit examens mbo	11 300	0	0	0	0	0	0
• Overig	6 531	4 515	2 493	4 740	9 417	4 690	4 727
<i>Deelnemers kunnen zonder drempels beroepsonderwijs en volwasseneneducatie volgen dat het best past bij hun talenten en specifieke behoeften</i>							
	243 815	248 286	285 890	239 130	188 379	193 104	- 4 725
• Leerlinggebonden financiering (LGF)	16 488	23 066	32 847	38 174	38 221	32 172	6 049
• Educatie	189 843	197 591	202 401	150 445	115 863	115 354	509
• Aanvalsplan Laaggelet- terdheid	4 000	4 000	4 200	4 001	4 000	4 000	0
• Leven Lang Leren en EVC	25 899	16 142	22 444	22 920	8 142	15 022	- 6 880
• Schoolmaatschappelijk werk	0	0	15 000	15 000	14 017	15 000	- 983
• Overig	7 585	7 487	8 998	8 590	8 136	11 556	- 3 420

De beleidsartikelen (artikel 4)

	2007	2008	2009	2010	Realisatie 2011	Vastgestelde begroting, incl. stand ISB (+/-) dep. herindeling 2011	Verschil 2011
<i>Er vallen minder leerlingen gedurende hun school- loopbaan voortijdig uit het onderwijs</i>	46 457	64 190	103 476	142 429	122 568	111 810	10 758
• RMC's/GSB	37 828	39 225	53 251	31 471	31 599	31 471	128
• Convenanten met RMC-regio's	6 720	13 597	21 146	33 248	39 590	53 960	- 14 370
• Programmagelden regio's	0	6 800	15 170	22 865	44 389	25 275	19 114
• Aanvullende vergoeding experimenten vmbo-mbo	0	1 200	0	5 108	3 788	6 000	- 2 212
• Digitaal verzuimloket	0	0	0	0	0	2 000	- 2 000
• Plusvoorziening «overbelaste jongeren»	0	0	11 900	47 724	72	0	72
• Overig	1 909	3 368	2 009	2 013	3 130	- 6 896	10 026
<i>Programmakosten-overig</i>	13 108	13 919	13 326	17 177	19 549	10 471	9 078
• Uitvoeringsorganisatie DUO	13 108	13 919	13 326	17 177	19 549	10 471	9 078
Apparaatsuitgaven	3 632	3 306	3 866	3 835	3 762	3 408	354
Ontvangsten	90 276	79 462	24 099	15 190	11 108	0	11 108

Toelichting:

De uitgaven voor het beroepsonderwijs en de volwasseneneducatie zijn in 2011 ruim € 59,9 miljoen hoger dan de vastgestelde begroting. De realisatie van de ontvangsten is € 11,1 miljoen hoger dan geraamd.

Uitgaven

Hieronder worden de belangrijkste verschillen toegelicht.

- Bekostiging roc's/overige regelingen:
De stijging van € 41 miljoen op het onderdeel «bekostiging roc's/overige regeling» ten opzichte van de vastgestelde begroting 2011 wordt met name veroorzaakt door de volgende mutaties.
 - € 20,6 miljoen in verband met onderlinge verschuivingen binnen de operationele doelstelling. Het betreft de middelen voor de beroepsgerichte kwalificatiestructuur. Deze worden vanaf 2011 structureel toegevoegd aan de rijksbijdrage voor instellingen.
 - € 15,4 miljoen in verband met toevoeging wettelijk deel van de loon- en prijsbijstelling tranche.
- Bekostiging Caribisch Nederland: Het beschikbare budget € 15,6 miljoen is vrijwel geheel overgeboekt van artikel 8 (Internationaal beleid).
- Leerling gebonden financiering: De realisatie op het onderdeel leerling-gebonden financiering (LGF) is € 6 miljoen hoger dan begroot.
- Leven lang leren en EVC: Op het onderdeel «Leven Lang Leren en EVC» is € 7 miljoen minder gerealiseerd dan begroot. Deze middelen zijn grotendeels ingezet ter financiering van het transitiebudget voor de fusie van roc Zeeland en roc Westerschelde.
- Voortijdig schoolverlaten : De vastgestelde begroting voor voortijdig schoolverlaten is in totaal met € 10,8 miljoen overschreden. Deze

- overschrijding wordt met name veroorzaakt door een verlenging van de VSV regeling op het onderdeel «programmageden regio's» met één jaar tot en met 2012. Het bijbehorende budget voor het jaar 2012 is volgens de regeling na de aanvraagprocedure in 2011 ook verplicht en betaald in het jaar 2011. Verder hebben op het onderdeel convenanten met RMC-regio's afrekeningen plaatsgevonden in 2011 die hebben geleid tot minder uitgaven ten opzichte van de vastgestelde begroting.
- Uitvoeringsorganisatie DUO: De verhoging van € 9,1 miljoen van het budget van DUO wordt grotendeels verklaard door het project digitaal verzuimloket, aanvullende middelen voor de systeem- en procesaanpassingen van DUO, project diplomaregister en de uitvoeringskosten voor Caribisch Nederland.
 - Resteert een bedrag van € 10,0 miljoen, deze verlaging is verdeeld over diverse operationele doelstellingen en voornamelijk bestaand uit meerdere overboekingen van en naar andere artikelen en departementen en uit diverse bijstellingen en kasschuiven.

Ontvangsten

De hogere ontvangsten van € 11,1 miljoen zijn het gevolg van onder andere afrekeningen die betrekking hadden op het innovatiearrangement, de educatie en het project Leren en Werken.

4.3 Operationele beleidsdoelstelling

4.3.1 Deelnemers volgen beroepsonderwijs en volwasseneneducatie in voldoende toegeruste instellingen

Doelbereiking

Het stelsel van beroepsonderwijs en volwasseneneducatie moet zodanig zijn toegerust dat regionale opleidingscentra (roc's), de vakinstellingen, de overige mbo-instellingen en de kenniscentra beroepsonderwijs en bedrijfsleven (kbb's) bij het verzorgen van beroepsonderwijs en volwasseneneducatie kunnen voldoen aan de door de Wet educatie en beroepsonderwijs (WEB) gestelde toegankelijkheids-, doelmatigheids- en kwaliteitseisen.

• Bekostiging roc's

Het regeerakkoord bevat een pakket aan maatregelen voor het middelbaar beroepsonderwijs, waarop in het Actieplan MBO «Focus op vakmanschap» nader wordt ingegaan. In 2011 zijn deze maatregelen verder uitgewerkt en vertaald in concept wetgeving. De maatregelen betreffen:

- het verkorten van beroepsopleidingen,
- het intensiveren van beroepsopleidingen,
- het beëindigen van de drempelloze toelating op niveau 2,
- het apart positioneren van mbo opleidingen op niveau 1 als entreeopleidingen,
- het introduceren van een nieuw bekostigingsarrangement voor mbo studenten van 30 jaar of ouder

Het doel van de maatregelen is dat instellingen en studenten beter gaan presteren zodat dat de schooluitval wordt tegengegaan en het beroepsonderwijs als geheel aantrekkelijker wordt. De eerste vier maatregelen zijn uitgewerkt in het wetsvoorstel «doelmatige leerwegen en modernisering van de bekostiging». Met dit wetsvoorstel wordt ook beoogd de allocatie van de beschikbare begrotingsmiddelen over de instellingen te verbeteren. Het 30-plusarrangement is in een apart wetsvoorstel uitgewerkt.

De beleidsartikelen (artikel 4)

- Het primaire proces op orde

Om betrokken instellingen te stimuleren hun primaire proces op orde te krijgen, zijn verschillende maatregelen genomen. De individuele prestaties van de instellingen, goed en minder goed, zijn voor alle roc's, aoc's, vakinstellingen én niet-bekostigde instellingen met erkende mbo-opleidingen door de Inspectie van het Onderwijs gepubliceerd op internet. Daarmee is de toezichtsinformatie overzichtelijk en voor iedereen toegankelijk gepresenteerd. Voor instellingen met een onvoldoende onderwijskwaliteit is het sanctietraject ingekort. Direct na een kwaliteitsonderzoek, waarbij de Inspectie van het Onderwijs onvoldoende kwaliteit constateert, zal de Inspectie van het Onderwijs een waarschuwing afgeven aan het bevoegd gezag van de mbo-instelling. Na een waarschuwing heeft de mbo-instelling een jaar de tijd om de kwaliteit te verbeteren. Mocht de Inspectie van het Onderwijs na een jaar opnieuw oordelen dat de kwaliteit niet op orde is, dan kan de minister van OCW besluiten tot intrekking van de onderwijslicentie.

- Commissie Onderwijs en Besturing BVE

De commissie Besturing en Onderwijs BVE heeft eind 2010 zijn rapport «Naar meer focus op het mbo» aangeboden. De commissie adviseert de minister zorg te dragen voor een consistent samenhangend overheidsbeleid, waarbinnen de betrokken instellingen de ruimte krijgen de aandacht te richten op hun kerntaak. Dat is te zorgen voor kwalitatief goed beroepsonderwijs aan studenten en een goede voorbereiding op de arbeidsmarkt of vervolgonderwijs. Ondanks de complexiteit rond en binnen de sector, zijn bve-instellingen wel degelijk bestuurbaar, meent de commissie. Mede op basis van het advies heeft het kabinet het Actieplan mbo «Focus op vakmanschap 2011–2015» uitgebracht (maart 2011).

- Experiment De Netwerkschool

Het onderzoek naar de effecten van het experiment de Netwerkschool is in september 2010 gestart. Het onderzoek bevindt zich in een beginfase. De deelnemende scholen hebben gegevens aangeleverd en er zijn controlescholen geselecteerd. Verder richt het onderzoek zich nu op de invoeringsstrategieën van de instellingen en de wijze waarop de implementatie van het concept de Netwerkschool wordt vormgegeven. Omdat het experiment nog maar een jaar geleden is gestart, zijn er nog geen effecten zichtbaar.

- Competentiegerichte kwalificatiestructuur

Sinds 2007 zijn mbo-instellingen gefaseerd bezig hun opleidingsaanbod in te richten op basis van de nieuwe kwalificatiedossiers als onderdeel van de beroepsgerichte kwalificatiestructuur. De beoogde invoering van het wetsvoorstel die dit mogelijk moest maken was 1 augustus 2010. Door de val van het kabinet heeft de behandeling van het wetsvoorstel uiteindelijk in mei 2011 plaatsgevonden.

- Kenniscentra

De kenniscentra beroepsonderwijs bedrijfsleven voeren wettelijke taken uit. Ze zorgen voor de kwalificatiedossiers waarin wordt beschreven wat een beginnend beroepsbeoefenaar aan kennis, vaardigheden en competenties moet hebben om een diploma te behalen. Ook zorgen de kenniscentra voor een toereikend aantal plaatsen voor de beroepspraktijkvorming. In 2011 is hard gewerkt aan een nieuw bekostigingsmodel voor de kenniscentra (uitgezonderd het kenniscentrum voor het groene onderwijs, Aequor). Uitgangspunt is dat de nieuwe bekostiging nauw is

De beleidsartikelen (artikel 4)

afgestemd op de wettelijke taken van de kenniscentra en de werkzaamheden die hieruit voortvloeien.

- Caribisch Nederland

Integreren BES-eilanden in Nederland

De OCW BES-wetgeving is met terugwerkende kracht tot en met 1 januari 2011 in werking getreden. Met alle betrokkenen is de onderwijsagenda Caribisch Nederland ondertekend. (Kamerstukken 2010–2011, 32 500 VIII, nr. 166.) Aan elke school is samen met de PO- en VO-raad een schoolcoach gekoppeld die met elke school een verbeterplan heeft opgesteld. Om de bedrijfsvoering, waaronder begrepen de financieel administratieve taken, te verbeteren, worden alle scholen door één administratiekantoor bediend. Desondanks is er nog onvoldoende inzicht in de financiën van de scholen om de structurele bekostiging te kunnen vaststellen. Aan alle scholen is eenmalig een zodanig budget toegekend dat hun de mogelijkheid geeft achterstanden in materieel opzicht in één keer in te lopen. Met elk van de openbare lichamen is een masterplan onderwijs-huisvesting ondertekend om de huisvesting van de scholen op een aanvaardbaar niveau te brengen. Per 1 augustus is op alle drie de eilanden een Expertise Centrum Onderwijszorg gestart ter verbetering van de omgang met zorgleerlingen. Op Sint Eustatius is een brede conferentie georganiseerd ten behoeve van het organiseren van een passend aanbod aan beroepsonderwijs op Sint Eustatius en Saba.

Relaties met de andere landen in het Koninkrijk

De uitgangspunten voor de samenwerking tussen de vier landen in het Koninkrijk op de OCW-beleidsterreinen zijn met Aruba, Curaçao en Sint Maarten in een protocol vastgelegd, op basis waarvan in 2012 bilaterale afspraken worden gemaakt. Met elk van de drie landen is een protocol vastgesteld ter stimulering van studeren in de Caribische regio. Aan een aantal instellingen op Curaçao, Aruba en Sint Maarten zijn subsidies toegekend voor diverse ontwikkelingen die het onderwijs en onderzoek op de eilanden ten goede komen, mede gelet op de betekenis van deze voorzieningen voor Caribisch Nederland.

Realisatie meetbare gegevens bij de operationele doelstelling

Tabel 4.3 Indicatoren

Indicator	Basis- waarde 2008	Realisatie 2009	Realisatie 2010	Streef- waarde 2011	Realisatie 2011
1. Diplomasresultaat per niveau	niveau 1: 58%	niveau 1: 58%		niveau 1: 60%	
	niveau 2: 54%	niveau 2: 56%		niveau 2: 60%	
	niveau 3: 65%	niveau 3: 66%		niveau 3: 70%	
	niveau 4: 70%	niveau 4: 72%		Niveau 4: 75%	
Bron: Benchmark Mbo Raad	2007–2008	2008–2009		2011–2012	
2. Het percentage opleidingen, ingericht op basis van de nieuwe kwalificatiedossiers	12%	53%	62,1%	100%	71,8%
Bron: DUO	2005–2006	2008–2009	2009–2010	2010–2011	2010–2011
3. Het percentage deelnemers in het eerste jaar dat een competentiegerichte opleiding volgt	11%	71%	83%	100%	97%
Bron: DUO	2005–2006	2008–2009	2009–2010	2011–2012	2010–2011

Toelichting:

- 1 Het diplomasresultaat heeft alleen betrekking op studenten die rechtstreeks vanuit het vo naar het mbo zijn gegaan. Van deze studenten is de vooropleiding in elk geval bekend. Het diplomasresultaat wordt uitgedrukt als het percentage mbo-verlaters met een diploma op het totaal aantal mbo-verlaters. Voor 2010 is het diplomasresultaat niet per niveau weergegeven in de benchmark. De realisatiecijfers voor 2011 zijn nog niet bekend.
- 2 Dit percentage heeft betrekking op roc's, aoc's, vakinstellingen en overige bekostigde instellingen samen. Het realisatiecijfer voor percentage blijft met 71,8% onder de streefwaarde van 100%. Dit heeft te maken met het feit dat de wet competentie gericht onderwijs (CGO) op 1 januari 2011 ingevoerd zou worden. Dit betekende dat de instellingen per 1 augustus 2011 verplicht waren om alle eerstejaarsstudenten op te leiden volgens de competentiegerichte diploma-eisen, waardoor een percentage van 100% gehaald zou worden. Door de val van het kabinet werd het wetsvoorstel controversieel verklaard en pas in het voorjaar van 2011 behandeld en aangenomen. Het wetsvoorstel is uiteindelijk per 1 januari 2011 in werking getreden. De wet wordt effectief per 1 augustus 2012.

Tabel 4.4 Kengetallen

Indicator	2006–2007	2007–2008	2008–2009	2009–2010	2010–2011
1. Aantal deelnemers mbo (x 1000)	464,4	477,1	479,6	486,1	488,7
bol-vt	322	319	313,1	321,9	327,2
bbl	129,4	147	156,9	155,4	152,9
bol-dt	13	11,1	9,6	8,8	8,6
Bron: bekostigingstelling mbo					
2. Gemiddelde prijs per mbo-deelnemer (x 1000)	6,3	6,7	7,2	7,3	7,3
Bron: Lumpsum budget/specifieke regelingen en gewogen bekostigingsdeelnemers mbo	2007	2008	2009	2010	2011

4.3.2 Deelnemers volgen beroepsonderwijs en volwasseneneducatie van hoge kwaliteit in innovatieve instellingen en via hoogwaardige stageplekken

Doelbereiking

Om de kwaliteit van het middelbaar beroepsonderwijs te verbeteren moeten mbo-opleidingen voldoende onderwijstijd bieden, de examens op orde hebben en de doorlopende leerlijnen in de beroepskolom bevorderen.

Ouders, studenten en werkgevers moeten kunnen vertrouwen op de kwaliteit van de opleidingen en de uitgereikte diploma's. Een grotere betrokkenheid en een intensievere samenwerking tussen onderwijsinstellingen, kenniscentra en (leer)bedrijven in de regio kunnen ervoor zorgen dat de kwaliteit en de aantrekkelijkheid van het onderwijs, inclusief de stage, van een hoog niveau is. In deze crisistijd is het van belang dat het potentieel aan beroepspraktijkvorming splekken (bpv-)plekken (stageplekken/leerbanen) bij leerbedrijven zo optimaal mogelijk wordt benut.

- Nederlandse taal en rekenen

Vanaf 1 augustus 2010 is de Wet Referentieniveaus Nederlandse taal en rekenen van kracht. Hiermee is het Referentiekader taal en rekenen een leidraad voor onderwijsinstellingen, docenten en onderwijsprogramma's in het primair onderwijs, voortgezet onderwijs en het mbo geworden. In 2011 hebben bijna alle onderwijsinstellingen ervaring opgedaan met afname van voorbeeldexamens en pre-pilotexamens. De ervaringen worden gebruikt voor de volgende pilotjaren 2012 en 2013. Op basis van een Uitvoeringsplan taal en rekenen mbo, met een looptijd van 2010 tot en met 2013, ontvangen instellingen jaarlijks ruim € 50 miljoen voor de intensivering van het taal- en rekenonderwijs. Voor ondersteuning kunnen instellingen terecht bij het steunpunt taal en rekenen mbo (zie www.steunpunttaalenrekenenmbo.nl). In juni 2011 is een voortgangsrapportage opgesteld over de implementatie van het referentiekader taal en rekenen in het po, vo en mbo (Kamerstukken II, 2010/11, 31 332, nr. 16). Jaarlijks leggen instellingen in het jaarverslag verantwoording af over de besteding van middelen vanuit de Regeling intensivering Nederlandse taal en rekenen en geven zij een beschrijving van de voortgang van het implementatieproces binnen de instelling.

- Regelingen innovatiebox, innovatiearrangement en stagebox

Via de Regeling stagebox beroepsonderwijs wordt geld beschikbaar gesteld om te zorgen voor extra stage- en simulatieplaatsen voor moeilijk plaatsbare deelnemers. Ook is het geld bedoeld voor een intensieve stagebegeleiding van deelnemers in het beroepsonderwijs. De regeling die zou eindigen in 2010 is in december 2010 met één jaar verlengd. Reden hiervoor was dat de economische situatie nog niet was verbeterd. De evaluatie over de resultaten in de jaren 2010 en 2011 wordt in 2012 uitgevoerd.

De Regeling Innovatiebox die tot en met 2011 gold, is bedoeld om in overleg met samenwerkingspartners in de regio innovatie vorm te geven. Het ging om innovatieprojecten die breed werden opgepakt met als doel het innovatieresultaat te laten verankeren in de eigen organisatie.

Naast de Regeling Innovatiebox wordt innovatie ook gestimuleerd via de Regeling Innovatiearrangement. Ook deze regeling gold tot en met 2011. Zij was bedoeld om meer experimentele innovatieprojecten op regionaal

De beleidsartikelen (artikel 4)

dan wel sectoraal niveau, die zonder aanvullende middelen onvoldoende kans zouden hebben, financieel te ondersteunen. Alleen samenwerkingsverbanden tussen onderwijsinstellingen en bedrijven konden een beroep doen op dit arrangement. Voor zowel de innovatiebox als het innovatiearrangement zijn de landelijke thema's, zoals vastgelegd in de landelijke innovatieagenda, leidend.

- Het mbo is een bepalend segment voor de arbeidsmarkt

De bpv is een belangrijk onderdeel van elke beroepsopleiding. Voor het behalen van een optimaal rendement uit de bpv voor elke deelnemer is een goede wisselwerking tussen het opleidingsaandeel op school en het aandeel in de praktijk noodzakelijk.

In 2011 hebben de MBO Raad, Colo, MKB/VNO-NCW en OCW een eerste landelijke meting laten uitvoeren naar de effecten van het op 10 juni 2009 opgestelde BPV Protocol op de uitvoeringspraktijk. Uit de meting volgt dat het BPV Protocol, waarin gedragsregels omtrent BPV voor de werkvloer zijn opgenomen, al op onderdelen heeft geleid tot een substantiële verbetering van de kwaliteit van de bpv. De kwaliteit van de begeleiding van studenten tijdens de bpv is toegenomen ten opzichte van de situatie voor de totstandkoming van het BPV Protocol, evenals het niveau van vakken en praktijkvaardigheden van studenten die beginnen aan de bpv. Stichting Samenwerking Beroepsonderwijs Bedrijfsleven (SBB) zal er zorg voor dragen dat partijen sectoraal en regionaal de aanbevelingen van de onderzoekers gaan oppakken. Het inmiddels afgesloten driejarige programma ondersteuning leerbedrijven heeft opgeleverd dat vanaf 2011 de kenniscentra de dienstverlening aan de erkende leerbedrijven zoveel mogelijk geharmoniseerd hebben, opdat de leerbedrijven goed toegerust zijn voor hun opleidingstaak in het kader van de competentiegerichte kwalificatiestructuur.

- Bevorderen doorstroom naar hoger onderwijs

Eén van de maatregelen om de doorstroom tussen mbo en hbo te bevorderen is het tweejarige programma Associate degree (Ad). De Associate degree is een graad in het hoger onderwijs en maakt onderdeel uit van de hbo-bachelor. In september 2011 is gestart met 5 pilots, waarbij het Ad-programma deels op locatie van een bve-instelling wordt verzorgd. Aan deze pilotronde (deelronde 4B) zijn pilots van de verbrede pilotronde toegevoegd. In totaal worden er 8 pilots uitgevoerd waarbij de Ad deels op bve-locatie wordt uitgevoerd. De effecten van deze pilots – waarbij de samenwerking tussen mbo-instelling en hogeschool hopelijk positieve effecten heeft op de doorstroom van mbo-afgestudeerden naar de Ad – worden onderzocht.

In de Strategische Agenda Hoger Onderwijs (Kamerstuk 31 288, nr. 194) heeft de staatssecretaris van OCW aangekondigd dat, net als in deelronde 4B van de Ad-pilots gebeurt, het mogelijk zal worden dat een Ad-programma deels op een bve-locatie wordt verzorgd (onder integrale verantwoordelijkheid van de hogeschool).

Verder heeft de staatssecretaris van OCW in een brief van 7 november 2011 aan alle hogescholen en bve-instellingen aangekondigd dat hij een extra «pilotronde» (ronde 5) start voor Ad-programma's.

- Handhaven onderwijstijd

De resultaten van het representatief onderzoek naar de naleving van onderwijstijd bij de mbo-opleidingen in het schooljaar 2010–2011 laten zien dat 21 opleidingen (21%), waarvan 18 opleidingen ook met onvol-

De beleidsartikelen (artikel 4)

doende programmering, niet aan de eisen voldeed van de minimale 850 klokurennorm per leerjaar. Een aantal daarvan is er uiteindelijk alsnog in geslaagd om dit tekort te herstellen voor het einde van het schooljaar waardoor er uiteindelijk 13 opleidingen zijn overgebleven waar programmering en realisatie van de uren tekortschoten. Dit resultaat betekent dat ondanks de aandacht en maatregelen geen substantiële verbetering is gerealiseerd t.o.v. voorgaand schooljaar.

Naast maatregelen als terugvordering van bekostiging en *naming* en *shaming* krijgen de instellingen waar ook in tweede instantie onvoldoende onderwijstijd resteerde een formele waarschuwing dat bij herhaling de onderwijslicentie voor de desbetreffende opleiding wordt ingetrokken. Met instellingen die herhaaldelijk niet aan de norm voldoen worden gesprekken gevoerd door de Inspectie van het Onderwijs.

Tegelijkertijd is gewerkt aan een wetsvoorstel dat uitwerking geeft aan het MBO-actieplan «Focus op Vakmanschap» en waarin de uitkomsten van de evaluatie van de 850 urennorm zijn meegenomen. De maatregelen zijn onder andere gericht op intensivering van onderwijs in tijd en begeleiding, een betere bedrijfsvoering, een herijking van het begrip onderwijstijd en heldere communicatie naar het veld hierover. Daarnaast is het voornemen om de urennorm niet meer als maatstaf voor de hoogte van de bekostiging van een mbo-opleiding te hanteren. De urennorm blijft wel een inrichtings- en subsidievoorwaarde. Onvoldoende programmering leidt dan niet meer tot onrechtmatige bekostiging en uiteindelijk gaat het dan om de realisatie van de uren. Bij onvoldoende realisatie van uren biedt de wet de mogelijkheid een sanctie op te leggen.

Realisatie meetbare gegevens bij de operationele doelstelling

Tabel 4.5 Indicatoren					
Indicator	Basis- waarde	Realisatie	Realisatie	Streef- waarde	Realisatie
	Peildatum	2009	2010	2011	2011
1. Percentage opleidingen met voldoende examenkwaliteit Bron: Examenverslag mbo	52% 2005	63%		85%	
2. Percentage deelnemers dat positief is over de beroepspraktijkvorming splek (BPV) Bron: ODIN	BOL: 51% BBL: 60% 2005 (ODIN 3)	BOL: 58% BBL: 61% 2008	BOL: 61% BBL: 67% 2010 (ODIN 6)	BOL: 75% BBL: 75%	
3. Het oordeel van de deelnemer over de opleiding Bron: ODIN	6,7 2005 (ODIN 3)	6,9 2008	6,9	7	
4. Het percentage opleidingen dat onderwijs geeft volgens de richtlijnen van de 850 uren norm (BOL) Bron: Inspectie van het Onderwijs	75% 2006 (2005– 2006)	83% (2008– 2009)	75% (2009– 2010)	100%	79%
5. Percentage instellingen dat ervaring opdoet met de afname van centrale voorbeeld-examens Nederlandse taal en rekenen 3F (bij mbo-4) Bron: College voor examens	n.v.t.	n.v.t.	n.v.t.	90%	86%

Toelichting:

- Het beeld van de examenkwaliteit in studiejaar 2010–2011 komt later en wordt gepubliceerd in het Onderwijsverslag 2010–2011 dat in april 2012 verschijnt. Er komt geen beeld van de examenkwaliteit 2010.
- Het realisatiecijfer over 2011 is nog niet bekend aangezien eens in de twee jaar een onderzoek plaatsvindt over wat mbo studenten vinden van hun onderwijs, de laatste was in 2010. Anders dan in de begroting is opgenomen worden hier de percentages voor bol en bbl afzonderlijk gepresenteerd. De cijfers van de begroting waren cijfers voor het totale mbo.
- Het realisatiecijfer over 2011 is nog niet bekend aangezien eens in de twee jaar een onderzoek plaatsvindt over wat mbo studenten vinden van hun onderwijs, de laatste was in 2010.
- De indicator geeft aan welk percentage van de mbo-instellingen zich voorbereidt op de invoering van verplichte centrale examens Nederlandse taal en rekenen voor mbo-4 in 2013–2014.

4.3.3 Deelnemers kunnen zonder drempels beroepsonderwijs en volwasseneneducatie volgen dat het best past bij hun talenten en specifieke behoeften

Doelbereiking

Deelnemers aan het beroepsonderwijs en de volwasseneneducatie moeten de mogelijkheid krijgen om hun talenten te ontplooiën in een leeromgeving en op een manier die het beste past bij hun specifieke behoeften. Het gaat daarbij ook om jongeren die een extra steuntje in de

rug nodig hebben bij het volgen van een mbo-opleiding en om volwassenen die door het volgen van een cursus of opleiding beter in staat zijn te participeren op de arbeidsmarkt en in de samenleving.

• *Volwassenenonderwijs*

Sinds 1 januari 2009 maakt het educatiebudget onderdeel uit van het Participatiebudget. Hiermee wordt het geld voor re-integratie (WWB-werkdeel), inburgering en volwasseneneducatie gebundeld in één specifieke uitkering voor gemeenten. Gedurende deze kabinetsperiode moet een bedrag gelijk aan de bijdrage van OCW in het participatiebudget aan inkoop van opleidingen volwasseneneducatie bij roc's worden besteed. De wettelijke taak van roc's voor educatie blijft gehandhaafd. Ter ondersteuning van de bestrijding van laaggeletterdheid is het «Aanvalsplan Laaggeletterdheid 2006–2010 Van A tot Z betrokken» (Tweede Kamer, vergaderjaar 2005–2006, 30 300 VIII, nr. 142) met 1 jaar verlengd t/m 2011. Uit de eerste voorlopige resultaten blijkt dat laaggeletterdheid op de kaart is gezet, meer mensen een cursus zijn gaan volgen en gemeenten, provincies, bedrijven en overige organisaties meer aandacht hebben besteed aan de bestrijding van laaggeletterdheid.

• *Het vasthouden en binden van talenten*

Leergebonden financiering (LGF) is in 2006 ingevoerd in het mbo en sinds augustus 2008 opgenomen in de Wet educatie en beroepsonderwijs. Het aantal aanvragen voor LGF is gestegen tot 7 928 in 2011 (inclusief LNV). 77% van de aanvragen betreft deelnemers met een psychische stoornis of gedragsproblematiek.

Voor schoolmaatschappelijk werk hebben de mbo-instellingen gezamenlijk in totaal € 15 miljoen ter beschikking. Deze hulpverlening is erop gericht leerlingen die dat nodig hebben tijdig en adequaat hulp te geven bij hun problemen. Jaarlijks rapporteren de instellingen via het NJI over aantallen deelnemers die geholpen worden en welke problemen bij het schoolmaatschappelijk werk gemeld en aangepakt worden.

• *Bevorderen leren en werken*

In 2011 is gewerkt aan de verdere ontwikkeling van de kwaliteit van het Ervaringscertificaat (EVC). De afgifte van EVC-verklaringen is belegd bij DUO. Een groot deel van de EVC-aanbieders is herbeoordeeld. De «Beleidsregel afgifte EVC-verklaringen» is op enkele punten gewijzigd om het bestaande up-or-outsysteem te verhelderen, de erkenningstermijn van de entreetoets te verlengen en de mogelijkheid te bieden aan EVC-aanbieders die hun kwaliteit hebben bewezen om eenvoudiger een verzoek tot erkenning voor verwante standaarden in te dienen.

Mede namens EL&I, VWS en BZK hebben OCW en SZW de SER gevraagd een advies uit te brengen over een toekomstbestendige (post)initiële scholingsmarkt die optimaal aansluit bij de vraag van de arbeidsmarkt.

De «Tijdelijke stimuleringsregeling Leven Lang Leren in het HBO» heeft onder andere geleid tot het geheel of grotendeels realiseren van de groeidoelstellingen voor instroom, de verankering van Leven Lang Leren in organisatie en beleid binnen de betrokken instellingen, flexibilisering van het onderwijs en versterking van de externe oriëntatie.

Met het wetsvoorstel alternatief arrangement 30+ worden 47 000 leerplaatsen voor studenten vanaf 30 jaar en ouder publiek bekostigd. Het nieuwe onderwijsarrangement voor 30-plussers is alleen bestemd voor

studenten die de beroepsbegeleide leerweg (bbi) volgen. Er is daarbij extra aandacht voor de tekortsectoren zorg, techniek en landbouw.

Realisatie meetbare gegevens bij de operationele doelstelling

Tabel 4.6 Indicatoren					
Indicator	Basiswaarde peildatum	Realisatie 2009	Realisatie 2010	Streefwaarde 2011	Realisatie 2011
1. Aantal nieuwe leerwerktrajecten (dual + EVC) Bron: monitoring door CINOP	11 575 2006	65 166	102 084	90 000	
2. Deelname aan leeractiviteiten door 25–64 jarigen Bron: Eurostat	15,5%	17%	16,5%	20% 2020	
3. Het percentage deelnemers dat tevreden is over de begeleiding bij de studie Bron: ODIN	38% 2005 (ODIN 3)	44% 2008	55% 2010	65%	
4. Dekkingsgraad zorg- en adviesteams Bron: Nederlands Jeugdinstituut (NJI)	42% 2003	88%	98%	100%	

Toelichting:

1. Er is nog geen realisatiecijfer voor 2011 bekend.
2. De realisatiegegevens voor 2011 zijn naar verwachting in mei/juni 2012 bekend.
3. Het realisatiecijfer over 2011 is nog niet bekend aangezien eens in de twee jaar een onderzoek plaatsvindt over wat mbo studenten vinden van hun onderwijs, de laatste was in 2010.
4. Realisatiecijfer 2011 is in het voorjaar van 2012 bekend.

4.3.4 Er vallen minder leerlingen gedurende hun schoolloopbaan voortijdig uit het onderwijs

Doelbereiking

Uit oogpunt van maatschappelijke cohesie en economische ontwikkeling is het van belang dat zoveel mogelijk jongeren minimaal een startkwalificatie halen. De nationale doelstelling is halvering van het jaarlijks aantal nieuwe voortijdig schoolverlaters in 2012 ten opzichte van 2002. In het huidige Regeerakkoord is de doelstelling aangescherpt tot maximaal 25 000 vsv'ers in 2016. Een voortijdig schoolverlater is een jongere van 12 tot 23 jaar die langer dan vier weken geen onderwijs volgt en nog geen startkwalificatie heeft. Een startkwalificatie is een vwo, havo-, of mbo-diploma op niveau 2, 3 of 4. In de uitvoeringsbrief «Aanval op de schooluitval: een kwestie van uitvoeren en doorzetten» (kamerstuk 26 695, nr. 42) staat op welke wijze voortijdig schoolverlaten (vsv) wordt aangepakt. De uitval van jongeren kent verschillende oorzaken waardoor een brede benadering noodzakelijk is. De stand van zaken is bij brief van 17 februari 2012 (kamerstuk 26 695, nr. 84) aan de Tweede Kamer gemeld. In het afgelopen schooljaar 2010–2011 is het aantal nieuwe voortijdig schoolverlaters gedaald naar 38 600 op landelijk niveau. De doelstelling van het kabinet Balkenende II was om het aantal nieuwe voortijdig schoolverlaters terug te brengen tot 35 000 in 2012. Rekening houdend met de circa 4 000 jongeren die nu nog onterecht als voortijdig schoolverlater meegeteld worden, is deze doelstelling in feite bereikt.

De beleidsartikelen (artikel 4)

• Meerjarige convenanten

In 2008 zijn meerjarige convenanten afgesloten met vrijwel alle scholen in het voortgezet onderwijs en middelbaar beroepsonderwijs-onderwijs en de contactgemeenten van de 39 RMC-regio's (regionale meld- en coördinatiefunctie vsv). In 2011 zijn de convenanten en de bijbehorende regeling met een jaar verlengd om voldoende ruimte te hebben voor de aangescherpte doelstelling om een vernieuwd instrumentarium neer te zetten. De verlengde uitvoeringsregeling is in juni 2011 gepubliceerd.

• Experimenten vmbo-mbo

In het schooljaar 2011–2012 is er weer een borgingscohort VM2 gestart. In 2011 heeft een groep van ongeveer 150 VM2 leerlingen binnen 3 jaar zijn diploma gehaald, dat is één jaar tijdswinst ten opzichte van een programma binnen het reguliere onderwijs. Uit de monitor over het schooljaar 2010–2011 is op te maken, dat afgaande op de resultaten van het eerste cohort, VM2 gepaard gaat met een reductie van het voortijdig schoolverlaten.

• Verbetering melding relatief verzuim door scholen

In 2011 zijn de wetswijzigingen Leerplicht aangenomen. Hierdoor krijgt de Inspectie van het Onderwijs het toezicht op het verzuimbeleid en de verzuimregistratie van onderwijsinstellingen. De Inspectie van het Onderwijs krijgt de mogelijkheid om bevoegd gezag van scholen een bestuurlijke boete op te leggen, indien het verzuimbeleid langdurig in gebreke blijft. Ook is de samenwerking tussen leerplichtambtenaren en de Inspectie van het Onderwijs de keten van bestrijding van verzuim en voortijdig schoolverlaten nader uitgewerkt.

• Borging vsv-beleid

De nieuwe, aangescherpte doelstelling maakte bezinning op het huidige vsv-instrumentarium noodzakelijk. In 2011 is gewerkt aan een verbeterd instrumentarium voor de periode 2012–2016. Het nieuwe instrumentarium gaat door met wat goed werkt, en wordt op een aantal punten verbeterd. De uitgewerkte regeling wordt in 2012 aan de Tweede Kamer gezonden. Voor 1 juni 2012 worden nieuwe, driejarige prestatiegerichte convenanten afgesloten tussen OCW, contactgemeenten en onderwijsinstellingen (vo en mbo).

Realisatie meetbare gegevens bij de operationele doelstelling

Tabel 4.6 Indicatoren

Indicator	Basis- waarde 2002	Realisatie 2009	Realisatie 2010	Streef- waarde 2011	Realisatie 2011
1. Het aantal nieuwe vsv'ers per kalenderjaar (nationale indicator) Bron: Kamerstuk 26 695, nr. 84	71 000	42 600	39 900	35 000 2012	38 600
2. Aantal herplaatste voortijdig schoolverlaters (inclusief oude voortijdig schoolverlaters) Bron: Analyse RMC-effectrapportages 2009–2010, Research voor beleid	20 000	39 291	41 509	–	

Toelichting:

1. De realisatie 2011 is een voorlopig cijfer.

De beleidsartikelen (artikel 4)

2. Voor deze indicator is geen landelijke streefwaarde afgesproken. Realisatiecijfer is later in 2012 bekend.

4.4 Overzicht onderzoek naar de doelmatigheid en de doeltreffendheid van beleid

Tabel 4.7 Overzicht afgeronde onderzoeken						
	Onderzoek onderwerp	AD of OD	Start	Afgerond	Vindplaats	
Beleidsdoorlichting	Beleidsdoorlichting Leren & Werken	OD 3	2011	2011	Auditdienst OCW Kamerstuk 30 012, nr. 36	
Effectenonderzoek ex post	Monitor experimenten Associate Degree op MBO-locatie	OD 2	2011	2012	www.rijksoverheid.nl/bestanden/documenten-en-publicaties/rapporten/2011/02/15/eindevaluatie-associate-degre	
	Analyse effectrapportage RMC	OD 4	Jaarlijks	In april	Research voor Beleid www.aanvalopschooluitval.nl/userfiles/file/2011/B3847%20eindrapport%20analyse%20RMC-effectrapportages%2009-10.pdf	
Overig evaluatieonderzoek	Project Onderwijs-Arbeidsmarkt 2011 (POA)	AD	Jaarlijks	In juli	ROA ROA-R-2011/8 De arbeidsmarkt naar opleiding en beroep tot 2016	
	Registratie en bestemming uitstroom schoolverlaters (SIS)	OD 4	Jaarlijks	In september	ROA ROA-R-2011/7 Schoolverlaters tussen onderwijs en arbeidsmarkt 2010	
	Quickscan SIS-School	OD 4	2010	2011	ROA MBO-Diploma 2010: Doorleren of werk zoeken? www.roa.unimaas.nl/pdf_publications/2011/ROA_F_2011_1.pdf	
	Monitor Sociale Veiligheid	AD	Twee jaarlijks	2012	ECBO	
	Arbeidsbarometer leraren BVE	AD	Jaarlijks		Regioplan www.rijksoverheid.nl/bestanden/documenten-en-publicaties/publicaties-pb51/bapo-194-arbeidsmarktbarometer-po-vo-mbo-2009-2010/08dw2011b001.pdf	
	Monitor alfabetisering	OD 3	Jaarlijks	voorjaar	http://ecbo.nl/downloads/publicaties/A00589.pdf	
	JOB-Monitor	AD	Twee jaarlijks	2012	Research Ned	
	Nulmeting opleidingsdomeinen 2010-2011			8/2012	2013	
	Ontwikkeling/ monitoring toetsen taal en rekenen	OD 2	Jaarlijks	In zomer		CITO Bijlage bij Kamerbrief voortgang implementatie referentiekader taal en rekenen (2 2010-2011 31 332 nr 16; https://zoek.officielebekendmakingen.nl/behandeldossier/28286/kst-31332-16.html)
	PIAAC	AD	2011	2013	2013	OECD
	Waardering bedrijfsleven	OD 4	2010	2011	2011	Nog niet gereed, wordt 2012
	Ex ante evaluatie entry levels alfabetisering	OD 2	2011	2012	2012	www.cinop.nl (verwacht april 2012)
	Kwaliteitsgedrag alfabetiserings docenten	OD 2	2011	2012	2012	www.cinop.nl (verwacht april 2012)

De beleidsartikelen (artikel 4)

Onderzoek onderwerp	AD of OD	Start	Afgerond	Vindplaats
Monitor kwaliteitseffecten BPV Protocol NLQF-EQF	OD 4 AD	Twee jaarlijks 2010	2011 2011	BPV-monitor: http:// ikregeer.nl/pdf/blg-149023 www.nlqf.nl/nlqf

Toelichting:

Voor het beleidsondersteunend onderzoek (doorlichting en evaluaties) maakt BVE zelf vooral gebruik van de periodieke, structurele onderzoeken. Op specifieke terreinen draagt BVE slechts financieel bij aan onderzoek dat bij andere directies in het verslag staat.

ARTIKEL 5. TECHNOCENTRA

5.1 Algemene doelstelling: het ondersteunen van technocentra om de kennisinfrastructuur in de regio te versterken. De aansluiting tussen het technisch beroepsonderwijs en het bedrijfsleven wordt hierdoor verbeterd.

Doelbereiking en maatschappelijke effecten

Platform Bèta Techniek (PBT) heeft evenals in voorgaande jaren op verzoek van het ministerie van OCW de jaarverslagen over 2010 van de technocentra geëvalueerd. Net als in de voorgaande jaren is daarbij nadrukkelijk gekeken naar de resultaten van de afzonderlijke activiteiten, de relatie met de doelstellingen van de Kaderregeling en de werking en de effectiviteit van de Kaderregeling. Omdat het verslagjaar het laatste jaar van de Kaderregeling betreft, is in het bijzonder gekeken of het aanneemelijk is dat de geplande activiteiten ook zijn uitgevoerd. Uit de evaluatie blijkt dat de basissubsidie doelmatig is aangewend. Naar aanleiding van het laatste verslagjaar geeft ongeveer tweederde van de technocentra een terugblik op de ontwikkelingen en/of de resultaten van het technocentrum in de afgelopen 10 jaar. Het materiaal biedt echter geen basis om generaliserende uitspraken te doen over de effectiviteit van de Kaderregeling in de afgelopen vijf c.q. tien jaar.

De technocentra kijken vooral naar de toegevoegde waarde van het technocentrum zelf. Het gaat dan om de rol die men bij het initiëren, structureren en verbeteren van het activiteitenprogramma heeft gehad. Een belangrijke bijdrage daarbij is het bewerkstelligen van samenhang en synergie, toegankelijkheid en het hergebruik van eerder of elders ontwikkelde concepten. Enkele technocentra onderbouwen hun succes met de omvang van het gerealiseerde activiteitenbudget. Naarmate men er beter in is geslaagd om de basissubsidie te verveelvoudigen, geeft dat ook een indicatie voor het draagvlak in de regio. Tenslotte wordt de betrokkenheid van het relatieve aandeel van de onderwijsinstellingen als indicator voor succes aangemerkt.

Doelstelling I: bevordering van de circulatie en de toepassing van kennis tussen instellingen, tussen instellingen en ondernemingen of tussen instellingen, ondernemingen en derden. Technocentra hebben ervoor gezorgd dat betekenisvolle, liefst duurzame samenwerkingsverbanden zijn ontstaan die dan vervolgens een basis bieden om inhoudelijke kennis met elkaar te delen en productief te maken. Deze samenwerkingsverbanden, in subregionale en/of sectorale vorm, bepalen met elkaar de nodige activiteiten en zijn ook eigenaar van de uitvoering. Door dit eigenaarschap wordt tevens de basis gelegd voor de duurzaamheid en zelfredzaamheid van de samenwerkingsverbanden na afloop van de Kaderregeling. Kennisuitwisseling wordt door de samenwerkingsverbanden vaak zelf georganiseerd, wel of niet met agendering door het technocentrum. Daarnaast is uitvoering gegeven aan projecten waarin overdracht van specifieke kennis en het bevorderen van innovatie meer expliciet aan de orde is gekomen. Een aandachtspunt hierbij was de integratie van branchespecifieke ontwikkelingen en innovaties in het curriculum van beroepsopleidingen. Voorbeelden zijn het Nucleair Opleidingsstelsel in Zeeland en het project Mobiele Energie in Brabant.

Doelstelling II: gezamenlijke benutting door verschillende instellingen van hoogwaardige en moderne apparatuur ten behoeve van technisch beroepsonderwijs. Een beperkt aantal technocentra heeft, meestal in meerjarige programma's, fors geïnvesteerd in de totstandkoming van up to date praktijkfaciliteiten. Voorbeelden zijn de Opleidingsbedrijven Metaal

De beleidsartikelen (artikel 5)

(OBM), en Mechanisatie (OBMech), de Centers of Excellence (Rotterdam en Dordrecht), de Technocampus (Flevoland), diverse gezamenlijke praktijkcentra en initiatieven die er toe leiden dat bestaande praktijkfaciliteiten beter worden benut en worden verbeterd.

Doelstelling III: bevordering van een goede aansluiting van technisch beroepsonderwijs op de opleidingsbehoeften van de arbeidsmarkt. In de loop der jaren is een steeds groter accent komen te liggen op de hele onderwijsketen (van basisonderwijs tot hoger beroepsonderwijs en bijscholing van werknemers), de aansluiting tussen onderwijssectoren en doorlopende leerlijnen. In de laatste jaren is er ook steeds meer aandacht gekomen voor de zij-instroom en aantrekkelijke carrières in de techniek en voor niet traditionele doelgroepen. De economische recessie heeft dergelijke inspanningen tijdelijk bemoeilijkt. Toch hebben verschillende technocentra een bijdrage geleverd aan de beperking van de effecten van de economische recessie voor jongeren in technische opleidingen. Voorbeelden zijn (speerpunt)projecten onder de noemer van Technisch Talent Centraal. Alle technocentra hebben verder een bijdrage geleverd aan de uitrol van de programma's van het Platform Bèta Techniek in de regio. In het afgelopen jaar lag daarbij het accent op de realisatie van TechNet kringen. Tot slot is in toenemende aandacht besteed aan de toerusting van docenten en leermeesters. Voorbeelden zijn de inspanningen rond docentstages en het speerpuntproject Leermeester Centraal.

Realisatie meetbare gegevens bij de algemene doelstelling

5.2 Budgettaire gevolgen van beleid

Tabel 5.1 Budgettaire gevolgen van beleid artikel 5 (bedragen x € 1 000)

	2007	2008	2009	2010	Realisatie 2011	Vastgestelde begroting, incl. stand ISB (+/-) dep. herindeling 2011	Vershil 2011
Verplichtingen	9 025	8 988	10 189	9 992	0	20	- 20
Waarvan garantieverplichtingen							
Totale uitgaven (programma+apparaat)	9 025	8 988	10 189	9 992	0	20	- 20
Programma-uitgaven	9 025	8 988	10 189	9 992	0	20	- 20
• Basissubsidie	7 000	7 000	7 000	7 000	0	0	0
• Speerpuntsubsidie	1 700	1 688	2 889	2 692	0	20	- 20
• Overig	325	300	300	300	0	0	0
Apparaatsuitgaven							
Ontvangsten	9 084	9 017	9 801	9 590	238	0	238

ARTIKEL 6 EN 7. HOGER ONDERWIJS

6.1 Algemene beleidsdoelstelling: het stelsel van hoger onderwijs en onderzoek zorgt dat studenten en (wetenschappelijk) personeel hun talenten en onderzoekend vermogen maximaal kunnen ontwikkelen. Het leidt hen op voor een positie op de nationale en internationale arbeidsmarkt en het vervullen van hun rol in de intellectuele voorhoede van onze samenleving

Doelbereiking en maatschappelijke effecten

Om internationaal te concurreren en maatschappelijke problemen aan te pakken, zijn een goed opgeleide bevolking, ondernemende geesten en hoogwaardige diensten en producten van doorslaggevend belang. De Nederlandse samenleving is in hoge mate afhankelijk van kennis, technologie en innovatie. Nederland moet daarom zijn kennis- en innovatiepotentieel optimaal organiseren en benutten.

De Strategische Agenda Hoger Onderwijs, Onderzoek en Wetenschap «Kwaliteit in verscheidenheid» (Kamerstuk 31 288, nr. 194) geeft de koerswijzigingen aan voor de komende jaren. De lat in het hoger onderwijs gaat omhoog, zowel voor de studenten als aan de kant van de opleidingen. Meer ruimte voor selectie en excellentie, intensivering van het onderwijs, een hoger opleidingsniveau van de docenten en een betere kwaliteitsborging.

De instellingen moeten scherpe keuzes maken in onderwijs en onderzoek. Meer profilering en differentiatie in het onderwijsaanbod, en een stevige focus op de behoeften van de topsectoren en de maatschappelijke uitdagingen.

De doelen van de strategische agenda zijn deels nader ingevuld in de Hoofdlijnenakkoorden die zijn afgesloten met de VSNU, HBO-raad (tot stand gekomen in 2011; Kamerstuk 31 288, nrs. 246 en 247) en met de NRTO (tot stand gekomen in 2012; Kamerstuk 31 288, nr. 254). In het verlengde van deze hoofdlijnenakkoorden worden in 2012 met de afzonderlijke instellingen prestatieafspraken gemaakt over onderwijskwaliteit/studiesucces, profilering en valorisatie.

Externe factoren

De inzet van studenten, docenten, onderzoekers, bestuurders, toezicht-houders, brancheorganisaties, maatschappelijke en internationale organisaties, bedrijven (stages en aansluiting arbeidsmarkt), en andere overheden bepaalt mede de kwaliteit van het hoger onderwijs en onderzoek. De minister is daarom afhankelijk van de beschikbaarheid, capaciteiten en faciliteiten van deze actoren. Andere factoren die de minister slechts beperkt kan beïnvloeden, maar waarvan zij wel afhankelijk is, zijn: ontwikkelingen op de (internationale) arbeidsmarkt, demografische ontwikkelingen en conjuncturele ontwikkelingen.

Realisatie meetbare gegevens bij de algemene doelstelling

Tabel 6.1 Indicatoren

Indicator	Basis-waarde 2003	Realisatie 2009	Realisatie 2010	Streef-waarde 2020	Realisatie 2011
1. Percentage hoger opgeleiden in de leeftijdsgroep 25–44 jarigen van de beroepsbevolking	31,5%	37,4%	39,0%	46,0%	38,9%

Bron: CBS (EBB)

De beleidsartikelen (artikel 6 en 7)

Toelichting:

De stijgende lijn is met name het gevolg van autonome groei en verbetering van rendement (minder uitval en betere studiekeuze).

Tabel 6.2 Kengetallen

	Waarde 2007	Waarde 2008	Waarde 2009	Waarde 2010
1. Percentage afgestudeerden met een baan op tenminste hbo respectievelijk wo-niveau ¹				
• Hbo	85%	85%	83%	80%
• Wo	64%	67%	65%	–
Bron: Hbo ² en Wo-monitor ³				
2. Percentage werkenden dat aangeeft dat opleiding voldoende basis was om te starten op arbeidsmarkt				
• Hbo	59%	62%	59%	54%
• Wo	60%	63%	60%	–
Bron: Hbo ² en Wo-monitor ³				

¹ Huidige baan (gemiddeld anderhalf jaar na afstuderen).

² De cijfers voor het hbo over 2011 zijn beschikbaar in september 2012.

³ De wo-monitor wordt nog maar eenmaal in de twee jaar uitgevoerd. Vandaar dat de cijfers over 2010 ontbreken. De cijfers over 2011 komen vermoedelijk in september 2012 beschikbaar.

Toelichting:

De kengetallen maken zichtbaar of de student optimaal is voorbereid op deelname aan de samenleving en een positie op de nationale en internationale arbeidsmarkt. Bij deze reeksen worden geen streefwaarden geformuleerd omdat deze te sterk samenhangen met de conjunctuurontwikkeling. Deze samenhang lijkt te worden bevestigd door de dalende percentages in 2009 en 2010.

6.2 Budgettaire gevolgen van beleid

Tabel 6.3 Budgettaire gevolgen van beleid artikel 6 (bedragen x € 1 000)

	2007	2008	2009	2010	Realisatie 2011	Vastgestelde begroting, incl. stand ISB (+/-) dep. herindeling 2011	Verschil 2011
Verplichtingen	2 287 731	2 377 498	2 692 061	2 804 787	2 509 747	2 530 905	– 21 158
Waarvan garantieverplichtingen	108 000	92 333	176 362	82 202	40 000		
Totale uitgaven	2 030 854	2 158 944	2 323 653	2 495 166	2 515 211	2 358 673	– 23 462
Programma-uitgaven	2 025 779	2 153 863	2 317 618	2 489 231	2 509 283	2 533 575	– 24 292
<i>Studenten volgen onderwijs, en (wetenschappelijk) personeel doet onderzoek, in voldoende toegeruste instellingen voor hoger onderwijs</i>	<i>1 928 178</i>	<i>2 044 634</i>	<i>2 186 555</i>	<i>2 330 387</i>	<i>2 406 097</i>	<i>2 415 844</i>	<i>– 9 747</i>
• Reguliere bekostiging (lumpsum) ¹	1 928 178	2 044 634	2 186 555	2 330 387	2 406 097	2 415 844	– 9 747

De beleidsartikelen (artikel 6 en 7)

	2007	2008	2009	2010	Realisatie 2011	Vastgestelde begroting, incl. stand ISB (+/-) dep. herindeling 2011	Vershil 2011
<i>Binnen- en buitenlandse studenten volgen hoger onderwijs, en (wetenschappelijk) personeel doet onderzoek, van hoge en excellente kwaliteit</i>	4 083	6 848	5 478	5 474	5 500	5 476	24
• Kwaliteitsverbetering docenten (lumpsum)	4 083	6 848	5 478	5 474	5 500	5 476	24
<i>Studenten volgen zonder drempels het hoger onderwijs dat het beste past bij hun talenten en specifieke behoeften, en worden gestimuleerd om hun opleiding succesvol af te ronden</i>	3 869	14 725	32 163	50 164	50 399	55 190	- 4 791
• Minder uitval en kwaliteitsimpuls (lumpsum)		6 726	20 898	34 867	35 051	34 896	155
• Verhogen studierendement niet-westerse allochtone studenten (lumpsum)	1 468	5 600	8 765	12 797	12 848	12 794	54
• Studiekeuze informatie voor het hoger onderwijs	2 303	2 299	2 400	2 400	2 400	2 400	0
• Erkenning van verworven competenties					0	5 000	- 5 000
• Emancipatie	80	100	100	100	100	100	0
<i>De samenleving (bedrijven en maatschappelijke organisaties) benut optimaal de kennis van het hoger onderwijs en onderzoek en vice versa</i>	76 933	73 544	78 854	85 790	33 331'	43 490	- 10 159
• Praktijkgericht onderzoek (Raak)	13 300	11 300	13 100	18 883	18 883	18 883	0
• Praktijkgericht onderzoek (lectoren en kenniskringen) (lumpsum) ²			1 254	7 823	7 863	7 828	35
• Ondernemerschap				0	95	5 316	- 5 221
• Nieuwe hbo-masteropleidingen		5 044	0	1 079	5 490	10 463	- 4 973
• Deltaplan bèta/techniek ³	61 308	50 000	58 500	55 530	0	0	0
• FES: Investeringsgenda bèta en techniek hoger onderwijs	2 325	7 200	6 000	2 475	1 000	1 000	0
<i>Programmakosten-overig⁴</i>	12 716	14 112	14 568	17 416	13 956	13 575	381
• Uitvoeringsorganisatie DUO	12 716	14 112	14 568	17 416	13 956	13 575	381
Apparaatsuitgaven Hoger Onderwijs en Studiefinanciering	5 075	5 081	6 035	5 935	5 928	5 098	830

De beleidsartikelen (artikel 6 en 7)

	2007	2008	2009	2010	2011	Vastgestelde begroting, incl. stand ISB (+/-) dep. herindeling	Verschil
Ontvangsten	6 955	9 580	11 404	3 462	3 948	17	3 931

¹ In de middelen voor «Reguliere bekostiging» zijn ook enkele posten voor overige uitgaven verwerkt.

² Naast de extra middelen uit het coalitieakkoord is in de «Reguliere bekostiging» (lumpsum) voor lectoren en kenniskringen voor 2011 een bedrag van € 62 miljoen opgenomen.

³ De middelen voor het Deltaplan bèta/techniek hebben betrekking op de gehele onderwijskolom.

⁴ De middelen hebben betrekking op het gehele hoger onderwijs.

Toelichting:

De uitgaven voor het hoger beroepsonderwijs zijn in 2011 € 23,5 miljoen lager dan de vastgestelde begroting. De realisatie van de ontvangsten is € 3,9 miljoen hoger dan geraamd.

Uitgaven

De belangrijkste oorzaken van de lagere realisatie van de uitgaven zijn:

- Reguliere bekostiging: Een verlaging van in totaal € 9,7 miljoen. Dit is een gevolg van met name:
 - een verlaging met € 22,2 miljoen als gevolg van de ontwikkeling van het aantal studenten in het hbo,
 - een verhoging met € 10,4 miljoen voor de loonbijstelling 2011 (werkgeverslasten tranche 2011), en
 - een verhoging met € 2,3 miljoen in verband met een beslissing op bezwaar met betrekking tot de rijksbijdrage 2009 van een hogeschool.
- Erkenning van verworven competenties: Een verlaging van in totaal € 5,0 miljoen. Deze verlaging heeft betrekking op een verschuiving van 2011 naar 2012 (€ 4,2 miljoen) en 2014 (€ 0,8 miljoen) voor de dekking van de subsidietaakstelling (Kamerstuk 32 500 VIII, nr. 160).
- Ondernemerschap: Een verlaging van € 5,2 miljoen. Hiervan houdt € 4,3 miljoen verband met een overboeking naar het ministerie van EL&I voor de uitvoering door het AgentschapNL van het gezamenlijk programma voor het bevorderen van de kennisuitwisseling tussen onderwijsinstellingen en ondernemers.
- Nieuwe hbo-masteropleidingen: Een verlaging van € 5 miljoen. Dit is voornamelijk het gevolg van:
 - een verschuiving van € 2 miljoen van 2011 naar 2012 voor het verbeteren van de praktijk van toetsing (Kamerstuk 31 288, nr. 167), en
 - een verlaging van € 2,3 miljoen in verband met een beslissing op bezwaar (zie bij Reguliere bekostiging).

Ontvangsten

De belangrijkste oorzaak van de hogere realisatie van € 3,9 miljoen op de ontvangsten is de terugstorting van batige saldi als gevolg van de afrekening van projectsubsidies.

De beleidsartikelen (artikel 6 en 7)

Tabel 6.4 Budgettaire gevolgen van beleid artikel 7 (bedragen x € 1 000)

	2007	2008	2009	2010	2011	Vastgestelde begroting, incl. stand ISB (+/-) dep. herindeling	Vershil
						2011	2011
Verplichtingen	3 656 718	3 784 930	4 052 409	4 009 600	3 946 917	3 953 323	- 6 406
Waarvan garantieverplichtingen			50 000	115 000	35 000		
Programma-uitgaven	3 511 532	3 676 678	3 781 800	3 822 986	3 954 885	3 913 542	41 343
<i>Studenten volgen onderwijs, en (wetenschappelijk) personeel doet onderzoek, in voldoende toegeruste instellingen voor hoger onderwijs</i>	<i>3 481 757</i>	<i>3 636 794</i>	<i>3 740 028</i>	<i>3 765 206</i>	<i>3 868 445</i>	<i>3 824 413</i>	<i>44 032</i>
• Reguliere bekostiging (lumpsum)	3 475 757	3 628 327	3 728 322	3 743 620	3 829 922	3 786 033	43 889
• Geesteswetenschappen			2 128	6 660	10 700	10 660	40
• Alfa/Gamma-onderzoek	6 000	8 467	9 578	14 926	27 823	27 720	103
<i>Binnen- en buitenlandse studenten volgen hoger onderwijs, en (wetenschappelijk) personeel doet onderzoek, van hoge en excellente kwaliteit</i>	<i>17 501</i>	<i>26 299</i>	<i>32 049</i>	<i>36 377</i>	<i>34 818</i>	<i>37 668</i>	<i>- 2 850</i>
• Kwaliteitsverbetering docenten (lumpsum)	3 000	5 000	5 414	5 414	5 434	5 414	20
• Excellentie in onderwijs: binnen- en buitelandse talent (HSP)	5 800	12 112	12 385	11 331	11 351	11 331	20
• Excellentie in onderwijs: binnen- en buitelandse talent: FES (Sirius Programma)		575	4 764	7 436	8 729	9 819	- 1 090
• Excellentie in onderwijs: binnen- en buitelandse talent (Sirius Programma)				4 000	2 200	2 200	0
• Excellentie in onderwijs: binnen- en buitelandse talent (Kwaliteit en bekostiging)					0	1 800	- 1 800
• Internationale samenwerking en oriëntatie	8 701	8 612	9 486	8 196	7 104	7 104	0
<i>Studenten volgen zonder drempels het hoger onderwijs dat het beste past bij hun talenten en specifieke behoeften, en worden gestimuleerd om hun opleiding succesvol af te ronden</i>	<i>2 208</i>	<i>3 519</i>	<i>2 657</i>	<i>15 337</i>	<i>20 669</i>	<i>20 600</i>	<i>69</i>
• Minder uitval en kwaliteitsimpuls (lumpsum)		1 407	2 322	15 337	17 460	17 403	57
• Verhogen studierendement niet-westerse allochtone studenten (lumpsum)					3 209	3 197	12

De beleidsartikelen (artikel 6 en 7)

	2007	2008	2009	2010	Realisatie 2011	Vastgestelde begroting, incl. stand ISB (+/-) dep. herindeling 2011	Vershil 2011
• Verhoging deelname studenten met een handicap	2 208	2 112	335				
<i>De samenleving (bedrijven en maatschappelijke organisaties) benut optimaal de kennis van het hoger onderwijs en onderzoek en vice versa</i>	10 066	10 066	7 066	6 066	30 953	30 861	92
• 3 TU's samenwerking: FES	10 066	10 066	7 066	6 066	6 066	6 066	0
• 3 TU's samenwerking					11 031	10 990	41
• Sectorplan Natuur- en scheikunde					13 856	13 805	51
Ontvangsten	11 508	11 645	13 894	13 877	25 117	25 016	101

Toelichting:

De uitgaven voor het wetenschappelijk onderwijs zijn in 2011 € 41,3 miljoen hoger dan de vastgestelde begroting. De realisatie van de ontvangsten is € 0,1 miljoen hoger dan geraamd.

Uitgaven

De belangrijkste oorzaken van de hogere realisatie van de uitgaven zijn:

- Reguliere bekostiging: Een verhoging van in totaal € 43,9 miljoen. Dit is een gevolg van:
 - een verhoging van € 7,7 miljoen voor de ontwikkeling van het aantal studenten in het wetenschappelijk onderwijs,
 - een verlaging van € 1,0 miljoen als gevolg van de Basisbrief Ontwikkelingssamenwerking,
 - een verhoging van € 16,7 miljoen in verband met de loonbijstelling (werkgeverslasten tranche 2011),
 - een overboeking van het ministerie van VWS naar het ministerie van OCW van € 18,6 miljoen voor de loonbijstellingen 2010 en 2011 betreffende de sector academische ziekenhuizen, en
 - een verhoging van € 1,9 miljoen voor diverse kleinere bijstellingen.
- Excellentie in onderwijs: binnen- en buitenlands talent, onderdelen «FES Sirius Programma» en «Kwaliteit en bekostiging»: Een verlaging van € 2,9 miljoen. Dit bedrag is toegevoegd aan het onderdeel Reguliere bekostiging (Kamerstuk 33 090, nr. 3, antwoord 31).

6.3 Operationele beleidsdoelstelling

6.3.1 Studenten volgen onderwijs, en (wetenschappelijk) personeel doet onderzoek, in voldoende toegeruste instellingen voor hoger onderwijs

Doelbereiking

Het stelsel van hoger onderwijs en onderzoek is zodanig toegerust dat bij het verzorgen van hoger onderwijs en het verrichten van onderzoek voldaan wordt aan de gestelde toegankelijkheids-, doelmatigheids- en

De beleidsartikelen (artikel 6 en 7)

kwaliteitseisen die door de Wet op het hoger onderwijs en wetenschappelijk onderzoek (WHW) zijn gesteld.

Realisatie meetbare gegevens bij de operationele doelstelling

Tabel 6.5 Rijksbijdrage hogescholen en universiteiten (bedragen x € 1 000)

2011

Hogescholen:	
Onderwijsdeel	2 384 034
Deel ontwerp en ontwikkeling (Lectoren en kenniskringen)	69 748
Universiteiten:	
Onderwijsdeel	1 592 895
Onderzoekdeel	1 705 386
Deel ondersteuning geneeskundig onderwijs en onderzoek (academische ziekenhuizen)	585 754

Tabel 6.6 Kengetallen

(x 1 000)	Realisatie 2007/08	Realisatie 2008/09	Realisatie 2009/10	Realisatie 2010/11	Realisatie 2011/12
1. Eerstejaars aantal studenten ¹ (excl. «groen onderwijs»)					
• Hbo voltijd	76,5	78,0	82,9	82,5	83,4
• Hbo deeltijd	9,3	9,3	9,5	9,1	7,9
• Wo	31,6	32,9	34,7	33,7	34,3
2. Ingeschreven aantal studenten (excl. «groen onderwijs»)					
• Hbo voltijd	305,9	315,0	332,8	346,3	356,8
• Hbo deeltijd	60,2	62,0	64,2	64,5	60,7
• Wo	206,7	214,0	226,0	234,3	236,7
3. Gediplomeerden (excl. «groen onderwijs»)					
• Hbo voltijd	50,2	51,6	52,1	51,8	–
• Hbo deeltijd	13,4	12,4	12,3	12,9	–
• Wo	26,0	27,0	29,2	33,2	–
Bron: 1 cijfer HO, tellingen 1 oktober 2011 (conform OCW-referentieraming)					
4. Onderwijsuitgaven per student	2008	2009	2010	2011	
• Hbo	6,0	6,0	6,2	6,2	
• Wo	6,0	5,9	5,9	6,1	

¹ De definitie van eerstejaars is aangepast aan het nieuwe bekostigingsmodel (één bachelor, één master). Er wordt nu niet meer gekeken of een student voor het eerst deelneemt aan hbo-bachelor, hbo-master of wo, maar of een student voor het eerst deelneemt aan een bachelor-opleiding dan wel master-opleiding, ongeacht het soort hoger onderwijs. In de tabel zijn alleen de eerstejaars in de bachelorfase opgenomen, omdat dit de nieuwe instroom is vanuit het voortgezet onderwijs en middelbaar beroepsonderwijs.

Toelichting:

1 en 2. Belangrijkste oorzaken voor terugloop deeltijdonderwijs:

- primaire focus bekostigde instellingen is gericht op voltijdse opleidingen en de doelgroep jongeren/jongvolwassenen,
- instellingen stoppen met aanbieden van kleinere deeltijdopleidingen (niet rendabel),
- deeltijdopleidingen zijn vaak onvoldoende aantrekkelijk voor de doelgroep, en
- vanwege economische situatie zijn werkgevers minder bereid te investeren in opleidingskosten voor medewerkers.

4. Onderwijsuitgaven per student zijn in constante prijzen 2011 (dat wil zeggen gecorrigeerd voor de uitgekeerde loon- en prijsbijstelling).

6.3.2. Binnen- en buitenlandse studenten volgen hoger onderwijs, en (wetenschappelijk) personeel doet onderzoek, van hoge en excellente kwaliteit

Doelbereiking

Internationalisering kan een belangrijke impuls geven aan het verhogen van de kwaliteit van het hoger onderwijs. Eind 2011 heeft het ministerie van OCW een brief naar de Tweede Kamer gestuurd over het mobiliteitsbeleid voor het hoger onderwijs (Kamerstuk 33 000 VIII, nr. 158). In het kader van het stimuleren van excellentie is in 2011 het wetsvoorstel Wijziging van de Wet op het hoger onderwijs en wetenschappelijk onderzoek in verband met het uitbreiden van de mogelijkheden van selectie van studenten en van verhoging van het collegegeld alsmede in verband met het aanscherpen van de toelatingsvereisten voor aansluitende masteropleidingen in het wetenschappelijk onderwijs (Ruim baan voor talent) aangenomen (Staatsblad. 2011, nr. 369).

Toelichting:

- Kwaliteitsverbetering docenten
Het opleidingsniveau van de hbo-docenten is de afgelopen jaren sterk verhoogd, zowel het aantal mastergraden als het aantal PhD's is toegenomen. In het wo is het aantal BKO's (Basis Kwalificatie Onderwijs) sterk gestegen. (Kamerstuk 31 288, nr. 191).
- Excellentie in onderwijs: binnen- en buitenlands talent (Huygens Scholarship Programme)
In het kader van de herziening van het subsidiebeleid onderwijssubsidies is met ingang van 2012 het Huygens Scholarship Programme beëindigd (Kamerstuk 32 500, nr. 160).

Realisatie meetbare gegevens bij de operationele doelstelling

Tabel 6.7 Indicatoren					
Indicator	Basis-waarde	Realisatie	Realisatie	Streef-waarde	Realisatie 2011
Indicator Kwaliteit en excellentie					
1. Percentage hbo-docenten dat minimaal beschikt over een mastergraad ¹	50% (waarvan 3,7% PhD)	57% (waarvan 4,8% PhD)	63% (waarvan 7,7% PhD)	70% ² (waarvan 10% PhD)	–
Bron: HBO-raad ³	peildatum: 2007	peildatum: 2008	peildatum: 2009	peildatum: 2014	
2. Percentage studenten dat als «gemotiveerd» kan worden beschouwd	18,0%	18,3%	17,7%	–	20,8%
Bron: Studentenmonitor ⁴	peildatum: 2004	peildatum: 2008	peildatum: 2009		peildatum: 2011
3. Studietijd, contacturen en schaal					
a. Onderwijsintensiteit: gem. tijdsbesteding aan studiegerelateerde activiteiten in uren per week (perceptie student)					
• Hbo	33	34	35	–	39
• Wo	31	32	33	–	35
	peildatum: 2005	peildatum: 2008	peildatum: 2009		peildatum: 2011
b. Onderwijstijd: gem. aantal uren per week (contacturen; perceptie student)					
• Hbo	13	14	14	–	16
• Wo	11	14	13	–	14
Bron: Studentenmonitor ⁴	peildatum: 2005	peildatum: 2008	peildatum: 2009		peildatum: 2011
c. Student/stafratio					
• Hbo: student/onderwijzend personeel	25,0	22,7	23,3	–	23,5
• Wo: student/wetenschappelijk personeel	9,2	10,1	10,3	–	10,4
Bron: Kerncijfers 2007–2011	peildatum: 2004	peildatum: 2008	peildatum: 2009		peildatum: 2010
4. Aantal Nederlandse instellingen in top 100 van beste instellingen ter wereld	2 in top 100	2 in top 100, waarvan 1 in top 52	2 in top 100, waarvan 1 in top 50	3 in top 100 en hoogste omhoog	2 in top 100 (1 in top 50) ⁵
Bron: Sjanghai ranking	peildatum: 2005	peildatum: 2009	peildatum: 2010	peildatum: 2011	peildatum: 2011
Indicator Internationalisering diplomamobiteit					
5. Ho-studenten uit het buitenland in NL (instroom): percentage van de totale Nederlandse ho-studentenpopulatie	4,5%	7,4%	8,0%	7,4%	–
Bron: IMON-monitor 2010 (NUFFIC, Europees Platform, Cinop)	peildatum: 2003/2004	peildatum: 2009/2010	peildatum: 2010/2011	peildatum: 2010	
6. Percentage Nederlandse studenten dat een opleiding in Nederland volgt en een deel hiervan in het buitenland doet	14% (hbo 12%; wo 17%)	12% (hbo 10%; wo 14%)	16% (hbo 14%; wo 19%)	25%	–
	peildatum: 2007	peildatum: 2008	peildatum: 2009	peildatum: 2013	

¹ De meerjarenaafspraken tussen het ministerie van OCW en de HBO-raad vormen het uitgangspunt voor deze indicator.

² In het convenant «Leerkracht van Nederland» is afgesproken dat hogescholen ernaar streven dat 70% van de docenten in 2014 over een mastergraad beschikt. Daarnaast is afgesproken dat hogescholen ernaar zullen streven dat 10% van de docenten in 2017 beschikt over een PhD dan wel in een promotietraject participeert.

³ Gegevens komen uit het Personeels- en Mobiliteitsonderzoek (POMO) van het ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties. De cijfers over 2009 zijn de meest recente.

⁴ In 2010 heeft geen bevraging van studenten in het kader van de Studentenmonitor plaatsgevonden.

⁵ De doelstelling «3 Nederlandse instellingen in de top 100 van de wereld en de hoogste omhoog» is ten dele gehaald. Er staan weliswaar «maar» twee Nederlandse instellingen in de top 100, maar beide zijn in de ranking 2011 enkele plaatsen gestegen t.o.v. de ranking 2010.

6.3.3 Studenten volgen zonder drempels het hoger onderwijs dat het beste past bij hun talenten en specifieke behoeften, en worden gestimuleerd om hun opleiding succesvol af te ronden

Doelbereiking

Om de Nederlandse bevolking beter en hoger op te leiden, liggen er specifiek voor het hoger onderwijs de volgende opdrachten:

- een goede doorstroom binnen het onderwijs;
- minder uitval uit het hoger onderwijs;
- een leven lang leren.

Deze vormen de basis van een gezonde kenniseconomie en een goed opgeleide beroepsbevolking.

Toelichting:

- **Minder uitval en kwaliteitsimpuls**
Uit een tussenevaluatie van de Inspectie van het Onderwijs naar de meerjarenafspraken blijkt dat de meeste instellingen aangeven in hoge mate inspanningen te leveren voor de belangrijkste doelstellingen uit deze afspraken t.w. studiesucces en onderwijskwaliteit, en met deze inspanningen voortgang boeken (Kamerstuk 31 288, nr. 191).
- **Verhogen studierendement niet-westerse allochtone studenten**
In 2008 heeft het ministerie van OCW met de Randstadhogescholen meerjarenafspraken gemaakt om het studiesucces van niet-westerse allochtonen studenten te verhogen. Met de Randstaduniversiteiten zijn dergelijke afspraken in 2010 gemaakt. Over de geleverde prestaties en inspanningen van de vijf hogescholen in de Randstad is de Tweede Kamer geïnformeerd in de brief van 23 juni 2011 (Kamerstuk 31 288, nr. 191). In deze brief zijn ook de resultaten opgenomen van de audit die in opdracht van het ministerie van OCW door een extern bureau is uitgevoerd bij deze vijf hogescholen.
Zoals aangegeven in de brief van 8 april 2011 aan de Tweede Kamer («Herziening subsidiebeleid onderwijssubsidies», Kamerstuk 32 500, nr. 160) wordt de subsidie voor het verhogen van het studiesucces van niet-westerse allochtone studenten in het hoger onderwijs vanaf 2012 beëindigd.
- **Subsidie voor Erkenning van verworven competenties (evc)**
In het kader van de herziening van het subsidiebeleid onderwijssubsidies is met ingang van 2011 de subsidie voor EVC beëindigd (Kamerstuk 32 500, nr. 160).
- **Emancipatie**
In het kader van de herziening van het subsidiebeleid onderwijssubsidies is met ingang van 2012 de subsidie aan de VHTO (Landelijk expertisebureau voor vrouwen/meisjes en techniek) beëindigd (Kamerstuk 32 500, nr. 160).

Realisatie meetbare gegevens bij de operationele doelstelling

Tabel 6.8 Indicatoren

Indicator	Basis-waarde	Realisatie	Realisatie	Streef-waarde	Realisatie 2011
<i>Voor het wo^{1 2}</i>					
1. Percentage studie-uitval (uit wo) en studie-switchers (binnen wo) na het (verwijzende en bindende) eerste bachelorjaar in bachelor-2 en 3	12% (studenten die zijn gestart met studeren in 2004) peildatum: 2008	11% (studenten die zijn gestart met studeren in 2006) peildatum: 2009	10% (studenten die zijn gestart met studeren in 2007) peildatum: 2010	6% peildatum: 2011	–
Bron: 1 cijfer HO/VSNU					
2. Percentage studenten (herinschrijvers ² na het eerste studiejaar) dat in vier jaar de bachelorfase afrondt	47% (studenten die zijn gestart met studeren in 2003) peildatum: 2008	48% (studenten die zijn gestart met studeren in 2004) peildatum: 2009	51% (studenten die zijn gestart met studeren in 2005) peildatum: 2010	>70% peildatum: 2014	–
Bron: 1 cijfer HO/VSNU					
<i>Voor het hbo¹:</i>					
3. Rendement van studenten (herinschrijvers ² na het eerste studiejaar ³) na 6 jaar studie	77% (studenten die zijn gestart met studeren in 2001) peildatum: 2007	76% (studenten die zijn gestart met studeren in 2002) peildatum: 2008	76% (studenten die zijn gestart met studeren in 2003) peildatum: 2009	90% peildatum: 2013	–
Bron: 1 cijfer HO/HBO-raad					
4. Studierendement na 6 jaar van voltijdstudenten hbo en wo ⁴					
• Hbo autochtoon	66,2%	67,0%	65,5%	–	–
• Niet-westerse allochtone hbo-student	48,0%	51,6%	50,2%	–	–
• Wo autochtoon	47,5%	43,9%	42,3%	–	–
• Niet-westerse allochtone wo-student	35,0%	35,2%	33,5%	–	–
Bron: 1 cijfer HO/DUO	peildatum: 2006 cohort: 2000	peildatum: 2009 cohort: 2003	peildatum: 2010 cohort: 2004	peildatum: 2014 (zie toelichting)	

¹ De meerjarenafspraken vormen het uitgangspunt voor de indicatoren 1 t/m 3 inzake verhogen van het studiesucces en de kwaliteit in de bachelorfase.

² Het gaat bij de indicatoren 1 t/m 3 steeds om de herinschrijvers na het eerste studiejaar. Dat zijn studenten die zich na het eerste studiejaar opnieuw hebben ingeschreven in het wo (indicator 1 en 2) dan wel in het hbo (indicator 3).

In de begroting 2011 is bij het jaar 2009 abusievelijk het percentage 51% vermeld. De bovenvermelde 48% komt overeen met de aan de Tweede Kamer gestuurde monitor van de meerjarenafspraken (Kamerstuk 31 288, nr. 191).

³ In de meerjarenafpraak met de HBO-raad is oorspronkelijk afgesproken dat er gekeken zal worden naar studenten in de post-propedeutische fase in plaats van herinschrijvers na het eerste studiejaar. Vanwege onvolkomenheden in de registratie wordt gewerkt met herinschrijvers na het eerste studiejaar.

⁴ Uitgangspunt voor de berekening van het studierendement na 6 jaar is de Strategische agenda voor het hoger onderwijs-, onderzoek en wetenschapsbeleid «Het Hoogste Goed» (Kamerstuk 31 288, nr. 1). Uit een kwalitatieve audit naar de inspanningen van de vijf hogescholen in de Randstad waarmee individuele afspraken zijn gemaakt om het rendement van niet-westers allochtone studenten te verhogen, is gebleken dat twee hogescholen nog onvoldoende scores. Er is bij deze hogescholen nog te weinig sprake van een samenhangende visie op het te voeren studiesuccesbeleid. Bovendien vertalen effecten van beleidsmaatregelen zich pas op wat langere termijn door in de rendementcijfers. Dit verklaart mogelijk de matige resultaten.

Toelichting:

De evaluatie van de meerjarenafspraken met de HBO-raad en VSNU over studiesucces en kwaliteit van de bachelorfase is op 23 juni 2011 naar de Tweede Kamer gezonden (Kamerstuk 31 288, nr. 191) en in het debat over de Strategische Agenda Hoger Onderwijs, Onderzoek en Wetenschap op

26 september 2011 geagendeerd. In dat debat is ook de nieuwe aanpak voor de komende jaren besproken: Hoofdlijnenakkoorden met HBO-raad en VSNU (Kamerstuk 31 288, nrs. 246 en 247) en prestatieafspraken met de individuele instellingen.

6.3.4 De samenleving (bedrijven en maatschappelijke organisaties) benut optimaal de kennis van het hoger onderwijs en onderzoek en vice versa

Doelbereiking

Om als Nederland een welvarend land te zijn en te blijven, is het noodzakelijk dat elk talent de kans krijgt zich te ontwikkelen, dat vernieuwende kennis ontwikkeld wordt en dat bedrijven deze kennis weten te vertalen in nieuwe producten en diensten die van belang zijn voor economie en maatschappij. Onderwijs, wetenschap en innovatie zijn bronnen van productiviteitsgroei en daarmee van welvaart.

Het hoger beroepsonderwijs speelt een belangrijke rol bij het verspreiden van kennis door goede verbindingen met het (regionale) bedrijfsleven en het uitvoeren van (toegepast en innovatiegedreven) onderzoek.

Het onderwijs moet mensen opleiden tot innovatieve arbeidskrachten die in staat zijn hun omgeving te analyseren en verbeteringen voor te stellen. De arbeidsmarkt moet hiertoe uitdagen en mensen in staat stellen hun kennis en vaardigheden te vergroten. Onderwijs en arbeidsmarkt innoveren elkaar op deze manier.

Daarom wordt krachtige interactie gestimuleerd tussen het hoger onderwijs en de arbeidsmarkt, en wordt focus en massa bevorderd in wetenschappelijke opleidingen en onderzoek. In het hbo worden lectoraten gestimuleerd, wordt het RAAK-programma (Regionale Aandacht en Actie voor Kenniscirculatie) voor praktijkgericht onderzoek ingezet, wordt tijdelijke financiering van nieuwe hbo-masters mogelijk gemaakt en worden ondernemerschap en valorisatie gestimuleerd. In het wo wordt ingezet op de bundeling van krachten van de 3TU's en wordt de uitvoering van het sectorplan natuur- en scheikunde ondersteund.

Toelichting:

- Nieuwe hbo-masteropleidingen
De middelen in 2011 zijn ingezet voor de financiering (op basis van de Subsidieregeling postinitiële masteropleidingen hoger beroepsonderwijs) van eerder goedgekeurde en gestarte nieuwe arbeidsmarktrelevante hbo-masteropleidingen in prioritaire gebieden. Verder is een deel toegevoegd aan de middelen voor lectoren en kenniskringen (het deel ontwerp en ontwikkeling van de rijksbijdrage). Zowel lectoren als hbo-masters dragen bij aan de versterking van de verbinding tussen onderwijs en arbeidsmarkt.
- 3TU's samenwerking
In augustus 2011 is de € 11 miljoen per jaar voor de 3TU's toegekend voor het verbeteren van de kwaliteit van het onderwijs in de periode 2011–2013 overeenkomstig de plannen in het «Sectorplan Technologie» van de 3TU's.
- Ondernemerschap
De afgelopen jaren is er een stevige basis gelegd in het onderwijs, vooral in het mbo en hoger onderwijs, om jonge mensen te stimuleren in ondernemerschap en ondernemendheid. Hieraan heeft een investeringsimpuls van de overheid ten grondslag gelegen (€ 30 miljoen voor de periode 2008–2011), met name via de regelingen «Onderwijs Netwerk Ondernemen» en «Centers of Entrepreneurship».

De basis is gelegd en de komende jaren zal hier op worden voortgebouwd (Kamerstuk 32 637, nr.16).

Realisatie meetbare gegevens bij de operationele doelstelling

Tabel 6.9 Indicatoren					
Indicator	Basiswaarde	Realisatie	Realisatie 2010	Streefwaarde 2011	Realisatie 2011
RAAK-regeling					
RAAK-mkb					
1. In projecten betrokken ondernemers	2 430	3 500	3 908	4 400 ¹	4 274
Bron: SIA	peildatum: 2007	peildatum: dec. 2009	peildatum: dec. 2010	peildatum: 2011	peildatum: dec. 2011
RAAK-publiek					
2. In projecten betrokken professionals van publieke instellingen	1 073	1 500	2 282	2 500 ¹	2 556
Bron: SIA	peildatum: 2007	peildatum: 2009	peildatum: dec. 2010	peildatum: 2011	peildatum: dec. 2011
Samenhang RAAK-lectoren					
3. Percentage RAAK-projecten met lectoraatsdeelname	85%	95%	95,5%	95%	95,2%
Bron: SIA	peildatum: 2006	peildatum: 2009	peildatum: dec. 2010	peildatum: 2011	peildatum: dec. 2011

¹ De streefwaarden zijn aangepast omdat bij het vaststellen van de streefwaarden uitgegaan was van mogelijke continue groei. Dat bleek achteraf niet realistisch. De aangepaste streefwaarden zijn tot stand gekomen op basis van een voorspelling van het aantal nieuwe projecten en betrokken professionals/ondernemers op basis van voorgaande/al lopende projecten.

Toelichting:

1 en 2. De indicatoren met betrekking tot de RAAK-regeling laten een verdere groei zien van de betrokkenheid van de partners buiten de hogeschool.

6.4 Overzicht onderzoek naar de doelmatigheid en de doeltreffendheid van beleid

Tabel 6.10 Overzicht afgeronde onderzoeken					
	Onderzoek of Onderwerp	AD of OD	Start	Afgerond	Vindplaats
Beleidsdoorlichting	Studiesucces en kwaliteit hoger onderwijs	OD 3 en deel OD 2	2011	2011	https://zoek.officielebekendmakingen.nl/kst-31288-191.html
Effectenonderzoek ex post	Geen				
Overig evaluatieonderzoek	Project Onderwijs-Arbeidsmarkt (POA): De arbeidsmarkt naar opleiding en beroep tot 2016	AD	2010	2011	www.roa.unimaas.nl/pdf_publications/2011/ROA_R_2011_8.pdf
	Onderzoek studenten met een handicap	OD 3	2009	2011	www.handicap-studie.nl

ARTIKEL 8. INTERNATIONAAL BELEID

8.1 Algemene doelstelling

De algemene doelstelling van het internationaal beleid van OCW is het bevorderen van internationale samenwerking, om daarmee de kwaliteit van onderwijs, cultuur en wetenschap een impuls te geven en de internationale competenties van studenten, docenten, kunstenaars en wetenschappers te vergroten

Doelbereiking en maatschappelijke effecten

Ook in 2011 is verder gewerkt aan de internationale oriëntatie en competenties van de generaties van de toekomst. Dit is gebeurd door educatieve, culturele en wetenschappelijke uitwisseling en samenwerking. Deze samenwerking vond plaats in EU-verband, met multilaterale organisaties zoals de UNESCO en via bilaterale samenwerking.

Externe factoren

- Inzet van instellingen, organisaties, lerenden, docenten, wetenschappers en kunstenaars zelf.
- De buitenlandpolitieke situatie.

Realisatie meetbare gegevens bij de algemene doelstelling

In het verleden en ook nog bij de opstelling van de begroting 2011 zijn binnen het internationaal beleid twee operationele doelstellingen¹ gehanteerd met daaraan gekoppeld een aantal prestatie-indicatoren, afkomstig uit de zogenoemde IMON-monitor (Monitor «Internationale Mobiliteit in het Onderwijs in Nederland»). Vorig jaar is al aangegeven dat de combinatie van beleidsdoelstellingen en prestatie-indicatoren in ieder geval op internationaal terrein weinig zinvol is. De activiteiten op internationaal terrein zijn vooral ondersteunend aan de realisatie van de diverse algemene en operationele doelen op bredere terreinen van OCW-beleid (kwalitatief goed en toegankelijk onderwijs, cultuur en wetenschap) en vormen geen doel op zichzelf. Ook de veronderstelling dat kwantitatieve gegevens daadwerkelijk een beeld kunnen geven van de mate waarin relatief open geformuleerde doelstellingen wel of niet zijn gehaald, kan niet afdoende worden onderbouwd.

¹ 8.3.1 Stimuleren van internationalisering, grensoverschrijdende mobiliteit en institutionele samenwerking teneinde de internationale competenties van studenten, docenten, kunstenaars en wetenschappers te vergroten.

8.3.2. In internationaal verband waarborgen van de OCW-belangen en benutten van internationale kennis voor de kwaliteit van nationaal beleid

8.2 Budgettaire gevolgen van beleid

Tabel 8.1 Budgettaire gevolgen van beleid artikel 8 (bedragen x € 1 000)

	2007	2008	2009	2010	2011	Realisatie 2011	Vastge- stelde begroting, incl. stand ISB (+/-) dep. herin- deling 2011	Verschil 2011	HGIS realisatie 2011
Verplichtingen	17 794	28 899	29 277	57 293	15 441	37 671	- 22 230	887	
Waarvan garantieverplichtingen									
Totale uitgaven	18 083	18 849	24 418	23 813	19 393	42 258	- 22 865	887	
Programma-uitgaven	15 050	16 329	21 364	20 794	16 543	40 244	- 23 701	887	
<i>Stimuleren van internationa- lisering, grensoverschrij- dende mobiliteit en institutionele samenwerking teneinde de internationale competenties van lerenden, docenten, kunstenaars en wetenschappers te vergroten</i>	<i>9 576</i>	<i>10 658</i>	<i>10 889</i>	<i>10 546</i>	<i>10 765</i>	<i>10 632</i>	<i>133</i>	<i>590</i>	
• Mobiliteitspro- gramma's	6 318	7 885	7 906	7 736	7 815	7 741	74		
• Bilaterale samen- werking met andere landen	3 258	2 773	2 983	2 810	2 950	2 891	59	590	
<i>In internationaal verband waarbogen van de OCW-belangen en benutten van internationale kennis voor de kwaliteit van nationaal beleid</i>	<i>5 474</i>	<i>5 671</i>	<i>6 482</i>	<i>5 939</i>	<i>5 778</i>	<i>6 604</i>	<i>- 826</i>	<i>297</i>	
• OCW-vertegenwoordiging in het buitenland	1 764	1 783	1 660	1 895	2 050	2 426	- 376	150	
• Participeren in multilaterale organi- saties	3 088	3 263	3 427	3 376	3 441	3 459	- 18		
• Stimuleren van internationale uitwisseling van kennis en cultuur, beleidson- derzoek en bench- marking	622	625	1 395	668	287	719	- 432	147	
<i>Het integreren van de BES-eilanden in Nederland voor wat betreft de OCW – beleidsterreinen en het onderhouden van de relaties met de andere landen in het Koninkrijk</i>			<i>3 993</i>	<i>4 309</i>		<i>23 008</i>	<i>- 23 008</i>		
• Verbetering van het onderwijs op de BES-eilanden			3 043	4 049		22 158	- 22 158		
• Studiefinanciering Nederlandse Antillen en Aruba			950	260		850	- 850		
Apparaatsuitgaven	3 033	2 520	3 054	3 019	2 850	2 014	836		

De beleidsartikelen (artikel 8)

					Realisatie	Vastge- stelde begroting, incl. stand ISB (+/-) dep. herin- deling	Verschil	HGIS realisatie
	2007	2008	2009	2010	2011	2011	2011	2011
Ontvangsten	842	430	84	183	16	99	- 83	

Toelichting:

De uitgaven betrekking hebbend op het internationaal beleid van OCW zijn in 2011 € 22,9 miljoen lager dan de vastgestelde begroting. De realisatie van de ontvangsten is € 0,1 miljoen lager dan geraamd.

Uitgaven

- De belangrijkste reden voor de lagere uitgaven is, dat in 2011 de middelen (€ 23 miljoen) voor het integreren van de BES-eilanden – nu Caribisch Nederland – zijn overgeboekt naar de beleidsartikelen van Primair onderwijs, Voortgezet onderwijs en Beroepsonderwijs en volwasseneneducatie. Hierdoor zijn voor dit bedrag ook minder verplichtingen gerealiseerd.
- Daarnaast hebben binnen het artikel kleine verschuivingen plaatsgevonden.

8.3 Internationale Uitgaven OCW – breed

Het vergroten van internationale mobiliteit en grensoverschrijdende samenwerking tussen instellingen is een inzet die niet alleen plaatsvindt op dit artikel. Veel internationaliseringsbeleid is elders ondergebracht binnen de OCW-begroting. Hieronder is een overzicht opgenomen van de totale internationale uitgaven van OCW per beleidsartikel en daaraan gekoppeld, welk deel daarvan deel uitmaakt van de Homogene Groep Internationale Samenwerking (HGIS), die wordt gecoördineerd door het ministerie van Buitenlandse Zaken.

Tabel 8.2 Internationale uitgaven OCW (bedragen x € 1 000)

	2007	2008	2009	2010	2011	Vastge- stelde begroting	Verschil	HGIS reali- satie
					Realisatie	2011	2011	2011
Primair onderwijs (artikel 1)	16 522	17 657	19 198	22 008	20 291	19 840	451	
Voortgezet onderwijs (artikel 3)	2 627	3 061	3 914	3 518	4 660	4 324	336	
Beroepsonderwijs en volwassenen- educatie (artikel 4)	989	611	1 172	862	830	1 238	- 408	
Hoger beroepsonderwijs (artikel 6)	3 453	3 453	3 453	3 453	3 453	3 453		3 453
Wetenschappelijk onderwijs (artikel 7)	78 606	84 906	86 428	86 503	87 582	86 626	956	61 643
Internationaal onderwijsbeleid (artikel 8)	15 050	16 329	17 371	16 485	16 543	17 236	- 693	887
Informatie en communicatietechnologie (artikel 10)	100							
Studiefinanciering (artikel 11)	14 401	10 378	4 363	2 162	55 165	49 552	5 613	
Kunsten (artikel 14)	6 370	11 818	19 379	18 334	19 211	16 938	2 273	5 733
Cultureel erfgoed (artikel 14)	950	1 598	1 389	2 096	2 129	3 460	- 1 331	395
Media letteren en bibliotheken (artikel 15 en 14.02)	44 356	47 401	50 478	50 872	50 306	50 115	191	506
Onderzoek en wetenschappen (artikel 16)	72 487	83 950	88 675	79 226	91 964	87 331	4 633	642
Totaal	255 911	281 162	295 820	285 519	352 134	340 113	12 021	73 259

Toelichting:

De uitgaven op de Homogene groep internationale samenwerking (HGIS) maken deel uit van de totale realisaties in het jaar 2011. De beleidsprestaties zijn – waar nodig en relevant – toegelicht bij de betreffende beleidsartikelen.

Voor artikel 11 geldt dat de bedragen indicaties zijn van de omvang van uitgaven aan internationale studiefinanciering (diplomamobiliteit). Het betreft zowel de relevante als niet-relevante uitgaven voor meeneembare studiefinanciering (dit is uitgaande studentenmobiliteit) en voor inkomende mobiliteit (EU-studenten die een vorm van collegegeldvergoeding krijgen).

ARTIKEL 9. ARBEIDSMARKT- EN PERSONEELSBELEID

9.1 Algemene doelstelling: de kwaliteit van het onderwijs wordt gewaarborgd door de beschikbaarheid van voldoende personeel van voldoende kwaliteit voor alle onderwijsdeelnemers

Doelbereiking en maatschappelijke effecten

Het afgelopen jaar is het aantal openstaande vacatures in het onderwijs verder gedaald. Dat komt onder andere door de ingezette beleidsmaatregelen en de gevolgen van de financiële crisis. De onderwijsarbeidsmarkt blijft daarmee vooralsnog uit de gevarezone (dat wil zeggen minder dan 1% openstaande vacatures). De in het actieplan «LeerKracht van Nederland» en de kwaliteitsagenda «Krachtig meesterschap» ingezette beloningsmaatregelen (2011 € 531 miljoen) en maatregelen ter verbetering van de kwaliteit (2011 € 170 miljoen) helpen de onderwijswerkgevers om in de vraag naar goed opgeleide leraren te kunnen voorzien. In de komende jaren loopt de hoogte van deze investeringen nog verder op. Op 23 mei 2011 is het actieplan «Leraar 2020 – een krachtig beroep!» aan de Tweede Kamer aangeboden (Kamerstuk 32 500 VIII, nr. 176). Het actieplan bevat een samenhangend pakket aan maatregelen, waarin de versterking van de kwaliteit van het onderwijspersoneel centraal staat. Op basis van het Regeerakkoord wordt daarmee extra geïnvesteerd in de verdere verbetering van de professionele kwaliteit van leraren en schoolleiders. Daarnaast worden geobjectiveerde goede prestaties van docenten sterker beloond door middel van het starten van experimenten. Deze experimenten introduceren opbrengstgerichte financiële beloningen voor (teams) van leraren.

Externe factoren

Het onderwijs is afhankelijk van de inzet van leerlingen en studenten, ouders, docenten, schoolleiders, bestuurders, toezichthouders, brancheorganisaties, maatschappelijke organisaties, gemeenten en bedrijven (aansluiting arbeidsmarkt). De minister is daarom mede afhankelijk van de beschikbaarheid, capaciteiten en faciliteiten van deze actoren. Andere factoren die de minister beperkt kan beïnvloeden maar waarvan hij wel afhankelijk is, zijn:

- De invloed van de conjunctuur op de onderwijsarbeidsmarkt en de loonontwikkeling;
- Demografische ontwikkelingen in de leerlingenpopulatie en het lerarenbestand.

Realisatie meetbare gegevens bij de algemene doelstelling

Tabel 9.1 Indicatoren

Indicator	Basis- waarde	Realisatie	Realisatie	Streef- waarde	Realisatie ¹
1. Aantal openstaande vacatures voor leraren en managers in het primair onderwijs, voortgezet onderwijs en beroepsonderwijs en volwassen-educatie, fte's Bron: Arbeidsmarktbarometer po, vo, mbo	900 (0,3%) Peildatum: 2006	1 120 (0,5%) Peildatum: 2009	720 (0,3%) Peildatum: 2010	< 2 200 (< 1%) Peildatum: 2011	700 (0,3%) Peildatum: 2011
2. Aandeel lessen dat verzorgd wordt door benoembaar personeel Bron: IPTO	83% Peildatum: oktober 2006	82% Peildatum: Oktober 2008	82% Peildatum: Oktober 2009	≥ 83% Peildatum: oktober 2010	81% Peildatum: oktober 2010

¹ Realisatie op basis van de eerste drie kwartalen

Toelichting:

1. Een arbeidsmarkt is dynamisch, en daar horen vacatures bij. Het is een natuurlijk verschijnsel op de arbeidsmarkt. Als er echter te veel vacatures zijn in verhouding tot het aantal werkenden, wordt het steeds moeilijker om met de zittende personeelsleden het onderwijsproces goed vorm te blijven geven. Het streven is om dit niet uit te laten stijgen boven 2 200 (in fte). Dit komt overeen met een onvervulde vacature-intensiteit van 1% (zie ook Nota Werken in het onderwijs 2012). Als het tekort van leraren en schoolleiders boven de 1% van de werkgelegenheid uitstijgt komt de kwaliteit van het onderwijs in het geding. Het risico ontstaat dat lessen uitvallen en leerlingen naar huis worden gestuurd. Het gemiddeld aantal openstaande vacatures (tot en met het derde kwartaal 2011) voor leraren en managers in de sectoren po, vo en mbo is in 2011 iets lager dan in dezelfde periode in 2010 (700 ten opzichte van 720). Het aantal openstaande vacatures als aandeel van de werkgelegenheid bedroeg daarmee in 2011 0,3%. De arbeidsmarkt voor onderwijspersoneel was daarmee in kwantitatief opzicht in 2011 landelijk gezien in evenwicht, de risicogrens van 1% werd niet overschreden. Dat neemt niet weg dat er scholen of regio's kunnen zijn waar de openstaande vacature-intensiteit hoger was dan 1%.
2. Onder benoembaar wordt verstaan:
 - Leraren die door middel van een getuigschrift hebben aangetoond dat ze aan de bekwaamheidseisen voldoen en dus volledig bevoegd zijn;
 - Leraren die nog niet aan de bekwaamheidseisen voldoen, maar volgens de wet tijdelijk onbevoegd mogen worden aangesteld (bijvoorbeeld zij-instromers en leraren in opleiding).

9.2 Budgettaire gevolgen van beleid

Tabel 9.2 Budgettaire gevolgen van beleid artikel 9 (bedragen x € 1 000)

	2007	2008	2009	2010	Realisatie 2011	Vastgestelde begroting, incl. stand ISB (+/-) dep. herindeling 2011	Verschil 2011
Verplichtingen Waarvan garantieverplichtingen	49 974	208 665	203 820	252 435	312 184	299 840	12 344
Totale uitgaven	92 799	109 199	178 436	265 898	273 113	300 415	- 27 302
Programma-uitgaven	89 623	107 318	176 265	263 586	270 983	298 393	- 27 410
<i>Zorgen voor de beschikbaarheid van voldoende personeel</i>		26 427	54 288	108 284	109 488	112 157	- 2 669
• Een betere beloning			26 602	86 809	86 927	86 836	91
• Arbeidsmarkt		2 782	7 447	4 325	4 968	7 400	- 2 432
• Overige		23 645	20 239	17 150	17 593	17 921	- 328
<i>Versterken van de positie van leraren en zorgen voor personeel van voldoende kwaliteit</i>		78 403	118 952	152 225	158 423	183 437	- 25 014
• Een sterker beroep		60 453	89 070	122 223	119 719	127 188	- 7 469
• Een professionelere school		12 722	25 570	25 632	33 326	50 700	- 17 374
• Overige		5 228	4 312	4 370	5 378	5 549	- 171
<i>Programmakosten-overig</i>	2 547	2 488	3 025	3 077	3 072	2 799	273
• Uitvoeringsorganisatie DUO	2 547	2 488	3 025	3 077	3 072	2 799	273
Apparaatsuitgaven	3 176	1 881	2 171	2 312	2 130	2 022	108
Ontvangsten	1 818	1 344	7 620	4 688	5 216	0	5 216

* Door herformulering van de operationele doelstellingen zijn de uitgaven op instrumentniveau en/of het niveau van de operationele doelstelling in het jaar 2007 niet meer te reconstrueren.

*Toelichting:**Verplichtingen*

De realisatie van de verplichtingen is € 12,3 miljoen hoger ten opzichte van de begroting 2011, terwijl de realisatie van de uitgaven € 27,3 miljoen lager is. Dit wordt ondermeer veroorzaakt doordat in 2011 verplichtingen zijn aangegaan voor de regelingen «functie-/salarismix Randstadregio's vo/mbo», die tot uitgaven leiden zowel in 2011 als in 2012. In de begroting 2011 was hiervan geraamd dat in 2011 slechts de verplichtingen zouden worden aangegaan die in 2011 tot uitgaven zouden leiden.

Uitgaven

De uitgaven op dit beleidsartikel zijn € 27,3 miljoen lager dan de oorspronkelijke begroting, de ontvangsten zijn € 5,2 miljoen hoger dan geraamd.

- De post conciërgeregeling (onderdeel van een professionelere school) is verlaagd met 17,2 miljoen, enerzijds vanwege een overboeking naar

De beleidsartikelen (artikel 9)

- de po-sector (artikel 1) van € 14,3 miljoen en anderzijds door een onderuitputting over de eerste 7 maanden van 2011 van € 2,9 miljoen.
- Om voor de beleidsonderwerpen risicoregio's voortgezet onderwijs, educatieve minor en de zij-instroom de beschikbare budgetten meerjarig in overeenstemming te brengen met de beoogde uitgaven is de begroting 2011 via intertemporele compensaties met € 3,5 miljoen verlaagd.
 - de loon- en prijsbijstelling hebben geleid tot een verhoging van het budget met € 1,7 miljoen.

Tenslotte was op diverse onderdelen de realisatie lager dan geraamd (totaal € 8,3 miljoen); de belangrijkste posten (zie het onderdeel een sterker beroep) waren de regeling tegemoetkoming kosten opleidingscholen (€ 4,0 miljoen) en de uitgaven op de kwaliteitsagenda voor het opleiden van leraren (€ 3,1 miljoen).

Ontvangsten

Hierop is € 3,7 miljoen geboekt inzake door leraren terugbetaalde lerarenbeurzen in verband met het voortijdig stoppen met hun opleiding. Het resterende bedrag van € 1,5 miljoen is binnengekomen door het afrekenen van in voorgaande jaren verstrekte (project-) subsidies.

9.3 Operationele beleidsdoelstelling

9.3.1 Zorgen voor de beschikbaarheid van voldoende personeel

Doelbereiking

In 2011 is verder gewerkt aan de verbetering van de wervingspositie van de scholen. De investeringen in beloning en verbetering van de werking van de arbeidsmarkt zijn doorgezet. Ook in 2011 is de wervingspositie relatief ten opzichte van de markt verbeterd in termen van beloning. Ook het aandeel vacatures is ruim binnen de vastgestelde (veilige) marges gebleven.

In de convenanten LeerKracht van Nederland (Staatscourant, 3 maart 2009, nr. 42) zijn afspraken gemaakt over de invoering van de functiemix per sector, de criteria voor het toekennen van promoties en het inkorten van de salarislijnen. In 2011 was € 444 miljoen beschikbaar voor het versterken van de functiemix en het inkorten van de carrièrelijnen (inclusief schaal-uitloopbedrag en toelage directeuren po). Deze middelen zijn toegevoegd aan de lumpsum van de instellingen in het po, vo, mbo en hbo. Aanvullend was voor de sectoren vo en mbo voor de versterking van de functie-/salarismix in de zogenaamde Randstadregio's respectievelijk € 52,2 en € 34,8 miljoen beschikbaar. Deze zijn in aanvulling op de lumpsum verstrekt aan instellingen in deze regio's.

Realisatie meetbare gegevens bij de operationele doelstelling

Tabel 9.3 Indicatoren

Indicator	Basiswaarde	Realisatie	Realisatie	Streefwaarde	Realisatie
1. Het aandeel afgestudeerden aan de lerarenopleiding met een baan (≥ 12 uur) in het onderwijs, half jaar na afstuderen:					
– primair onderwijs	78%	84%	83%	$\geq 78\%$	80%
– voortgezet onderwijs	75%	75%	73%	$\geq 75\%$	72%
Bron: Loopbaanmonitor Ecorys	Peildatum: Cohort 2005	Peildatum: Cohort 2008	Peildatum: Cohort 2009	Peildatum: Cohort 2010	Peildatum: Cohort 2010
2. Ziekteverzuimpercentage					
– primair onderwijs	5,9%	6,1%	6,1%	$\leq 5,9\%$	6,1%
– speciaal onderwijs	6,3%	6,7%	6,7%	$\leq 6,3\%$	6,5%
– voortgezet onderwijs	5,0%	5,0%	5,1%	$\leq 5,0\%$	4,9%
– Middelbaar beroepsonderwijs	5,8%	5,8%	5,8%	$\leq 5,8\%$	5,9%
Bron: Regioplan Beleidsonderzoek, VO-raad en Arboservicepunt MBO	Peildatum: 2006	Peildatum: 2008	Peildatum: 2009	Peildatum: 2010	Peildatum: 2010

Toelichting:

1. Het aandeel afgestudeerden van de lerarenopleiding met een baan (≥ 12 uur) in het onderwijs (een half jaar na afstuderen), is in het primair onderwijs ten opzichte van voorgaand jaar iets gedaald. Daaruit blijkt dat de arbeidsmarktpositie van pasafgestudeerde leraren van de pabo enigszins onder druk staat. Ook afgestudeerden van de lerarenopleiding voortgezet onderwijs hebben na een half jaar iets minder vaak een baan in het onderwijs dan afgestudeerden uit het jaar 2009.
2. De ziekteverzuimpercentages 2010 in het onderwijs zijn voor alle sectoren redelijk stabiel ten opzichte van het basisjaar 2006.

9.3.2. Versterken van de positie van leraren en zorgen voor personeel van voldoende kwaliteit

Doelbereiking

De leraar bepaalt de kwaliteit van het onderwijs. Om de leraar in staat te stellen voldoende kwaliteit te leveren, is het van groot belang dat de opleiding en scholing van docenten van voldoende kwaliteit zijn. Ook in 2011 is hier stevig in geïnvesteerd.

• Lerarenbeurs voor scholing/zij-instroom

Met de lerarenbeurs voor scholing kunnen leraren in het po, vo, mbo en hbo een opleiding volgen om hun kwalificatieniveau te verhogen, zich breder te kwalificeren of zich te specialiseren. De beurs vergoedt zowel opleidingskosten als vervangingskosten in verband met studieverlof. In 2011 zijn ruim 8 600 aanvragen ingediend, een kleine 7 600 hebben geleid tot een toekenning van een lerarenbeurs. In totaal is in 2011 € 78 miljoen aan beurzen verstrekt. Sinds de start zijn er inmiddels meer dan 26 000 lerarenbeurzen toegekend.

Ook zijn in 2011 ruim 500 subsidies voor zij-instroom in het vo en mbo toegekend. In totaal zijn er nu vanaf 2009 circa 1 500 zij-instroomtrajecten gestart.

De beleidsartikelen (artikel 9)

• Kwaliteitsagenda «Krachtig meesterschap»

Vanuit deze agenda zijn in 2011 op verschillende fronten de acties voortgezet om de kwaliteit van lerarenopleidingen te verbeteren en het leraaraanbod te vergroten. Dit beeld wordt bevestigd in de monitorrapportage van de Inspectie van het Onderwijs van voorjaar 2011. Het gaat om projecten als «Eerst de Klas, de invoering van de educatieve minor, het ontwikkelen van excellentie, de uitbreiding van de hbo-kopopleiding, de ontwikkeling/implementatie van de kennisbases, summercourses, de introductie van de promotiebeurs e.d. In totaal is hiervoor in 2011 € 17 miljoen beschikbaar gesteld.

• Opleiden in de school

Om de samenwerking tussen lerarenopleidingen en het afnemend veld te verbeteren, zijn er 56 opleidingsscholen (samenwerkingsverbanden van één of meer lerarenopleidingen met één of meer scholen voor po, vo en mbo) erkend. Zij hebben in 2011 € 13,1 miljoen aan bekostiging ontvangen om gezamenlijk leraren op de werkplek op te leiden. Van de 56 opleidingsscholen zijn er 22 academische opleidingsscholen. Deze scholen verbinden het opleiden in de school met schoolontwikkeling, innovatie en onderzoek. In aanloop op een verdere verankering van de academische opleidingsschool hebben deze scholen hiervoor in 2011 € 0,7 miljoen extra aan bekostiging ontvangen.

• «Innovatie Impuls Onderwijs (IIO)»

In januari 2011 zijn de experimenten Innovatie Impuls Onderwijs gestart (uitgaven 2011 € 7,4 miljoen). Het doel van het project is tweeledig: het implementeren van innovatieve maatregelen in schoolorganisatie po en vo, gericht op verhoging van de arbeidsproductiviteit met behoud van onderwijskwaliteit en zonder verhoging van werkdruk, en het meten van de effecten van deze maatregelen op de arbeidsproductiviteit. Het project loopt tot eind 2014.

Realisatie meetbare gegevens bij de operationele doelstelling

Tabel 9.4 Indicatoren

Indicator	Basiswaarde	Realisatie	Streefwaarde	Realisatie
1. Lerarenopleiding				
– Oordeel NVAO over kwaliteit Pabo's en lerarenopleidingen vo/bve	zie toelichting	zie toelichting	zie toelichting	zie toelichting
– (afstudeer) rendement				
– uitval Pabo's na 1 jaar	21%	18%	< 21%	18%
– rendement Pabo's na 5 jaar	65%	62%	≥ 65%	59%
– uitval lerarenopleidingen vo/mbo na 1 jaar	19%	17%	≤ 19%	17%
– rendement lerarenopleidingen vo/mbo na 5 jaar	51%	49%	≥ 51%	45%
Bron: NVAO en HBO-raad	Peildatum: 2008	Peildatum: 2009	Peildatum: 2010	Peildatum: 2010
2. Tevredenheid ouders over kwaliteit leraren				
– primair onderwijs	7,7	7,7	≥ 7,7	7,7
– voortgezet onderwijs	7,1	7,1	≥ 7,1	7,1
Bron: Onderwijsmeter	Peildatum: 2006	Peildatum: 2008	Peildatum: 2010	Peildatum: 2010

Toelichting:

1. Voor het meten van de kwaliteit van de lerarenopleidingen (pabo's en lerarenopleidingen vo/mbo) is het oordeel van de Nederlands

De beleidsartikelen (artikel 9)

Vlaamse Accreditatie Organisatie (NVAO) het belangrijkste instrument. Eenmaal per zes jaar wordt een dergelijke beoordeling uitgevoerd. Op basis hiervan zijn op dit moment alle opleidingen geaccrediteerd. Jaarlijks wordt daarnaast het (afstudeer) rendement vastgesteld, hiervoor wordt het uitvalcijfer 1 jaar en het rendementscijfer 5 jaar na het begin de opleiding gehanteerd.

2. Ouders beoordelen eens in de twee jaar de kwaliteit van de leraar van hun kind met een rapportcijfer. Het is de ambitie om de waardering 2006 ten minste te behouden.

9.4 Overzicht onderzoek naar de doelmatigheid en de doeltreffendheid van beleid

Tabel 9.5 Overzicht afgeronde onderzoeken					
	Onderzoek onderwerp	AD of OD	Start	Afgerond	Vindplaats
Beleidsdoorlichting	Actieplan LeerKracht	AD	2008	2012	Zie toelichting 1
Effectenonderzoek ex post	Niet van toepassing				
Overig evaluatieonderzoek	Onderwijsarbeidsmarktraming	AD	2008	2012	Zie toelichting 1
	Realisatie en effectiviteit beloningsmaatregelen Actieplan LeerKracht	OD 9.3.1	2009	2012	Zie toelichting 1
	Implementatie functiemixbeleid op scholen	OD 9.3.1	2009	2012	Zie toelichting 1
	Evaluatie lerarenbeurs voor scholing	OD 9.3.2	2008	2012	Zie toelichting 1
	Arbeidsmarktbarometers primair onderwijs, voortgezet onderwijs en middelbaar beroepsonderwijs	OD 9.3.1	2010	2011	Zie toelichting 2
	Loopbaanmonitor	OD 9.3.1	2010	2011	Zie toelichting 2
	Integrale Personeelstelling voortgezet onderwijs	AD	2011	2012	Zie toelichting 3
	Evaluatie aanpak risicoregio's	OD 9.3.1	2010	2011	Zie toelichting 2
	Evaluatie Eerst de Klas	OD 9.3.2	2010	2011	Zie toelichting 2

Toelichting:

1. Over de wijze van monitoren van de doelstellingen en resultaten uit het actieplan «LeerKracht van Nederland» is met de Tweede Kamer afgesproken afzonderlijk te rapporteren. Dit geschiedt in de loop van 2012.
2. Deze eindrapportages worden gepubliceerd in de reeks Beleidsonderzoek Arbeidsmarkt en Personeelsbeleid Onderwijs en op de internet-site van de Rijksoverheid.
3. Het betreffende onderzoek is/wordt in 2012 afgerond.

ARTIKEL 11. STUDIEFINANCIERING

11.1 Algemene doelstelling: studiefinanciering zorgt ervoor dat studenten in het hoger onderwijs en deelnemers in de beroepsopleidende leerweg (vanaf 18 jaar) de financiële mogelijkheden hebben om onderwijs te volgen

Doelbereiking en maatschappelijke effecten

Onderwijs levert een belangrijke bijdrage aan de bevordering van een duurzame groei van de Nederlandse (kennis)economie en aan de maatschappelijke participatie van burgers. OCW waarborgt met studiefinanciering de toegankelijkheid van en de deelname aan het onderwijs door de financiële belemmeringen weg te nemen voor de volgende doelgroepen:

- deelnemers van 18 jaar en ouder in de beroepsopleidende leerweg (bol) van het middelbaar beroepsonderwijs (mbo);
- studenten in het hoger beroepsonderwijs (hbo);
- studenten in het wetenschappelijk onderwijs (wo).

De overheid zet haar middelen voor studiefinanciering zo in dat het onderwijs voor iedereen toegankelijk is, ook voor studerenden met ouders met een lager inkomen. Studiefinanciering is niet alleen een zaak van de overheid. Van de ouders wordt verwacht dat zij, wanneer mogelijk, bijdragen in de financiering van de studie van hun kinderen. Hiervoor zijn richtbedragen opgesteld door de overheid, maar de hoogte van de bijdrage is een zaak tussen ouders en kinderen. Daarnaast draagt de student zelf ook bij aan zijn studie. Omdat de studie een investering is in de eigen toekomst, is het redelijk dat ook de student een bijdrage levert.

In 2010 is een wetwijziging doorgevoerd om de normbedragen niet te indexeren in 2011 en 2012 en om de aanvullende beurs voor het hoger onderwijs (ho) vanaf het cursusjaar 2010–2011 na de eerste vijf maanden onder het prestatiebeursregime te brengen. Deze wetwijziging heeft in 2011 geleid tot een besparing op de uitgaven. Daarmee is voldaan aan de taakstelling om de toename van de uitgaven studiefinanciering te verminderen.

Studerenden met studiefinanciering hebben de mogelijkheid om, met inachtneming van een bijverdiengrens, hun eigen bijdrage met werken te verdienen. De WSF 2000 staat toe dat studerenden tot circa € 13 200 (2011) per jaar bijverdienen zonder dat dit consequenties heeft voor hun aanspraak op studiefinanciering. Met de wetwijziging «collegegeldverhoging en de aanpassing van het aflossingssysteem studieschulden» (Eerste Kamer, vergaderjaar 2008–2009, 31 790, A) zijn de consequenties van overschrijding van de bijverdiengrens versoepeld. Wie vanaf 2010 meer heeft verdiend dan de bijverdiengrens, hoeft niet meer terug te betalen dan het bedrag waarmee de bijverdiengrens is overschreden. Tegelijkertijd is de bijverdiengrens in 2010 en 2011 niet geïndexeerd, maar blijft deze hetzelfde als in 2009.

In 2011 zijn de hoofdlijnen uitgewerkt voor de nadere uitwerking van regeerakkoordafspraken over het sociaal leenstelsel in de masterfase en de inperking van het studentenreisrecht, evenals vereenvoudigingen in de studiefinanciering. De beleidsnotitie Studeren is Investeren is in april 2011 in de Tweede Kamer besproken en op basis daarvan is een wetsvoorstel uitgewerkt dat in januari 2012 (Kamerstuk 33 145, nr. 2) aan de Tweede Kamer is aangeboden. In 2011 is ook begonnen met de voorlichting over deze voorstellen.

De beleidsartikelen (artikel 11)

In 2011 zijn de pilots afgerond die DUO in de verschillende gemeenten heeft uitgevoerd om misbruik van de uitwonendenbeurs op te sporen. Per 1 januari 2012 is de benodigde wetwijziging, die als doel heeft het misbruik terug te dringen, in werking getreden. Dat wetsvoorstel (Staatsblad nr. 579 van 9 december 2011) heeft ervoor gezorgd dat er gewerkt kan worden met een nieuwe definitie van de uit- en thuiswonende studerende. In deze nieuwe definitie wordt uitsluitend uitgegaan van het GBA-adres van de studerende. Ook is de mogelijkheid gecreëerd om toezichthouders aan te wijzen die fysieke adrescontroles kunnen uitvoeren. Als laatste is bij de wetwijziging ingevoerd dat er een bestuurlijke boete wordt opgelegd als een studerende misbruik maakt van de uitwonendenbeurs.

Externe factoren

Van invloed op het gebruik van studiefinanciering zijn onder meer de volgende externe factoren:

- demografische ontwikkelingen;
- attitude ten opzichte van de regeling;
- conjuncturele ontwikkeling;
- studiefinancieringsbeleid van andere landen.

Realisatie meetbare gegevens bij de algemene doelstelling

Tabel 11.1 Onderwijsdeelname naar leeftijd

Leeftijd	18	19	20	21	22	23	24	25	26	27	28	29	30
Deelnamepercentage 2011	86%	77%	68%	58%	49%	40%	30%	22%	16%	12%	9%	7%	5%

Bron: OCW (DUO), Leerlingen- en studententellingen 2011

Tabel 11.2 verwachte rendementen

Studie begonnen in	2007	2008	2009	2010	2011
wo	72%	70%	70%	70%	69%
hbo	70%	69%	73%	70%	67%
bol	72%	71%	74%	68%	68%

Bron: OCW (DUO), berekeningen o.b.v. onderwijsmatrices 2000–2011

Toelichting:

Het beleid is gericht op optimalisering van de deelname van burgers aan het onderwijs (tabel 11.1). Studiefinanciering draagt daaraan bij door de financiële toegankelijkheid van het onderwijs te waarborgen. Voor het ho en de bol niveau 3 en 4 is het stelsel zo ingericht dat er een prikkel bestaat om de studie af te ronden met een diploma (prestatiebeurs).

De voorwaarden waaronder studiefinanciering aan studerenden wordt verstrekt, kunnen een belangrijke rol spelen bij de inzet van studerenden gedurende hun studieperiode. In navolging van het ho geldt sinds 2005 voor de bol niveau 3 en 4 het prestatiebeursregime. Het verwachte rendement is in dit verband gedefinieerd als het verwachte percentage van de ingestroomde studerenden dat uiteindelijk de studie zal afronden met een diploma.

De beleidsartikelen (artikel 11)

Voor bovenstaande indicatoren zijn in relatie tot studiefinanciering geen streefwaarden geformuleerd, omdat de resultaten het gevolg zijn van een breed scala aan factoren en niet alleen van studiefinanciering.

Tabel 11.3 Gerechtigdenpercentage					
	2007	2008	2009	2010	2011
wo	61%	61%	61%	61%	63%
hbo	81%	80%	79%	79%	79%
bol	100%	98%	97%	97%	91%
Totaal	82%	80%	80%	80%	78%

Bron: realisatiegegevens DUO

Toelichting:

Het gerechtigdenpercentage geeft de verhouding tussen het aantal studerende dat recht heeft op een basisbeurs en het aantal voltijdstudenten in de doelgroep (bol: 18 tot 30 jaar, ho: 17 tot 30 jaar). De percentages in het ho zijn vrijwel stabiel, bij de bol is een lichte daling van dit gerechtigdenpercentage te zien.

11.2. Budgettaire gevolgen van beleid

Tabel 11.4 Budgettaire gevolgen van beleid artikel 11 (bedragen x € 1 000)							
	2007	2008	2009	2010	Realisatie 2011	Vastgestelde begroting, incl. stand ISB (+/-) dep. herindeling 2011	Verschil 2011
Verplichtingen	3 260 683	3 782 267	3 617 833	3 790 873	4 131 887	4 059 432	72 455
Waarvan garantieverplichtingen							
Totale uitgaven	3 260 683	3 782 267	3 617 833	3 790 873	4 131 887	4 059 432	72 455
Programma-uitgaven	3 259 614	3 781 359	3 617 833	3 790 873	4 131 887	4 059 432	72 455
<i>Waarborgen van de algemene financiële toegankelijkheid van het onderwijs voor studenten</i>							
• Basisbeurs	1 001 672	992 610	963 984	1 045 265	1 042 002	1 051 100	- 9 098
• Reisvoorziening	408 172	868 875	691 885	671 763	993 811	618 035	375 776
<i>Waarborgen toegankelijkheid van het onderwijs voor studerenden met minder draagkrachtige ouders</i>							
• Aanvullende beurs	631 180	589 731	578 144	612 061	583 465	737 903	- 154 438
<i>Waarborgen flexibiliteit in de wijze van financiering door de studerende</i>							
• Bijverdiengrens	1 124 719	1 219 326	1 255 007	1 294 051	1 354 449	1 502 365	- 147 916
• Leenfaciliteit	1 124 719	1 219 326	1 255 007	1 294 051	1 354 449	1 502 365	- 147 916
<i>Overige uitgaven Studiefi- nanciering</i>							
	23 395	32 589	52 213	75 230	69 646	65 992	3 654
<i>Programmakosten-overig</i>							
	70 476	78 228	76 600	92 503	88 514	84 037	4 477

De beleidsartikelen (artikel 11)

	2007	2008	2009	2010	2011	Vastgestelde begroting, incl. stand ISB (+/-) dep. herindeling	Verschil
						2011	2011
• Uitvoeringsorganisatie DUO	70 476	78 228	76 600	92 503	88 514	84 037	4 477
Totaal programma-uitgaven	3 259 614	3 781 359	3 617 833	3 790 873	4 131 887	4 059 432	72 455
– waarvan relevant	1 307 954	1 824 225	1 754 292	1 952 557	2 325 051	2 108 742	216 309
– waarvan niet-relevant	1 951 660	1 957 134	1 863 541	1 838 316	1 806 836	1 950 690	– 143 854
Apparaatsuitgaven	1 069	908	0	0	0	0	0
Totaal ontvangsten	396 066	473 015	541 891	629 024	662 979	611 576	51 403
• Terugbetalingssysteem van lening naar draagkracht	335 146	397 598	474 137	561 431	601 443	554 750	46 693
<i>Overige ontvangsten uit kortlopende schulden</i>	60 920	75 417	67 754	67 593	61 536	56 826	4 710
Totaal ontvangsten	396 066	473 015	541 891	629 024	662 979	611 576	51 403
– waarvan relevant	212 872	246 097	265 810	291 462	302 368	283 024	19 344
– waarvan niet-relevant	183 194	226 918	276 081	337 562	360 611	328 552	32 059

Toelichting:

Zowel voor de uitgaven als de ontvangsten wordt een onderscheid gemaakt tussen relevant en niet-relevant. Relevant betekent: relevant voor het begrotingstekort/EMU-saldo. De relevante uitgaven worden hoofdzakelijk gevormd door studiefinanciering die meteen als gift wordt toegekend en door de omzetting van uitgekeerde prestatiebeurs in gift (na behalen diploma binnen tien jaar). Onder de niet-relevante uitgaven vallen vooral de prestatiebeurs (zolang die nog niet is omgezet in een gift) en rentedragende leningen.

De relevante ontvangsten worden vooral gevormd door de ontvangen rente op leningen. De niet-relevante ontvangsten betreffen hoofdzakelijk aflossingen op de hoofdsom van rentedragende leningen.

Het verschil tussen de oorspronkelijke begroting en de uitgavenrealisatie in 2011 is € 72,5 miljoen, waarvan € 216,3 miljoen relevant en – € 143,8 miljoen niet-relevant.

Het verschil tussen de oorspronkelijke begroting en de ontvangstenrealisatie in 2011 is € 51,4 miljoen, waarvan € 19,3 miljoen relevant en € 32,1 miljoen niet-relevant. De verschillen tussen realisatie en raming worden hierna per operationele beleidsdoelstelling toegelicht.

Het verschil van € 4,5 miljoen tussen raming en realisatie bij de programma-uitgaven voor de uitvoeringsorganisatie DUO, houdt verband met een interne OCW-herschikking van budgetten tussen de beleidsartikelen 11, 12 (Tegemoetkoming onderwijsbijdrage en schoolkosten) en 13 (Lesgelden).

11.3 Operationele beleidsdoelstelling**11.3.1 Waarborgen van de algemene financiële toegankelijkheid van het onderwijs voor de studerenden**

Doelbereiking

Het beoogde doel om de algemene financiële toegankelijkheid van het onderwijs te waarborgen, is bereikt door aan rechthebbenden in de doelgroepen een basisbeurs en een reisvoorziening te verstrekken.

Realisatie meetbare gegevens bij de operationele doelstelling

Er zijn geen basiswaarden en streefwaarden vastgesteld, omdat wordt aangenomen dat het gebruik van de basisbeurs al optimaal is vanwege de bekendheid met de regeling. De prestatie-indicator «aantal studerenden met studiefinanciering» geeft een indicatie van het gebruik van de regeling (zie tabel 11.5). De tabellen 11.6 en 11.7 geven aan welke kosten daarmee gemoeid waren.

Tabel 11.5 Indicatoren

Totaal aantal studerenden met studiefinanciering	Realisatie				Begroting	Verschil	
	2007	2008	2009	2010	2011	2011	
wo	111 339	115 481	120 690	126 838	131 583	134 100	- 2 517
hbo	240 081	242 882	249 435	260 442	266 876	268 300	- 1 424
bol	219 077	210 186	210 670	219 110	220 271	223 800	- 3 529
<i>Studerenden met basisbeurs</i>	<i>570 497</i>	<i>568 549</i>	<i>580 795</i>	<i>606 390</i>	<i>618 730</i>	<i>626 200</i>	<i>- 7 470</i>
wo	36 622	33 869	36 243	53 442	53 723	40 100	13 623
hbo	30 601	30 681	32 588	42 647	43 151	33 000	10 151
bol	0	0	1 438	1 752	2 146	9 000	- 6 854
<i>Alleen (nul)lening</i>	<i>67 223</i>	<i>64 550</i>	<i>70 269</i>	<i>97 841</i>	<i>99 020</i>	<i>82 100</i>	<i>16 920</i>
Totaal	637 720	633 099	651 064	704 231	717 750	708 300	9 450

Bron: realisatiegegevens DUO

Toelichting:

Het aantal studerenden met een basisbeurs is in 2011 gestegen ten opzichte van voorgaande jaren, maar de stijging is minder sterk geweest dan geraamd. De lagere realisatie ten opzichte van de raming is bij alle drie onderwijssoorten zichtbaar.

Het aantal studerenden zonder basisbeurs dat gebruik maakt van een rentedragende lening en/of het studentenreisproduct is in 2011 per saldo gestegen. Bij het ho zijn dit er 23 774 meer dan geraamd. De stijging is in lijn met de stijgende studentenaantallen, maar ten tijde van de opstelling van de begroting werd voor 2011 nog uitgegaan van een stabilisatie van de aantallen in 2010.

Bij de bol hebben 2 146 deelnemers zonder basisbeurs gebruik gemaakt van een rentedragende lening. In de oorspronkelijke raming werd uitgegaan van een veel groter aantal leningen.

Tabel 11.6 Uitgaven

Uitgaven basisbeurs (bedragen x € 1 miljoen)	Realisatie				Begroting	Verschil	
	2007	2008	2009	2010	2011	2011	
Bol-beurs (gift)	200,3	141,8	124,2	105,9	112,5	113,4	- 0,9
Prestatiebeurs (bol)	135,7	161,8	196,5	203,4	144,5	238,1	- 93,6
Prestatiebeurs (ho)	665,7	689,0	643,3	736,0	785,0	699,6	85,4
Totaal basisbeurs	1 001,7	992,6	964,0	1 045,3	1 042,0	1 051,1	- 9,1
- waarvan relevant	617,4	641,0	711,4	808,1	873,1	947,1	- 74,0
- waarvan niet-relevant	384,3	351,6	252,6	237,2	168,9	104,0	64,9

Bron: realisatiegegevens DUO

Toelichting:

Per saldo zijn de uitgaven aan basisbeurs in 2011 € 9,1 miljoen lager dan geraamd. Op onderdelen zijn er grote verschillen: € 93,6 miljoen minder bij de prestatiebeurs bol en € 85,4 miljoen meer dan geraamd bij de prestatiebeurs ho.

De lagere realisatie bij de prestatiebeurs bol wordt voornamelijk veroorzaakt door minder toekenningen prestatiebeurs en minder omzettingen in gift.

De tegenvaller in het ho wordt voornamelijk veroorzaakt door hoger dan geraamde niet-relevante uitgaven bij de technische bijstellingen.

Tabel 11.7 Uitgaven

Uitgaven reisvoorziening (bedragen x € 1 miljoen)	Realisatie				Begroting	Verschil	
	2007	2008	2009	2010	2011	2011	
OV-kaart	636,6	637,4	410,8	401,4	745,2	785,6	- 40,4
Kasschuiven	- 243,2	215,5	263,7	270,9	229,1	- 190,9	420,0
Reisvoorziening overig	14,8	15,9	17,4	- 0,6	19,5	23,3	- 3,8
Totaal reisvoorziening	408,2	868,8	691,9	671,8	993,8	618,0	375,8
- waarvan relevant	88,2	596,5	440,6	450,8	803,2	411,3	391,9
- waarvan niet-relevant	320,0	272,3	251,3	221,0	190,6	206,7	- 16,1

Bron: realisatiegegevens DUO

Toelichting:

De realisatie 2011 is per saldo € 375,8 miljoen hoger dan begroot.

Er is een verschil tussen de raming en de realisatie 2011 op het onderdeel OV-kaart van - € 40,4 miljoen. Dit verschil wordt veroorzaakt door een lager aantal studentenreisproducten, meer prestatiebeurstoekenningen en minder omzettingen in gift dan geraamd.

Daarnaast ontstaat een verschil van € 420,0 miljoen als gevolg van kasschuiven. Het betreft het saldo van kasschuiven van 2011 naar 2010 en van 2012 naar 2011. In december 2011 is € 500,0 miljoen van de voorlopige vergoeding 2012 aan de OV-vervoerders vooruitbetaald, waarmee een bijdrage is geleverd aan de optimalisatie van het kasritme van de Staat.

Als gevolg van minder betalingen aan reisvergoeding voor studerende in het buitenland, ontstaat verder nog een verschil ten opzichte van de raming van € 3,8 miljoen.

11.3.2 Waarborgen toegankelijkheid van het onderwijs voor studerende met minder draagkrachtige ouders

Doelbereiking

Het beoogde doel is bereikt door aanvullende beurzen te verstrekken aan studerende met recht op studiefinanciering, voor wie – gezien het inkomen van hun ouders – verondersteld moet worden dat zij niet of slechts in beperkte mate kunnen rekenen op financiële ondersteuning van hun ouders.

Realisatie meetbare gegevens bij de operationele doelstelling

Er zijn geen basiswaarden en streefwaarden vastgesteld. Aangenomen wordt dat het gebruik van de aanvullende beurs vanwege de bekendheid van de regeling al optimaal is. De prestatie-indicator «aantal studerende met een aanvullende beurs» geeft een indicatie van het gebruik van de regeling (zie tabel 11.8). Tabel 11.9 geeft aan welke uitgaven hier mee gemoeid waren.

Tabel 11.8 Indicatoren

Totaal aantal studerende met een aanvullende beurs	Realisatie				Begroting	Verschil	
	2007	2008	2009	2010	2011	2011	
wo	25 671	25 250	24 672	25 997	25 785	32 300	- 6 515
hbo	83 522	80 978	79 269	82 102	81 252	98 700	- 17 448
bol	114 119	104 374	100 541	103 455	102 301	124 000	- 21 699
Totaal	223 312	210 602	204 482	211 554	209 338	255 000	- 45 662

Bron: realisatiegegevens DUO

Toelichting:

Het werkelijk aantal studerende met een aanvullende beurs is in 2011 in totaal 45 662 lager dan geraamd. Ten tijde van de raming werd rekening gehouden met een daling van ouderlijke inkomens als gevolg van de economische teruggang, waardoor het aantal aanvullende beursgerechtigden zou stijgen. Dit effect heeft zich in 2011 niet voorgedaan. Het aantal studerende met een basisbeurs is in 2011 bij alle drie onderwijssoorten aanzienlijk lager dan geraamd (zie tabel 11.5). Het totale percentage studerende dat ten opzichte van de basisbeurs recht heeft op een aanvullende beurs daalde van 34,5% in 2010 naar 33,5% in 2011.

Tabel 11.9 Uitgaven

Uitgaven aanvullende beurs (bedragen x € 1 miljoen)	Realisatie				Begroting	Verschil	
	2007	2008	2009	2010	2011	2011	
Bol-beurs (gift)	228,8	153,1	124,4	108,1	113,6	141,7	- 28,1
Prestatiebeurs (bol)	156,6	204,5	237,8	254,7	233,2	294,3	- 61,1
Prestatiebeurs (ho)	245,8	232,1	215,9	249,3	236,7	302,0	- 65,3
Totaal aanvullende beurs	631,2	589,7	578,1	612,1	583,5	738,0	- 154,5
- waarvan relevant	508,6	471,1	473,4	523,8	489,8	600,3	- 110,5
- waarvan niet-relevant	122,6	118,6	104,7	88,3	93,7	137,7	- 44,0

Bron: realisatiegegevens DUO

Toelichting:

De uitgaven aanvullende beurs zijn per saldo € 154,5 miljoen lager dan geraamd. Deze realisatie volgt de daling van het aantal studenten met een aanvullende beurs (zie tabel 11.8).

11.3.3 Waarborgen flexibiliteit in de wijze van financiering door de studerende

Doelbereiking

De leenmogelijkheden in de studiefinanciering stellen studerenden in staat om hun eigen bijdrage tegen relatief gunstige voorwaarden via de rijksoverheid te financieren. Leenfaciliteit en kunnen worden gebruikt in combinatie met of als alternatief voor bijverdiensten. Hiermee kunnen studerenden voorkomen dat bijverdienen ten koste van de studie gaat.

Studenten zijn de afgelopen decennia – mede omdat van hen een hogere bijdrage aan de investering in hun studie wordt verlangd – meer gaan lenen. De laatste paar jaar is deze trend afgezwakt. Bewust lenen blijft daarbij belangrijk. Met het oog daarop is de informatievoorziening op de DUO-website uitgebreid en sneller toegankelijk gemaakt. Daarnaast is ook de DUO-app gelanceerd, waarmee studenten met de mobiele telefoon de betaaldata kunnen raadplegen, veelgestelde vragen kunnen inzien én een prognose voor hun toekomstige studieschuld kunnen uitrekenen. Financiële voorlichting aan studenten gaat verder dan de voorlichting van DUO. Ook andere, onder meer door het NIBUD ondersteunde initiatieven, zoals Weet wat je besteedt.nl, Slim studeren = geld beheren en de Studentenleenwijzer.nl, zijn hiervoor belangrijk.

Naast een rentedragende lening voor levensonderhoud kunnen studenten in het hoger onderwijs sinds 1 augustus 2007 gebruik maken van het collegegeldkrediet. Studenten kunnen het verschuldigde collegegeld lenen, met een plafond van vijf keer het wettelijke collegegeld. Van de studenten die geen collegegeldkrediet hebben aangevraagd, betaalt een deel het collegegeld door middel van de reguliere leenfaciliteit. Daarom worden de leenfaciliteit en het collegegeldkrediet in onderlinge samenhang gezien.

Realisatie meetbare gegevens bij de operationele doelstelling

Tabel 11.10 Indicatoren

Flexibiliteit financiering door studerende

		Basiswaarde	Meest recente waarde	Streefwaarde
1. De snelheid waarmee studenten afstuderen (in jaren)	wo	5,8	5,3	Daling
	hbo	4,4	4,8	Daling
2. Het aantal uren dat een student gemiddeld per week besteedt aan de studie	wo	31	35	Stijging
	hbo	33	39	Stijging
3. Het aantal uren dat een student gemiddeld per week besteedt aan werk	wo	13	10	10
	hbo	13	11	10

1. Bron: OCW (DUO), onderwijsmatrix, berekeningen OCW

2. Bron: Studentenmonitor

3. Bron: Studentenmonitor

Toelichting:

De basiswaarden zijn de cijfers van 2004. De snelheid waarmee studenten afstuderen wordt gemeten als de gemiddelde totale verblijfsduur van gediplomeerden in dat jaar.

Met betrekking tot het aantal uren dat een student gemiddeld besteedt aan werk, is gestreefd naar een maximum van 10 uur per week voor hbo- en wo-studenten.

Tabel 11.11 Indicatoren

Totaal aantal studerenden dat gebruik maakt van de rentedragende lening

	2007	2008	2009	2010	2011
wo	73 473	74 433	72 909	73 460	74 235
hbo	85 315	86 861	85 668	87 920	90 510
bol	32 466	30 398	28 407	32 377	34 308
Totaal	191 254	191 692	186 984	193 757	199 053

Bron: realisatiegegevens DUO

Toelichting:

Het aantal studerenden dat gebruik maakt van de rentedragende lening is in 2011 licht gestegen ten opzichte van 2010. Dit aantal omvat voor een groot deel ook het aantal studenten (56 037) dat in 2011 gebruik heeft gemaakt van het collegegeldkrediet.

Tabel 11.12 Uitgaven

Niet-relevante uitgaven leningen (bedragen x € 1 miljoen)					Realisatie	Begroting	Verschil
	2007	2008	2009	2010	2011	2011	2011
Rentedragende lening	1 114,4	1 174,7	1 187,9	1 207,5	1 252,5	1 403,7	- 151,2
Collegegeldkrediet	10,3	44,6	67,1	86,6	101,9	98,7	3,2
Totaal	1 124,7	1 219,3	1 255,0	1 294,1	1 354,4	1 502,4	- 148,0

Bron: realisatiegegevens DUO

Toelichting:

De uitgaven rentedragende lening zijn in 2011 € 151,2 miljoen minder dan geraamd. Ten tijde van de raming werd gerekend op een voortdurende groei van het gebruik van de leenfaciliteit. In 2011 is het bedrag weliswaar gestegen, maar minder sterk dan voorheen.

De uitgaven collegegeldkrediet zijn in 2011 iets hoger dan geraamd. Met het collegegeldkrediet was in 2011 een bedrag van totaal € 101,9 miljoen gemoed.

Tabel 11.13 Indicatoren

Bedrag aan uitstaande leningen ultimo van het jaar (bedragen x € 1 miljoen)					
	2007	2008	2009	2010	2011
Renteloze voorschotten verstrekt t/m 1986	41,3	37,3	33,2	30,2	28,2
Rentedragende leningen verstrekt vóór 1992	108,4	82,5	59,8	44,4	33,1
Rentedragende leningen verstrekt na 1992	6 640,0	7 760,9	8 744,9	9 703,4	10 645,4
Collegegeldkrediet	10,3	55,8	124,9	208,2	296,7
Totaal	6 800,0	7 936,5	8 962,8	9 986,2	11 003,4

Bron: realisatiegegevens DUO

Toelichting:

Genoemde bedragen aan uitstaande studieleningen betreffen de vorderingen op voormalig studerenden. Het bedrag bestaat uit opgenomen leningen en de daarvoor verschuldigde rente.

11.3.4 Waarborgen adequate terugbetaling leningen

Doelbereiking

Het waarborgen van de financiële toegankelijkheid van het onderwijs omvat ook duidelijke voorwaarden voor het terugbetalen van studieleeningen.

Toelichting:

Het terugbetalingssysteem van lenen houdt rekening met draagkracht. Wie niet kan terugbetalen, hoeft niet terug te betalen. Voor wie bewust leent, is de studielening hiermee een veilig instrument voor de financiering van een goede investering.

Realisatie meetbare gegevens bij de operationele doelstelling

Tabel 11.14 Aantal debiteuren in de aflofase

	2008	2009	2010	2011
Totaal	382 053	420 131	453 147	487 399

Bron: realisatiegegevens DUO

Toelichting:

Vanwege de toename van het aantal studerenden met een lening in het verleden, vertoont het aantal ex-studenten die in de gepresenteerde kalenderjaren verplicht aflossen eveneens een stijging.

Tabel 11.15 Ontvangsten

Ontvangsten leenfaciliteit en (bedragen x € 1 miljoen)					Realisatie	Begroting	Verschil
	2007	2008	2009	2010	2011	2011	2011
Renteloze voorschotten (tot 1986)	5,9	5,2	5,5	5,1	4,8	3,0	1,8
Rentedragende lening	329,3	392,4	468,6	556,3	596,6	551,7	44,9
Totaal	335,2	397,6	474,1	561,4	601,4	554,7	46,7
- waarvan relevant	152,0	170,7	198,1	223,9	240,8	226,2	14,7
- waarvan niet-relevant	183,2	226,9	276,0	337,5	360,6	328,6	32,0

Bron: realisatiegegevens DUO

Toelichting:

De stijging van de ontvangsten in de afgelopen jaren volgt op de eerdere toename van het aantal studenten dat leent en het gemiddelde geleende bedrag.

De realisatie op aflossingen van renteloze voorschotten is in 2011 € 1,8 miljoen hoger dan geraamd.

In 2011 is voor € 44,9 miljoen meer aan rentedragende leningen afgelost, voor het grootste deel omdat er veel meer dan verplicht is afgelost (extra ontvangsten). Het totaal van deze laatste meerontvangsten bestaat voor € 32,0 miljoen uit niet-relevante ontvangsten (aflossingen van leningen) en € 12,9 miljoen relevant (renteopbrengsten).

11.3.5 Stimuleren van internationale studentenmobiliteit

Doelbereiking

Het beleid is er op gericht om internationale studentenmobiliteit te stimuleren door studenten in staat te stellen een volledige opleiding in het buitenland te volgen.

Realisatie meetbare gegevens bij de operationele doelstelling

Toelichting:

Sinds studiejaar 2007–2008 kan studiefinanciering overal ter wereld gebruikt worden voor het volgen van hoger onderwijs dat qua niveau en kwaliteit gelijkwaardig is aan het Nederlandse hoger onderwijs. Als aanvullende voorwaarde wordt aan studenten de eis gesteld dat zij op het moment dat zij studiefinanciering voor een volledige hoger onderwijs opleiding in het buitenland willen gebruiken, minstens drie van de zes jaar daaraan voorafgaand in Nederland hebben gewoond. Momenteel loopt bij

het Europese Hof van Justitie een rechtszaak over de toelaatbaarheid van deze drie uit zes-woonplaatsvereiste. In 2012 wordt de uitspraak verwacht.

Vanaf studiejaar 2007–2008 is de «meeneembare studiefinanciering» in het mbo mogelijk voor alle sectoren in Vlaanderen en Duitsland en unieke opleidingen in de hele EER. Vanaf studiejaar 2010–2011 kan studiefinanciering ook worden meegenomen naar mbo-opleidingen in Zweden, Spanje, Frankrijk en het Verenigd Koninkrijk.

Het beleid is gericht op het stimuleren van internationale studentenmobiliteit. Hiervoor is geen streefwaarde aan te geven.

- Aantal (Nederlandse) studenten in het ho dat (met meeneembare studiefinanciering) in het buitenland studeert. In studiejaar 2010–2011 studeerden ongeveer 8 000 studenten buiten Nederland met meeneembare studiefinanciering ho.
- Aantal deelnemers in het mbo dat (met meeneembare studiefinanciering) in het buitenland studeert. In studiejaar 2010–2011 maakten ongeveer 400 deelnemers buiten Nederland gebruik van meeneembare studiefinanciering mbo.

Per studiejaar 2011–2012 is de Wet studiefinanciering BES (WSF BES) (Stb. 2011, 33) in werking getreden op de openbare lichamen Bonaire, St. Eustatius en Saba. In de WSF BES wordt de studiefinanciering geregeld voor studerende die afkomstig zijn van de BES-eilanden en die op hun eigen eiland, een buureiland of verder in de regio willen studeren. Daarnaast is er voor studerende die naar Nederland willen, een opstarttoelage waarna zij in Nederland gebruik kunnen maken van de WSF 2000. DUO voert de WSF BES uit.

In 2011 hebben in totaal 234 studerende gebruik gemaakt van studiefinanciering op grond van de WSF BES en hebben 108 studerende gebruik gemaakt van de opstarttoelage.

11.4 Overzicht onderzoek naar de doelmatigheid en de doeltreffendheid van beleid

Tabel 11.16 Overzicht afgeronde onderzoeken

	Onderzoek onderwerp	AD of OD	Start	Afgerond	Vindplaats
Overig evaluatieonderzoek	Inkomens van afgestudeerden, 2007–2009 (CBS)	AD	2011	2011	www.cbs.nl/NR/rdonlyres/F5336C46-8EF5-444B.../0/2011x4213.pdf

Toelichting:

In de begroting is aangekondigd dat een beleidsdoorlichting van de internationale studentenmobiliteit in 2011 zou plaatsvinden. Die is uitgesteld naar 2012.

ARTIKEL 12. TEGEMOETKOMING ONDERWIJSBIJDRAGE EN SCHOOLKOSTEN

12.1 Algemene doelstelling: de tegemoetkoming onderwijsbijdrage en schoolkosten zorgt ervoor dat (ouders van) leerlingen in het voortgezet onderwijs, deelnemers in de beroepsopleidende leerweg (tot 18 jaar) en studenten aan een lerarenopleiding de financiële mogelijkheden hebben om onderwijs te volgen

Doelbereiking en maatschappelijke effecten

Onderwijs levert een belangrijke bijdrage aan de bevordering van een duurzame groei van de Nederlandse (kennis)economie en de maatschappelijke participatie van burgers. OCW waarborgt met de WTOS de toegankelijkheid van en de deelname aan het onderwijs door de financiële belemmeringen van deelname weg te nemen voor de volgende doelgroepen:

- ouders van deelnemers aan de beroepsopleidende leerweg (bol) in het mbo tot 18 jaar, van minderjarige leerlingen aan het niet-volledig en rechtstreeks bekostigd voortgezet onderwijs (vo) en van minderjarigen in het voortgezet algemeen volwassenenonderwijs (vavo) (TS17-);
- scholieren in het voortgezet onderwijs van 18 jaar en ouder (VO18+);
- leerlingen, ook (deeltijd)studenten in het voortgezet algemeen volwassenenonderwijs of (voortgezet) speciaal onderwijs (TS 18+ vavo en (v)so);
- studenten aan de lerarenopleiding die geen recht (meer) hebben op studiefinanciering op grond van de WSF 2000 (TS 18+, tlo).

De toegankelijkheid van het onderwijs in Nederland is de directe verantwoordelijkheid van de overheid. Ouders zijn er verantwoordelijk voor dat hun kind onderwijs volgt. Daar waar ouders gezien hun inkomen niet draagkrachtig genoeg zijn om de kosten van hun schoolgaande (minderjarige) kinderen alleen te dragen, voorziet de overheid in een (gedeeltelijke) tegemoetkoming. Vanaf 18 jaar ligt de verantwoordelijkheid voor het volgen van onderwijs primair bij de leerling/student zelf. Hij/zij komt daarmee zelf in aanmerking voor een tegemoetkoming.

Externe factoren

Van invloed zijn ondermeer de volgende externe factoren;

- demografische ontwikkelingen;
- de conjuncturele ontwikkeling (gebruik van de regeling);
- de beheersing van het prijsniveau van de schoolkosten ;
- de attitude ten opzichte van de regeling (wel of niet gebruik).

Voor het gebruik van tegemoetkoming onderwijsbijdrage en schoolkosten zijn geen streefwaarden geformuleerd.

Realisatie meetbare gegevens bij de algemene doelstelling

Tabel 12.1 Indicatoren

Onderwijsdeelname naar leeftijd	15 jaar	16 jaar	17 jaar
Deelnamepercentage 2011	99%	98%	96%

Bron: OCW (DUO) leerlingen- en studententellingen 2011

12.2 Budgettaire gevolgen van beleid

Tabel 12.2 Budgettaire gevolgen van beleid artikel 12 (bedragen x € 1 000)

					Realisatie	Vastge- stelde begroting, incl. stand ISB (+/-) dep. herin- deling	Vershil
	2007	2008	2009	2010	2011	2011	2011
Verplichtingen	283 655	271 660	162 639	119 358	111 158	133 359	- 22 201
Waarvan garantieverplichtingen							
Totale uitgaven	283 655	271 660	162 639	119 358	111 158	133 359	- 22 201
Programma-uitgaven	283 655	271 660	162 639	119 358	111 158	133 359	- 22 201
<i>Financiële toegankelijkheid van onderwijs voor leerlingen vo en deelnemers bol</i>	<i>257 306</i>	<i>243 059</i>	<i>135 865</i>	<i>92 884</i>	<i>91 712</i>	<i>106 291</i>	<i>- 14 579</i>
• TS 17-	195 493	180 352	70 983	24 681	23 142	34 640	- 11 498
• VO 18+	60 868	61 423	63 445	66 586	67 135	70 329	- 3 194
Waarvan niet-relevante uitgaven	1 939	2 501	1 632	1 552	1 859	1 830	29
• TS 18+ vavo	945	1 284	1 437	1 617	1 435	1 322	113
<i>Financiële toegankelijkheid onderwijs voor studenten aan de lerarenopleiding</i>	<i>10 276</i>	<i>10 954</i>	<i>9 600</i>	<i>7 526</i>	<i>5 317</i>	<i>9 914</i>	<i>- 4 597</i>
• TS 18+ tlo	10 276	10 954	9 600	7 526	5 317	9 914	- 4 597
<i>Programma-uitgaven overig</i>	<i>16 073</i>	<i>17 647</i>	<i>17 174</i>	<i>18 948</i>	<i>14 129</i>	<i>17 154</i>	<i>- 3 025</i>
• Uitvoeringsorganisatie DUO	16 073	17 647	17 174	18 948	14 129	17 154	- 3 025
Totale ontvangsten	16 540	17 906	15 525	14 188	16 273	8 400	7 873
• TS 17-	7 700	8 266	5 295	2 158	1 604	1 200	404
• VO 18+	8 212	8 425	9 448	10 989	13 734	6 600	7 134
• TS 18+	628	1 215	782	1 041	935	600	335

Toelichting:

Het verschil tussen de oorspronkelijke begroting en de uitgavenrealisatie is - € 22,2 miljoen.

Voor - € 19,2 miljoen houdt dit verband met minder gebruik van de diverse regelingen in 2011 dan geraamd (zie ook de toelichtingen onder de tabellen 12.3 en 12.7).

Het verschil van - € 3,0 miljoen tussen raming en realisatie bij de programma-uitgaven voor de uitvoeringsorganisatie DUO, houdt verband met een interne OCW-herschikking van budgetten tussen de beleidsartikelen 11 (Studiefinanciering), 12 en 13 (Lesgeld).

Het verschil tussen de oorspronkelijke ontvangstenbegroting en de ontvangstenrealisatie is € 7,9 miljoen.

Naar aanleiding van de realisaties 2010 is begin 2011 de ontvangstenraming inzake terugbetaling van onterecht uitgekeerde bedragen naar boven bijgesteld.

12.3 Operationele beleidsdoelstelling**12.3.1 Waarborgen financiële toegankelijkheid van het onderwijs voor deelnemers bol en leerlingen vo**

Doelbereiking

Scholieren in het voortgezet onderwijs van 18 jaar en ouder, scholieren in het niet volledig en rechtstreeks bekostigde voortgezet onderwijs, voortgezet algemeen volwassenenonderwijs, (voortgezet) speciaal onderwijs en deelnemers in de beroepsopleidende leerweg (tot 18 jaar) zijn financieel in staat gesteld om onderwijs te volgen.

Realisatie meetbare gegevens bij de operationele doelstelling

Tabel 12.3 Indicatoren

Aantal gebruikers per regeling en onderwijssoort	Realisatie				Begroting		Vershil
	2007	2008	2009	2010	2011	2011	2011
1. Aantal gebruikers TS 17-	321 760	299 773	235 855	35 858	42 294	58 087	- 15 793
– waarvan vo	259 789	240 188	182 679	285	140	–	140
– waarvan bol	61 971	59 585	53 176	35 573	42 154	58 087	- 15 933
2. Percentage ¹ gebruikers TS 17-							
– vo	27%	25%	19%			–	
– bol	33%	31%	28%	10%	23%	31%	- 8%
3. Aantal gebruikers VO 18+	31 549	31 889	33 664	34 337	35 943	36 192	- 249
4. Percentage ² gebruikers VO 18+ overige schoolkosten	30%	30%	29%	29%	29%	29%	0%
5. Aantal gebruikers TS 18+ vavo	1 936	2 376	2 564	2 639	2 421	2 600	- 179

¹ Percentage gebruikers TS 17- ten opzichte van het aantal leerlingen tot 18 jaar in het vo en de bol

² Percentage ten opzichte van het gemiddeld aantal reguliere betalingen WTOS op grond van hoofdstuk 4 van de Wet tegemoetkoming onderwijsbijdrage en schoolkosten

Bron: realisatiegegevens DUO

Toelichting:

Het totaal aantal gebruikers van de TS 17- regeling in het middelbaar beroepsonderwijs is in 2011 beduidend lager dan geraamd. Ten opzichte van 2010 is een stijging van het gebruik van de regeling te zien. Het beleid is om het niet-gebruik van de regeling, dat fors is, tegen te gaan. Door het versturen van extra brieven (in januari en november) is de doelgroep TS 17- nogmaals geattendeerd op het bestaan van de regeling. Het percentage ouders van minderjarige mbo'ers dat gebruik maakt van de regeling ligt hierdoor weer hoger.

Het aantal gebruikers van de overige in de tabel vermelde WTOS-regelingen wijkt licht af ten opzichte van de raming.

Tabel 12.4 Uitgaven

Uitgaven TS 17- naar onderwijssoort (bedragen x € 1 miljoen)	Realisatie				Begroting	Verschil	
	2007	2008	2009	2010	2011	2011	2011
vo	150,8	137,1	30,7	0,6	0,0	0,8	- 0,8
bol	44,7	43,2	40,3	24,1	23,1	33,8	- 10,7
Totaal	195,5	180,4	71,0	24,7	23,1	34,6	- 11,5

Bron: realisatiegegevens DUO

Toelichting:

Het verschil tussen de oorspronkelijke begroting en de uitgavenrealisatie is - € 11,5 miljoen. Het aantal gebruikers van de regeling is achtergebleven bij het geraamde aantal (zie ook de toelichting bij tabel 12.3). Omdat minderjarige mbo'ers tot het einde van het schooljaar een WTOS-vergoeding kunnen aanvragen, is in 2011 € 10,0 miljoen van het budget doorgeschoven naar 2012.

Tabel 12.5 Uitgaven

Uitgaven VO 18+ (bedragen x € 1 miljoen)	Realisatie				Begroting	Verschil	
	2007	2008	2009	2010	2011	2011	2011
vo/vso (gift)	59,0	58,9	61,8	65,0	65,3	68,5	- 3,2
leningen	1,9	2,5	1,6	1,6	1,9	1,8	0,1
Totaal	60,9	61,4	63,4	66,6	67,1	70,3	- 3,2

Bron: realisatiegegevens DUO

Toelichting:

Het verschil tussen de oorspronkelijke begroting en de uitgavenrealisatie is - € 3,2 miljoen. Dit hangt samen met het lagere gebruik van de regeling, zie tabel 12.3.

Tabel 12.6 Uitgaven

Uitgaven TS 18+ vavo naar onderwijssoort (bedragen x € 1 miljoen)	Realisatie				Begroting	Verschil	
	2007	2008	2009	2010	2011	2011	2011
vavo	0,9	1,3	1,4	1,6	1,4	1,3	0,1

Bron: realisatiegegevens DUO

12.3.2 Waarborgen financiële toegankelijkheid van het onderwijs voor studenten aan de lerarenopleiding

Doelbereiking

De beoogde algemene beleidsdoelstelling voor studenten aan de lerarenopleiding wordt bereikt door verstrekking van een inkomensafhankelijke tegemoetkoming. De student die niet in aanmerking komt voor studiefinanciering op grond van de WSF 2000, kan in aanmerking komen voor een tegemoetkoming in de studiekosten en de onderwijsbijdrage. De prestatie-indicator «Aantal gebruikers TS 18+ tlo» geeft een indicatie van het gebruik van de regeling (tabel 12.7). Tabel 12.8 geeft aan welke kosten daarmee gemoeid waren in 2011.

Realisatie meetbare gegevens bij de operationele doelstelling

Tabel 12.7 Indicatoren

Aantal gebruikers van de regeling TS18+ tlo					Realisatie	Begroting	Verschil
	2007	2008	2009	2010	2011	2011	2011
tlo	9 147	8 500	7 742	5 820	4 164	7 800	- 3 636

Bron: realisatiegegevens DUO

Toelichting:

Het gebruik van de regeling TS 18+ tlo is de laatste twee jaren sterk gedaald ten opzichte van daarvoor. Deze daling valt vermoedelijk toe te rekenen aan de invoering van de inkomenstoets vanaf schooljaar 2010–2011, waardoor het partnerinkomen meetelt bij het bepalen van de hoogte van de tegemoetkoming.

Tabel 12.8 Uitgaven

Uitgaven TS18+ tlo (bedragen x € 1 miljoen)					Realisatie	Begroting	Verschil
	2007	2008	2009	2010	2011	2011	2011
tlo	10,3	11,0	9,6	7,5	5,3	9,9	- 4,6

Bron: realisatiegegevens DUO

Toelichting:

Het verschil tussen de oorspronkelijke begroting en de uitgavenrealisatie is - € 4,6 miljoen. Dit wordt veroorzaakt door een lager dan geraamd gebruik van de regeling voor de schooljaren 2010–2011 en 2011–2012.

12.4 Overzicht onderzoek naar de doelmatigheid en de doeltreffendheid van beleid*Toelichting:*

In 2011 zijn geen onderzoeken afgerond. In 2012 zal weer een Schoolkosten monitor uitgevoerd worden die ook het jaar 2011 omvat.

ARTIKEL 13. LESGELD

13.1 Algemene doelstelling: het genereren van inkomsten voor de financiering van het onderwijs

Doelbereiking en maatschappelijke effecten

Onderwijs levert een belangrijke bijdrage aan de bevordering van een duurzame groei van de Nederlandse (kennis)economie. Maar burgers hebben ook persoonlijk profijt van scholing. Daarom vraagt de overheid een bijdrage in de kosten van het onderwijs. De doelstelling wordt bereikt door het vragen van lesgeld aan de deelnemers in de bol en het vavo die op 1 augustus van het schooljaar 18 jaar of ouder zijn. Deze groepen worden geacht zelf de kosten van het onderwijs te kunnen betalen, al dan niet met behulp van een tegemoetkoming in de bijdrage of door compensatie via de studiefinanciering.

Externe factoren

Het behalen van de doelstelling hangt af van de deelname aan het onderwijs. In tabel 13.2 wordt het aantal lesgeldplichtigen gepresenteerd. De deelname is afhankelijk van demografische ontwikkelingen.

13.2 Budgettaire gevolgen van beleid

Tabel 13.1 Budgettaire gevolgen van beleid artikel 13 (bedragen x € 1 000)

	2007	2008	2009	2010	Realisatie 2011	Vastgestelde begroting, incl. stand ISB (+/-) dep. herindeling 2011	Vershil 2011
Verplichtingen	5 848	6 200	6 297	7 204	5 708	6 508	- 800
Waarvan garantieverplichtingen							
Totale uitgaven	5 848	6 200	6 297	7 204	5 708	6 508	- 800
Uitvoeringsorganisatie DUO	5 848	6 200	6 297	7 204	5 708	6 508	- 800
Ontvangsten lesgeld	188 744	179 854	187 195	202 553	207 146	217 044	- 9 898

Bron: realisatiegegevens DUO

Toelichting:

De realisatie van de lesgeldontvangsten in 2011 is € 9,9 miljoen lager dan begroot. Dit hangt samen met een lager aantal lesgeldplichtigen in 2011 dan geraamd, zie tabel 13.2.

13.3 Operationele beleidsdoelstelling

13.3.1 Vragen van een bijdrage in de kosten van het onderwijs aan deelnemers van 18 jaar en ouder

Doelbereiking

Burgers hebben persoonlijk profijt van scholing. Daarom kan aan hen een bijdrage in de kosten van het onderwijs gevraagd worden. (zie paragraaf 13.1).

Realisatie meetbare gegevens bij
de algemene doelstelling

Tabel 13.2 Indicatoren

Aantal lesgeldplichtigen					Realisatie	Begroting	Verschil
	2007	2008	2009	2010	2011	2011	2011
Aantal lesgeldplichtigen	192 314	188 532	197 262	204 842	209 473	224 900	- 15 427

Bron: realisatiegegevens DUO

Toelichting:

Deze indicator geeft een beeld van het bereik van de regeling. Het aantal lesgeldplichtigen ligt in 2011 ruim 15 000 lager dan geraamd. Er zijn geen basiswaarden en streefwaarden vastgesteld, omdat het aantal lesgeldplichtigen een afgeleide is van de demografische ontwikkelingen en van de opleidingskeuze van studerenden/leerlingen.

ARTIKEL 14. CULTUUR

14.1 Algemene doelstelling: een bloeiend cultureel leven

Doelbereiking en maatschappelijke effecten

De minister is verantwoordelijk voor het scheppen van voorwaarden voor het in stand houden, ontwikkelen en sociaal en geografisch spreiden van cultuuruitingen. Zij laat zich daarbij leiden door overwegingen van kwaliteit en verscheidenheid.

Om deze algemene doelstelling te bereiken, zet zij zich in voor stelsels van onderling samenhangende wetten en regels, geldstromen en publieke voorzieningen. Die wetten bestrijken de sectoren archieven, archeologie, monumenten, musea, kunsten, letteren en bibliotheken.

Een belangrijk uitgangspunt in dit cultuurbeleid is een brede maatschappelijke deelname. Zoveel mogelijk mensen worden bij culturele activiteiten betrokken: passief als toeschouwer en actief als beoefenaar.

Externe factoren

Ontwikkelingen in cultuurparticipatie zijn in belangrijke mate afhankelijk van maatschappelijke ontwikkelingen die de overheid in beperkte mate kan beïnvloeden. Het Rijk draagt bij door het in stand houden van een cultuurstelsel. De gemeenten spelen een belangrijke rol bij het financieren van accommodaties en het ondersteunen van amateurkunst en buitenschoolse kunsteducatie.

Belangrijke externe factoren die de resultaten van het cultuurbeleid beïnvloeden, zijn de:

- economische ontwikkeling (besteedbaar inkomen, beschikbare vrije tijd);
- ontwikkeling van het gemiddelde opleidingsniveau;
- condities voor creatieve bedrijvigheid (juridische en fiscale condities, omvang van de administratieve lasten);
- ontwikkelingen in de internationale verhoudingen (internationale uitwisseling);
- ontwikkelingen in de integratie- en inburgering van nieuwkomers;
- ontwikkeling van de digitale media en het gebruik daarvan;
- inzet van decentrale overheden.

Realisatie meetbare gegevens bij de algemene doelstelling

Tabel 14.1 Indicator

	Basiswaarde	Realisatie	Realisatie	Streefwaarde	Realisatie
	2005–2008	2009	2010	2011	2011
Percentage cultuurproducerende instellingen in de basisinfrastructuur dat voldoet aan de eigen inkomstennorm van minimaal 17,5%	85%	76%	78%	90%	n.n.b.

Bron: Jaarrekeningen gesubsidieerde instellingen

Toelichting:

De realisatiegegevens 2011 zijn nog niet beschikbaar, maar worden met de jaarrekeningen van de culturele instellingen in de loop van 2012 aangeleverd.

14.2 Budgettaire gevolgen van beleid

Budgettaire gevolgen van beleid artikel 14 (bedragen x € 1 000)							
	2007	2008	2009	2010	Realisatie 2011	Vastgestelde begroting, incl. stand ISB (+/-) dep. herindeling 2011	Verschil 2011
Verplichtingen	814 454	2 779 161	918 594	1 130 082	846 543	577 958	268 585
Waarvan garantieverplichtingen	375 373	253 465	432 305	767 539	513 001	0	513 001
Totale uitgaven	874 163	946 945	934 749	991 219	931 207	917 496	13 711
Programma-uitgaven	816 960	887 290	866 190	928 913	866 972	869 225	- 2 253
<i>Bevorderen van de deelname van de burgers aan kunsten</i>	<i>520 150</i>	<i>533 407</i>	<i>599 049</i>	<i>599 775</i>	<i>602 973</i>	<i>604 945</i>	<i>- 1 972</i>
• Cultuursubsidies 2009-2012	456 199	474 186	567 272	571 272	573 119	566 355	6 764
– 4-jarig	456 199	474 186	100 617	96 469	101 933	99 121	2 812
• producerend	0	0	75 155	69 785	75 153	72 552	2 601
• niet producerend	0	0	25 462	26 684	26 780	26 569	211
– Langjarig	0	0	305 405	304 741	301 816	295 158	6 658
• producerend waarvan Musea	0	0	273 953	268 527	264 809	266 174	- 1 365
• niet producerend	0	0	153 258	156 953	154 209	151 459	2 750
– Fondsen	0	0	31 452	36 214	37 007	28 984	8 023
• Verbreden inzet Cultuur	0	0	161 250	170 062	169 370	172 076	- 2 706
• Internationaal Cultuurbeleid (HGIS)	63 818	58 945	25 896	21 971	21 481	31 850	- 10 369
• Cultuurbeleid (HGIS)	133	276	5 881	6 532	8 373	6 740	1 633
<i>Behoud en Beheer Cultureel Erfgoed</i>	<i>202 875</i>	<i>262 307</i>	<i>180 752</i>	<i>231 208</i>	<i>176 766</i>	<i>188 739</i>	<i>- 11 973</i>
• Archieven	23 549	25 924	27 213	27 618	27 649	26 122	1 527
• Beelden voor de toekomst waarvan FES	12 546	25 578	24 551	46 896	0	27 521	- 27 521
• Musea: huisvesting	0	0	22 922	21 896	0	21 144	- 21 144
• Musea: buiten de Cultuursubsidies 2009-2012	68 501	65 656	18 324	26 208	26 376	27 305	- 929
• Mooier Nederland	8 323	8 017	15 736	18 325	8 127	- 7 991	16 118
• Monumenten	0	0	0	900	195	863	- 668
• Archeologie waarvan FES	71 866	130 057	90 403	109 786	111 353	109 447	1 906
• Overige instrumenten	12 463	2 000	740	658	175	3 101	- 2 926
• Overige instrumenten	5 627	5 075	3 785	817	2 891	2 371	520
• Overige instrumenten	0	0	2 630	0	0	1 000	- 1 000
<i>Bibliotheken</i>	<i>40 799</i>	<i>35 378</i>	<i>32 232</i>	<i>32 299</i>	<i>30 473</i>	<i>32 652</i>	<i>- 2 179</i>
• Subsidies	825	731	0	0	0	0	0
• Bibliotheekvernieuwing	26 965	21 040	16 869	17 730	16 094	20 012	- 3 918
• Leesvoorziening leesgehandicapten	13 009	13 607	13 463	11 589	11 429	9 640	1 789
• Programma leesbevordering	0	0	1 900	2 980	2 950	3 000	- 50
<i>Programmakosten overig</i>	<i>25 221</i>	<i>36 773</i>	<i>31 453</i>	<i>43 339</i>	<i>35 279</i>	<i>25 105</i>	<i>10 174</i>
<i>Nationaal Archief waarvan informatie op orde (Archiefachterstanden)</i>	<i>27 915</i>	<i>19 425</i>	<i>22 704</i>	<i>22 292</i>	<i>21 481</i>	<i>17 784</i>	<i>3 697</i>
	0	0	0	0	0	1 000	- 1 000

De beleidsartikelen (artikel 14)

	2007	2008	2009	2010	2011	Vastgestelde begroting, incl. stand ISB (+/-) dep. herindeling	Verschil
						2011	2011
Apparaatsuitgaven	57 203	59 655	68 559	62 306	64 235	48 271	15 964
• Bestuursdepartement	10 760	10 423	10 740	9 534	8 891	8 038	853
• Uitvoeringsdiensten	46 443	49 232	57 819	52 772	55 344	40 233	15 111
Ontvangsten	24 804	35 206	35 794	36 217	34 961	494	34 467

Toelichting:

Verplichtingen en garanties

- De realisatie van de *verplichtingen* is € 268,6 miljoen hoger ten opzichte van de begroting 2011. Dit wordt voornamelijk veroorzaakt door verhoging van de garantieverplichtingen voor een bedrag van € 513 miljoen. Hiervan kon een in de begroting aanwezige verplichtingenruimte van € 160 miljoen worden aangewend ter dekking van deze verhoging waardoor per saldo een verhoging van € 353 miljoen nodig is gebleken. De verhoging is bedoeld voor onder meer de indenniteitsregeling (garantstelling door de overheid voor een deel van de verzekerde waarde bij schade of diefstal van kunstwerken die in bruikleen gegeven zijn voor tijdelijke tentoonstellingen).
- Daarnaast is in 2011 in verband met realisatie voor ca. € 85 miljoen additioneel afgeboekt van de verplichtingenruimte in het kader van de Cultuurnota 2009–2012.

Uitgaven

De uitgaven voor het beleidsterrein Cultuur zijn in 2011 € 13,7 miljoen hoger dan de vastgestelde begroting.

Hieronder worden de grootste verschillen toegelicht.

- De verlaging van het budget voor *Verbreden inzet cultuur* wordt vooral veroorzaakt door de overboeking van € 8,5 miljoen naar Primair Onderwijs (artikel 1) voor de regeling *Versterking cultuureducatie in het primair onderwijs 2011–2012*.
- De verhoging van het budget *Musea: buiten de Cultuursubsidies 2009–2012* betreft de correctie van de korting op het Nationaal Aankoopfonds die in eerste instantie ten laste van deze post was geboekt.
- Het budget voor *Beelden voor de toekomst* is met € 27,5 miljoen verlaagd wegens verkleining van de projectomvang.
- Het verschil tussen raming en realisatie van het budget van de uitvoeringsdiensten, voor een bedrag van € 15,1 miljoen, is met name veroorzaakt door meer uitgaven voor Europees erfgoedbeleid door de Rijksdienst voor Cultureel Erfgoed.

Ontvangsten

De realisatie van de ontvangsten is € 34,5 miljoen hoger dan geraamd. Dit is met name veroorzaakt door:

- meerontvangsten van de Rijksdienst voor Cultureel Erfgoed als gevolg van ontvangen Europese erfgoedsubsidies;

- terugvordering van specifieke uitkeringen aan provincies en gemeenten;
- technische verwerking van de korting op het Nationaal Aankoopfonds.

14.3 Operationele beleidsdoelstelling

14.3.1 Bevorderen dat burgers deelnemen aan een kwalitatief hoogwaardig, divers en onafhankelijk aanbod van kunsten door de aanwezigheid van dit aanbod te waarborgen

Doelbereiking

- Cultuursubsidies 2009–2012
Met de cultuursubsidies wordt de Basisinfrastructuur (BIS) van culturele voorzieningen in verschillende sectoren ondersteund. In de huidige periode (2009–2012) worden binnen deze culturele infrastructuur subsidies verstrekt aan:
 - producerende instellingen (zoals theatergezelschappen, symfonieorkesten, musea, festivals en presentatie-instellingen voor beeldende kunst) zodat deze in staat zijn een hoogwaardig en divers aanbod te verzorgen;
 - ondersteunende instellingen, zoals sectorinstituten op het gebied van muziek, film, erfgoed, theater, architectuur, nieuwe media, bibliotheken, amateurkunst en vormgeving, die basistaken vervullen: (inter)nationale vertegenwoordiging en promotie, educatie, informatie en reflectie, inventarisatie, waardering en ontsluiting van erfgoed, documentatie en archivering, afstemming en coördinatie;
 - cultuurfondsen (Fonds Podiumkunsten, Fonds Cultuurparticipatie, Fonds Beeldende Kunsten, Vormgeving en Bouwkunst, Mondriaan Stichting, Stimuleringsfonds voor Architectuur, Nederlands Fonds voor de Film en het Nederlands Letterenfonds).

De nota *Kunst van Leven* en bijlage *Toekenningen van het Subsidieplan* (Kamerstuk 31 482, nr. 16) geven aan welke instellingen een vierjaarlijkse subsidie ontvangen.

Met de beleidsbrief *Meer dan kwaliteit* (Kamerstuk 32 820, nr. 1) en de *Subsidieregeling culturele basisinfrastructuur 2013–2016* is eind 2011 de subsidieprocedure 2013–2016 gestart. In diezelfde periode is de *Regeling frictie- en transitiekosten culturele basisinfrastructuur 2009–2012* in werking getreden. Deze regeling voorziet in de verstrekking van een eenmalige vergoeding aan instellingen die met een subsidiebeëindiging of substantiële subsidieterugval te maken krijgen na de huidige periode.

- Verbreden inzet Cultuur
 - In 2011 is de regeling *Versterking cultuureducatie in het primair onderwijs 2011–2012* met één jaar verlengd.
 - Het Fonds Cultuurparticipatie (FCP) voerde in 2011 onder andere de regelingen *Het beste van twee werelden* (samenwerking professionals en amateurs) en *Muziek in ieder kind* (muziekeducatie primair onderwijs) uit. Als onderdeel van deze laatste regeling is het FCP in 2011 een samenwerking gestart met het Oranjefonds onder het motto *Kinderen maken muziek*. Daarnaast is er een regeling voor vrijwilligers in de erfgoedsector gestart.
 - In 2011 is het *CRISP* (Creative Industry Scientific Programme) van start gegaan. Het consortium bestaat uit kennisinstellingen en bedrijven uit de hoek van het industrieel ontwerp. Het programma

De beleidsartikelen (artikel 14)

richt zich op het versterken van de wetenschappelijke kennisbasis van de ontwerpsector binnen de creatieve industrie.

- Internationaal cultuurbeleid
Onder de naam *Dutch Design, Fashion and Architecture* loopt in de periode 2009–2012 een gezamenlijk programma van OCW, EL&I en BZ om de internationale positie van design, mode en architectuur duurzaam te versterken. In 2011 werd Turkije, naast China, India en Duitsland, toegevoegd als vierde focusland.

Realisatie meetbare gegevens bij de operationele doelstelling

Tabel 14.3 Indicatoren

	Basis- waarde 2009	Realisatie 2010	Streef- waarde 2011	Realisatie 2011
1. Uitvoeringen gesubsidieerde podiumkunsten (inclusief buitenland)	20 065	18 012	minimaal 18 981	n.n.b.
2. Bezoeken gesubsidieerde podiumkunsten (inclusief buitenland)	4 827 000	4 215 701	minimaal 4 208 559	n.n.b.
3. Aantal Nederlandse uitvoeringen podiumkunsten in het buitenland	2 540	2 356	minimaal 1 854	n.n.b.
4. Aantal bezoeken aan Nederlandse uitvoeringen podiumkunsten in het buitenland	775 683	804 713	minimaal 615 099	n.n.b.
Bron 1 t/m 4: Jaarverslagen gesubsidieerde instellingen				
5. Aantal Nederlandse Filmproducties	37	32	minimaal 20–25	n.n.b.
6. Marktaandeel publiek Nederlandse Film	17,4%	15,8%	minimaal 12%	n.n.b.
Bron 5 en 6: Nederlandse Vereniging voor Bioscoopexploitanten (NVB)				
7. Percentage verzilverde waarde cultuurkaart	79%	resp. 88% en 78%	minimaal 80%	n.n.b.
Bron: CJP (uitvoerder cultuurkaart)				

Toelichting:

- Podiumkunsten (1–4): De aantallen hebben betrekking op uitvoeringen van lang- en vierjarig gesubsidieerde gezelschappen en orkesten, inclusief schoolvoorstellingen en exclusief festivals (vanaf 2009 bij BIS en NFPK+). Voor de subsidieperiode 2009–2012 hebben instellingen hun voornemens voor uitvoeringen en, in de BIS, bezoekersaantallen vastgelegd in activiteitenplannen. Deze zijn beoordeeld door de Raad voor Cultuur en het NFPK+ en vormen de basis voor de streefwaarden. De gegevens over het aantal uitvoeringen en bezoeken in 2011 worden in de loop van 2012 aangeleverd.
- Film (5, 6): Aantal Nederlandse filmproducties betreft het aantal nieuw uitgebrachte Nederlandse films op basis van de (voorlopige) cijfers van de Nederlandse Vereniging van Bioscoopexploitanten. Marktaandeel publiek Nederlandse film betreft het aandeel van alle bezoeken aan alle Nederlandse films, ten opzichte van het totale aantal films in roulatie. De gegevens over het aantal filmproducties en het marktaandeel in 2011 worden in de loop van 2012 aangeleverd.
- Cultuurkaart (7): De cultuurkaart is ingevoerd in schooljaar 2008/2009. CJP rapporteert jaarlijks over de besteding van het beschikbaar budget door de gebruikers van de cultuurkaart. Bij realisatie 2010 zijn twee percentages opgenomen: in het eerste geval (88%) zijn alleen de door

leerlingen geactiveerde kaarten meegerekend. In het tweede geval (78%) zijn alle door scholen aangevraagde kaarten meegerekend (ook de niet-geactiveerde). De eerste berekeningswijze is dezelfde als in het jaarverslag 2009. De gegevens over 2011 worden in de loop van 2012 aangeleverd.

14.3.2 Bevorderen dat burgers kennismaken van het culturele erfgoed door het te behouden, te beheren en te ontsluiten

Doelbereiking

• Archieven

Eind juni 2011 is de Archiefvisie naar de Tweede Kamer (Kamerstuk 26 643, nr. 187) gestuurd. Zij bevat de toekomstrichting van het archiefbeleid en wordt uitgewerkt in een archiefconvenant en een uitvoeringsagenda. Archieven zijn steeds vaker digitaal en de Archiefvisie legt de basis om dat te ondersteunen.

• Beelden voor de Toekomst

Eind 2010 is de projectomvang van Beelden voor de Toekomst naar beneden bijgesteld. In 2011 is verder gewerkt aan de uitvoering van het project in afgeslankte vorm. Het project eindigt in 2014. De ontwikkelde diensten en het digitale bronnenmateriaal blijven beschikbaar voor het onderwijs.

• Musea

In 2011 is het Nationaal Aankoopfonds met € 19 miljoen gekort en heeft het kabinet besloten om de subsidie voor de realisering van het Nationaal Historisch Museum volledig te beëindigen. De activiteiten daarvan zullen deels worden overgedragen aan het Nederlands Openluchtmuseum in Arnhem.

• Mooier Nederland

De nota *Een cultuur van ontwerpen, visie architectuur en ruimtelijk ontwerp* (Kamerstuk 31 535, nr. 1) is de basis voor het architectuurbeleid in 2011. In 2011 zijn instellingen uit de basisinfrastructuur ondersteund en is via het Stimuleringsfonds voor de architectuur het programma Stedenbouw uitgevoerd. Ten slotte is herbestemming en herontwikkeling gestimuleerd middels een tweede serie impulsprojecten voor het herbestemmen van waardevol erfgoed in de aandachtswijken.

• Monumenten

- Het huidige monumentenbeleid wordt uitgevoerd op basis van de Monumentenwet 1988. Kern hiervan is de bescherming van gebouwd en archeologisch erfgoed. De Modernisering van de Monumentenzorg is in gang gezet met het toezenden van de Beleidsbrief naar de Tweede Kamer in september 2009 (Kamerstuk 32 156, nr. 1). De bijbehorende wetgeving is van kracht geworden op 1 juli 2011 en 1 januari 2012. Het nieuwe monumentenstelsel is meer gebiedsgericht en zorgt ervoor dat de regeldruk afneemt en herbestemming toeneemt. Een deel van de middelen van het *Besluit Rijkssubsidiëring Instandhouding Monumenten* (BRIM) is ingezet om deze doelen te halen. Op grond van het BRIM is in 2011 € 58 miljoen subsidie toegekend (480 gehonoreerde subsidieaanvragen).
- Op grond van de *Restauratieregeling Monumenten 2010–2011* zijn 56 aanvragen voor restauratie en herbestemming van monumenten gehonoreerd (€ 46 miljoen).
- In juni 2011 presenteerde het kabinet de ruimtelijke visie *Kiezen voor Karakter, Visie erfgoed en ruimte* (Kamerstuk 32 156, nr. 29). Deze visie

De beleidsartikelen (artikel 14)

beschrijft de basis voor een gedeeld referentiekader voor gebiedsgericht erfgoedbeheer. Ook geeft het Rijk in deze visie aan welke belangen zij in de gebiedsgerichte erfgoedzorg zelf behartigt en welke prioriteiten zij daarbij stelt.

• Archeologie

In oktober 2011 heeft de Kamer het rapport *Ruimte voor Archeologie* (Kamerstuk 33 053, nr. 1) ontvangen. Dit bevat de evaluatie van de effectiviteit van de Wet op de Archeologische Monumentenzorg (Wamz) en het Besluit archeologische monumentenzorg (Bamz). In aanvulling hierop is begin 2012 de beleidsreactie naar de Tweede Kamer gezonden (Kamerstuk 33 053, nr. 3).

Realisatie meetbare gegevens bij de operationele doelstelling

Tabel 14.4 Indicatoren

	Basis- waarde 2007	Realisatie 2009	Realisatie 2010	Streef- waarde 2011	Realisatie 2011
1. Aantal monumenten met een restauratie-achterstand	17%	10%	10%	10%	10%
2. Aantal «in situ» bewaarde archeologische monumenten	12 996	n.b.	n.b.	13 000	13 012
Bron: Rijksdienst Cultureel Erfgoed					
3. Percentage beschikbaar materiaal Nationaal Archief van het totaal	Totaal: 97%	97%	97%	97%	97%
	Digitaal: 1%	1%	1%	1%	1%
Bron: Nationaal Archief					
4. Percentage van de bevolking van 16 jaar en ouder dat eens in de 12 maanden een bezoek brengt aan een archief	4,3 %	n.v.t.	n.v.t.	4,5%	n.n.b.
Bron: SCP, Cultuurbewonderaars en cultuurbeoefenaars (2009)					
5. Aantal bezoeken rijksgesubsidieerde musea	5,7 miljoen	5,6 miljoen	5,5 miljoen	6,0 miljoen	n.n.b.
Bron: Jaarverslagen rijksgesubsidieerde musea					
6. Beelden voor de Toekomst					
- Uren video	0	47 087	n.n.b.	78 400	n.n.b.
- Uren audio	0	40 462	n.n.b.	70 800	n.n.b.
- Uren film	0	5 840	n.n.b.	12 863	n.n.b.
- Aantal foto's	0	50 065	n.n.b.	1 657 143	n.n.b.
Bron: Jaarverslagen consortium Beelden voor de Toekomst					

Toelichting:

- Monumenten (1): Vanaf 2009 kan, in plaats van een restauratie-achterstand, gesproken worden van een aanvaardbare restauratie-behoefte van 10%.
- Archeologie (2): In het licht van de doelstelling om het bodemarchief te behouden, zal het aantal «in situ» bewaarde archeologische monumenten de komende jaren in ieder geval gelijk moeten zijn als in 2007. Over de jaren 2009 en 2010 zijn geen exacte cijfers beschikbaar.
- Archieven (3): Het aanbod van het Nationaal Archief en de Regionale Historische Centra groeit jaarlijks door het overdragen van archiefmateriaal. Het percentage beschikbaar materiaal zegt iets over de toegankelijkheid van de archieven. Het streven is dit percentage ten minste constant te houden.

- Archieven (4): In het genoemde SCP rapport zijn de realisatiecijfers tot en met 2007 opgenomen. Over de jaren 2008 tot en met 2011 zijn deze cijfers nog niet bekend. Het betreft hier een vierjarig periodiek onderzoek.
- Musea (5): De basiswaarde van 2007 heeft betrekking op een andere groep musea dan de cijfers in latere jaren. Vanaf 2009 hebben de cijfers betrekking op de musea met een langjarig subsidieperspectief. De gegevens over 2011 komen medio 2012 beschikbaar.
- Beelden voor de Toekomst (6): De gegevens over 2010 en 2011 worden in de loop van 2012 aangeleverd.

14.3.3 Mensen toegang bieden tot een kwalitatief hoogwaardig, multimediaal toegankelijk stelsel van openbare bibliotheken

Doelbereiking

• Bibliotheekvernieuwing

In 2011 is verder gebouwd aan de landelijke digitale bibliotheek. Alle bibliotheken – op één na – hebben ingetekend op de implementatieregeling die in 2011 beschikbaar was voor de aansluiting bij de digitale bibliotheek. De eerste bibliotheken zijn aangesloten op de landelijke infrastructuur.

Eind 2011 is de Tweede Kamer geïnformeerd over de hoofdlijnen voor de actualisering van de bibliotheekwetgeving (Kamerstuk 28 330, nr. 51). Deze actualisering is onder meer nodig, omdat de digitale bibliotheek een essentieel andere structuur heeft dan de fysieke bibliotheek.

• Leesvoorziening leesgehandicapten

Het Sectorinstituut Openbare Bibliotheken (SIOB) is druk bezig met de integratie van het aangepast lezen in het openbaar bibliotheekwerk. Zo is er in 2011 onderzoek gedaan naar de kwaliteitscriteria die nodig zijn voor het aangepast lezen segment.

Realisatie meetbare gegevens bij de operationele doelstelling

Tabel 14.5 Kengetallen

	Realisatie 2009	Realisatie 2010	Realisatie 2011
Loket aangepast lezen:			
1. aantal ingeschreven lezers	29 186	31 035	n.n.b.
2. uitleningen algemene lectuur brailletitels	6 960	7 148	n.n.b.
3. uitleningen algemene lectuur gesproken boeken	991 782	1 076 085	n.n.b.

Bron: SIOB

Toelichting:

De gegevens over 2011 worden in de loop van 2012 met de jaarverantwoording van het SIOB aangeleverd. Na de ontvlechting van de Vereniging van Openbare Bibliotheken (VOB) heeft het SIOB de werkzaamheden met betrekking tot Aangepast lezen voortgezet.

14.4 Overzicht onderzoek naar de doelmatigheid en de doeltreffendheid van beleid

Tabel 14.6 Overzicht afgeronde onderzoeken					
	Onderzoek onderwerp	AD of OD	Start	Afgerond	Vindplaats
Beleidsdoorlichting	Kunstenbeleid: waarborgen aanbod en participatie	OD 14.3.1	2010	2011	Kamerstuk 31 511, nr. 8
Effectenonderzoek ex post	Evaluatie wet archeologische monumentenzorg	OD 14.3.2	2009	2011	Kamerstuk 33 053, nr. 1
Overig evaluatieonderzoek	Evaluatie beleidsinstrumenten cultuurprofiel en economische crisis	AD 14.1	2010	2011	www.rijksoverheid.nl/cultuurinbeeld

ARTIKEL 15. MEDIA

15.1 Een divers media-aanbod

Doelbereiking en maatschappelijke effecten

Het mediabeleid van de overheid richt zich op het waarborgen van een onafhankelijk, gevarieerd en kwalitatief hoogwaardig media-aanbod. Het beperkt zich niet tot de publieke omroep maar strekt zich uit over de volle breedte van het medialandschap: op televisie en radio, in kranten en opiniebladen en op journalistieke en culturele uitingen via internet. De minister van OCW heeft specifieke zorg voor het stelsel van landelijke, regionale en lokale publieke omroepen en voor de wet- en regelgeving op dat terrein. Ook is zij verantwoordelijk voor de financiering van de landelijke publieke omroep, de Wereldomroep en enkele aan de omroep gelieerde instellingen.

Om deze doelstellingen te bereiken, heeft de overheid een aantal instrumenten tot zijn beschikking.

Het belangrijkste instrument, dat ingezet wordt ter waarborging van een onafhankelijk, gevarieerd en kwalitatief hoogwaardig media-aanbod is de publieke omroep. Deze ontvangt ook het meeste budget. De Nederlandse publieke omroep is extern pluriform en onafhankelijk ten opzichte van de overheid. De overheid kan dus niet bepalen welke programma's de publieke omroep wel en niet moet uitzenden. De publieke omroep is zelf verantwoordelijk voor de inzet van middelen.

De publieke omroep geeft uitvoering aan de publieke taakopdracht, die vastgelegd is in de Mediawet, en die een afgeleide is van de boven beschreven doelstellingen. Zo moet de publieke omroep zorgen voor een pluriform, toegankelijk, onafhankelijk en kwalitatief hoogwaardig media-aanbod voor alle lagen van de bevolking.

Elke vijf jaar beschrijft de publieke omroep in zijn concessiebeleidsplan hoe hij uitvoering geeft aan deze taakopdracht. Op basis van het concessiebeleidsplan sluit de minister van OCW een prestatieovereenkomst af met de publieke omroep (bijlage bij Kamerstuk 32 123 VIII, nr. 128), die wordt gevalideerd door het Commissariaat voor de Media (bijlage bij Kamerstuk 33 000 VIII, nr. 59).

Naast de rijksbegroting en het rijksjaarverslag zijn er in de begrotingscyclus van het beleidsterrein Media nog diverse momenten, waarop de Tweede Kamer wordt geïnformeerd.

De rijksbegroting wordt nader uitgewerkt in de mediabegrotingsbrief, die als basis dient voor de begrotingsbehandeling door de Tweede Kamer. Het rijksjaarverslag kijkt zo veel mogelijk terug op de doelstelling uit de rijksbegroting. Over de bereikte resultaten uit de prestatieovereenkomst rapporteert de NPO in haar jaarverslag. Over deze rapportage wordt de Tweede Kamer apart geïnformeerd.

Externe factoren

Op het media-aanbod en -gebruik is een groot aantal externe factoren van invloed. Behalve nationale regels en Europese regels zijn dat vooral de ontwikkeling van technologie, economische trends en de tijdsbesteding van mensen. De overheid draagt verantwoordelijkheid voor het systeem van regulering en financiering, maar kan de uitkomst (aanbod en gebruik van media) niet direct bepalen. De meetbare gegevens geven een indicatie van aanbod en gebruik.

Realisatie meetbare gegevens bij de algemene doelstelling

Tabel 15.1 Indicatoren

Indicator	Basis- waarde peildatum	Realisatie 2009	Realisatie 2010	Streef- waarde 2011	Realisatie 2011
1. Publieksbereik landelijks publieke omroep Bron: Stichting Kijkonderzoek	85% 2003	85%	86%	85%	85%
2. Dagbladconcentraties (max % oplagemarkt) Bron: HOI Online (Instituut voor Media Auditing)	33% 2006	30%	28%	35% (max)	29%

Toelichting:

- De Mediamonitor 2011 van het Commissariaat voor de Media (CvdM) is pas later in het jaar beschikbaar. De informatie, die het CvdM hiervoor gebruikt is afkomstig van HOI Online. Het realisatiecijfer over 2011 is nu door OCW berekend aan de hand van de informatie, die beschikbaar is via HOI Online.

Tabel 15.2 Kengetallen

Kengetal	Waarde 2008	Waarde 2009	Waarde 2010	Waarde 2011	Waarde peildatum
1a. Aantal Nederlandstalige televisiekanalen	20	20	21	20	19
1b. Aantal Nederlandstalige radiokanalen Bron: Commissariaat voor de Media (monitor mediaconcentratie)	23	23	23	23	21 2005
2. Waardering publieke omroep: % mensen dat uitzendingen betrouwbaar vindt Bron: Nederlandse Publieke Omroep	75%	82%	76%	75%	71% 2006
3. Aantal redactioneel zelfstandige dagbladen Bron: HOI Online	26	26	26	26	26 2006
4. Distributie elektronische media in huishoudens					
– % met kabelaansluiting	79%	75%	73%	69%	88,5%
– % digitale ether	10%	12%	12%	11%	3,7%
– % satelliet	12%	12%	12%	11%	10,1%
– % IPTV (televisie via internet) Bron: TNO	3%	4%	4%	11%	1,7% 2006

Toelichting:

- Vanaf het jaarverslag 2009 worden de realisatiecijfers overgenomen uit de Mediamonitor, die zijn gegevens krijgt van HOI Online. Het realisatiecijfer voor 2011 is door OCW uit de database van HOI Online afgeleid, omdat de Mediamonitor 2011 pas in de loop van 2012 verschijnt.
- De realisatiecijfers over 2011 hebben betrekking op het 2^e kwartaal; gegevens over heel 2011 zijn nu nog niet bekend.

15.2 Budgettaire gevolgen van beleid

Tabel 15.3 Budgettaire gevolgen van beleid artikel 15 (bedragen x € 1 000)

	2007	2008	2009	2010	Realisatie 2011	Vastgestelde begroting, incl. stand ISB (+/-) dep. herindeling 2011	Verschil 2011
Verplichtingen Waarvan garantieverplichtingen	886 708	909 647	929 447	894 942	937 643	904 760	32 883
Programma-uitgaven	783 452	887 881	902 098	901 765	912 434	905 506	6 928
<i>Bevorderen dat alle burgers toegang hebben tot een kwalitatief hoogwaardig, onafhankelijk en pluriform media-aanbod</i>	<i>780 706</i>	<i>883 278</i>	<i>897 086</i>	<i>895 035</i>	<i>910 353</i>	<i>902 925</i>	<i>7 428</i>
• Financiering publieke omroep	764 692	866 433	879 604	877 378	892 431	885 268	7 163
• Stimuleringsfonds Nederlandse Culturele Mediaproducties	16 014	16 845	17 482	17 657	17 922	17 657	265
<i>Programmakosten-overig</i>	<i>2 746</i>	<i>4 603</i>	<i>5 012</i>	<i>6 730</i>	<i>2 081</i>	<i>2 581</i>	<i>- 500</i>
• Overige uitgaven (geen Mediawet)	2 746	4 603	5 012	6 730	2 081	2 581	- 500
Ontvangsten	251 225	252 022	247 591	228 224	190 959	202 000	- 11 041

*Toelichting:**Verplichtingen*

De verplichtingen voor het beleidsterrein Media zijn in 2011 € 32,9 miljoen hoger dan de vastgestelde begroting. Naast de hieronder genoemde hogere verplichtingen ten behoeve van hogere uitgaven in 2011 van € 6,9 miljoen zijn in 2011 voor een bedrag van € 25,2 miljoen meer verplichtingen vastgelegd voor 2012, dan waarmee in de begroting 2011 rekening is gehouden. Dit komt voornamelijk doordat in 2011 voor het Muziekcentrum van de Omroep zowel de verplichting voor 2011 als voor 2012 is aangegaan.

Uitgaven

De uitgaven voor het beleidsterrein Media zijn in 2011 € 6,9 miljoen hoger dan de vastgestelde begroting. De belangrijkste oorzaken hiervan zijn:

- Een hoger uitgavenbudget als gevolg van de wettelijke prijsindexering van € 10,5 miljoen.
- Een lager uitgavenbudget als gevolg van lager dan verwachte reclameontvangsten van € 10 miljoen.
- Een lager uitgavenbudget als gevolg van lager dan verwachte renteopbrengsten op de Algemene Mediareserve van € 1,5 miljoen.
- Een hoger uitgavenbudget als gevolg van een bijdrage van het ministerie van Buitenlandse Zaken ten behoeve van de frictiekosten van de Wereldomroep van € 7,5 miljoen.

Ontvangsten

De ontvangsten voor het beleidsterrein Media zijn in 2011 € 11 miljoen lager dan de vastgestelde begroting. De belangrijkste oorzaken hiervan zijn:

- lagere reclameopbrengsten van € 10 miljoen
- lagere rente opbrengsten van € 1,5 miljoen op de Algemene Mediareserve
- tussentijdse verhoging met € 19 miljoen in verband met nog niet gerealiseerde ontvangst Zerobase
- afboeking met € 18,5 miljoen in verband met oninbaarheid vorderingen door Agentschap Telecom.

15.3 Operationele beleidsdoelstelling

15.3.1 Bevorderen dat alle burgers toegang hebben tot een kwalitatief hoogwaardig, onafhankelijk en pluriform media-aanbod

Doelbereiking

• Publieke Omroep

Het jaar 2011 stond in het teken van de voorbereidingen op de bezuinigingen bij en de modernisering van de publieke omroep. Allereerst heeft in 2011 de Boston Consulting Group onderzocht wat de besparingsmogelijkheden zijn bij de publieke omroep (Bijlage bij Kamerstuk 32 033, nr. 8). Op basis van de uitkomsten van dit onderzoek is de bezuinigingsopdracht voor de publieke omroep vastgesteld. Op basis van het rapport is ook vastgesteld dat de bezuinigingen op de publieke omroep uitgevoerd kunnen worden met behoud van de kwaliteit en de pluriformiteit van de programmering.

De opdracht in het regeerakkoord is vervolgens uitgewerkt naar een pakket aan maatregelen betreffende de landelijke publieke omroep, de Wereldomroep en het Muziekcentrum van de Omroep. De minister heeft deze maatregelen bij brief van juni 2011 aan de Tweede Kamer gepresenteerd (Kamerstuk 32 827, nr. 1). De Tweede Kamer is hiermee akkoord gegaan.

• Pers en journalistieke producties

De situatie in de perssector vroeg ook in 2011 aandacht. Dankzij de Regeling voor Jonge Journalisten konden, net als in 2010, ruim 55 jonge journalisten aan de slag bij dagbladen, opinieweekbladen en bij nieuwsbladen. In 2011 vond een 3e ronde van de Innovatieregeling voor pers en journalistiek plaats: aan 20 projecten werd in totaal ruim € 2 miljoen toegekend.

In het najaar verscheen in opdracht van OCW het TNO-rapport «De positie van Nederlandse persbureaus in de nieuwsketen» (Bijlage bij Kamerstuk 31 777, nr. 26); daarin met name aandacht voor ANP, Novum en Gemeenschappelijke Pers Dienst (GPD). Verder verscheen het adviesrapport «inzake Regionale Media Centra» (Bijlage bij Kamerstuk 31 777, nr. 26). Beide documenten vloeien voort uit het advies van de commissie-Brinkman met betrekking tot het (brede) persbeleid.

Het kabinet-Rutte heeft besloten om de Tijdelijke wet mediaconcentraties met ingang van 1 januari 2011 in te trekken. Dat is ook gebeurd. Het kabinet wil daarmee een (mogelijke) belemmering wegnemen voor dagbladuitgeverijen om zich te ontwikkelen tot multimediale ondernemingen. Het reguliere toezicht op (media)concentraties door de NMa op basis van de Mededingingswet blijft gehandhaafd.

Het Commissariaat voor de Media brengt jaarlijks (sedert 2001) verslag uit over ontwikkelingen op diverse mediamarkten (dagbladen, radio, televisie, internet) en rond de grootste mediabedrijven in Nederland. Deze jaarlijkse Mediamonitor geeft een actueel beeld over marktaandeel en concentratietendensen op mediagebied. De minister van OCW stuurt deze rapporten jaarlijks naar de Tweede Kamer. De Mediamonitor 2010 was een bijzondere editie: omdat dit de 10e monitor was, geeft het Commissariaat hierin een beeld van de ontwikkelingen in het tijdvak 2001–2010. De editie 2011 verschijnt in het najaar 2012.

• Bewust mediagebruik

2011 stond vooral in het teken van het thema «mediawijsheid» nog sterker op de agenda te zetten. Mediawijzer.net hanteert een aantal kernwaarden in zijn aanpak: het positief benaderen van de doelgroepen, en neutraliteit en transparantie in de aanpak. Inmiddels zijn ruim 500 partijen uit media, onderwijs en bibliothekensector aangesloten bij het expertisecentrum dat zich richt op ouders, opvoeders en het onderwijs. In 2011 heeft Mediawijzer zich wederom gemanifesteerd in onder andere de «Week van de Mediawijsheid», met het stimuleren van samenwerkingsprojecten en het organiseren van tal van netwerkbijeenkomsten.

• Distributie

In samenwerking met de minister van EL&I zijn per 1 september 2011 nieuwe vergunningen verstrekt aan commerciële omroepen voor het gebruik van commerciële radiofrequenties voor de landelijke en niet-landelijke FM-zenders en AM-zenders in samenhang met frequenties voor digitale etherradio. Er is nog één kavel op de landelijke FM frequenties niet verdeeld.

Realisatie meetbare gegevens bij de operationele doelstelling

Tabel 15.4 Indicatoren

Indicator	Basis-waarde peildatum	Realisatie 2009	Realisatie 2010	Streef-waarde 2011	Realisatie 2011
1. Onderscheidende programmering publieke televisie: % zendtijd informatie en jeugd Bron: Stichting Kijkonderzoek	77% 2006	77%	76%	77%	79%
2. Aantal culturele documentaires regionale omroep Bron: Stimuleringsfonds Nederlandse Culturele Mediaproducties	20 2006	38	38	30	41
3. Bekendheid Kijkwijzer Bron: Nederlandse Instituut voor Classificatie van Audiovisuele Media (Nicam)	79% 2006	95%	n.v.t.	80%	>90%

Toelichting:

3. Het realisatiecijfer voor de bekendheid met de Kijkwijzer is afkomstig uit een onderzoek dat Intomart-Gfk voor Nicam heeft uitgevoerd. Dit betreft een voorlopig cijfer Het rapport met definitieve cijfers wordt in 2012 gepubliceerd.

15.4 Overzicht onderzoek naar de doelmatigheid en de doeltreffendheid van beleid

Tabel 15.5 Overzicht afgeronde onderzoeken					
	Onderzoek onderwerp	AD of OD	Start	Afgerond	Vindplaats
Beleidsdoorlichting	geen				
Effectenonderzoek ex post	geen				
Overig evaluatieonderzoek	Evaluatie van het Stimuleringsfonds voor de Pers 2006–2010	OD 15.3.1	2011	2011	Bijlage bij Kamerstuk 32 827 nr. 28
	De positie van Nederlandse persbureaus in de nieuwsketen	OD 15.3.1	2011	2011	Bijlage bij Kamerstuk 31 777 nr. 26
	Inventarisatie van problemen bij de regionale omroepen van de vier kleine provincies	OD 15.3.1	2011	2011	Bijlage bij Kamerstuk 32 500-VIII nr. 159

ARTIKEL 16. ONDERZOEK EN WETENSCHAPSBELEID

16.1 Algemene doelstelling: het scheppen van een internationaal concurrerende onderzoeksomgeving die onderzoekers uitdaagt tot optimale wetenschappelijke prestaties en die goed aansluit op maatschappelijke behoeften.

Doelbereiking en maatschappelijke effecten

De Strategische Agenda Hoger Onderwijs, Onderzoek en Wetenschap die dit jaar werd uitgebracht moet onder andere leiden tot meer zwaartepuntvorming en profilering in het wetenschappelijk onderzoek. Hierover zijn met de universiteiten afspraken gemaakt in een Hoofdlijnenakkoord. In het topsectorenbeleid zijn innovatiecontracten ontwikkeld met als doel de samenwerking in de Gouden Driehoek van bedrijven, kennisinstellingen en overheid te verbeteren en zo de innovativiteit van ons land te versterken.

Bij het talentinstrumentarium wordt de Vernieuwingsimpuls in haar huidige vorm en omvang voortgezet. Dit geldt tevens voor het programma Graduate Schools.

Ook in de Europese samenwerking zijn goede successen geboekt. Van het Zevende Kaderprogramma slaat 6,7 procent neer in ons land, terwijl verhoudingsgewijs een percentage van 5 procent te verwachten zou zijn. In Nederland hebben actieve onderzoekers in 2011 in totaal 67 ERC-beurzen toegewezen gekregen, waarmee Nederland op een vijfde plaats staat. Nederland heeft als eerste land ook de goedkeuring van de EU gekregen voor de oprichting van een ERIC (European Research Infrastructure Consortium).

Voor nadere informatie wordt verwezen naar:

- Kwaliteit in verscheidenheid, Strategische Agenda Hoger Onderwijs, Onderzoek en Wetenschapsbeleid, Kamerstuk 31 288 nr. 194;
- Hoofdlijnenakkoord VSNU-OCW bijlage bij Kamerstuk 31 288, nr. 246;
- «Naar de top, het bedrijfslevenbeleid in actie(s)», Kamerstuk 32 637, nr. 15;
- Voortgang bedrijfslevenbeleid, brief van 16 januari 2012, Kamerstuk 32 637, nr. 21;

Externe factoren

- Effect van de arbeidsmarktsituatie op de aantrekkingskracht van een wetenschappelijke functie;
- De nationale en internationale loopbaanmogelijkheden in het onderzoeksbestel voor (jonge) talentvolle mensen;
- De mate waarin prioriteitskeuzen in het onderzoek aansluiten bij internationale ontwikkelingen in de wetenschap (en bij de maatschappelijke vraag naar kennis).

Realisatie meetbare gegevens bij de algemene doelstelling

Tabel 16.1 Indicatoren

Indicator	Basiswaarde	Realisatie 2009	Realisatie 2010	Streefwaarde 2011	Realisatie 2011
1. Internationale wetenschappelijke kwaliteit (de relatieve Nederlandse citatiescore) (mondiale score = 1) Bron: NOWT/CWTS (2000–2003) Dialogic/NIFU (2006–2009)	1,26 (=mondiaal top-3) peildatum: 2000–2003	1,40 (=mondiaal positie 3) peildatum: 2006–2009	Nog niet bekend	Behorende tot de top-5 mondiaal	Nog niet bekend
2. Wetenschappelijke productiviteit (aantal wetenschappelijke publicaties per onderzoeker in de publieke sector) Bron: NOWT/CWTS	0,95 (=positie 6) peildatum: 2000	1,44 (=positie 2) peildatum: 2008	Geen vergelijkbare cijfers beschikbaar	Top-5 positie binnen een groep van 17 referentielanden	Nog niet bekend
3. Promotiegraad (aantal promoties per 1 000 personen van de leeftijdsgroep 25–34 jaar) Bron: VSNU (aantallen promoties) en CBS (leeftijdsgroep)	0,95 peildatum: 2000	1,77 peildatum: 2009	1,85 peildatum: 2010	> 1,73	Nog niet bekend

Toelichting:

Tot nu toe kwamen bij de indicatoren 1 en 2 de gegevens tweejaarlijks beschikbaar via het NOWT-indicatorenrapport. Na een nieuwe aanbesteding van deze indicatorenrapporten zullen de gegevens jaarlijks beschikbaar komen.

Indicator 1: Nederland blijft mondiaal een vooraanstaande (derde) positie innemen wat betreft de wetenschappelijke kwaliteit van het onderzoek, blijkend uit de citatiescores. Nederland is ten opzichte van de vorige peildatum een plaats geklommen (zie de OCW-begroting 2011) en neemt weer de derde positie in. Deze positie kan de overheid slechts in indirecte zin beïnvloeden door het creëren van goede randvoorwaarden waarbinnen onderzoekers hun werk kunnen doen. Daarnaast is de positie ook afhankelijk van de ontwikkelingen in wetenschapssystemen van andere landen.

Indicator 2: De productiviteit van Nederlandse onderzoekers in de publieke sector is goed te noemen in vergelijking met onderzoekers uit andere landen. Hoewel er gegevens beschikbaar zijn over de publicatieproductiviteit van Nederlandse onderzoekers in het rapport Wetenschaps-, Technologie & Innovatie Indicatoren 2011 (bijlage bij Kamerstuk 31 288 nr. 241), zijn deze niet vergelijkbaar met de basiswaarde en de realisatiewaarde 2009. Aanvullende gegevens zullen worden opgevraagd bij het consortium dat dit rapport heeft opgesteld.

Indicator 3: de realisatiewaarden voor het aantal promoties in 2011 komen medio 2012 beschikbaar via de universitaire jaarverslagen. De cijfers tot en met 2010 laten een jaarlijkse stijging van het relatief aantal promoties zien.

16.2 Budgettaire gevolgen van beleid

Tabel 16.2 Budgettaire gevolgen van beleid artikel 16 (bedragen x € 1 000)

	2007	2008	2009	2010	2011	Realisatie 2011	Vastgestelde begroting, incl. stand ISB (+/-) dep. herindeling 2011	Verschil 2011
Verplichtingen	1 041 683	1 159 387	1 152 585	927 239	830 254	845 366	- 15 112	
Waarvan garantieverplichtingen								
Totale uitgaven	971 918	1 018 295	1 167 402	1 235 025	909 781	903 410	6 371	
Programma-uitgaven	968 716	1 014 828	1 163 883	1 231 688	906 831	900 449	6 382	
<i>Zorgen voor een voldoende toerusting van het onder- zoeksstelsel</i>	<i>754 434</i>	<i>790 584</i>	<i>810 136</i>	<i>791 694</i>	<i>604 111</i>	<i>597 692</i>	<i>6 419</i>	
• NWO	311 117	315 610	325 637	317 489	323 384	320 653	2 731	
• KNAW	90 182	91 747	94 110	90 804	91 066	90 604	462	
• Koninklijke Bibliotheek (KB)	42 586	45 314	46 429	46 429	46 537	46 429	108	
• KNAW bibliotheek	2 409	2 444	2 504	2 429	2 429	2 429	0	
• LF TUD bibliotheek	7 146	7 375	7 626	7 626	7 654	7 626	28	
• IISG	273	279	284	284	284	284	0	
• SURF	2 270	7 270	7 517	7 517	7 545	7 517	28	
• CPG	476	493	515	515	518	515	3	
• Montesquieu Instituut	1 000	1 032	1 067	1 067	1 071	1 067	4	
• NCB	0	5 000	5 270	5 270	5 289	5 270	19	
• TNO	194 394	198 668	199 773	192 814	0	0	0	
• BPRC/ Stichting AAP	11 808	9 544	9 597	9 597	9 653	9 597	56	
• Nationaal Herbarium	1 147	1 184	1 125	1 125	1 129	1 125	4	
• NLR	797	865	893	893	0	0	0	
• Deltares	2 098	2 160	2 208	2 855	0	0	0	
• MARIN	883	888	891	957	0	0	0	
• STT	192	227	233	233	234	233	1	
• EMBC	617	658	707	724	740	724	16	
• EMBL	3 147	3 734	3 988	4 135	4 377	4 100	277	
• ESA	31 413	33 775	34 672	36 516	35 027	33 232	1 795	
• CERN	28 394	29 844	35 322	34 527	38 017	35 525	2 492	
• ESO	5 509	6 252	6 821	6 582	6 205	7 100	- 895	
• NEMO	1 687	3 284	3 368	3 368	3 488	3 368	120	
• EG-Liaison	295	325	383	413	440	440	0	
• NTU/INL	1 407	2 963	3 077	3 132	3 228	3 241	- 13	
• EIB	1 215	1 254	1 297	1 297	1 302	1 297	5	
• Nationale coördinatie	9 058	12 504	9 193	7 816	8 435	8 605	- 170	
• Bilaterale samen- werking	2 837	5 854	3 611	2 474	4 070	4 131	- 61	
• Weerstandsverhoging onderzoeksinstellingen (CBRN)	0	0	2 000	2 785	1 968	2 470	- 502	
• Nader te verdelen	77	37	18	21	21	110	- 89	
<i>Het bevorderen van wetenschappelijke activi- teiten die bijdragen aan de ontwikkeling van specifieke kennis en/of aan het oplossen van belangrijke maatschap- pelijke vraagstukken</i>	<i>186 328</i>	<i>119 352</i>	<i>165 334</i>	<i>231 333</i>	<i>132 966</i>	<i>133 009</i>	<i>- 43</i>	
• FES – BSIK	46 920	51 452	39 348	19 561	33 405	33 405	0	
• FES- ITER	18 646	0	0	0	0	0	0	
• FES-GATE	2 000	2 000	2 000	2 000	1 000	1 000	0	

De beleidsartikelen (artikel 16)

	2007	2008	2009	2010	2011	Vastgestelde begroting, incl. stand ISB (+/-) dep. herindeling	Vershil 2011
• FES- grootschalige researchfaciliteiten	30 642	22 822	10 162	3 902	1 830	1 830	0
• FES- Parelnoer	11 750	7 750	7 750	7 750	0	0	0
• FES SURF-net	0	0	6 800	11 700	6 300	6 300	0
• FES-NCB	0	0	4 700	10 000	8 400	8 400	0
• FES-ITER-2	0	0	0	4 000	4 000	4 000	0
• FES-Hersenen en Cognitie	0	0	2 000	4 000	4 000	4 000	0
• Genomics	22 345	15 000	36 000	40 000	44 000	44 000	0
• Kenniswerkers	0	0	33 610	101 811	931	0	931
• Smart-mix	50 845	4 975	0	0	0	0	0
• EET	3 115	988	990	0	0	0	0
• Valorisatie	0	0	0	0	0	2 500	- 2 500
• Talentenkracht	0	300	400	0	0	0	0
• Kust- en zeeonderzoek	65	2 065	2 000	2 035	2 534	2 000	534
• ASTRON/LOFAR	0	2 000	2 074	2 074	2 074	2 074	0
• Grootschalige research infrastructuur	0	10 000	16 000	19 000	20 000	20 000	0
• Poolonderzoek	0	0	0	2 000	2 992	2 000	992
• Gezondheidsonderzoek	0	0	1 500	1 500	1 500	1 500	0
<i>Ruimte voor excellente onderzoekers en excellente wetenschap</i>	<i>27 613</i>	<i>104 613</i>	<i>187 873</i>	<i>208 373</i>	<i>169 460</i>	<i>169 460</i>	<i>0</i>
• Vernieuwingsimpuls	13 613	88 613	168 873	181 373	145 260	145 260	0
• VI-vrouwencomponent	2 000	2 000	2 000	2 000	2 000	2 000	0
• Talent Mozaïek	2 000	2 000	2 000	2 000	2 000	2 000	0
• Talent Rubicon	4 000	4 000	4 000	4 000	0	0	0
• Aspasia	2 000	3 000	4 000	4 000	4 000	4 000	0
• Toptalent	4 000	4 000	4 000	4 000	1 200	1 200	0
• Graduate schools		1 000	3 000	11 000	15 000	15 000	0
<i>Programmamakosten-overig</i>	<i>341</i>	<i>279</i>	<i>540</i>	<i>288</i>	<i>294</i>	<i>288</i>	<i>6</i>
• Uitvoeringsorganisatie DUO	341	279	540	288	294	288	6
Apparaatsuitgaven	3 202	3 467	3 519	3 337	2 950	2 961	- 11
Ontvangsten	189 367	178 093	186 900	176 117	1 520	101	1 419

Toelichting:

Verplichtingen

De verplichtingen voor beleidsterrein OWB zijn in 2011 € 15,1 miljoen lager dan de vastgestelde begroting. De lagere realisatie van € 15,1 miljoen houdt verband met de taakstellingen innovatie en ZBO's, met niet opgevraagde middelen voor valorisatie door het ministerie van EL&I alsmede met lagere realisatie van de regeling Kenniswerkers.

Uitgaven

De uitgaven voor beleidsterrein OWB zijn in 2011 € 6,4 miljoen hoger dan de vastgestelde begroting. De hogere realisatie van € 6,4 miljoen houdt verband met toegekende loon- en prijsbijstellingen.

De totale programma-uitgaven waren € 906,8 miljoen onderverdeeld naar:

- € 604,1 miljoen ten behoeve van bijdragen onderzoeksbestel;

De beleidsartikelen (artikel 16)

- € 133,0 miljoen ten behoeve van bevordering wetenschappelijke activiteiten;
- € 169,5 miljoen ten behoeve van excellente onderzoekers en wetenschap;
- € 0,3 ten behoeve van programmakosten-overig.

Ontvangsten

De ontvangsten voor beleidsterrein OWB zijn in 2011 € 1,4 miljoen hoger dan de vastgestelde begroting. Dit houdt verband met de verrekening van een in 2004 verstrekt overbruggingskrediet van € 1,5 miljoen aan het FES-BSIK project Delft Cluster.

16.3 Operationele beleidsdoelstelling

16.3.1 Zorgen voor een voldoende toerusting van het onderzoekstelsel

Doelbereiking

De geplande inzet van instrumenten en activiteiten is gerealiseerd en heeft er mede toe geleid dat een groot aantal onderzoekers in onderzoekinstellingen ruimte kreeg om bij te dragen aan het uitvoeren van excellent ongebonden wetenschappelijk onderzoek, en aan de betere benutting van de resultaten ervan. Nederlandse onderzoekers scoorden opnieuw goed in het EU-Kaderprogramma en in de Europese Research Council, dat een soortgelijke systematiek hanteert als NWO met de Vernieuwingsimpuls. Door onze bijdrage aan internationale wetenschappelijke organisaties (CERN, ESA, ESO, EMBL) en samenwerking in internationale netwerken en (Europese) programma's, hebben onze onderzoekers toegang tot de meest geavanceerde onderzoeksfaciliteiten. Het Nederlandse wetenschappelijke onderzoek kan zich meten met het beste onderzoek in de wereld. De financiële positie van de instellingen die onder dit beleidsartikel vallen is goed.

Voor nadere informatie wordt verwezen naar:

- Kwaliteit in verscheidenheid, Strategische Agenda Hoger Onderwijs, Onderzoek en Wetenschapsbeleid, Kamerstuk 31 288 nr. 194;
- Hoofdlijnenakkoord VSNU-OCW bijlage bij Kamerstuk 31 288, nr. 246;
- «Naar de top, het bedrijfslevenbeleid in actie(s)», Kamerstuk 32 637 nr. 15;
- Voortgang bedrijfslevenbeleid, brief van 16 januari 2012, Kamerstuk 32 637, nr. 21.

Realisatie meetbare gegevens bij de operationele doelstelling

Tabel 16.3 Indicatoren					
Indicator	Basis- waarde	Realisatie	Realisatie	Streef- waarde	Realisatie
		2009	2010	2011	2011
1. R&D-investeringen als % BBP, gefinancierd door:				> de indicator- waarde van 2010	
- de overheid	1,93	1,82	1,83	-	n.n.b.
- bedrijven Nederland	0,73	0,72	0,72	-	n.n.b.
- overig (waaronder buitenland)	0,93	0,82	0,83	-	n.n.b.
Bron: CBS	0,28	0,28	0,28	-	n.n.b.
	peildatum: 2001	peildatum: 2009	peildatum: 2010		
2. Inzet wetenschappelijk personeel voor R&D (onderzoekers per 1 000 personen van de beroepsbevolking)	5,2	5,3	5,9	> 5,7	n.n.b.
Bron: CBS	peildatum: 2000	peildatum: 2009	peildatum: 2010		
3. Nederlandse deelname in EU-Kaderprogramma (opbrengst in % minus bijdrage in %)	0	+1,6	+1,7	> 0	n.n.b.
Bron: Agentschap NL		peildatum: oktober 2009	peildatum: eind 2010		

Tabel 16.4 Kengetallen R&D in Nederland, 2010

	Aantal ¹	R&D-uitgaven (miljoen €)	Totaal R&D-personeel (x 1 000 fte)	Onderzoekers (x 1 000 fte)
Totaal	2 567	10 769	100,6	52,1
Bedrijven	2 471	5 095	54,1	24,9
Instituten	82	1 279	11,4	7,0
HO-instellingen	14	4 395	35,0	20,2

¹ cijfers 2009

Bron: CBS

Toelichting:

Indicator 1: De peildatum voor de basiswaarde (was 2000) is aangepast (is 2001 geworden), omdat het CBS met terugwerkende kracht tot 1999 de R&D-uitgaven van de universiteiten en universitaire medische centra heeft herzien. Tevens publiceert het CBS slechts voor de oneven jaren de R&D-uitgaven naar financieringsbron. De realisatiecijfers 2010 zijn een schatting van OCW op basis van de financieringscijfers van 2009. De eerstvolgende CBS-cijfers hebben daardoor betrekking op 2011 en worden begin 2013 bekend.

Indicator 2: Deze indicator kent vanaf 2000 een nogal schommelend karakter. In 2009 was er een sterke daling t.o.v. 2008 (5,7), die vooral een oorzaak heeft in de omvang van het aantal onderzoekers in de private sector, mogelijk een gevolg van de kenniswerkersregeling (ze worden niet meer gerekend bij de private sector, maar ook niet bij de publieke sector). Het cijfer voor 2010 ligt iets hoger dan in 2008, want dan is de omvang

van het aantal onderzoekers weer op het niveau van 2008, terwijl het aantal onderzoekers in de publieke sector gestegen is.

Indicator 3 geeft de financiële balans aan tussen de Nederlandse bijdrage aan het Kaderprogramma van de EU en de opbrengsten die Nederlandse onderzoekers hieruit halen. Het streven is een positief saldo te realiseren, zoals dat tot nu toe het geval is geweest bij de verschillende EU-Kaderprogramma's. De cijfers over de periode 2007–2010 laten zien dat Nederland goed scoort met een positief saldo van 1,7%, wat ongeveer overeenkomt met een bedrag van € 400 miljoen.

16.3.2 Het bevorderen van wetenschappelijke activiteiten die bijdragen aan de ontwikkeling van specifieke kennis en/of aan het oplossen van belangrijke maatschappelijke vraagstukken

Doelbereiking

Door te investeren in een aantal specifieke thema's is ervoor gezorgd dat het Nederlandse onderzoeksbestel beter in staat is (funderend) onderzoek te verrichten op een aantal terreinen, zodat de aansluiting met de internationale top kan worden bereikt of behouden. Ook is hiermee bijgedragen aan meer focus en massa in het wetenschappelijk onderzoek op prioritaire terreinen, en is de kennisbasis voor de toekomst versterkt.

Het nieuwe kabinet heeft besloten te stoppen met de voeding van het Fes. Dit heeft geen gevolgen voor de lopende Fes-projecten.

Toelichting:

Alle voor het begrotingsjaar 2011 geplande instrumenten en activiteiten zijn gerealiseerd.

Realisatie meetbare gegevens bij de operationele doelstelling

Het gaat hier vooral om de uitvoering van wetenschappelijk onderzoek binnen specifieke thematische onderzoeksprogramma's en projecten, waarvan de meeste gefinancierd worden uit het Fes. Gelet op de aard van de doelstelling en de inputgerichte instrumentatie is kwantificering van de doelstelling en het formuleren van streefwaarden voor deze projecten als geheel niet zinvol en niet haalbaar. Wel zijn er doelstellingen en verwachte resultaten per project geformuleerd.

Op basis van bij de subsidie verplicht gestelde jaarlijkse inhoudelijke en financiële verslaglegging en evaluaties wordt de voortgang in de doelbereiking bewaakt. Individuele projecten die in het kader van het Fes onder de Bsik regeling vallen, worden gemonitord door Agentschap NL. Uit het advies van de Commissie van Wijzen over de voortgang van deze projecten blijkt dat inmiddels afgeronde projecten er redelijk tot goed in zijn geslaagd aan hun doelstellingen te voldoen (Kamerstuk 25 017, nr. 65). Daarnaast vindt in het kennisdomein een jaarlijkse voortgangsmonitoring plaats van de innovatieprojecten uit de Fes-impulsen vanaf 2005.

16.3.3 Ruimte voor excellente onderzoekers en excellente wetenschap

Doelbereiking

Om een kwalitatief hoogwaardig en op vernieuwing gericht onderzoekstelsel in stand te kunnen houden en verder te ontwikkelen, is het aantrekken en vasthouden van goede onderzoekers essentieel. Hiervoor is een aantal samenhangende instrumenten op het gebied van HRM in het onderzoek ingezet. Deze hebben als doel om de in- en doorstroom van jong wetenschappelijk talent te vergroten, een evenwichtigere samen-

stelling van het wetenschappelijk personeel (WP) qua leeftijdsopbouw te bereiken, en om betere loopbaanmogelijkheden binnen het wetenschappelijk personeel te creëren. Hiermee is in de loop van de jaren een bijdrage geleverd aan het terugdringen van de trend van vergrijzing onder het onderzoekspersoneel. Bovendien is hiermee het aandeel van ondervertegenwoordigde groepen vergroot, en is bijgedragen aan een betere uitgangspositie in de toenemende wereldwijde concurrentie om onderzoekstalent. Uit de evaluatie van de Vernieuwingsimpuls (Kamerstuk 29 338, nr. 65) en de beleidsdoorlichting talentvolle onderzoekers (Kamerstuk 31 511, nrs. 1 en 2) bleek dat deze instrumenten succesvol zijn en dat de Vernieuwingsimpuls (VI) een belangrijke positie heeft ingenomen in de onderzoekswereld. Zij geeft een positieve impuls aan de wetenschappelijke loopbaan van talentrijke onderzoekers.

Het bereiken van de doelstelling hangt echter ook af van externe factoren zoals arbeidsmarktontwikkelingen en het personeelsbeleid van de (autonome) kennisinstellingen. De prestatiegegevens laten zien dat na de vergrijzing in de jaren negentig er vanaf 2000 – bij de hoogleraren iets eerder – een zekere mate van verjonging van het personeelsbestand bij de universiteiten heeft plaatsgevonden. Deze heeft zich echter sinds 2006 niet echt doorgezet. Bij de andere categorieën (UHD en UD) laat het beeld de laatste jaren schommelingen zien in dit percentage. Tussen 2009 en 2010 is alleen bij de UD's het aandeel van de leeftijdsgroep tot 35 jaar iets toegenomen, bij de hoogleraren en UHD's zelfs heel licht afgenomen. Daarnaast neemt het aandeel van vrouwelijke wetenschappers in de verschillende functiecategorieën geleidelijk toe. Bij de hoogleraren tot 13,3 procent in 2010. De cijfers over het aantal vrouwelijke hoogleraren in 2011 komen medio 2012 beschikbaar. De verwachting is dat het aandeel zal blijven stijgen, maar de groeicijfers waren te laag om de streefwaarde van 15% in 2010 te bereiken. Zelfs dan ligt dit aandeel nog ver onder de streefwaarde binnen de EU van 25%. Wel is er onder instellingen een «sense of urgency» te constateren. De meeste universiteiten en universitaire medische centra hebben in 2011 het Charter Talent naar de Top getekend. Dat betekent dat zij zullen werken aan instellingsspecifieke ambities om het aandeel vrouwen op hoge wetenschappelijke posities in hun instelling te verhogen.

Toelichting:

Alle voor het begrotingsjaar 2011 geplande instrumenten en activiteiten zijn gerealiseerd.

Realisatie meetbare gegevens bij de operationele doelstelling

Tabel 16.5 Indicatoren

Indicator	Basis- waarde	Realisatie 2009	Realisatie 2010	Streef- waarde 2011	Realisatie 2011
1. Het aandeel universitair WP jonger dan 35 jaar (in procenten)					
• WP-totaal	42,2%	51,4%	51,5%	> 51,5%	n.n.b.
• Hoogleraar	1,3%	0,4%	0,3%	> 0,3%	n.n.b.
• UHD	2,8%	2,6%	2,5%	> 2,5%	n.n.b.
• UD	15,2%	22,4%	22,9%	> 22,9%	n.n.b.
Bron: VNSU/WOPI	peildatum: dec. 2000	peildatum: dec. 2009	peildatum: dec. 2010		
2. Het aandeel vrouwen in wetenschappelijke functies (in procenten)					
• Hoogleraar	6,3%	12,3%	13,3%	15%	n.n.b.
• UHD	10,7%	19,2%	20,5%	Waarde hoger dan het	n.n.b.
• UD	22,4%	32,2%	33,1%	voorgaande	n.n.b.
• promovendi	43,0%	45,0%	45,8%	jaar tot een	n.n.b.
• overig WP	32,8%	41,2%	42,4%	uiteindelijk	n.n.b.
• WP-totaal	27,7%	35,7%	36,7%	niveau van ±50-50;	n.n.b.
Bron: VSNU/WOPI	peildatum: dec. 2000	peildatum: dec. 2009	peildatum: dec. 2010		
3. Doorstroming van gehonoreerden in de Vernieuwingsimpuls (na 2,5 à 3 jaar)					
	Verdeling over functiecate- gorieën in procenten bij de start van de subsidie (man / vrouw)	Verdeling over functiecate- gorieën in procenten bij afronding van de subsidie (man / vrouw)	Verdeling over functiecate- gorieën in procenten bij afronding van de subsidie (man / vrouw)		
• Postdoc	62 / 68	30 / 43	30 / 44	% afname	n.n.b.
• UD	27 / 26	33 / 43	33 / 35	% toename	n.n.b.
• UHD	7 / 4	17 / 10	17 / 10	% toename	n.n.b.
• Hoogleraar	4 / 2	17 / 9	17 / 8	% toename	n.n.b.
• Functie buiten de wetenschap	0 / 0	3 / 4	3 / 2	% toename	n.n.b.
Bron: NWO jaarboeken 2007-2010	peildatum: 2002-2005	peildatum: 2009	peildatum: 2010		

Tabel 16.6 Kengetallen NWO-subsidieverstrekking, 2010

	Budget (miljoen €)	Aantal honoreringen	Netto honoreringsper- centage	% gehonoreerde vrouwen
Totaal	679	1 567	29	23
Ruimte voor onderzoekers	332	881	22	27
Bundeling van krachten	233	296	59	14
Wetenschap voor de samenleving	123	390	40	20

Bron: NWO-Jaarverslag 2010

Toelichting:

De overheid zet voor een aantal verschillende doelgroepen specifieke instrumenten in, die moeten leiden tot een grotere in- en doorstroom van (jonge) veelbelovende onderzoekers en het verbeteren van carrièreper-

spectieven. De drie indicatoren weerspiegelen mede het resultaat van deze inspanningen, zij het dat in eerste instantie de activiteiten van de universiteiten met hun personeelsbeleid hiervoor verantwoordelijk zijn. Indicatoren 1 en 2. De cijfers geven vooral een indicatie of de gewenste streefrichting, namelijk een verjongd personeelsbestand van wetenschappelijk personeel en een vergroot aandeel vrouwelijke wetenschappers, in algemene zin wordt bereikt. Voor indicator 1 is de streefwaarde geformuleerd als een hogere waarde dan de waarde van het laatst beschikbare jaar. Het WP-totaal omvat naast de categorieën hoogleraar, UHD en UD ook het «overig WP» en de promovendi.

Cijfers voor indicatoren 1 en 2 met peildatum december 2011 komen medio 2012 beschikbaar via de VSNU.

Indicator 3. Het gewenste effect van de Vernieuwingsimpuls, namelijk vernieuwing van het onderzoek en vergroting van de loopbaanmogelijkheden van onderzoekers, wordt door NWO zichtbaar gemaakt door de positie van de laureaten bij de aanvang van de subsidie te vergelijken met de positie van de laureaten aan het einde van de subsidie. De cijfers hebben betrekking op de laureaten in de Vernieuwingsimpuls, die vanaf 2002 zijn gestart en hun project hebben afgerond. De indicator laat zien in welke mate er sprake is van doorstroming van VI-gehonoreerden naar een hogere functiecategorie (afgemeten aan de positie aan het einde van de subsidie ten opzichte van het begin van de subsidie). Uit de cijfers blijkt dat het aandeel postdocs sterk afneemt ten gunste van toename van het aandeel in de hogere WP-functies. Dit wijst erop dat de laureaten in positie doorstromen, met andere woorden een hogere positie hebben dan bij de aanvang van de subsidie. De verschuiving in posities verschilt per doelgroep van de Vernieuwingsimpuls. Veni's stromen als postdocs vooral door naar UD-posities en in mindere mate naar UHD-posities en nauwelijks naar hoogleraarposities. Vidi's stromen vooral door van UD-posities naar UHD- en hoogleraarposities en Vici's stromen alleen door naar hoogleraarposities. Bij de mannen is er een sterkere doorstroom te zien naar hoogleraarposities dan bij de vrouwen. De cijfers voor het jaar 2011 komen medio 2012 beschikbaar via het jaarverslag van NWO.

16.4 Overzicht onderzoek naar de doelmatigheid en de doeltreffendheid van beleid

Tabel 16.7 Overzicht afgeronde onderzoeken

	Onderzoek onderwerp	AD of OD	Start	Afgerond	Vindplaats
Beleidsdoorlichting	Voldoende toegerust onderzoekstelsel	OD 16.3.1	2012	2012/2013	
Effectenonderzoek ex post	geen				
Overig evaluatieonderzoek	Evaluatie Mozaïek programma	O.D. 16.3.3	2012	2012	
	Evaluatie NCWT	O.D. 16.3.1	2012	2012	

Toelichting:

De beleidsdoorlichtingen zijn later van start gegaan in verband met de dan beschikbare evaluaties op het gebied van Onderzoeks- en Wetenschapsbeleid.

Evaluatie Mozaïek-programma is naar verwachting halverwege 2012 afgerond.

Evaluatie NCWT is naar verwachting eind 2012 afgerond.

ARTIKEL 25. EMANCIPATIE

25.1 Algemene doelstelling:

A. Gelijke rechten en kansen voor vrouwen en mannen

B. Gelijke behandeling en sociale acceptatie van homoseksuelen

Doelbereiking en maatschappelijke effecten

In de begroting 2011 zijn nog de doelstellingen van het emancipatiebeleid uit de voorgaande kabinetsperiode beschreven. Dit betrof de realisatie van maatregelen en activiteiten, gericht op het vergroten van de arbeidsparticipatie van vrouwen, meer vrouwen aan de top, het wegwerken van beloningsverschillen tussen vrouwen en mannen en het vergroten van de veiligheid voor en sociale acceptatie van de groep homoseksuelen, lesbische vrouwen, biseksuelen en transgenders (LHBT). De uitvoering van deze maatregelen is volgens planning verlopen. In het begrotingsjaar 2011 is voor de emancipatie van vrouwen en LHBT uitwerking gegeven aan het nieuwe regeerakkoord. Wederom is het doel het bevorderen van emancipatie.

De Hoofdlijnenbrief emancipatie 2011–2015 is in april 2011 verzonden aan de Tweede Kamer (Kamerstuk 27 017, nr 74) en bevat ten opzichte van het emancipatiebeleid van het vorige kabinet wijzigingen in doelstellingen en uitvoering. Over de realisatie van de voorgaande beleidsdoelstellingen kan voor 2011 beperkt verantwoord worden, omdat de inspanningen niet meer gericht zijn geweest op de realisatie van deze voorgaande doelstellingen en daar ook geen financiële middelen aan verbonden zijn geweest.

Externe factoren

Het behalen van de emancipatiedoelstelling hangt af van:

- Bestuurlijke inzet;
- Individuele en collectieve initiatieven;
- Maatschappelijk draagvlak;
- Economische conjunctuur.

Realisatie meetbare gegevens bij de algemene doelstelling

Tabel 25.1 Indicatoren

Indicator	Basiswaarde 2006	Realisatie 2009	Realisatie 2010	Streefwaarde 2011	Realisatie 2011
1. Sociale acceptatie van homoseksuelen	85%	nvt	91%	nvt	93%

Bron: SCP

Toelichting:

De prestatie-indicatoren

- Arbeidsparticipatie van vrouwen;
- Vrouwen in topposities (rijksoverheid);
- Ongelijke beloning van mannen en vrouwen (overheid);
- Economische zelfstandigheid vrouwen

uit de Begroting 2011 worden niet meer gebruikt bij de realisatie van het emancipatiebeleid. Gezien de gewijzigde koers van het beleid, worden deze prestatie-indicatoren niet meer gemonitord.

De prestatie-indicator «sociale acceptatie van homoseksuelen» uit de Begroting 2011 is in 2011 wel nog gemonitord. De sociale acceptatie van

De beleidsartikelen (artikel 25)

homoseksuelen is het aandeel van de bevolking dat neutraal tot heel positief staat tegenover homoseksualiteit.

Tabel 25.2 Budgettaire gevolgen van beleid artikel 25 (bedragen x € 1 000)

	2007	2008	2009	2010	Realisatie 2011	Vastgestelde begroting, incl. stand ISB (+/-) dep. herindeling 2011	Vershil 2011
Verplichtingen	12 868	15 433	11 229	18 347	18 597	14 064	4 533
Waarvan garantieverplichtingen							
Totale uitgaven	14 232	11 993	13 990	16 729	16 075	18 420	- 2 345
Programma-uitgaven	12 177	9 826	11 875	14 653	13 913	16 760	- 2 847
Emancipatie							
<i>Het verankeren van het emancipatieperspectief in het beleid van departementen</i>		1 499	1 096				0
<i>Het versterken van het emancipatieproces in de samenleving</i>		6 693	8 219	11 239	9 608	13 300	- 3 692
Homo-emancipatie							
<i>Het verankeren van het emancipatieperspectief in het beleid van departementen</i>		187	462				0
<i>Het versterken van het emancipatieproces in de samenleving</i>		1 447	2 098	3 414	4 305	3 460	845
Uitvoeringsorganisatie DUO					150		150
Apparaatsuitgaven	2 055	2 167	2 114	2 076	2 012	1 660	352
Ontvangsten	84	45	289	1 829	27	0	27

Toelichting:

Verplichtingen

De realisatie van de verplichtingen is € 4,5 miljoen hoger ten opzichte van de begroting 2011, terwijl de realisatie van de uitgaven € 2,4 miljoen lager is. Dit wordt veroorzaakt doordat in 2011 verplichtingen zijn aangegaan voor subsidies voor emancipatie die pas in de jaren 2012 t/m 2015 tot uitgaven leiden.

Uitgaven

De uitgaven van het Emancipatiebeleid zijn in 2011 € 2,4 miljoen lager dan de vastgestelde begroting.

- Op de operationele doelstelling «Vrouwenemancipatie» hebben overboekingen plaatsgevonden naar andere ministeries voor de beleidsterreinen waarop wordt samengewerkt. Een bedrag van € 1,9 miljoen is overgeboekt naar het gemeentefonds voor een bijdrage aan 4 grote steden en 18 gemeenten voor «Eigen Kracht». Tevens heeft een aantal technische verschuivingen plaatsgevonden.

- Op de operationele doelstelling «Homo-emancipatie» heeft een aantal overboekingen plaatsgevonden naar andere ministeries voor de beleidsterreinen waarop wordt samengewerkt. Een bedrag van € 0,5 miljoen is overgeboekt naar het ministerie van Buitenlandse Zaken voor de «Council of Europe». Tevens heeft een aantal technische verschuivingen plaatsgevonden.

Tevens heeft er een budgetverschuiving van € 2 miljoen plaatsgevonden van de operationele doelstelling «Vrouwenemancipatie» naar de operationele doelstelling «Homo-emancipatie», zodat het structurele budget van «Homo-emancipatie» nu € 5,5 miljoen is.

25.3 Operationele beleidsdoelstelling

25.3.1 Het ontwikkelen en verankeren van emancipatiebeleid op de departementen

Doelbereiking

Het onderkennen en rekening houden met verschillen tussen burgers, waaronder verschillen in sekse en seksuele geaardheid, leidt tot een verhoging van de kwaliteit en de effectiviteit van het beleid.

Realisatie meetbare gegevens bij de operationele doelstelling

Tabel 25.3 Indicatoren

Indicator	Basiswaarde 2008	Realisatie 2009	Realisatie 2010	Streefwaarde 2011	Realisatie 2011
Aantal departementen dat concrete doelen en acties op het emancipatieterrein heeft geformuleerd.	13	13	–	Nvt	–
Aantal departementen waarmee afspraken zijn gemaakt	13	13	–	Nvt	–

Toelichting:

Alle dertien departementen zijn zelf verantwoordelijk voor het emancipatiebeleid op het eigen terrein en de verantwoording daarover. In 2008 zijn er met alle departementen afspraken gemaakt over de door hen gewenste samenwerking. De dertien departementen hebben concrete doelen en acties op het emancipatieterrein geformuleerd en naar de Tweede kamer gestuurd. Daarmee zijn beide indicatoren gerealiseerd. Er zijn voor de jaren daarna geen aanvullende streefwaarden meer benoemd.

25.3.2 Het stimuleren en ondersteunen van het emancipatieproces in de samenleving

Doelbereiking

De opzet en uitwerking van het emancipatiebeleid 2011–2015 is in 2011 gestart. De realisatie van de nieuwe emancipatiedoelstellingen is verdeeld in zes beleidsprogramma's:

- Gelijke rechten homoseksuelen en transgenders;
- Veiligheid en weerbaarheid van homoseksuelen, transgenders en vrouwen;
- Sociale acceptatie van homoseksuelen en transgenders;
- Arbeidsparticipatie vrouwen en talent;
- Arbeidsparticipatie eigen kracht laagopgeleide vrouwen;
- Internationaal emancipatiebeleid.

Realisatie meetbare gegevens bij de operationele doelstelling

Tabel 25.4 Indicatoren

Indicator	Basiswaarde 2007	Realisatie 2009	Realisatie 2010	Streefwaarde 2011	Realisatie 2011
Aantal bestuurlijke afspraken met gemeenten over emancipatiebeleid	0	32	51	25	51
Aantal gemeenten dat participeert in project 1001 Kracht	6	25	25	25	25
Aantal koplopers tijdenbeleid 7 tot 7 Bron: OCW administratie	6	15	25	25	25
Aantal gemeenten met homo-emancipatiebeleid Bron: Movisie	42 (2006)	123	135	50	135

Toelichting:

Het ministerie van OCW heeft er voor gekozen om bestuurlijke afspraken te maken met gemeenten, provincies en andere partijen. De in de tabel genoemde bestuurlijke afspraken hebben een looptijd gehad tot en met 2011. De onderstaande indicatoren hebben betrekking op de doelstellingen uit de periode 2008–2011.

Er zijn in 2011 geen nieuwe streefwaarden voor bestaande bestuurlijke afspraken meer bijgekomen. Dit hangt samen met de wijziging van het emancipatiebeleid naar de nieuwe beleidsdoelen, zoals genoemd onder de «doelbereiking» van deze operationele doelstelling.

Aantal bestuurlijke afspraken met gemeenten over emancipatiebeleid

Dit is het aantal unieke gemeenten, dat op één of meer van de emancipatierreinen bestuurlijke afspraken met de minister heeft gemaakt. Hiermee wordt in beeld gebracht hoeveel gemeenten meedoen aan de impuls die het kabinet wilde geven aan het emancipatiebeleid op lokaal niveau en of de kabinetsdoelstelling van bestuurlijke afspraken met minimaal 25 gemeenten gehaald werd.

De 51 overeenkomsten geven een goed beeld van de reikwijdte van de emancipatie-impuls op lokaal niveau.

Het streefcijfer van 25 afspraken met gemeenten in 2011 is daarmee ruimschoots gehaald.

Aantal gemeenten dat participeert in project Duizend en één Kracht

Aantal gemeenten dat een overeenkomst 1001 Kracht (over maatschappelijke participatie van vrouwen) met OCW heeft getekend. De maatregelen en acties van de gemeenten worden in de voorbereiding van de overeenkomst met OCW afgestemd. Als basis voor de afspraken wordt een door OCW ontwikkeld format met voorwaarden gebruikt. Het streefcijfer van 25 afspraken met gemeenten in 2011 is al in 2009 bereikt.

Aantal koplopers tijdenbeleid 7 tot 7

Dit is bedoeld om vast te stellen hoeveel gemeenten een actief beleid voeren gericht op flexibilisering van openings- en werktijden. Het beoogde doel was 25 koplopers in 2011 te bereiken. Dit is gerealiseerd.

Aantal gemeenten met homo-emancipatiebeleid

Aantal gemeenten dat een actief homo-emancipatiebeleid voert. Een actieve gemeente is een gemeente die op twee of meerdere terreinen aandacht besteedt aan homo-emancipatiebeleid. In 2011 zijn er 135 gemeenten met een actief homo-emancipatiebeleid. Dit overtreft ruimschoots het streefcijfer van 50 gemeenten in 2011.

Nieuwe bestuurlijke afspraken in 2011:

In 2011 zijn passend bij de uitwerking van het nieuwe emancipatiebeleid voor nieuwe beleidsdoelen opnieuw bestuurlijke afspraken gemaakt met gemeenten.

In totaal zijn er 41 bestuurlijke afspraken met gemeenten gemaakt over het lokale LHBT beleid en zijn er 21 bestuurlijke afspraken met gemeenten gemaakt over Eigen kracht van laagopgeleide vrouwen.

25.4 Overzicht onderzoek naar de doelmatigheid en de doeltreffendheid van beleid

Tabel 25.5 Overzicht afgeronde onderzoeken

	Onderzoek onderwerp	AD of OD	Start	Afgerond	Vindplaats
Overig evaluatieonderzoek	Hoe veilig is de werkplek voor LHBT	25.1	2010	2011	www.scp.nl
	Acceptatie van homoseksualiteit in Nederland, internationale vergelijking	25.1	2011	2011	www.scp.nl
	Transseksuelen en werkloosheid	25.1			www.cbs.nl
	Niet-werkende laagopgeleide vrouwen	25.1	2010	2011	OCW
	Communicatie niet werkende vrouwen	25.1	2011	2011	OCW
	Streefcijfers vrouwen in de top (nulmeting)	25.1	2011	2011	OCW
	Emancipatiebenchmark bedrijven	25.1	2011	2011	www.cbs.nl
	Motivatie en communicatie laagopgeleide vrouwen	25.1	2011	2011	OCW
	Gemeente	25.1	2010	2011	www.movisie.nl
	homo-emancipatiemonitor				
	Emancipatiemonitor 2010	25.1	2010	2011	www.scp.nl

DE NIET-BELEIDSARTIKELLEN**ARTIKEL 17. NOMINAAL EN ONVOORZIEN****17.1 Budgettaire gevolgen**

Tabel 17.1 Budgettaire gevolgen artikel 17 (bedragen x € 1 000)

						Realisatie	Vastge- stelde begroting, incl. stand ISB (+/-) dep. herin- deling	Vershil
	2007	2008	2009	2010	2011	2011	2011	
Verplichtingen	0	0	0	0	0	11 449	- 11 449	
Waarvan garantieverplichtingen								
Uitgaven	0	0	0	0	0	11 449	- 11 449	
• Loonbijstelling	0	0	0	0	0	0	0	
• Prijsbijstelling	0	0	0	0	0	13 944	- 13 944	
• Nader te verdelen	0	0	0	0	0	- 2 495	2 495	
Ontvangsten	0	0	0	0	0	957	- 957	

Toelichting:

Het doel van dit artikel is het tijdelijk boeken van sectoroverstijgende middelen of taakstellingen. Zodra een exacte verdeling over de betrokken beleidsartikelen bekend is, worden de middelen of taakstellingen naar de desbetreffende artikelen overgeboekt. Op dit artikel worden dus geen feitelijke uitgaven verantwoord.

Hieronder worden de artikelonderdelen nader toegelicht.

17.2 Loonbijstelling

Tabel 17.2 Loonbijstelling 2011 (bedragen x € 1 000)

	Toegevoegd	Uitgedeeld	Verschil
Loonbijstelling 2011	131 013		
Primair onderwijs		- 48 306	
Voortgezet onderwijs		- 32 638	
Beroepsonderwijs en volwassenen- educatie		- 12 676	
Hoger beroepsonderwijs		- 10 456	
Wetenschappelijk onderwijs		- 16 727	
Internationaal beleid		- 39	
Arbeidsmarkt- en personeelsbeleid		- 1 654	
Studiefinanciering		- 283	
Cultuur		- 3 804	
Media		- 232	
Onderzoek en wetenschapsbeleid		- 3 394	
Emancipatie		- 61	
Ministerie algemeen		- 496	
Inspecties		- 226	
Adviesraden		- 21	
Totaal	131 013	- 131 013	0

Toelichting:

- De loonbijstelling tranche 2011 is bij de 1^e supplettoire begroting toegevoegd aan de OCW begroting en geparkeerd op artikel 17 Nominaal en onvoorzien. Het gaat om € 131,0 miljoen in 2011.
- Omdat in het regeerakkoord is besloten om een nullijn te hanteren voor de lonen in 2011 bevat deze tranche alleen een vergoeding voor de ontwikkeling in de sociale werkgeverslasten en geen vergoeding voor contractloonstijging.
- In de 2^e supplettoire begroting 2011 en de ontwerpbegroting 2012 is de loonbijstelling tranche 2011 doorverdeeld naar de verschillende beleidsartikelen.

17.3 Prijsbijstelling**Tabel 17.3 Prijsbijstelling 2011 (bedragen x € 1 000)**

	Toegevoegd	Uitgedeeld	Verschil
Prijsbijstelling 2011	197 106		
<i>Wettelijk verplicht:</i>			
- Primair onderwijs		- 32 347	
- Beroepsonderwijs en volwasseneneducatie		- 4 234	
- Cultuur		- 1 793	
- Media		- 10 514	
- Onderzoek en wetenschapsbeleid		- 1 676	
Prijsbijstelling cultuur en media overig		- 7 974	
Fasering langstudeerders en passend onderwijs		- 120 000	
Dekking taakstellingen zorg en overige rijksbrede problematiek		- 18 568	
Dekking OCW specifieke problematiek		- 13 944	
Totaal	197 106	- 211 050	- 13 944

Toelichting:

- De prijsbijstelling tranche 2011 is bij de 1e suppletore begroting toegevoegd aan de OCW-begroting. Het gaat om € 197,1 miljoen in 2011.
- Een deel van deze prijsbijstelling is ingezet ter dekking van het wettelijk verplichte deel van de prijsbijstelling (€ 50,6 miljoen) en de prijsbijstelling voor cultuur en media (€ 8,0 miljoen).
- Daarnaast is € 120,0 miljoen ingezet voor de fasering van de maatregelen langstudeerders en passend onderwijs uit het regeerakkoord.
- Het restant van de prijsbijstelling is ingezet ter dekking van de taakstellingen zorg en overige rijksbrede problematiek (€ 18,6 miljoen) en OCW specifieke problematiek (€ 13,9 miljoen).

17.4 Nader te verdelen**Tabel 17.4 Nader te verdelen (bedragen x € 1 000)**

	Toegevoegd	Uitgedeeld	Verschil
Eindejaarsmarge 2010/2011	141 586	- 135 183	6 403
Restant prijsbijstelling	4 792		4 792
Extra kostenposten BES		- 8 700	- 8 700
Totaal	146 378	- 143 883	2 495

Toelichting:

- In 2010 is € 141,6 miljoen niet tot besteding gekomen en via de eindejaarsmarge doorgeschoven naar 2011. Daarnaast is het restant uit de prijsbijstelling (€ 4,8 miljoen) toegevoegd.
- Voor € 116,2 miljoen betreft het overlopende verplichtingen uit 2010 die in 2011 alsnog tot betaling zijn gekomen. Verder is € 19,0 miljoen bij de 1^e suppletore begroting ingezet ter dekking van de OCW problematiek.

De niet-beleidsartikelen (artikel 17)

- Tenslotte is een bedrag van € 8,7 miljoen ingezet ter dekking van een aantal extra kostenposten voor Caribisch Nederland. Deze extra kostenposten bestaan uit: werkgeverslasten (€ 5,4 miljoen), onvermijdelijke kosten (€ 3,0 miljoen) en kosten voor de organisatie en uitvoering van examens in Caribisch Nederland (€ 0,3 miljoen). De onvermijdelijke kosten zijn incidentele kosten die tussen oktober en december 2010 zijn gemaakt ten behoeve van het onderwijs in Caribisch Nederland, maar die pas achteraf in januari 2011 zijn binnengekomen bij OCW.

17.5 Ontvangsten

Tabel 17.5 Ontvangsten (bedragen x € 1 000)

	Toegevoegd	Uitgedeeld	Verschil
Vorderingen commissie Schutte		- 957	
Totaal	0	- 957	- 957

Toelichting:

Er staat nog een vordering open in het kader van de «commissie Schutte». De ontvangsten die hieruit voortvloeien waren geraamd op artikel 17 Nominaal en onvoorzien maar komen feitelijk binnen op artikel 6 Hoger beroepsonderwijs. Daarom zijn deze ontvangsten bij de 1^e supplettoire begroting overgeheveld van artikel 17 naar artikel 6.

ARTIKEL 18 T/M 20 MINISTERIE ALGEMEEN**Algemeen**

Op dit onderdeel worden de apparaatsuitgaven van het ministerie verantwoord. Het betreft de apparaatsuitgaven van:

- Het bestuursdepartement (artikel 18);
- De Inspectie van het Onderwijs en de Erfgoedinspectie (artikel 19);
- De drie adviesraden: de Onderwijsraad, de Raad voor Cultuur en de Adviesraad voor Wetenschaps- en Technologiebeleid (artikel 20).

18.1 Budgettaire gevolgen van beleid**Tabel 18.1 Budgettaire gevolgen artikel 18 (bedragen x € 1 000)**

					Realisatie	Vastge- stelde begroting, incl. stand ISB (+/-) dep. herin- deling	Verschil
	2007	2008	2009	2010	2011	2011	2011
Verplichtingen	112 845	127 438	146 542	134 679	129 607	113 437	16 170
Waarvan garantieverplichtingen	0	0	0	0	0	0	0
Uitgaven	112 690	127 449	146 555	134 679	129 607	113 437	16 170
• Bestuursdepartement (niet toe te rekenen uitgaven)	103 179	112 852	118 287	116 923	118 479	103 274	15 205
• Uitvoeringsorganisaties onverdeeld	9 511	14 597	28 268	17 756	10 230	10 163	67
• Schatkistbankieren					898	0	898
Ontvangsten	106	200	6 156	1 414	907	567	340

*Toelichting:**Uitgaven*

De uitgaven voor het bestuursdepartement zijn in 2011 € 16,2 miljoen hoger dan de vastgestelde begroting. Dit heeft de volgende oorzaken:

- Uitgestelde en vertraagde projecten in 2010 hebben tot € 4,8 miljoen extra uitgaven geleid in 2011. Dit betreft:
 - projecten in het kader van de Vernieuwing RijksDienst (€ 3,1 miljoen);
 - de transitie naar de nieuwe ICT aanbieder (€ 1,7 miljoen).
- Voor het project centralisatie bestel- en betaalfunctie OCW is € 4,2 miljoen toegevoegd;
- Ter compensatie van het niet uitkeren van de loonbijstelling is totaal € 3,0 miljoen toegevoegd.
- Budget is toegevoegd als gevolg van de extra kosten vanwege het succesvol naar ander werk begeleiden van boventallig personeel van OCW. Dankzij dit beleid heeft OCW de fte-taakstelling bijna gehaald. Dit heeft geleid tot € 2,3 miljoen extra tijdelijke uitgaven;
- € 2,2 miljoen is toegevoegd ten behoeve van aansluiting van de processen bij DUO (bijvoorbeeld ten behoeve van studiefinanciering) op de Gemeentelijke Basis Administratie (GBA) en Burger Service

De niet-beleidsartikelen (artikel 18 t/m 20)

Nummer (BSN). Hiermee voldoet OCW aan alle geldende wet- en regelgeving.

Ontvangsten

De realisatie van de ontvangsten is in 2011 € 0,3 miljoen hoger dan geraamd.

OCW staat garant voor onderwijsinstellingen die bij de Staat lenen (schatkistbankieren). Voor het risico dat OCW hierdoor loopt, ontvangt OCW een vergoeding (premie).

19.1 Budgettaire gevolgen van beleid

Tabel 19.1 Budgettaire gevolgen artikel 19 (bedragen x € 1 000)

	2007	2008	2009	2010	Realisatie 2011	Vastge- stelde begroting, incl. stand ISB (+/-) dep. herin- deling 2011	Vershil 2011
Verplichtingen	49 615	59 682	67 131	66 406	62 626	57 982	4 644
Waarvan garantieverplichtingen							
Uitgaven	49 615	59 682	67 131	66 406	62 626	57 982	4 644
• Erfgoedinspectie	2 687	2 347	2 984	2 928	2 668	2 688	- 20
• Inspectie van het Onderwijs	46 928	57 335	64 147	63 478	59 958	55 294	4 664
Ontvangsten	1 218	13	237	800	479	0	479

Toelichting:

Inspectie van het Onderwijs

Uitgaven

De uitgaven voor de beide Inspecties in 2011 zijn in 2011 € 4,7 miljoen hoger dan geraamd. Dit wordt voornamelijk veroorzaakt door:

- Voor de kosten van de herhuisvesting van de Inspectie Tilburg is € 1,5 miljoen budget toegevoegd;
- Extra budget voor de afkoop van 2 panden van de Inspectie van het Onderwijs (€ 0,8 miljoen);
- Extra budget voor Project Basis Informatie Systeem (BIS) (€ 0,5 miljoen);
- Tevens is extra budget beschikbaar gesteld voor de Inspectie van het Onderwijs ten behoeve van voor- en vroegschoolse educatie (VVE) (€ 1,0 miljoen);
- Er is een loonbijstelling van € 1,2 miljoen toegevoegd;
- Voor extra handhavingstaken en incidentele extra taken ten behoeve van commissie Don is € 0,8 miljoen toegevoegd;
- Doorschuiven van een aantal activiteiten naar 2012 (o.a. een deel BIS, inbouwpakket kantoor Tilburg) hebben geleid tot een kasschuif (€ 1,2 miljoen).

De niet-beleidsartikelen (artikel 18 t/m 20)

- Tenslotte zijn er diverse uitgaven als gevolg van extra taken van totaal € 0,1 miljoen (onder andere de controle van de leerlingtelling en de intensivering van het toezicht op achterblijvende gemeenten).

Ontvangsten

De realisatie van de ontvangsten is € 0,5 miljoen hoger dan geraamd. Dit wordt voornamelijk veroorzaakt door:

- De ontvangst van € 0,2 miljoen vanuit DUO (teruggestort projectgeld uit voorgaande jaren);
- projectopbrengsten cq bijdragen van derden aan projectkosten (€ 0,2 miljoen);
- de opbrengst van de verkoop van lease auto's (€ 0,1 miljoen).

20.1 Budgettaire gevolgen van beleid

Tabel 20.1 Budgettaire gevolgen artikel 20 (bedragen x € 1 000)

					Realisatie	Vastge- stelde begroting, incl. stand ISB (+/-) dep. herin- deling	Vershil
	2007	2008	2009	2010	2011	2011	2011
Verplichtingen	7 220	7 396	6 478	6 986	6 487	5 793	694
Waarvan garantieverplichtingen							
Uitgaven	7 220	7 396	6 478	6 986	6 487	5 793	694
• Onderwijsraad	2 408	2 792	2 700	2 503	2 419	2 384	35
• Raad voor Cultuur	3 350	3 124	2 756	3 153	2 771	2 691	80
• Adviesraad voor Wetenschaps- en Technologiebeleid	1 462	1 480	1 022	1 330	1 297	718	579
Ontvangsten	0	3	0	0	0	0	0

Toelichting:

Uitgaven

De uitgaven voor de drie adviesraden in 2011 zijn in 2011 € 0,7 miljoen hoger dan geraamd. Dit wordt voornamelijk veroorzaakt door:

- de bijdrage van € 0,7 miljoen van het ministerie van EL&I ten behoeve van werkzaamheden door de Adviesraad voor Wetenschaps- en Technologiebeleid.

BEDRIJFSVOERINGSPARAGRAAF

1. Inleiding

Deze paragraaf bevat een rapportage over de bedrijfsvoering van OCW. Hiermee geeft OCW aan in hoeverre er sprake is van beheerste bedrijfsprocessen en maakt OCW waar nodig melding van bijzonderheden, onvolkomenheden en onrechtmatigheden.

Een belangrijke conclusie is dat de bedrijfsvoering en het financieel beheer binnen OCW in het algemeen op orde zijn. In 2011 was sprake van beheerste bedrijfsprocessen met uitzondering van de genoemde punten in de mededeling bedrijfsvoering, te weten de 850 urennorm in het mbo, inkoopbeheer en specifieke uitkeringen aan gemeenten. Wat betreft de financiële rechtmatigheid en getrouwheid kan geconstateerd worden dat zowel het aantal fouten als de onzekerheden in de uitgavensfeer gedurende het jaar 2011 binnen de gestelde toleranties zijn gebleven, met uitzondering van begrotingsartikel 4, BVE en het totaal van de baten-lastendiensten. De financiële overzichten geven verder een getrouw beeld van de uitkomsten van de begrotingsuitvoering.

2. Aanbevelingen Algemene Rekenkamer

De Algemene Rekenkamer (AR) heeft in het rechtmatigheidsonderzoek over 2010 op twee onderwerpen in de bedrijfsvoering onvolkomenheden geconstateerd. Het gaat hierbij om:

- A. Inkoopbeheer waaronder de naleving van de Europese aanbestedingsregels en
- B. Informatiebeveiliging.

A. Inkoopbeheer waaronder de naleving van de Europese aanbestedingsregels

De AR constateert dat de werking van het centraal toezicht op het inkoopproces in 2010 nog niet toereikend was. De naleving van de Europese aanbestedingsregels en het contractbeheer dienen te worden verbeterd.

In 2011 heeft OCW verschillende maatregelen genomen om invulling te geven aan de aanbevelingen van de AR. Dit betreft onder meer het doorzetten en implementeren van een in 2010 gestart project gericht op het ondersteunen van het inkoop- en betalingsverkeer. Verder is door de Taskforce Inkoop extra aandacht voor inkoop binnen het departement en is de regie verplaatst naar de voorkant van het proces. Tevens wordt hiermee de controle op het inkoopproces aangescherpt. Tot slot is het contractenregister verder gecompleteerd en zijn structurele maatregelen genomen om beheersmaatregelen in te richten die er voor zorgen dat de contractregistratie op orde blijft.

Deze maatregelen hebben niet kunnen voorkomen dat gedurende 2011 toch nog onrechtmatige aanbestedingen hebben plaatsgevonden. Deze onrechtmatigheden hebben zich binnen het bestuursdepartement voorgedaan. De Taskforce Inkoop heeft naar aanleiding van de controlebevindingen van de Auditdienst begin 2012 besloten het toezicht te intensiveren door het instellen van een 100%-controle voorafgaand aan inkoopbeslissingen. Ook zal, vooralsnog tijdelijk, de afdeling belast met inkoopadvies en contractbeheer worden versterkt.

Bedrijfsvoeringsparagraaf

B. Informatiebeveiliging

Over het jaar 2010 is door de AR geconstateerd dat de coördinatie van en het toezicht op de informatiebeveiliging bij de directie BOA en de uitvoering van het informatiebeveiligingsbeleid bij de directie CO (nu FM/ICT) niet op orde was. OCW heeft op de volgende wijze invulling gegeven aan deze constatering.

Met betrekking tot de coördinatie van en het toezicht op het informatiebeveiligingsbeleid zijn in 2011 de directies van het departement twee keer gevraagd om schriftelijk de stand van zaken in de dossiers informatiebeveiliging, integriteit en wet bescherming persoonsgegevens te melden. Tevens is na de zomer van 2011 bij het MT-overleg van alle directies het belang van deze dossiers nog eens onder de aandacht gebracht, waaronder ook het geactualiseerde OCW-integriteitsbeleid en de daarbij behorende gedragscode.

OCW heeft bij het plaatsen van personen in vertrouwensfuncties zich gehouden aan de regels die hiervoor gelden. In de enkele gevallen dat het niet mogelijk is gebleken om het onderzoek van de AIVD af te wachten heeft OCW, met schriftelijke instemming van de SG, de werkzaamheden van de betrokken personen zoveel mogelijk aangepast door staatsgeheime werkzaamheden uit te zonderen.

Met betrekking tot de aanbevelingen over de uitvoering van het informatiebeveiligingsbeleid is voor alle informatiesystemen een risicoanalyse uitgevoerd en zijn de bijbehorende maatregelen geïnventariseerd en geïmplementeerd. Tevens is het continuïteitsplan geactualiseerd en goedgekeurd.

Onder regie van het ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties is gewerkt aan de Baseline Informatiebeveiliging Rijk (BIR) en aan het actualiseren van het Voorschrift Informatiebeveiliging Rijk – Bijzondere Informatie (VIRBI). Beide normenkaders zouden begin 2011 worden afgerond maar de praktijk is weerbarstiger gebleken. Naar het zich nu laat aanzien zullen beide documenten tegen de zomer van 2012 worden vastgesteld. OCW zal vervolgens op basis van deze nieuwe kaderregelingen het eigen beveiligingsbeleid (inclusief informatiebeveiliging) actualiseren

3. Rechtmatigheid

De verantwoording in het departementale jaarverslag is in overeenstemming met de begrotingswetten, de Europese regelgeving, Nederlandse wetten, algemene maatregelen van bestuur en in ministeriële regelingen opgenomen bepalingen. Voor de bepaling van fouten en onzekerheden is de rijksbrede normering toegepast.

OCW stuurt zijn bedrijfsprocessen onder meer door risicoanalyses uit te voeren, tijdig beheersmaatregelen te treffen en door een expliciet normenkader voor het financieel en materieel beheer. Het management draagt hieraan bij door in de planning- en controlcyclus periodiek verantwoording af te leggen over het gevoerde beleid en de bedrijfsvoering. In 2011 was er sprake van beheerste bedrijfsvoering met uitzondering van de onderwijstijd mbo-opleidingen en inkoop door baten-lastendiensten. Indien tolerantiegrenzen op artikelniveau worden overschreden moet in de bedrijfsvoeringsparagraaf expliciet verantwoording worden afgelegd over de naleving van wet- en regelgeving. In

Bedrijfsvoeringsparagraaf

2011 zijn overschrijdingen geconstateerd bij artikel 4 BVE en bij de baten-lastendiensten.

Onderwijstijd mbo-opleidingen

De resultaten van het onderzoek van de Inspectie van het Onderwijs naar de naleving van onderwijstijd bij de mbo-opleidingen in het schooljaar 2010–2011 laten zien, dat 21 opleidingen (21%), waarvan 18 opleidingen ook met onvoldoende programmering, niet aan de eis voldeden van de minimale 850 klokurennorm per leerjaar. Een aantal daarvan is er uiteindelijk in geslaagd om dit tekort te herstellen voor het einde van het schooljaar waardoor er uiteindelijk 13 opleidingen zijn overgebleven waar programmering en realisatie van de uren tekortschoten. De tolerantiegrens van artikel 4 BVE is € 106,7 miljoen. Op artikel 4 zijn voor € 131,9 miljoen onjuistheden in de verplichtingen vastgesteld. Hiermee is de tolerantiegrens met € 25,1 miljoen overschreden. Het merendeel van de onjuistheden, € 120,0 miljoen, betreft onrechtmatigheden wegens het niet-naleven van de regelgeving over onderwijstijd bij mbo-opleidingen. Ten opzichte van eerder onderzoek naar de onderwijstijd bij de mbo-opleidingen is het beeld verslechterd. Overigens is door de keuzen die ten grondslag liggen aan het onderzoek en de daarbij behorende berekeningen en prognoses de hoogte van de onrechtmatigheid indicatief.

Naast maatregelen als terugvordering van bekostiging en *naming* en *shaming*, krijgen de instellingen waar ook in tweede instantie onvoldoende onderwijstijd resteert een formele waarschuwing, dat bij herhaling de onderwijslicentie voor de desbetreffende opleiding wordt ingetrokken. Met instellingen die herhaaldelijk niet aan de norm voldoen worden gesprekken gevoerd door de Inspectie van het Onderwijs. Het blijkt dat 90% van de opleidingen die niet voldeden het jaar erop voldoende beheersmaatregelen hebben genomen en de norm wel halen.

Naast controle door de Inspectie van het Onderwijs spant de mbo-sector zich zelf ook in om te voldoen aan de norm. Zo ontwikkelt de MBO-Raad een gemeenschappelijk auditplan, verrichten instellingen zelf controles tijdens het schooljaar om te controleren of er voldoende uren realistisch geprogrammeerd zijn. Tevens wordt gecontroleerd of de realisatie van de onderwijstijd op schema ligt. Waar nodig wordt bijgestuurd. Ook programmeren instellingen nu meer uren, zodat een buffer ontstaat indien in de realisatie uren wegvallen.

Tegelijkertijd is in 2011 gewerkt aan een wetsvoorstel, dat uitwerking geeft aan het MBO-actieplan «Focus op vakmanschap» en waarin de uitkomsten van de evaluatie van de 850 urennorm zijn meegenomen. De maatregelen zijn onder andere gericht op intensivering van onderwijs in tijd en begeleiding, een betere bedrijfsvoering, een herijking van het begrip onderwijstijd en heldere communicatie naar het veld hierover. Daarnaast is het voornemen om de urennorm niet meer als maatstaf voor de hoogte van de bekostiging van een mbo-opleiding te hanteren. De urennorm wordt daarmee een inrichtingsvoorschrift. De beoogde maatregel gaat ertoe leiden dat met ingang van 1 januari 2013 de accountant de controle op de onderwijsprogrammering niet meer in het kader van bekostigingsgegevens hoeft uit te voeren en de administratieve lastendruk voor instellingen wordt daarmee verlaagd. Bij onvoldoende realisatie van uren biedt de wet de mogelijkheid een sanctie op te leggen.

Inkopen door baten-lastendiensten

De hierboven gemelde beheersingsproblemen rondom het inkoopproces heeft bij de baten-lastendiensten DUO en Nationaal Archief in 2011 geleid tot onrechtmatige betalingen. De tolerantiegrens van de baten-lastendiensten is € 15 miljoen. Hier zijn onrechtmatigheden vastgesteld van € 36 miljoen in de verantwoorde lasten. De oorzaak is het niet-naleven van de Europese aanbestedingsregels. Voor DUO specifiek geldt dat het hier onder meer gaat om een doorlevering van extern ICT-personeel, waarbij DUO de afweging heeft gemaakt om de bedrijfscontinuïteit te laten prevaleren boven aanbestedingsregels. DUO en het Nationaal Archief hebben voor de betalingen wel de afgesproken tegenprestaties ontvangen. Er zijn strikte maatregelen genomen om in 2012 onder de afgesproken tolerantiegrens uit te komen.

4. Totstandkoming beleidsinformatie

Het is van belang dat de Tweede Kamer juiste en goede informatie ontvangt over de ontwikkeling van de indicatoren en kengetallen in de begroting en het departementaal jaarverslag. Daarom moet ook de niet-financiële informatie van goede kwaliteit zijn. In het jaarverslag zijn alle indicatoren en kengetallen voorzien van een eenduidige bronvermelding en voorts wordt in kwaliteitsdocumenten beschreven hoe de niet-financiële informatie tot stand is gekomen. OCW heeft een indicatorenregister dat hierin voorziet. De in het jaarverslag opgenomen beleidsinformatie op artikelniveau is deugdelijk.

5. Financieel en materieelbeheer

Toezicht

Het wetsvoorstel wijziging Wet op het onderwijstoezicht (WOT) is in 2011 niet in werking getreden. In het najaar van 2011 is het wetsvoorstel door de Tweede Kamer aanvaard. In januari 2012 heeft de plenaire behandeling door de Eerste Kamer plaatsgevonden en is het wetsvoorstel aangenomen. De verwachting is dat de wijziging van de WOT op 1 juli 2012 in werking kan treden. Per 1 januari 2012 is de Inspectie van het Onderwijs gemandateerd tot nemen van sancties vooruitlopend op de (toekomstige) bepalingen in de WOT.

Duurzaam inkopen

In 2011 zijn de actuele milieucriteria toegepast bij alle aanbestedingen waarvoor milieucriteria zijn vastgesteld. Naast vastgestelde criteria die als eisen zijn geformuleerd, zijn soms ook aanvullende wensen meegenomen bij de aanbestedingen. Bij aanbestedingen binnen het Categoriemanagement Schoonmaak zijn leveranciers gevraagd wat zij kunnen doen voor het milieu. Dit is meegewogen bij het beoordelen van de offertes. Zowel voor de eigen aanbestedingen als voor de interdepartementale aanbestedingen die in het kader van Categoriemanagement worden uitgevoerd, wordt voor zover mogelijk en relevant uitvoering gegeven aan de doelstelling om 100% duurzaam in te kopen. OCW was in 2011 100% ISO gecertificeerd conform de ISO norm 14001. Die norm ten aanzien van milieu en duurzaamheid geldt voor alle facilitaire processen binnen de bedrijfsvoering.

Betalingsgedrag/betaalfunctie

Na onderzoeken in 2009 en 2010 is door de Rijksauditedienst in 2011 wederom onderzoek gedaan naar het betaalgedrag van departementen. Uit het onderzoek over de eerste vier maanden van 2011 blijkt dat OCW de

Bedrijvsoeringsparagraaf

score tijdig betaalde facturen uit 2010 heeft weten te continueren. Het percentage tijdig betaalde facturen binnen de norm van 30 dagen kwam in de eerste vier maanden van 2011 uit op 88,8% (in 2010 was dit 88,5% en in 2009 was dit 64%). Hiermee is de rijksbrede norm van 90% net niet gehaald. Omdat het betaalgedrag een belangrijk aandachtspunt blijft, wordt de interne monitoring gecontinueerd.

In 2011 is bij OCW een nieuw proces van inkopen, bestellen en betalen gefaseerd geïntroduceerd. De invoering van dit proces heeft in het 2e deel van 2011 aanloopproblemen gekend. Hierdoor ging het proces van betalen niet vlotter maar juist langzamer. Dit kwam onder andere als gevolg van facturen die niet op de juiste plek ontvangen werden, terwijl naar de leveranciers wel gecommuniceerd is over één factuuradres. Ook de wijzigingen rondom het interne proces waren nog niet voldoende op de nieuwe situatie gericht.

6. Overige aspecten van bedrijfsvoering

Overdracht taken van Instituut Collectie Nederland naar Rijksdienst Cultureel Erfgoed

In 2011 zijn de taken van het Instituut Collectie Nederland (ICN) overgebracht naar de Rijksdienst Cultureel Erfgoed (RCE). De bedrijfsvoering van de RCE en ICN zijn samengevoegd en de nieuwe missie en visie voor de organisatie zijn bepaald. Ook zijn werkzaamheden in gang gezet om te komen tot samenvoeging van de onderdelen die zich met kennisdistributie, communicatie en informatie bezighouden. Hierdoor wordt een meer integrale aanpak bereikt en wordt het veld beter bediend.

Taakstelling

OCW heeft bij de taakstelling Balkenende IV taken gebundeld en doelmatiger georganiseerd en waar mogelijk ook taken geschrapt. Daar stonden nieuwe taken tegenover die politiek noodzakelijk waren. OCW heeft als een goed werkgever de betreffende medewerkers zoveel mogelijk begeleid naar ander werk. De taakstelling voor OCW bedroeg ruim 600 fte tot en met 2011. OCW heeft deze taakstelling gehaald voor bijna 93%. Het resterende deel van deze taakstelling wordt de komende periode alsnog ingevuld zodat OCW, met enige vertraging, uiteindelijk de gehele taakstelling Balkenende IV gehaald heeft.

Verantwoord begroten

In het voorjaar van 2011 is binnen OCW gestart met het implementeren van Verantwoord begroten. Verantwoord begroten is de nieuwe begrotingspresentatie die moet leiden tot betere en compactere begrotingen en jaarverslagen. In overleg met het ministerie van Financiën is in het voorjaar van 2011 binnen OCW besloten om Verantwoord begroten gefaseerd in te voeren. Alle directies hebben zich ingezet om in de begroting van 2012 een flink aantal (noodzakelijke) wijzigingen door te voeren. De eerste fase om tot de nieuwe begrotingspresentatie te komen is succesvol verlopen. Het ministerie van financiën heeft complimenten gegeven over de ontwerpbegroting. De begroting van 2013 zal volledig volgens de voorschriften van Verantwoord Begroten worden opgesteld (tweede fase).

Externe inhuur

Ten opzichte van 2010 is het percentage van externe inhuur in 2011 gedaald van 10,9% naar 10,2%. Hierdoor is OCW over 2011 net boven de rijksbrede norm van 10% uitgekomen. Voor meer informatie over externe

Bedrijvsoeringsparagraaf

inhuur wordt u verwezen naar bijlage 2 «Overzicht inschakeling van externe adviseurs en tijdelijk personeel (externe inhuur)».

Reviews op controleverklaring specifieke uitkeringen

Uit onderzoek in IODAD-verband naar de werkzaamheden van accountants inzake specifieke uitkeringen bij gemeenten (en provincies) is gebleken dat er een onzekerheid bestaat met betrekking tot de accountantscontrole van de specifieke uitkeringen in de jaarrekeningen 2010 van gemeenten en provincies. Daardoor kan niet in voldoende mate op die accountantscontrole worden gesteund.

De SISA-bijlage vormt de basis voor de vaststelling van de specifieke uitkeringen. De voorschotten staan los van de SISA-bijlage en zijn gebaseerd op andere informatie dan in de SISA-bijlage is vermeld.

Samen met mijn ambtsgenoten van BZK en Financiën worden er maatregelen uitgewerkt die tot verbetering van de werking van de SISA-systematiek moeten leiden. Deze zijn opgenomen in de bedrijfsvoeringsparagraaf van het ministerie van BZK, omdat BZK beleidsverantwoordelijke is voor SISA.

Nationaal Archief

De interne jaarrekening van het Nationaal Archief is nog niet definitief. Naar aanleiding van de accountantscontrole moeten nog correcties worden verwerkt. De definitieve interne jaarrekening van het Nationaal Archief zal later bij het Ministerie van Financiën worden ingediend.

C. JAARREKENING

Departementale verantwoordingsstaat 2011 van het Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap (VIII) Bedragen x € 1 000

Art. Omschrijving	(1)			(2)			(3) = (2) - (1)		
	Vastgestelde begroting incl. ISB ³²			Realisatie			Verschil realisatie en oorspronkelijk vastgestelde begroting		
	Verplichtingen	Uitgaven	Ontvangsten	Verplichtingen	Uitgaven	Ontvangsten	Verplichtingen	Uitgaven	Ontvangsten
TOTAAL		33 669 733	1 069 293		33 964 261	1 191 012		294 528	121 719
Beleidsartikelen		33 481 072	1 067 769		33 765 541	1 189 626		284 469	121 857
01 Primair onderwijs	9 502 556	9 503 772	1 661	9 914 081	9 554 470	20 668	411 525	50 698	19 007
03 Voortgezet onderwijs	6 787 485	6 818 367	1 361	7 057 626	6 950 405	9 450	270 141	132 038	8 089
04 Beroepsonderwijs en volwassenen- educatie	3 419 730	3 419 894	0	3 559 207	3 479 814	11 108	139 477	59 920	11 108
05 Technocentra	20	20	0	0	0	238	- 20	- 20	238
06 Hoger beroepsonderwijs	2 530 905	2 538 673	17	2 509 747	2 515 211	3 948	- 21 158	- 23 462	3 931
07 Wetenschappelijk onderwijs	3 953 323	3 913 542	25 016	3 946 917	3 954 885	25 117	- 6 406	41 343	101
08 Internationaal beleid	37 671	42 258	99	15 441	19 393	16	- 22 230	- 22 865	- 83
09 Arbeidsmarkt en personeelsbeleid	299 840	300 415	0	312 184	273 113	5 216	12 344	- 27 302	5 216
11 Studiefinanciering	4 059 432	4 059 432	611 576	4 131 887	4 131 887	662 979	72 455	72 455	51 403
12 Tegemoetkoming onderwijsbijdrage en schoolkosten	133 359	133 359	8 400	111 158	111 158	16 273	- 22 201	- 22 201	7 873
13 Lesgelden	6 508	6 508	217 044	5 708	5 708	207 146	- 800	- 800	- 9 898
14 Cultuur	577 958	917 496	494	846 543	931 207	34 961	268 585	13 711	34 467
15 Media	904 760	905 506	202 000	937 643	912 434	190 959	32 883	6 928	- 11 041
16 Onderzoek en wetenschapsbeleid	845 366	903 410	101	830 254	909 781	1 520	- 15 112	6 371	1 419
24 Kinderopvang	0	0	0	0	0	0	0	0	0
25 Emancipatie	14 064	18 420	0	18 597	16 075	27	4 533	- 2 345	27
Niet-beleidsartikelen		188 661	1 524		198 720	1 386		10 059	- 138
17 Nominaal en onvoorzien	11 449	11 449	957	0	0	0	- 11 449	- 11 449	- 957
18 Ministerie algemeen	113 437	113 437	567	129 607	129 607	907	16 170	16 170	340
19 Inspecties	57 982	57 982	0	62 626	62 626	479	4 644	4 644	479
20 Adviesraden	5 793	5 793	0	6 487	6 487	0	694	694	0

³² ISB = Incidentele suppletoire begroting departementale herindeling

Samenvattende verantwoordingsstaat 2011 inzake baten-lastendiensten van het Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap (VIII)
Bedragen x € 1 000

	(1)			(2)			(3)			(4)		
	Oorspronkelijk vastgestelde begroting			Realisatie			Verschil realisatie en oorspronkelijk vastgestelde begroting			Realisatie t- 1		
Naam baten-lastendienst	Totaal baten	Totaal lasten	Saldo baten en lasten	Totaal baten	Totaal lasten	Saldo baten en lasten	Totaal baten	Totaal lasten	Saldo baten en lasten	Totaal baten	Totaal lasten	Saldo baten en lasten
Dienst Uitvoering Onderwijs (DUO)	197 775	197 775	0	264 339	264 729	- 390	66 564	66 954	- 390	254 849	256 433	- 1 584
Nationaal Archief (NA)	24 355	24 355	0	27 945	27 706	239	3 590	3 351	239	28 457	29 440	- 983
Totaal	222 130	222 130	0	292 284	292 435	- 151	70 154	70 305	- 151	283 306	285 873	- 2 567
Naam baten-lastendienst	Totaal kapitaaluitgaven	Totaal kapitaalontvangsten	Totaal kapitaaluitgaven	Totaal kapitaalontvangsten	Totaal kapitaaluitgaven	Totaal kapitaalontvangsten	Totaal kapitaaluitgaven	Totaal kapitaalontvangsten	Totaal kapitaaluitgaven	Totaal kapitaalontvangsten	Totaal kapitaaluitgaven	Totaal kapitaalontvangsten
Dienst Uitvoering Onderwijs (DUO)	8 737	0	10 988	0	2 251	0	2 251	0	10 633	0	10 633	0
Nationaal Archief (NA)	2 621	2 250	1 753	56	- 868	56	- 868	- 2 194	3 677	- 2 194	3 677	148
Totaal	11 358	2 250	12 741	56	1 383	56	1 383	- 2 194	14 310	- 2 194	14 310	148

Jaarrekening

JAARREKENING DIENST UITVOERING ONDERWIJS (DUO)**1. Inleiding**

De Dienst Uitvoering Onderwijs (DUO) is de uitvoeringsorganisatie van de Rijksoverheid voor het onderwijs. DUO levert producten en diensten op het terrein van bekostiging van instellingen, financiering van studenten, informatievoorziening alsmede diensten gericht op de verbetering van de verbinding tussen beleid en uitvoering. Daarnaast verricht DUO werkzaamheden voor overige departementen en derden.

2. Financieel resultaat**Tabel 1: Samenvattende verantwoordingsstaat (bedragen x € 1 000)**

Omschrijving	Oorspronkelijk vastgestelde begroting	Realisatie	Verschil realisatie en oorspronkelijk vastgestelde begroting	Realisatie 2010
Totale baten	197 775	264 339	66 564	254 849
Totale lasten	197 775	264 729	66 954	256 433
Saldo van baten en lasten	-	- 390	- 390	- 1 584
Totale kapitaalsontvangsten	-	-	-	-
Totale kapitaalsuitgaven	8 737	10 988	2 251	10 633

Toelichting Samenvattende verantwoordingsstaat:

DUO heeft, mede als gevolg van eenmalige projecttegevallers over 2011 een nadelig saldo van € 0,4 miljoen gerealiseerd. Het nadelig saldo is tot dit bedrag beperkt gebleven als gevolg van een meevaller in de projecten van € 2,5 miljoen. Het verlies wordt gedekt vanuit de exploitatiereserve. Het streven voor 2012 is een sluitende begroting.

De kapitaalsontvangsten zijn gelijk aan nul. DUO heeft voor 2011 geen aanvullend beroep gedaan op de leenfaciliteit. De kapitaalsuitgaven zijn gelijk aan de investeringen (€ 10,7 miljoen) plus de aflossing op de leningen (€ 0,3 miljoen).

Jaarrekening

Tabel 2: Staat van baten en lasten van de baten-lastendienst (bedragen x € 1 000)

Omschrijving	Oorspronkelijk vastgestelde begroting	Realisatie	Verschil realisatie en oorspronkelijk vastgestelde begroting	Realisatie 2010
Baten				
Omzet moederdepartement	179 610	239 490	59 880	231 940
Omzet overige departementen	14 929	12 760	- 2 169	11 514
Omzet derden	3 136	11 982	8 846	9 303
Rentebaten	100	107	7	101
Vrijval voorziening	-	-	-	259
Bijzondere baten	-	-	-	1 732
Totaal baten	197 775	264 339	66 564	254 849
Lasten				
Apparaatskosten	188 410	257 806	69 396	245 400
- personele kosten	112 927	120 178	7 251	119 566
- materiële kosten	75 483	137 628	62 145	125 834
Afschrijvingskosten	9 165	6 656	- 2 509	9 915
- materieel	8 422	6 656	- 1 766	6 199
- immaterieel	743	-	- 743	3 716
Overige lasten	200	267	67	1 118
- dotaties voorzieningen	-	194	194	165
- rentelasten	200	73	- 127	83
- bijzondere lasten	-	-	-	870
Totale lasten	197 775	264 729	66 954	256 433
Saldo van baten en lasten	-	- 390	- 390	- 1 584

Toelichting exploitatierekening:

De baten en lasten 2011 wijken substantieel af van de oorspronkelijk vastgestelde begroting 2011 (€ 197,8 miljoen). Oorzaak hiervan is incidentele financiering van werkzaamheden op projectenbasis welke geen onderdeel vormden van de begroting.

Baten

Omzet moederdepartement

De omzet moederdepartement is € 59,9 miljoen hoger dan begroot. De hogere baten worden voornamelijk verklaard door uitvoering van opdrachten en werkzaamheden die lopende het uitvoeringsjaar zijn verstrekt door het bestuursdepartement, en niet in de oorspronkelijke begroting waren voorzien. In de omzet 2011 is € 2,5 miljoen omzet begrepen welke grotendeels betrekking heeft op voorgaande jaren.

Omzet overige departementen

Onder de omzet overige departementen vallen ondermeer de werkzaamheden in het kader van de inburgeringstaak (€ 7,9 miljoen) voor het ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties, invoering van het Landelijk Register Kinderopvang (€ 3,1 miljoen) voor het ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid en de print en couverteerwerkzaamheden die DUO uitvoert voor het Centraal Justitieel Incasso Bureau (€ 1,3 miljoen) ten behoeve van het ministerie van Veiligheid en Justitie.

Omzet derden

De omzet derden betreffen de ontvangen examengelden inburgeringskandidaten (€ 6,2 miljoen), NT2 kandidaten (€ 2,3 miljoen), invoering OV-chipkaart (€ 0,7 miljoen), werkzaamheden van het Participatiefonds (€ 1,0 miljoen) en overige werkzaamheden voor derden (€ 1,8 miljoen).

Jaarrekening

Rentebaten

De rentebaten uit deposito's bedragen € 0,1 miljoen. De rentevergoeding op de rekening-courant is vrijwel nihil.

Lasten

Apparaatskosten

De realisatie personeelskosten is € 7,3 miljoen hoger, omdat er is begroot op prijspeil 2010. Daarnaast maakt een deel van de projectbezetting geen deel uit van de begrote reguliere personeelslasten, omdat deze kosten door middel van projectfinanciering (incidenteel) worden gedekt.

De realisatie van materiële kosten is € 62,1 miljoen hoger door de kosten van inhuur en uitbesteed werk samenhangend met de eerder genoemde additionele werkzaamheden op projectenbasis en opdrachten OCW. In de materiële kosten is eveneens een incidentele vrijval van € 0,8 miljoen onderhoudskosten voorgaande jaren begrepen.

Afschrijvingskosten

De totale netto afschrijvingskosten (€ 7,5 miljoen minus € 0,8 miljoen vrijval egalisatierekening) zijn € 1,8 miljoen lager dan begroot als gevolg van het achterblijven van de investeringen in de nieuwbouw en het later doen van vervangingsinvesteringen. Daarnaast waren de afschrijvingskosten voor immaterieel vast actief nog begroot, welke in 2010 is vervallen.

Dotaties voorzieningen

De dotatie van € 0,2 miljoen zorgt dat de voorziening overeenkomt met de actuele waarde van de onderliggende verplichting.

Rentelasten

De rentelasten zijn € 0,1 miljoen.

3. Balans**Tabel 3: Balans per 31 december 2011 (bedragen x € 1 000)**

	Balans per 31-12-2011	Balans per 31-12-2010
Activa		
Materiële vaste activa	21 696	18 498
– Grond en gebouwen	–	–
– Installaties en inventaris	21 696	18 498
– Overige materiële vaste activa	–	–
Vorraden	–	–
Debiteuren	1 957	4 292
Nog te ontvangen	9 606	4 254
Liquide middelen	51 592	69 253
Totaal activa	84 851	96 297
Passiva		
Eigen vermogen	444	834
– Exploitatiereserve	834	2 418
– Onverdeeld resultaat	– 390	– 1 584
Voorzieningen	3 760	5 628
Leningen bij het MvF	1 572	1 886
Crediteuren	18 790	19 797
Nog te betalen	60 285	68 152
Totaal passiva	84 851	96 297

*Toelichting Balans:***Activa***Materiële vaste activa*

De boekwaarde van het materieel vast actief is in 2011 met € 3,2 miljoen toegenomen door investeringen in het kader van de nieuwbouw.

Debiteuren

De stand debiteuren is met € 2,3 miljoen afgenomen ondermeer als gevolg van de afrekening van het project beëindigen OV-chipkaart 2010 en de ontvangst vanuit OCW aangaande de belastingschuld OV-innen 2010.

Nog te ontvangen

Bij de post nog te ontvangen gaat het om werkzaamheden verricht in 2011 waarvoor nog geen middelen zijn verstrekt door OCW (€ 6,7 miljoen) en om vooruitbetaalde bedragen, voor het merendeel ten behoeve van softwarelicenties en onderhoudscontracten, die in 2011 voor een geheel jaar vooruit zijn betaald (€ 2,9 miljoen).

Liquide middelen

De stand liquide middelen is met € 17,7 miljoen afgenomen. Dit als gevolg van de gepleegde investeringen van € 10,7 miljoen, de negatieve operationele kasstroom van € 6,7 miljoen en de aflossing lening van € 0,3 miljoen.

Passiva

Eigen vermogen

Het eigen vermogen DUO bedraagt na saldering van het negatieve exploitatieresultaat 2011 € 0,4 miljoen. Het eigen vermogen bedraagt 0,2% van de gemiddelde omzet in de laatste twee jaar.

Leningen bij het MvF

DUO heeft in 2011 geen nieuwe leenaanvraag ingediend bij het ministerie van Financiën. Er is € 0,3 miljoen afgelost op bestaande leningen.

Voorzieningen

De voorzieningen bestaan uit voorzieningen in het kader van personeel (FPU en wachtgelden, € 3,7 miljoen). Uit de voorzieningen FPU en wachtgelden is € 1,9 miljoen onttrokken ten behoeve van de uitkeringen in 2011. Aan de voorziening is € 0,2 miljoen gedoteerd. Daarnaast is er € 0,2 miljoen onttrokken aan de voorziening belastingen met betrekking tot de naheffingsaanslag inning gelden onterecht openbaar vervoerskaart-bezit. De voorziening voor de naheffingsaanslag van de belastingdienst is niet meer noodzakelijk.

Crediteuren

De crediteuren betreffen voornamelijk gefactureerde bedragen door externe dienstverleners.

Nog te betalen

De balanspost Nog te betalen bevat voor € 26,1 miljoen aan vooruit ontvangen middelen van OCW. Het betreft middelen die DUO in het boekjaar 2011 en voorgaande jaren al heeft ontvangen, maar waarvoor in het boekjaar nog geen prestatie is verricht. Op het moment dat de prestatie is verricht, worden de ontvangsten geboekt als baten. Daarnaast gaat het om de opgebouwde rechten aan vakantiegeld, eindejaarsuitkering en verlofrechten ultimo 2011 van het personeel in loondienst (€ 6,7 miljoen), belastingen en premies en sociale verzekeringen (€ 3,3 miljoen) en schulden met afdrachtverplichtingen (€ 15,2 miljoen). Hiervan heeft € 14,9 miljoen betrekking op geïnde bedragen voor de OV-studentenkaart. Deze zijn af te dragen aan het Ministerie van OCW.

Tenslotte zijn in deze balanspost de kosten opgenomen van prestaties die in de laatste maanden van 2011 zijn verricht, maar waarvoor nog geen factuur van de externe leverancier is ontvangen en vooruit ontvangen middelen voor werken voor tweeden welke in 2012 moeten worden verricht.

4. Kasstroom

Tabel 4: Kasstroomoverzicht per 31-12-2011 (bedragen x € 1 000)

Omschrijving	Oorspronkelijk vastgestelde begroting	Realisatie	Vershil realisatie en oorspronkelijk vastgestelde begroting
1. Rekening courant RHB 1 januari 2011 + depositorekeningen	52 880	68 832	15 952
2. Totaal operationele kasstroom	9 165	- 6 690	- 15 855
<i>3a Totaal investeringen (-/-)</i>	<i>- 8 422</i>	<i>- 10 674</i>	<i>- 2 252</i>
<i>3b Totaal boekwaarde desinvesteringen (+)</i>	<i>-</i>	<i>-</i>	<i>-</i>
3. Totaal investeringskasstroom	- 8 422	- 10 674	- 2 252
<i>4a Eenmalige uitkering aan moederdepartement (-/-)</i>	<i>-</i>	<i>-</i>	<i>-</i>
<i>4b Eenmalig storting van moederdepartement (+)</i>	<i>-</i>	<i>-</i>	<i>-</i>
<i>4c Aflossingen op leningen (-/-)</i>	<i>- 315</i>	<i>- 314</i>	<i>1</i>
<i>4d Beroep op leenfaciliteit (+)</i>	<i>-</i>	<i>-</i>	<i>-</i>
4. Totaal financieringskasstroom	- 315	- 314	1
5. Rekening courant RHB 31 december 2011 (= 1+2+3+4)	53 308	51 154	- 2 154

Toelichting Kasstroomoverzicht:

Naast de rekening courant RHB heeft DUO ook liquide middelen die buiten de RHB blijven. Het betreft hier een rekening ten behoeve van Europass en een rekening voor Regeling Surinaamse Studenten waarop in totaal een saldo van € 0,4 miljoen staat, zowel per 31 december 2010 als per 31 december 2011. Het betreft hier subsidiegelden die door DUO worden beheerd.

De operationele kasstroom (- € 6,7 miljoen) is het saldo van resultaat (- € 0,4 miljoen), afschrijvingskosten (€ 7,5 miljoen inclusief € 0,8 miljoen vrijval egalisatierekening), netto onttrekkingen voorzieningen (- € 1,9 miljoen) en mutaties kortlopende vorderingen en schulden (- € 11,9 miljoen). De investeringen betreffen hardware, software en inventaris in het kader van de nieuwbouw.

5. Doelmatigheid

Basisindicatoren zijn de kostprijs en kwaliteit per product of dienst. Doelmatigheid kan meerjarig worden bereikt door een lagere kostprijs (bij gelijke kwaliteit) of een hogere kwaliteit (bij gelijke kostprijs). Deze kengetallen geven inzicht in de ontwikkeling van de doelmatigheid uitgedrukt in financiële en kwaliteitskengetallen.

Tabel 5: Doelmatigheidsindicatoren

	Oorspronkelijk vastgestelde begroting	Realisatie	Vershil realisatie en oorspronkelijk vastgestelde begroting
Generiek Deel			
Omzet Bekostiging Instellingen (%)	23%	21%	- 2%
Omzet Studiefinanciering (%)	55%	55%	0%
Omzet Examendiensten (%)	12%	10%	- 2%
Omzet Basisregisters (%)	6%	12%	+6%
Omzet Informatiediensten (%)	3%	2%	- 1%
Totaal omzet basiscontract OCW (x € miljoen)	164,6	178,3	13,7
Projecttarief per uur (index 2011 = 100)	100	100	0
Meerwerkstarief per uur (index 2011 = 100)	100	100	0
FTE-totaal (exclusief externe inhuur)	1 699	1 727	28
Saldo van baten en lasten	100	99,9	- 0,1
Bezwaarschriften t.b.v. aantal voor bezwaar vatbare beslissingen (vbnb's) (%)	1,4	0,4	- 1
Telefonische bereikbaarheid Studiefinanciering (regulier) (%)	>= 75%	>= 77%	2%
Telefonische bereikbaarheid Studiefinanciering (piek) (%)	>= 60%	>= 63%	3%
Specifiek Deel			
Uitvoeringskosten t.o.v. Programmakosten (index 2011 = 100)	100	120	20

Toelichting Doelmatigheidsindicatoren

Kostprijs per product (groep): De kostprijs per product is gelijk aan de omzet per product, met het uitgangspunt dat DUO budgetneutraal realiseert.

Omzet per product: DUO aggregiert haar werkzaamheden in de going concern (basiscontract) naar 5 producten. De begrote percentuele verdeling is gelijk aan deze in het kostprijsmodel 2010. De begrote omzet basiscontract OCW is gelijk aan deze voor 2010 ceteris paribus (geen mutaties in taken voor 2011). De realisatie 2011 ligt € 13,9 miljoen hoger dan begroot als gevolg van volume ontwikkelingen, ontvangen loon en prijscompensatie en overheveling van meerwerk naar het basiscontract.

FTE totaal: De formatie ARAR (exclusief externen en uitzendkrachten) is gelijk aan de toegestane formatie uit het programma Vernieuwing Rijksdienst waarin de taakstelling uit het kabinet Balkenende IV is verwerkt. In deze reeks zijn geen mutaties in de formatie opgenomen naar aanleiding eventueel meer- of minderwerk voor 2011 en verder. Mede als gevolg van het niet volledig realiseren van dereguleringsmaatregelen ligt de realisatie 2011 28 fte boven de begroting.

Projecttarief per uur: Het projecttarief van € 99 per uur is ongewijzigd ten opzichte van 2010.

Meerwerkstarief per uur: Het meerwerkstarief van € 70 per uur is ongewijzigd ten opzichte van 2010.

Saldo baten en lasten: DUO begroot en verwacht te realiseren met een exploitatiesaldo van nul. Het negatief saldo van baten en lasten 2011 van € 0,4 miljoen wijkt hier 0,1% van af.

Bezwaarschriften t.b.v. aantal voor bezwaar vatbare beslissingen: Het aantal bezwaarschriften m.b.t. Studiefinanciering en WTOS (Wet tegemoetkoming onderwijsbijdrage schoolkosten) bedraagt maximaal 1,4% van het aantal voor bezwaar vatbare beslissingen (vbnb's). De realisatie 2011 is uitgekomen op 0,4 %.

Jaarrekening

Telefonische bereikbaarheid Studiefinanciering (regulier): 77% van de klanten die een medewerker willen spreken, heeft binnen 2 minuten contact gekregen.

Telefonische bereikbaarheid Studiefinanciering (piek): In de piekperiode augustus tot en met oktober heeft 63% van de klanten binnen 3 minuten contact met een medewerker gekregen.

Uitvoeringskosten t.o.v. Programmakosten: Het betreft het aandeel uitvoeringskosten t.o.v. programmakosten. De stijging ten opzichte van de begroting wordt verklaard door een forse daling van de programma uitgaven als gevolg van de overgang van de Kinderopvang naar SZW voor een bedrag van ± € 3,4 miljard.

JAARREKENING NATIONAAL ARCHIEF (NA)**1. Inleiding***Algemeen*

Er ontstaat een steeds grotere wisselwerking tussen de werelden van de geschiedenis en de actualiteit, die van de archiefvormer en de archiefgebruiker, die van de oude en nieuwe media en die van het publieke en het private domein. Onze opdracht is om die wisselwerking op alle niveaus te faciliteren. Daarom ziet het Nationaal Archief als haar missie:

Wij dienen ieders recht op informatie en geven inzicht in het verleden van ons land door:

- ons in te zetten voor een sterk archiefbestel, een afgewogen beleid voor archiefwaardering en selectie, en optimale zorg voor alle rijksarchieven
- de nationale archiefcollectie in Den Haag te beheren en
- on site en on line te presenteren.

De collectie van het Nationaal Archief bestaat uit archieven van nationale betekenis met het accent op archieven van de rijksoverheid.

Nationaal Archief en Regionale Historische Centra

Krachtens de Archiefwet 1995 heeft de minister een specifieke verantwoordelijkheid voor alle rijksarchieven, zijnde het Nationaal Archief in Den Haag en de rijksarchiefbewaarplaatsen in de provinciehoofdsteden.

Deze bewaarplaatsen in de provinciehoofdsteden maken deel uit van Regionale Historische Centra. Deze centra zijn zelfstandige openbare lichamen, die vanuit het Rijk en andere partners een bijdrage ontvangen.

Deze jaarrekening handelt alleen om de baten en lasten van het Nationaal Archief. De rijksbijdragen aan de afzonderlijke RHC's worden elders verantwoord op artikel 14 van de Rijksbegroting.

2. Financieel resultaat¹**Tabel 1: Samenvattende verantwoordingsstaat Nationaal Archief (bedragen x € 1 000)**

	(1)	(2)	(3)=(2)-(1)	
	Oorspronkelijk vastgestelde begroting 2011	Realisatie 2011	Verschil	Realisatie 2010
Totale baten	24 355	27 946	3 591	28 457
Totale lasten	24 355	27 706	3 351	29 440
Saldo van baten en lasten	0	239	239	- 983
Totale kapitaalontvangsten	2 250	56	- 2 194	148
Totale kapitaaluitgaven	2 621	1 753	- 868	3 677

Toelichting:

De kapitaalontvangsten zijn gelijk aan de desinvesteringen (€ 55 733). In 2011 heeft het Nationaal Archief geen gebruik gemaakt van de leenfaciliteit, omdat de uitgaven voor de projecten zijn uitgesteld. De kapitaalsuitgaven zijn gelijk aan de investeringen (€ 1 621 014) plus de aflossing op de leningen (€ 132 140).

¹ In alle tabellen in dit jaarverslag is het mogelijk dat de optellingen niet helemaal aansluiten. Dit wordt veroorzaakt doordat onafgeronde getallen in de achterliggende berekeningen zijn gebruikt.

Jaarrekening

Tabel 2: Gespecificeerde baten en lasten (bedragen x € 1 000)

	(1)	(2)	(3)=(2)-(1)	
	Oorspronkelijk vastgestelde begroting	Realisatie 2011	Verscil realisatie en oorspronkelijke begroting 2011	Realisatie 2010
Baten				
Omzet moederdepartement	17 783	21 506	3 723	22 176
Omzet overige departementen	0	1 200	1 200	197
Omzet derden	1 037	1 670	633	3 354
Rentebaten	50	6	- 44	0
Vrijval voorzieningen	0	0	0	0
(Vrijval) project/subsidie-regelingen	5 485	3 299	- 2 186	2 639
Bijzondere baten	0	265	265	265
Totaal baten	24 355	27 946	3 591	28 457
LASTEN				
Apparaatskosten	21 165	25 741	4 576	28 110
- personele kosten	10 246	11 336	1 090	10 778
- materiële kosten	7 325	7 444	119	11 069
- huren/huisvesting	3 594	6 961	3 367	6 263
Afschrijvingskosten	3 079	2 019	- 1 060	858
- materieel	1 094	1 739	645	858
- immaterieel	1 985	281	- 1 704	0
Overige lasten				
- dotaties voorzieningen	0	27	27	1
- rentelasten	111	13	- 98	20
- bijzondere lasten	0	- 93	- 93	451
Totaal lasten	24 355	27 706	3 351	29 440
Saldo van baten en lasten	0	239	239	- 983

Toelichting:

In 2011 heeft het Nationaal Archief een positief resultaat bereikt, voor accountantscontrole van € 239 399. Het Nationaal Archief heeft dit kunnen bewerkstelligen door bezuinigingen en strenge sturing op de uitgaven gedurende het jaar. Dit is vooral terug te zien in de sterk verminderde materiële kosten.

Baten

(Vrijval) project/subsidiegelden

De mutatie van de vooruitontvangen middelen is hoger dan in 2010. Dit wordt grotendeels veroorzaakt door de vrijval van het afschrijvingsfonds voor de afschrijvingskosten van de investeringen in het Digitaal Nationaal Archief (dNA).

Bijzondere baten

De overige baten betreffen voornamelijk crediteuren uit voorgaande jaren die niet meer betaalbaar gesteld zullen worden omdat facturen niet terecht ingediend waren.

Lasten

Apparaatskosten

De personeelskosten zijn in 2011 hoger dan begroot door extra inzet van extern personeel vanuit het Rijk of andere organisaties. De materiële kosten zijn hoger dan begroot doordat de huurlasten in 2011 hoger zijn dan in 2010. Dit wordt veroorzaakt door het oversluiten van het huurcontract, extra kosten voor de tijdelijke huisvesting in de Hoftoren, de

Jaarrekening

afkoopsom betreffende het reguliere huurcontract op de Prins Willem-Alexanderhof en de huurverhoging vanwege de kantoorrenovatie. De organisatie- en overheadkosten zijn, naast de omboeking van beveiligings- en energiekosten naar huisvestingslasten, gedaald door bezuinigingen die nodig waren om het oorspronkelijk negatieve eigen vermogen ultimo 2010 aan te zuiveren.

Afschrijvingskosten

De afschrijvingslasten zijn in 2011 sterk gestegen, omdat een groot deel van de investeringen in de digitale infrastructuur in 2010 in gebruik zijn genomen en voor het eerst in 2011 over het gehele jaar zijn afgeschreven. In 2011 is dNA opgeleverd en in gebruik genomen. Gekozen is deze investeringen onder te brengen in een nieuwe rubriek «Digitale infrastructuur NA». Deze rubriek valt onder de immateriële vaste activa. Voor deze rubriek wordt een afschrijvingstermijn van 5 jaar gehanteerd. Een termijn van 5 jaar past bij de aard en de economische levensduur van de investering. De digitale infrastructuur van het NA legt de basis voor een toekomstbestendig digitaal archiveringsproces. Het systeem wordt onderhouden en uitgebreid met nieuwe functionaliteiten om de continuïteit van de dienstverlening te waarborgen.

Overige lasten

De post bijzondere lasten is een correctie van een te hoge inschatting van de nog te betalen kosten ultimo 2010.

3. Balans

Tabel 3: Balans (bedragen x € 1 000)

	Balans 31-12-2011	Balans 31-12-2010
ACTIVA		
Immateriële activa	6 198	0
Materiële vaste activa	3 396	10 047
– grond en gebouwen	277	341
– installaties en inventarissen	3 119	8 352
– overige materiële vaste activa	0	1 354
Voorraden	34	78
Debiteuren	821	583
Nog te ontvangen	635	1 011
Liquide middelen	3 486	6 617
Totaal activa	14 569	18 336
PASSIVA		
Eigen vermogen	617	377
– exploitatiereserves	377	1 360
– verplichte reserves	0	0
– onverdeeld resultaat	239	– 983
Voorzieningen	92	206
Leningen bij het Ministerie van Financiën	100	191
Vooruit ontvangen middelen (langlopend)	4 866	5 412
Vooruit ontvangen projectgelden	5 174	7 964
Crediteuren	2 045	2 851
Nog te betalen	1 676	1 335
Totaal passiva	14 569	18 337

Jaarrekening

Toelichting:

Activa

Er hebben in 2011 verschillende mutaties plaatsgevonden in de vaste activa. Naast de investeringen in dNA (software en automatiseringsapparatuur), is in de aankleding van de nieuwe kantoren en kantoormeubilair geïnvesteerd. Daarnaast heeft een nauwkeurige inventarisatie plaatsgevonden waardoor desinvesteringen nodig waren. Tevens is de rubriek «Software» ondergebracht onder de immateriële vaste activa. In voorgaande jaren is deze gepresenteerd onder materiële vaste activa.

Passiva

Het eigen vermogen van het Nationaal Archief bedroeg eind 2010 oorspronkelijk € 418 818 negatief. Het Nationaal Archief heeft de opdracht gekregen van het moederdepartement dit negatieve eigen vermogen te herstellen binnen het lopende begrotingsjaar. Er is gestuurd op een begroting met een positief resultaat om het negatieve eigen vermogen minstens tot een nulpositie aan te zuiveren. Het Nationaal Archief is deze afspraak nagekomen door stevige bezuinigingen op de materiële lasten uit te voeren en een strenge interne controle uit te voeren.

Het eigen vermogen eind 2010 in het jaarverslag 2010 bevatte echter een fout: in de vooruitontvangen projectmiddelen waren bedragen uit voorgaande jaren opgenomen die niet als schuld maar als eigen vermogen gepresenteerd hadden moeten worden. Om dit te corrigeren is het eigen vermogen eind 2010 voor de volgende bedragen aangepast:

- Fonds publieke ruimte € 374 161
- Fonds bewerken particuliere archieven € 421 964

Het totaal van deze correcties is opgeteld bij de exploitatiereserve 2010, waardoor in 2011 een exploitatiereserve 2010 wordt gepresenteerd die anders is dan vermeld in de jaarrekening 2010.

De leningen bij het Ministerie van Financiën (€ 100 000) omvatten alleen het langlopende deel. Het kortlopende deel van de schuld (€ 104 913) is opgenomen onder de balanspost «Nog te betalen». De totale schuld aan leningen bij het Ministerie van Financiën is € 204 913. Er zijn in 2011 geen nieuwe leningen aangegaan; er is alleen afgelost.

In de afgelopen jaren heeft het Nationaal Archief projectmiddelen ontvangen, die bestemd zijn voor investeringen en de bijbehorende afschrijvingslasten. Voor deze afschrijvingslasten is een fonds gevormd.

De voorziening wachtgeld is voor de wachtgeldregelingen ex-medewerkers van het Algemeen Rijksarchief (de voorloper van het Nationaal Archief) (€ 73 120) en de voorziening FPU is voor de FPU-regeling van medewerkers van de Rijksarchiefdienst (€ 19 064). De voorziening voor het wachtgeld is berekend op basis van het salaris van de betreffende medewerkers tot de pensioengerechtigde leeftijd van 65 jaar. De voorziening voor de FPU-regeling is gebaseerd op de regelingen die met het ABP zijn getroffen. Daarnaast is de voorziening voor het hulpdepot van het Nationaal Archief te Schaarsbergen niet meer opgenomen. De onvoorspelbaarheid van deze voorziening is te groot om een goede inschatting te maken van een bedrag en daarom is deze afgevoerd. Per 1 januari 2013 zal het depot in Schaarsbergen worden afgestoten en zal duidelijk worden wat de mogelijke claims betreffen. Dit bedrag zal wel beschikbaar blijven binnen het eigen vermogen in 2012 en 2013 om mogelijke claims te kunnen dekken.

Jaarrekening

Voorzieningen wachtgelden/FPU	31-12-2011	31-12-2010
	€	€
Stand per 1 januari	146 001	242 073
Dotatie	0	0
Onttrekking	- 53 816	- 96 072
Vrijval voorziening	0	0
Stand per 31 december	92 185	146 001
Voorziening hulpdepot Schaarsbergen	31-12-2011	31-12-2010
	€	€
Stand per 1 januari	60 000	60 000
Dotatie	0	0
Onttrekking	- 60 000	0
Vrijval voorziening	0	0
Stand per 31 december	0	60 000

De post «Vooruitontvangen projectgelden» bestaat uit twee delen:

- Projectgelden voor afschrijvingenlasten € 1 346 352
- Projectgelden van onderhanden projecten € 3 827 241

Het deel voor de projecten is enerzijds gestegen doordat er nieuwe projecten worden gestart en daarvoor nieuwe projectgelden zijn ontvangen (€ 1 200 000 voor het project «DWR-archief»). Anderzijds worden voor lopende projecten kosten gemaakt, die ten laste van de projectgelden worden gebracht.

4. Kasstroom

Tabel 4: Kasstroomoverzicht (bedragen x € 1 000)

	(1)	(2)	(3)=(2)-(1)
	Oorspronkelijk vastgestelde begroting 2011	Realisatie 2011	Vershil realisatie en oorspronkelijk vastgestelde begroting 2011
1 Rekeningcourant RHB per 1 januari 2011	6 245	6 615	370
2 Totaal operationele kasstroom	- 1 334	- 1 433	- 99
Totaal investeringen in activa (-/-)	- 2 250	- 1 621	629
Totaal boekwaarde desinvesteringen (+)	0	56	56
3 Totaal investeringskasstroom	- 2 250	- 1 565	685
Eenmalige uitkering aan moederdepartement (-/-)	0	0	0
Eenmalige storting door moederdepartement (+)	0	0	0
Aflossingen op leningen (-/-)	- 371	- 132	239
Beroep op leenfaciliteit (+)	2 250	0	- 2 250
4 Totaal financieringskasstroom	1 879	- 132	- 2 011
5 Rekeningcourant RHB per 31 december 2011	4 540	3 484	- 1 055

Toelichting:

De liquide middelen van het Nationaal Archief zijn in 2011 met € 3 130 860 afgenomen als gevolg van de uitgaven aan projecten waarvoor in voorgaande jaren de projectmiddelen vooruitontvangen waren. De liquiditeitspositie is daarom verslechterd ten opzichte van de voorgaande

Jaarrekening

jaren. In de komende jaren zal gebruik worden gemaakt van de leenfaciliteit van het Ministerie van Financiën.

De operationele kasstroom is negatief. Dit wordt veroorzaakt door de eerder toegelichte aanschaf van vaste activa uit de liquide middelen. Hierdoor zijn de kortlopende schulden niet evenredig afgenomen met de liquide middelen.

5. Doelmatigheid

Tabel 5: Doelmatigheidsindicatoren/kengetallen per 31 december 2011

	2008	2009	2010	2011	Begroting 2011
Omschrijving Generiek Deel					
Tarieven/uur	€ 44,62	€ 47,66	€ 50,61	€ 46,44	€ 50,56
FTE-totaal (excl. externe inhuur)	137,2	133,4	127,08	130,00	136,00
Baten gedeeld door lasten	0%	- 2%	- 3%	1%	0%
Omzet per produktgroep (pxq)					
Verwerven					
Verwerven archieven	aantal			80	200
Begeleiden vaststelling selectielijsten	aantal			18	35
Bewerken particuliere archieven	meter			134	140
Beleid & Bestel					
Digitale depotdiensten				0	
Ontwikkelen bestel (selectiebeleid)	uren			6 066	6 100
Ontwikkelen beleid	uren			823	3 000
Organisatieontwikkeling				€ 242 035	€ 150 000
Beheer/behoud					
Opslag papieren archieven	km's			133	133
Opslag fotoarchief	aantal			14	
Opslag kaartenarchief	aantal			400	
Opslag digitaal archief	tBites			126	
Beheer/behoud archief	km's			118	110
Beschikbaarstellen digitale collectie	scans			482 700	500 000
Onderzoek op archieven	uren			8 164	3 087
Presentatie					
Beschikbaar stellen collectie (klassiek)	zitplekuren			416 000	416 000
Online beschikbaarstellen collectie	reserveringen			90 777	
Presenteren collectie	bezoekers			43 965	440 000
Marketingcommunicatie van producten	evenementen			35	35
Kennis & Innovatie					
	uren			12 407	
Kostprijzen per product (groep)					
Verwerven/Bestel					
Verwerven archieven				€ 11 400	€ 4 300
Begeleiden vaststelling selectielijsten				€ 12 300	€ 5 100
Bewerken particuliere archieven				€ 1 400	€ 1 500
Ontwikkelen bestel/beleid				€ 112	€ 108
Beheer/behoud					
Opslag papieren archieven				€ 20 100	€ 22 500
Opslag fotoarchief				€ 18 600	
Beheer/behoud archief				€ 27 400	€ 30 600

Jaarrekening

	2008	2009	2010	2011	Begroting 2011
Beschikbaarstellen digitale collectie				€ 0,70	€ 0,70
Onderzoek op archieven				€ 99	€ 105
Presentatie					
Beschikbaar stellen collectie (klassiek)				€ 5	€ 5
Online beschikbaarstellen collectie				€ 8	
Presenteren collectie				€ 8,00	€ 3,46
Marketingcommunicatie van producten				€ 13 200	€ 15 700
Kennis & Innovatie				€ 98	

Toelichting:

Het generieke deel bevat de meest betekenisvolle doelmatigheidsindicatoren in een meerjarig perspectief.

De volgende indicatoren zijn hierin opgenomen:

- In 2011 zijn de kostprijzen voor het Nationaal Archief ontwikkeld en vastgesteld in de managementafspraken 2011. In 2011 is de realisatie van de kostprijzen per product in de verantwoording meegenomen.
- Het (gemiddeld gewogen) tarief per uur.
Dit is tot en met 2010 berekend door het gemiddelde salaris van de medewerkers Nationaal Archief te delen door het aantal productieve uren vastgesteld in de Handleiding overheidstarieven. De daling wordt voornamelijk veroorzaakt door de stabiele salarissen en het met ingang van 2011 rekenen met de daadwerkelijk gemaakte uren.
- De totale omzet per product(groep).
In 2011 is het kostprijsmodel in gebruik genomen. Er is met de opdrachtgever afgesproken 2011 te gebruiken om te oefenen en te herijken. Dit heeft geresulteerd in een andere indeling van de producten en in een beter inzicht in de hoeveelheden producten. Om deze reden kan alleen vergeleken worden met de begroting 2011. Voor de begroting 2011 waren er geen goede referentiegegevens wat de verschillen verklaart.
- Het totaal aantal fte werkzaam bij de baten-lastendienst ultimo het jaar, exclusief externe inhuur.
Dit getal is overeenkomstig de bezetting van de formatie van het Nationaal Archief, zoals opgenomen in P-direkt. Het aantal fte's in 2011 is gestegen. Dit wordt veroorzaakt door het opheffen van de vacature-stop.
- Het saldo van baten en lasten als percentage van de totale baten.
De stijging in 2011 is het gevolg van het positieve resultaat over 2011.
- In het specifieke deel waren in 2010 de indicatoren opgenomen die specifiek voor het Nationaal Archief zijn. In 2011 worden deze onder het generieke deel verantwoord.

SALDIBALANS**Tabel 1: Saldibalans per 31 december 2011 van het ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap (bedragen x € 1 000)**

Uitgaven ten laste van de begroting	33 964 253	Ontvangsten ten gunste van de begroting	1 191 011
Liquide middelen	2 734		–
Rekening-courant RHB	–	Rekening courant RHB	32 785 347
Te verrekenen extern museaal aankoopfonds	36 517	Begrotingsreserve museaal aankoopfonds	36 517
Rekening-courant risicopremie garantstelling	2 407	Reserve risicopremie garantstelling	2 407
Uitgaven buiten begrotingsverband (= intracomptabele vorderingen)	16 586	Ontvangsten buiten begrotingsverband (= intracomptabele schulden)	7 215
Openstaande rechten	–	Tegenrekening openstaande rechten	–
Extracomptabele vorderingen	18 497 283	Tegenrekening extra comptabele vorderingen	18 497 283
Tegenrekening extracomptabele schulden	–	Extracomptabele schulden	–
Voorschotten	6 990 695	Tegenrekening voorschotten	6 990 695
Tegenrekening garantieverplichtingen	1 943 811	Garantieverplichtingen	1 943 811
Tegenrekening openstaande verplichtingen	24 280 279	Openstaande verplichtingen	24 280 279
Deelnemingen	–	Tegenrekening deelnemingen	–
Totaal	85 734 565	Totaal	85 734 565

*Toelichting:***Uitgaven/ontvangsten 2011**

De uitgaven over 2011 zijn uitgekomen op € 33 964 253 384,65 en de ontvangsten op € 1 191 010 518,80. In de departementale jaarrekening komen de uitgaven uit op € 33 964 261 000,00 en de ontvangsten op € 1 191 012 000,00.

Het verschil tussen de werkelijke uitgaven en de realisatie volgens de departementale jaarrekening 2011 wordt veroorzaakt door de in deze rekening gehanteerde afrondingsregels.

Liquide middelen

De post Liquide middelen is opgebouwd uit het saldo bij de banken (gebaseerd op het laatste dagafschrift) en de contante gelden aanwezig in de kluis van de kasbeheerders. De samenstelling is als volgt:

Tabel 2: Liquide middelen (bedragen x € 1 000)

	Openstaand per 31-12-2011	Openstaand per 31-12-2010
Dienst Uitvoering Onderwijs	0	0
Cultuurinstellingen	2 734	2 986
Overige kasbeheerders	0	0
Totaal	2 734	2 986

Rekening-Courant RHB

Op de rekening-courant wordt de financiële verhouding met het ministerie van Financiën geadmistreerd. Tevens worden door middel van deze administratie de begrotingsuitgaven en ontvangsten met het ministerie van Financiën afgewikkeld.

Begrotingsreserve museaal aankoopfonds

In 1998 is het museaal aankoopfonds opgericht. Dit is een intra-comptabel fonds met het karakter van een interne reserverekening. Op deze rekening wordt bijgehouden hoeveel geld er voor kunst aankopen voor latere jaren beschikbaar is.

Jaarrekening

In 2011 heeft de volgende mutatie plaatsgevonden:
Eenmalig is er een bedrag van € 19 miljoen uit het museaal aankoopfonds ingezet voor de bezuinigingen op het cultuurbudget.

Tabel 3: Rekening-courant museaal aankoopfonds (bedragen x € 1 000)

Saldo 1 januari 2011	54 491
Rentebijdraving 2011	1 026
Onttrekking 2011	19 000
Saldo per 31 december 2011	36 517

Rekening courant museaal aankoopfonds

Voor de begrotingsreserve museaal aankoopfonds wordt een rekening-courant aangehouden bij het ministerie van Financiën.

Reserve risicopremie garantstelling onderwijsinstellingen

In 2004 is de regeling Schatkistbankieren van kracht geworden. Idee is dat instellingen bij het ministerie van Financiën een schatkistlening ontvangen op basis van een strikte hypothecaire zekerheid. Het ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap staat garant voor deze leningen. Hiervoor ontvangt het ministerie van OCW een risicopremie van 0,1%-punt per jaar gedurende de gehele looptijd van de schatkistlening. Deze premie wordt gestort op een begrotingsreserve. Op deze rekening wordt bijgehouden hoeveel geld er voor eventuele tegenvallers voor latere jaren beschikbaar is. Dit is een intra-comptabele rekening met het karakter van een interne reserverekening.

Rekening courant risicopremie garantstelling onderwijsinstellingen

Voor de begrotingsreserve risicopremie garantstelling onderwijsinstellingen wordt een rekening-courant aangehouden bij het ministerie van Financiën.

Uitgaven buiten begrotingsverband (= intra-comptabele vordering)

Tabel 4: Uitgaven buiten begrotingsverband (bedragen x € 1 000)

	Openstaand per 31-12-2011
Te verrekenen personeel en voormalig personeel	24
Dienst Uitvoering Onderwijs	1 261
Europees Sociaal Fonds-gelden	14 401
Overig	900
Totaal	16 586

Ontvangsten buiten begrotingsverband (= intra-comptabele schulden)**Tabel 5: Ontvangsten buiten begrotingsverband (bedragen x € 1 000)**

	Openstaand per 31-12-2011
Loonheffing en overige inhoudingen salarissen	248
Europees Sociaal Fonds-gelden	536
Ministerie van EL&I	4 990
Overig	1 441
Totaal	7 215

Extra comptabele vorderingen

De stand van de debiteuren per 31-12-2011 wordt als volgt gespecificeerd naar beleidsartikel en overige onderdelen:

Tabel 6: Stand debiteuren (bedragen x € 1 000)

	Openstaand per 31-12-2011	Openstaand per 31-12-2010
01 Primair onderwijs	2 713	3 043
03 Voortgezet onderwijs	1 146	2 587
04 Beroepsonderwijs en volwasseneneducatie	5 962	287
06 Hoger beroepsonderwijs	80	55
07 Wetenschappelijk onderwijs	186	3
08 Internationaal beleid		0
09 Arbeidsmarkt en personeelsbeleid	2 706	2 779
11 Studiefinanciering	18 325 514	16 924 031
12 Tegemoetkoming onderwijsbijdrage en schoolkosten	12 307	12 702
13 Lesgelden	135 920	126 829
14 Cultuur	666	8 410
15 Media	78	
16 Onderzoek en wetenschapsbeleid	0	70
18 Bestuursdepartement	752	686
19 Inspecties	54	0
25 Emancipatie	199	283
Wachtgelden onderwijspersoneel		
Solvabiliteitsbuffers Participatiefonds en Vervangingsfonds	9 000	9 000
Totaal	18 497 283	17 090 765

De openstaande vorderingen studiefinanciering (beleidsartikel 11) betreffen de door de productgroep Studiefinanciering van de Dienst Uitvoering Onderwijs verstrekte leningen en voorschotten aan studenten ingevolge de oude regeling studiefinanciering en de nieuwe Wet studiefinanciering.

De verstrekte leningen en voorschotten aan studenten kunnen als volgt worden gespecificeerd:

Tabel 7: Verstrekte leningen en voorschotten (bedragen x € 1 000)

	Openstaand per 31-12-2011	Openstaand per 31-12-2010
Rentedragende leningen	18 272 288	16 861 964
Renteloze voorschotten	28 181	30 156
Overige vorderingen	25 045	31 911
Totaal	18 325 514	16 924 031

De specificatie van het verloop van de posten rentedragende leningen en renteloze voorschotten is als volgt:

Tabel 8: Verloop van de posten rentedragende leningen en renteloze voorschotten (bedragen x € 1 000)

	Rentedragende Leningen	Openstaande Voorschotten
Openstaande bedragen per 01-01-2011	16 861 964	30 156
Nieuw verstrekt	2 173 264	4 334
Afgelost	- 590 423	- 4 880
Overige mutaties, w.o. buiten invordering en kwijtschelding	- 166 329	- 1 422
Correctie, w.o. omzettingen	- 6 188	- 7
Totaal	18 272 288	28 181

Voor de bedragen voor rentedragende leningen en renteloze voorschotten geldt de nominale waarde. De werkelijke waarde (uiteindelijk inbaar) hiervan wordt grotendeels beïnvloed door:

- de mate waarin de als voorlopige rentedragende leningen uitgekeerde studiefinanciering (prestatiebeurs) zullen worden omgezet in beurzen, vanwege het voldoen aan de eerstejaars prestatienorm en /of diploma norm;
- het sociaal risico bij (aflosbaar gestelde) langlopende leningen en renteloze voorschotten in verband met de wettelijk beperkte aflossingstermijnen;
- de mate waarin de achterstallige vorderingen studiefinanciering (achterstallig lager recht en aflosbaar gestelde leningen en voorschotten) uit het deurwaarderstraject geïnd kunnen worden.

De overige openstaande vorderingen (€ 171 769) hebben onder meer betrekking op de afrekeningen van voorschotten en de inning Lesgelden.

Ultimo 2011 kan hiervan een bedrag ter grootte van € 1 341 als oninbaar worden beschouwd. De overige vorderingen worden beschouwd als direct opeisbaar.

Voorschotten

De stand van de voorschotten per 31-12-2011 wordt als volgt naar beleidsartikel gespecificeerd:

Jaarrekening

Tabel 9: Voorschotten naar beleidsartikel (bedragen x € 1 000)

	Openstaand per 31-12-2011	Openstaand per 31-12-2010
01 Primair onderwijs	717 929	441 757
03 Voortgezet onderwijs	277 443	248 765
04 Beroepsonderwijs en volwasseneneducatie	835 607	801 797
06 Hoger beroepsonderwijs	242 554	340 358
07 Wetenschappelijk onderwijs	149 187	132 787
08 Internationaal beleid	16 903	21 187
09 Arbeidsmarkt en personeelsbeleid	361 360	281 623
11 Studiefinanciering	1 256 900	965 396
12 Tegemoetkoming onderwijsbijdrage en schoolkosten		
13 Lesgeld		
14 Cultuur	1 853 597	1 265 206
15 Media	291 521	306 996
16 Onderzoek en wetenschapsbeleid	877 180	871 499
18 Bestuursdepartement	84 252	75 057
19 Inspecties	19	2
25 Emancipatie	26 243	14 799
Permanente voorschotten		
Totaal	6 990 695	5 767 229

Het bedrag openstaande voorschotten bij Studiefinanciering betreft de voorlopige vergoedingen 2011 en 2012 aan de OV-bedrijven.

De stand van de voorschotten per 31-12-2011 wordt als volgt gespecificeerd naar vergoedingsjaar:

Tabel 10: Voorschotten naar vergoedingsjaar (bedragen x € 1 000)

	Stand per 01-01-2011	Verstrekt 2011	Afgerekend 2011	Stand per 31-12-2011
2001				
2002				
2003	1 370		30	1 340
2004	43 923		16 458	27 465
2005	113 253		67 537	45 716
2006	284 067		130 990	153 077
2007	380 929		110 822	270 107
2008	491 685		158 109	333 576
2009	2 133 001		725 697	1 407 304
2010	2 319 001		326 890	1 992 111
2011	0	2 760 250	251	2 759 999
Totaal	5 767 229	2 760 250	1 536 784	6 990 695

Van een achterstand in de afrekening van de oude jaargangen voorschotten is geen sprake, omdat deze vooral betrekking hebben op langlopende projecten op de verschillende beleidsterreinen.

Garantieplichtingen

In het verleden zijn instellingen zelfstandig op de kapitaalmarkt leningen aangegaan ter financiering van bouwinvesteringen, onder garantiestelling van het Rijk jegens de geldverschaffers voor de rente en aflossingsverplichtingen. De destijds vigerende garantieregelingen zijn inmiddels niet

meer van kracht. Het bedrag van de garantie verplichtingen (nog openstaande rente en aflossingsverplichtingen op lopende leningen) is het theoretisch maximale risico dat het ministerie ultimo 2011 nog loopt in verband met garantiestellingen op bouwleningen en overige garantieleningen. In onderstaand overzicht zijn de openstaande garanties gespecificeerd opgenomen in vergelijking met ultimo 2010:

Tabel 11: Garantieverplichtingen (bedragen x € 1 000)

	Openstaand per 31-12-2011	Openstaand per 31-12-2010
Bouwleningen aan academische ziekenhuizen	281 338	295 749
Bouwleningen aan scholen en instellingen vo	931	1 634
Bouwleningen aan scholen en instellingen bve	153	278
Bouwleningen aan scholen en instellingen hbo		0
Leningen Studiefinanciering		
Garanties Cultuur	500 103	625 820
Garantie Vervangingsfonds	23 000	23 000
Garantie Participatiefonds	7 000	7 000
Garanties Onderzoek en wetenschapsbeleid	29 653	32 962
Garanties Wetenschappelijk Onderwijs	190 000	160 000
Garanties Hoger beroepsonderwijs	457 723	433 154
Garanties Beroepsonderwijs en volwassenen- educatie	408 460	294 029
Garanties Voortgezet onderwijs	27 000	18 667
Garanties Primair onderwijs	18 450	19 133
Totaal	1 943 811	1 911 426

Voor de academische ziekenhuizen is sinds 1991 de garantieregeling niet meer van kracht, met uitzondering van enkele op dat moment in gang gezette bouwprojecten. Sinds 1996 zijn geen garanties meer verstrekt. Deze leningen hebben gemiddeld een looptijd van 40 jaar. Expiratie van deze leningen zal omstreeks het jaar 2035 volledig hebben plaatsgevonden.

In het hoger beroepsonderwijs (hbo) zijn sinds 1985 geen garanties op bouwleningen meer verstrekt.

In het voortgezet onderwijs (vo) en beroepsonderwijs en volwassenen-educatie (bve) worden eveneens geen garanties op bouwleningen meer verstrekt. Dit in verband met de decentralisatie van de huisvesting vo en de OKF-operatie bve. De meeste van deze leningen hebben een looptijd van gemiddeld 25 jaar. Expiratie van deze leningen zal omstreeks het jaar 2013 volledig hebben plaatsgevonden. Het feitelijk risico op deze garanties wordt als beperkt ingeschat.

De uitstaande garanties bij Cultuur bedragen € 500,1 miljoen. Hiervan is € 177,2 miljoen verstrekt door het Nationaal Restauratiefonds en € 319,0 miljoen betreft een garantie onder de indemniteitsregeling. Voorts is er een kredietgarantie verleend ad 3,5 miljoen aan de Stichting Nederlands Letterenfonds.

De uitstaande garanties participatie- en vervangingsfonds zijn het gevolg van het bestuurlijk akkoord dat in 2003 met de fondsen is gesloten en houden verband met garantstelling in verband met het schatkistbankieren.

De uitstaande garanties bij Onderzoek en Wetenschapsbeleid bedragen € 29,7 miljoen. Dit betreft de garantie voor een lening van Stichting

Jaarrekening

Biomedical Primate Research Center (BPRC) bij de Bank Nederlandse Gemeenten (€ 29,7 miljoen).

De uitstaande garanties bij Beroepsonderwijs en Volwasseneneductie (€ 408,5 miljoen), het hoger beroepsonderwijs (€ 457,7 miljoen), het Voortgezet onderwijs (€ 27,0 miljoen) het Wetenschappelijk Onderwijs (€ 190,0 miljoen) en het Primair Onderwijs (€ 18,5 miljoen) hebben betrekking op de door het ministerie van Financiën onder hypothecaire zekerheid verstrekte geldleningen aan onderwijsinstellingen.

Openstaande verplichtingen

De opbouw van de stand van de aangegane verplichtingen kan als volgt worden weergegeven:

Tabel 12: Openstaande verplichtingen (bedragen x € 1 000)

Stand 1 januari 2011	24 550 028
Bij: correcties op de beginstand	0
Gecorrigeerde stand 1 januari 2011	24 550 028
Bij: aangegaan in 2011	34 395 705
Waarvan garantieverplichtingen	701 201
Totaal aangegaan in 2011	33 694 504
Af: Tot betaling gekomen in 2011	33 964 253
Stand 31 december 2011	24 280 279

De specificatie van de openstaande verplichtingen per beleidsartikel ultimo 2011 is hieronder opgenomen.

Tabel 13: Openstaande verplichtingen naar beleidsartikel (bedragen x € 1 000)

01	Primair onderwijs	5 514 050
03	Voortgezet onderwijs	6 310 188
04	Beroepsonderwijs en volwasseneneductie	3 174 530
06	Hoger beroepsonderwijs	2 463 597
07	Wetenschappelijk onderwijs	3 978 896
08	Internationaal beleid	20 018
09	Arbeidsmarkt en personeelsbeleid	184 930
11	Studiefinanciering	0
12	Tegemoetkoming onderwijsbijdrage en schoolkosten	0
13	Lesgelden	0
14	Cultuur	860 066
15	Media	856 372
16	Onderzoek en wetenschapsbeleid	905 129
18	Bestuursdepartement	0
19	Inspecties	0
25	Emancipatie	12 503
Totaal		24 280 279

Niet uit de saldbalans blijvende bestuurlijke verplichtingen

In 2011 zijn met de sectoren vo, mbo, hbo en wo bestuurs- dan wel hoofdlijnenakkoorden afgesloten; voor de sector po heeft dit op 17 januari 2012 plaatsgevonden. Op basis van deze akkoorden zijn of worden op sector- c.q. instellingsniveau afspraken gemaakt met betrekking tot het realiseren van de ambities.

Jaarrekening

Met de VO-raad is op 14 december 2011 een convenant afgesloten ten behoeve van de doelen uit het bestuursakkoord voor een bedrag van € 554 miljoen voor de jaren 2012 t/m 2015.

Op 22 november 2011 is een akkoord met de MBO Raad afgesloten ten behoeve van professionalisering MBO. Hiervoor is een bedrag beschikbaar van € 81 miljoen voor de jaren 2012 t/m 2015.

Op 9 december 2011 is mede namens de minister van EL&I een hoofdlijnenakkoord afgesloten met de VSNU met daarin een verwijzing naar het beschikbaar budgettair kader in de ontwerpbegroting 2012.

Op 12 december 2011 is mede namens de minister EL&I een hoofdlijnenakkoord afgesloten met de HBO-raad met daarin een verwijzing naar het beschikbaar budgettair kader in de ontwerpbegroting 2012.

Deelnemingen

De deelneming in de NOB-Holding is in 2009 komen te vervallen.

MISBRUIK EN ONEIGENLIJK GEBRUIK VAN WET- EN REGELGEVING

Inleiding

Bij de jaarlijkse M&O-inventarisatie wordt bekeken hoe gevoelig diverse begrotingsgelden zijn voor misbruik en oneigenlijk gebruik. Daarbij wordt ook gekeken naar wat wordt gedaan om die risico's te beheersen. In sommige gevallen zijn de getroffen beheersmaatregelen niet voldoende om misbruik en oneigenlijk gebruik geheel uit te sluiten, bijvoorbeeld wanneer de kosten van controles hoger zijn dan de baten. Er is dan sprake van restrisico of «restant M&O». Dit is de gevoeligheid voor misbruik en oneigenlijk gebruik die (bewust) overblijft nadat alle adequate maatregelen ten aanzien van voorlichting, controle, sanctie en evaluatie zijn getroffen. Op dit restrisico wordt verder ingegaan in deze jaarrekening. Voor de vermelding van noemenswaardige gevallen van restrisico is gekozen voor een grensbedrag per regeling van € 1,0 miljoen.

Studiefinanciering en tegemoetkoming onderwijsbijdrage en schoolkosten

Uitwonenden

Op grond van de *Wet studiefinanciering 2000* (WSF 2000) en de *Wet tegemoetkoming onderwijsbijdrage en schoolkosten* (WTOS) komen studerende in aanmerking voor extra bijdragen ingeval ze uitwonend zijn. Het is onder beide regelingen voordelig voor een studerende om zich als uitwonende op te geven.

Om misbruik met de uitwonendenbeurs harder aan te pakken, is een actieplan Misbruik uitwonendenbeurs in gang gezet en is de wet WSF 2000 gewijzigd. Er wordt meer gecontroleerd op fysieke aanwezigheid op het opgegeven woonadres. Studenten die een uitwonendenbeurs krijgen terwijl ze toch nog bij hun ouders wonen, moeten de onterecht ontvangen studiefinanciering terugbetalen en krijgen een boete van 50 procent opgelegd. De wetswijziging is 1 januari 2012 ingegaan.

Uitgaven

De extra bijdragen aan uitwonende studerende (verschil tussen de basisbeurs voor uit- en thuiswonende) bedroegen in 2011 circa € 522,5 miljoen (WSF 2000). De bijdrage die op grond van de WTOS in 2011 aan uitwonende is verstrekt, bedraagt € 4,0 miljoen.

Controle

DUO vergelijkt de adressen van studerende en ouders met behulp van de Gemeentelijke Basisadministratie (GBA) en vraagt eventueel aanvullende bewijsstukken op bij de studerende. In 2011 is de handhaving geïntensiveerd en is bij veel gemeenten de rechtmatigheid van de uitwonendenbeurs onderzocht door huisbezoeken op het GBA-adres van de studerende en de ouders.

Restrisico

Het restant M&O voor de WSF 2000 bedraagt onder de in 2011 geldende wet € 30 tot € 45 miljoen. Als gevolg van de wetswijziging per 1 januari 2012, waarbij uitsluitend wordt uitgegaan van het GBA-adres, en de invoering van een sanctie-instrumentarium bij misbruik, zal het restrisico in 2012 substantieel afnemen.

Jaarrekening

Voor de WTOS is de omvang van het restant M&O maximaal gelijk aan het bedrag van de toekenningen, namelijk € 4,0 miljoen.

Aanvullende beurs

Van ouders wordt verwacht dat zij bijdragen aan de studie van hun kind. Kunnen ze dat niet of onvoldoende, dan kan de studerende op grond van de WSF 2000 een aanvullende beurs krijgen. De hoogte van de beurs hangt mede af van het ouderlijk inkomen. Het ouderlijk inkomen kan niet in alle gevallen juist en volledig worden vastgesteld.

Uitgaven

In 2011 is in totaal € 558,6 miljoen aan aanvullende beurs verstrekt. Daarvan is circa € 18,1 miljoen aan studenten met ouders in het buitenland verstrekt.

Controle

Het risico op misbruik is beperkt, doordat DUO bij controles inkomensgegevens van de Belastingdienst gebruikt. Sommige studenten met een aanvullende beurs hebben echter ouders die in het buitenland wonen en die een buitenlands inkomen hebben opgegeven. Voor deze groep van circa 8 400 studenten is de juistheid en volledigheid van het opgegeven inkomen niet altijd vast te stellen.

Restrisico

Het restant M&O bedraagt in totaal € 16,4 miljoen. Voor binnenlands inkomen is het € 0,2 miljoen en voor buitenlands inkomen bedraagt het € 16,2 miljoen. De uitwisseling van gegevens door DUO met buitenlandse belastingdiensten komt in beperkte mate tot stand.

Primair onderwijs

Gewichtenregeling

Scholen met veel achterstandsl leerlingen krijgen via de gewichtenregeling extra geld voor personeel en materieel. De bepaling van het leerlingengewicht is gebaseerd op de ouderverklaring over het opleidingsniveau van de ouder(s). Het leerlinggewicht werkt ook door in de uitkering rondom de impulsgebieden.

Uitgaven

Met de gewichtenregeling waaronder de regeling impulsgebieden is een bedrag gemoeid van € 405,9 miljoen.

Controle

Het gewicht kan worden gecontroleerd aan de hand van de door de ouders ingevulde ouderverklaring. Dit neemt het risico van foutieve opgaaf (afwijkend van ingevulde formulieren) door de school weg. Wat niet wordt weggenomen is het risico dat ouders een verkeerde opgaaf doen, de school dat onveranderd doorgeeft, waardoor uiteindelijk verkeerde gegevens in de berekeningen worden meegenomen. De opleidingsgegevens van ouders zouden slechts getoetst kunnen worden aan documenten (diploma's etc) die hun opleidingsniveau bevestigen. Een dergelijke toets mag een school niet uitvoeren.

Het onderzoek in samenwerking met het CBS om te bezien of in de toekomst een ander criterium dan «opleiding ouders», bijvoorbeeld het inkomenscriterium, als basis voor de toekenning van de extra gewichten-

Jaarrekening

middelen gehanteerd kan worden, wordt betrokken bij een integrale analyse van het onderwijsachterstandenbeleid. Overigens zijn met de invoering van het onderwijsnummer per 1 augustus 2010 de controlemogelijkheden op leerlingaantallen, leerlinggegevens en leerlingkenmerken verder verbeterd. Zo is onder meer controle aan de hand van de GBA mogelijk.

Restrisico

Het is lastig om in te schatten wat het restrisico is. Daarom wordt het totale bedrag aan gewichtenmiddelen € 405,9 miljoen als restrisico aangemerkt.

Speciale groepen

Scholen met leerlingen uit «speciale groepen» komen in aanmerking voor een aanvullende vergoeding. Het betreft onder meer leerlingen met een niet-Nederlandse culturele achtergrond, leerlingen van de trekkende bevolking en leerlingen uit blijf-van-mijn-lijfhuizen.

Uitgaven

De uitgaven voor speciale groepen bedragen in 2011 € 28,4 miljoen.

Controle

De opgaven van de scholen worden gecontroleerd aan de hand van de door ouders of verzorgers getekende verklaringen of inschrijfformulieren. De inhoud van de verklaringen kan niet sluitend worden gecontroleerd.

Restrisico

Voor 2011 is het restrisico bij speciale groepen € 28,4 miljoen.

TOPINKOMENS

Op grond van artikel 6 van de Wet openbaarmaking uit publieke middelen gefinancierde topinkomens (Stb. 2006, 95) is een overzicht opgenomen van medewerkers die in het verslagjaar meer verdiend hebben dan het gemiddelde belastbare loon van de ministers. Dit gemiddelde belastbare jaarloon voor 2011 is vastgesteld op € 193 000. Voor dit departement heeft de publicatieplicht betrekking op de navolgende functionarissen.

Tabel Topinkomens (bedragen in euro's)									
Functie	Belastbaar jaarloon 2010	Pensioen- afdrachten en overige voorzieningen betaalbaar op termijn 2010	Totaal 2010	Belastbaar jaarloon 2011	Pensioen- afdrachten en overige voorzieningen betaalbaar op termijn 2011	Ontslag- vergoeding	Totaal 2011	Motivering	Opmerkingen
Adviseur OCW DUO	166 442,34	57 389,06	223 831,40	166 413,84	59 192,53	0	225 606,37	In 2011 is er een normoverschrijding omdat persoonlijke afspraken met de toenmalige SG hier aan ten grondslag liggen.	Geen
Manager Projectenpool	90 350,08	22 625,76	112 975,84	89 762,20	27 269,66	83 805,61	200 837,47	In 2011 is er een normoverschrijding omdat de medewerker een vertrekstimuleringspremie heeft ontvangen conform sociaal flankerend beleid OCW.	Geen

Bijlagen

D. BIJLAGEN

BIJLAGE 1: ZBO's/RWT's departementaal jaarverslag 2011

Tabel ZBO's en RWT's (bedragen x € 1 miljoen)							
Naam organisatie	RWT	ZBO	Art	Financiering van RWT's		Verwijzing (URL-link) naar toezichtvisies/ – arrangementen	Het bestuur en/of accountant verklaart dat de rechtma- tigheid op orde is
				Realisatie 2010 2011	premies tarieven		
Fonds voor Beeldende Kunsten, Vormgeving en Bouwkunst	X	X	14	25,2		www.rekenkamer.nl/dsresource?objectid=84540&type=org	√
Nederlands Fonds voor de Podiumkunsten+	X	X	14	64,6		www.rekenkamer.nl/dsresource?objectid=84540&type=org	√
Fonds voor Cultuurparticipatie	X	X	14	18,2		www.rekenkamer.nl/dsresource?objectid=84540&type=org	√
Mondriaan Stichting	X	X	14	20,4		www.rekenkamer.nl/dsresource?objectid=84540&type=org	√
Nederlands Fonds voor de Film	X	X	14	37,4		www.rekenkamer.nl/dsresource?objectid=84540&type=org	√
Stimuleringsfonds voor de Architectuur	X	X	14	9,1		www.rekenkamer.nl/dsresource?objectid=84540&type=org	√
Stichting Nederlands letterenfonds	X	X	14	10,8		www.rekenkamer.nl/dsresource?objectid=84540&type=org	√
Nederlandse culturele mediaproducties(Media- fonds)	X	X	14	17,9		www.rekenkamer.nl/dsresource?objectid=84540&type=org	√
Commissariaat voor de Media (CvdM)	X	X	15	4,4		www.rekenkamer.nl/dsresource?objectid=84540&type=org	√
Nederlandse Publieke Omroep	X	X	15	100,5		www.rekenkamer.nl/dsresource?objectid=84540&type=org	√
Landelijk omroepbestel	X		15	670,5		www.rekenkamer.nl/dsresource?objectid=84540&type=org	cluster
Bevoegd gezagsorganen primair onderwijs PO	X		1	9 528,8		www.rekenkamer.nl/dsresource?objectid=84540&type=org	cluster
Bevoegd gezagsorganen voortgezet onderwijs VO	X		3	6 553,8		www.rekenkamer.nl/dsresource?objectid=84540&type=org	cluster
Regionale opleidings- centra ROC's en vakinstel- lingen	X		4	2 759,8		www.rekenkamer.nl/dsresource?objectid=84540&type=org	cluster
Kenniscentra voor beroepsonderwijs en bedrijfsleven	X	X	4	98,8		www.rekenkamer.nl/dsresource?objectid=84540&type=org	cluster
COLO	X		4	0,7		www.rekenkamer.nl/dsresource?objectid=84540&type=org	√
Instellingsbesturen hoge scholen	X		6	2 495,3		www.rekenkamer.nl/dsresource?objectid=84540&type=org	cluster
Instellingsbesturen universiteiten	X		7	3 258,3		www.rekenkamer.nl/dsresource?objectid=84540&type=org	cluster

Naam organisatie	RWT	ZBO	Art	Financiering van RWT's		Verwijzing (URL-link) naar toezichtvisies/ – arrangementen	Het bestuur en/of accountant verklaart dat de rechtma- tigheid op orde is
				Reali- satie 2010 2011	premies tarieven		
Open Universiteit Nederland	X		7	41,8		www.rekenkamer.nl/dsresource?objectid=84540&type=org	√
Academische ziekenhuizen Nederlands Vlaamse Accreditatieorganisatie (NVAO)	X		7	585,8		www.rekenkamer.nl/dsresource?objectid=84540&type=org	cluster
Rijksmusea	X	X	14	3,3		www.rekenkamer.nl/dsresource?objectid=84540&type=org	√
Koninklijke Nederlandse Academie van Wetens- chappen KNAW	X	X	16	133,1		www.rekenkamer.nl/dsresource?objectid=84540&type=org	cluster
Koninklijke Bibliotheek (KB)	X	X	16	93,4		www.rekenkamer.nl/dsresource?objectid=84540&type=org	√
Nederlandse organisatie voor Wetenschappelijk onderzoek NWO	X	X	16	46,5		www.rekenkamer.nl/dsresource?objectid=84540&type=org	√
Stichting Participatiefonds	X	X	1	323,3		www.rekenkamer.nl/dsresource?objectid=84540&type=org	√
Stichting Vervangings- fonds	X	X	1	3		www.rekenkamer.nl/dsresource?objectid=84540&type=org	X
					88,2		
	X	X	1,9	11,6	2010	www.rekenkamer.nl/dsresource?objectid=84540&type=org	Maatregel: aanscherpen van controle en sancties
Stimuleringsfonds voor de Pers	X	X	15	4,3	298,0	www.rekenkamer.nl/dsresource?objectid=84540&type=org	√
College voor examens	X	X	3,4	6,4	2010	www.rekenkamer.nl/dsresource?objectid=84540&type=org	√

Toelichting op de in de tabel genoemde RWT's en ZBO's.

Cultuurfondsen

In 2011 zijn bijdragen verstrekt aan de volgende fondsen:

- Fonds voor Beeldende Kunsten, Vormgeving en Bouwkunst (www.fondsbkvb.nl).
- Nederland Fonds voor Podiumkunsten (www.fondspodiumkunsten.nl)
- Fonds voor Cultuurparticipatie (www.cultuurparticipatie.nl)
- Mondriaan Stichting (www.mondriaanfoundation.nl)
- Nederlands Fonds voor de Film (www.filmfonds.nl)
- Stimuleringsfonds voor de Architectuur (www.architectuurfonds.nl)
- Stichting Nederlands letterenfonds (www.letterenfonds.nl)
- Stichting stimuleringsfonds Nederlandse culturele mediaproducties (www.mediafonds.nl)

Commissariaat voor de Media (www.cvdm.nl)

Het Commissariaat ziet toe op de naleving van de Mediawet en de daarop gebaseerde regels. Het garandeert daarmee een eerlijke toegang tot de media en bewaakt de kwaliteit, de diversiteit en de onafhankelijkheid van de informatievoorziening.

Nederlandse Publieke Omroep (NPO) (www.publiekeomroep.nl)

De NPO is het samenwerkings- en coördinatieorgaan van de landelijke publieke omroep. Deze taak is per 1 januari 2010 overgegaan van de NOS naar een nieuwe stichting, de NPO.

Landelijk Omroepbestel

Het betreft middelen die aan de landelijke publieke omroepen beschikbaar zijn gesteld.

Bevoegde gezagsorganen primair onderwijs

Het betreft circa 1 190 bevoegde gezagsorganen van circa 7 435 instellingen. Voor zover het onderwijsinstellingen betreft waar de gemeente het bevoegd gezag is, zijn deze instellingen niet aan te merken als RWT.

Bevoegde gezagsorganen voortgezet onderwijs (cluster)

Het betreft circa 350 bevoegde gezagsorganen van circa 650 instellingen. Voor zover het onderwijsinstellingen betreft waar de gemeente het bevoegd gezag is, zijn deze instellingen niet aan te merken als RWT.

Regionale Opleidingscentra (ROC's) en vakinstellingen

Het betreft circa 57 ROC's. Een ROC is een samenwerkingsverband van onderwijsinstututen in het middelbaar beroepsonderwijs (MBO) en de Volwasseneducatie in Nederland.

Kenniscentra voor beroepsonderwijs en bedrijfsleven

Het betreft 17 kenniscentra die de schakels vormen tussen het onderwijs en het georganiseerde bedrijfsleven. Ze ontwikkelen kwalificaties voor het middelbaar beroepsonderwijs, werven leerbedrijven en bewaken de kwaliteit van deze leerbedrijven.

Vereniging voor landelijke organen beroepsonderwijs (COLO)

COLO behartigt de belangen van de 17 Kenniscentra voor beroepsonderwijs en bedrijfsleven. In dat kader fungeert COLO tevens als werkgeversorganisatie. De bijdrage aan COLO heeft ondermeer betrekking

Bijlagen

op de ontwikkeling van het herontwerp van de kwalificatiestructuur beroepsonderwijs, het oplossen van de stageproblematiek in het mbo en het doen van de zogenaamde internationale diploma-waardering.

Instellingsbesturen hogescholen

Het betreft middelen die, direct en indirect, aan de circa 35 hogescholen beschikbaar zijn gesteld.

Instellingsbesturen universiteiten

Het betreft middelen die, direct en indirect, aan de 16 universiteiten beschikbaar zijn gesteld.

Open Universiteit Nederland (www.ou.nl)

De Open Universiteit ontwikkelt, verzorgt en bevordert, samenwerkend in netwerken en allianties, hoogwaardig en innovatief hoger afstandsonderwijs.

Academische Ziekenhuizen

Het betreft de middelen voor de 8 ziekenhuizen die verbonden zijn aan een universiteit ten behoeve van de opleiding van artsen en ten behoeve van onderzoek.

Nederlands Vlaamse Accreditatie Organisatie (NVAO) (www.nvao.net)

De NVAO borgt de kwaliteit van het hoger onderwijs in Nederland en Vlaanderen. Zij beoordeelt op onafhankelijke wijze de kwaliteit van de opleidingen, verleent accreditatie, toetst nieuwe opleidingen en de instellingstoets kwaliteitszorg. Daarnaast levert de NVAO een bijdrage aan het vergroten van het kwaliteitsbewustzijn en bevordert zij de internationale samenwerking om tot afstemming en samenhang binnen de Europese hoger onderwijsruimte te komen.

Rijksmusea

Het betreft 17 musea die vallen onder de Wet verzelfstandiging rijksmuseumse diensten.

Koninklijke Nederlandse Academie van Wetenschappen (KNAW) (www.knaw.nl)

De KNAW bevordert als forum, geweten en stem van de wetenschap de kwaliteit en de belangen van de wetenschap en zet zich in voor een optimale bijdrage van de Nederlandse wetenschap aan de culturele, sociale en economische ontwikkeling van de samenleving.

Koninklijke Bibliotheek (KB) (www.kb.nl)

De KB brengt als de nationale bibliotheek van Nederland mensen en informatie samen. De KB speelt voorts een centrale rol in de Nederlandse (wetenschappelijke) informatiestructuur en bevordert de duurzame toegang tot digitale informatie in (inter)nationaal verband

Nederlandse Organisatie voor Wetenschappelijk Onderzoek (NWO) (www.nwo.nl)

De NWO heeft als taak het bevorderen van de kwaliteit van wetenschappelijk onderzoek.

Stichting Participatiefonds (PF) (www.vfpf.nl)

Het PF is verantwoordelijk voor het beheren en terugdringen van de werkloosheidsuitgaven in het primair onderwijs. Het PF ondersteunt daarnaast scholen bij het opzetten van hun personeels- en mobiliteitsbeleid en individuele medewerkers die werkloos zijn met trainingen en cursussen.

Stichting Vervangingsfonds (VF) (www.vfvp.nl)

Het VF betaalt de kosten voor vervangers die scholen moeten inzetten bij ziekte of afwezigheid van personeel en levert een belangrijke bijdrage aan het terugdringen van het ziekteverzuim en de arbeidsongeschiktheid van onderwijspersoneel in het primair onderwijs door de kwaliteit van de arbeidsomstandigheden en het personeelsbeleid te verbeteren.

Stimuleringsfonds voor de Pers (www.stimuleringsfondspers.nl)

Het fonds heeft ten doel het handhaven en bevorderen van de pluriformiteit van de pers, voor zover die van belang is voor de informatie en opinievorming.

College voor Examens (CvE) (www.cve.nl)

Het College voor Examens (CvE) bestaat sinds 1 oktober 2009. Het is ontstaan uit een samenvoeging van de Centrale Examencommissie Vaststelling Opgaven (CEVO), de Staatsexamencommissie VO en de Staatsexamencommissie Nederlands als Tweede taal (NT2).

Het College is verantwoordelijk voor de centrale examens en staatsexamens in het voortgezet onderwijs, de examens rekenen en taal in het (middelbaar) beroepsonderwijs en staatsexamens Nederlands als tweede taal.

BIJLAGE 2: OVERZICHT OVER INSCHAKELING VAN EXTERNE ADVISEURS EN TIJDELIJK PERSONEEL (INHUUR EXTERNEN)**Tabel inschakeling van externe adviseurs en tijdelijk personeel (inhuur externen)
(bedragen x € 1 000)**

	Uitgaven 2011
Apparaatskosten:	
1. Interim-management	1 572
2. Organisatie- en Formatieadvies	779
3. Beleidsadvies	457
4. Communicatieadvisering	328
Beleidsgevoelig (som 1 t/m 4)	3 136
5. Juridisch Advies	145
6. Advisering opdrachtgevers automatisering	1 504
7. Accountancy, financiën en administratieve organisatie	371
(Beleids)ondersteunend (som 5 t/m 7)	2 020
8. Uitzendkrachten	30 607
Ondersteuning bedrijfsvoering	30 607
Totaal uitgaven inhuur externen	35 763
Realisatie externe inhuur	35 764
Personele uitgaven	313 497
Totaal	349 261
Percentage externe inhuur	10,24%

In 2010 heeft de Tweede Kamer een motie (Kamerstuk 32 360, nr. 5) aangenomen betreffende externe inhuur. Deze motie legt ministeries een norm voor inhuur van externen op van maximaal 10% van de totale apparaatsuitgaven. OCW heeft in 2011 strak gestuurd op externe inhuur. Hierover is de Tweede Kamer eind 2010 per brief (Kamerstuk 31 701, nr. 34) geïnformeerd. Zoals in het jaarverslag 2010 reeds is aangekondigd, is vanwege een grote systeemvernieuwing bij de Dienst Uitvoering Onderwijs de norm in 2011 niet gehaald. De realisatie bedraagt 10,2%. Ten opzichte van 2010 is het percentage van externe inhuur wel gedaald van 10,9% naar 10,2%.

BIJLAGE 3: AFKORTINGEN

Ad-programma	Associate-degreeprogramma
AMvB	Algemene Maatregel van Bestuur
AR	Algemene Rekenkamer
ASTRON	Netherlands institute for Radio Astronomy
bbl	beroepsbegeleidende leerweg
bbp	bruto binnenlands product
bol	beroepsopleidende leerweg
BPRC	Biomedical Primate Research Centre
Bsik	Besluit subsidies investeringen kennisinfrastructuur
bve	beroepsonderwijs en volwasseneneducatie
cao	collectieve arbeidsovereenkomst
CBS	Centraal Bureau voor de Statistiek
Cern	Europese organisatie voor kern- en hogere energiefy- sica
CINOP	Centrum voor innovatie van opleidingen
Cito	Centraal Instituut voor Toetsontwikkeling
CJP	Cultureel Jongeren Paspoort
COLO	Vereniging voor landelijke organen beroepsonderwijs
CPB	Centraal Planbureau
CPG	Centrum voor Parlementaire Geschiedenis
CWTS	Centrum voor Wetenschaps- en Technologie Studies
DUO	Dienst Uitvoering Onderwijs
EER	Europese Economische Ruimte
EET	economie, ecologie, technologie
EIB	Europees Instituut voor Bestuurskunde
Embc	Europese moleculaire biologische conferentie
Embl	Europees moleculair biologische laboratorium
ERC	European Research Council
ERIC	European Reseach Infrastructure Consortium
ESA	Europees ruimte agentschap
ESF	Europees Sociaal Fonds
ESO	Europese organisatie voor astronomisch onderzoek
Euribor	Euro Interbank Offered Rate
Eurostat	Europese statistieken
EVC	Erkenning van verworven competenties
EVD	Economische Voorlichtingsdienst
FES	Fonds Economische Structuurversterking
fte	fulltime equivalent (formatie-eenheid)
GATE	Gate Foundation: een internationaal instituut voor niet-westerse, moderne en hedendaagse beeldende kunst
GBA	Gemeenschappelijke Basisadministratie Persoonsge- gevens
GGD	Gemeentelijke Gezondheidsdienst
gsb	grote stedenbeleid
havo	hoger algemeen voortgezet onderwijs
hbo	hoger beroepsonderwijs
HGIS	Homogene Groep Internationale Samenwerking
ho	hoger onderwijs
Huygens	High level university year to gain excellence in the Netherlands
IB	Internationaal Beleid
ICN	Instituut Collectie Nederland
ict	informatie- en communicatie technologie
IISG	Internationaal Instituut voor Sociale Geschiedenis
IMON	publicatie «Internationale Mobiliteit in het Onderwijs in Nederland»
IPO	Interprovinciaal overleg

Bijlagen

ITER	internationaal samenwerkingsproject die de wetenschappelijke en technische haalbaarheid van kernfusie als energiebron wil aantonen
KANS	Koninkrijk der Nederlanden, Algemeen programma voor Nauwe Samenwerking tussen Scholen
KB	Koninklijke Bibliotheek
kbb	kenniscentra voor beroepsonderwijs en bedrijfsleven
Kences	Kenniscentrum studentenhuysvesting
KNAW	Koninklijke Nederlandse Academie van Wetenschappen
KP	Kaderprogramma
Igf	leerlinggebonden financiering
Lofar	Low Frequency Array
MARIN	Maritiem Research Instituut Nederland
mavo	middelbaar algemeen voortgezet onderwijs
mbo	middelbaar beroepsonderwijs
MenO	misbruik en oneigenlijk gebruik van regelingen
MKB	Midden- en kleinbedrijf
NA	Nationaal Archief
NCB	Nederlands centrum voor Biodiversiteit
Nemo	New Metropolis (educatieve attractie op het gebied van wetenschap en technologie)
NESO	Netherlands Education Support Office
NIB	Nederlandse Instituten in het Buitenland
NLR	Nationaal Lucht- en Ruimtevaartlaboratorium
NOB	Nederlandse Omroepproductie Bedrijf
NOWT	Nederlands Observatorium van Wetenschap en Technologie
NT2	Nederlands als tweede taal
NTU/INL	Nederlandse Taalunie/Instituut voor Nederlandse Lexicologie
Nuffic	Netherlands universities foundation for international cooperation
NVAO	Nederlands Vlaamse Accreditatie Organisatie
NWO	Nederlandse organisatie voor Wetenschappelijk Onderzoek
odin	onderzoek deelnemersinformatie
OESO	Organisatie voor Economische Samenwerking en Ontwikkeling
OKF	Omkering Kapitaalfinanciering
OV	Openbaar Vervoer
owb	onderzoek en wetenschapsbeleid
pabo	pedagogische academie basisonderwijs
PIRLS	Progress in International Reading Literature Study
pisa	programme for international student assessment
po	primair onderwijs
POMO	Personeels- en Mobiliteitsonderzoek
PRC	onafhankelijk en multidisciplinair adviesbureau, dat haar opdrachtgevers ondersteunt op het gebied van Bouw, Huisvesting en Ruimtelijke ontwikkeling en Infrastructuur
Raak	Regionale actie en aandacht voor kennisinnovatie
RCE	Rijksdienst voor het cultureel erfgoed
R&D	Research and Development
RHB	Rijkshoofdboekhouding
RHC	Regionale Historische Centra
RISBO	Rotterdams Instituut voor Sociaal-wetenschappelijk Beleidsonderzoek
rmc	regionale meld- en coördinatiefunctie

Bijlagen

ROA	Researchcentrum voor Onderwijs en Arbeidsmarkt
roc	regionaal opleidingscentrum
RWT	Rechtspersonen met een Wettelijke Taak
SCP	Sociaal en Cultureel Planbureau
sfb	studiefinancieringsbeleid
SHARE	Survey of Health, Aging, and Retirement in Europe
SIA	Stichting Innovatie Alliantie
SIOB	Sectorinstituut openbare bibliotheken
SLO	Stichting Leerplan Ontwikkeling
sloa	subsidiering landelijke onderwijsondersteunende activiteiten
so	speciaal onderwijs
STT	Stichting Toekomstbeeld der Techniek
Surf	Samenwerkingsorganisatie voor netwerkdienstverlening en informatie- en communicatietechnologie in het hoger onderwijs en onderzoek
tlo	tegemoetkoming lerarenopleiding
TNO	Nederlandse organisatie voor Toegepast Natuurwetenschappelijk Onderzoek
TS17-	tegemoetkoming onderwijsbijdrage en schoolkosten voor leerlingen tot 18 jaar in het voortgezet onderwijs en de beroepsopleidende leerweg (volgens hoofdstuk 3 van de WTOS)
TS18+	tegemoetkoming onderwijsbijdrage en schoolkosten voor leerlingen ouder dan 18 jaar in (deeltijd) voortgezet onderwijs die geen recht meer hebben op VO18+ en studerende in het hoger onderwijs van 18 jaar en ouder aan lerarenopleidingen die geen recht meer hebben op WSF (volgens hoofdstuk 5 van de WTOS)
TU	Technische universiteit
ud	universitair docent
uhd	universitair hoofddocent
UNESCO	United Nations Educational Scientific and Cultural Organisation
UWV	Uitvoering Werknemersverzekeringen
vavo	voortgezet algemeen volwassenenonderwijs
vmbo	voorbereidend middelbaar beroepsonderwijs
VNG	Vereniging van Nederlandse Gemeenten
VNO	Verbond van Nederlandse Ondernemingen
vo	voortgezet onderwijs
VO18+	Tegemoetkoming onderwijsbijdrage en schoolkosten voor leerlingen van 18 jaar en ouder in het voortgezet onderwijs (volgens hoofdstuk 4 van de WTOS)
VOB	Vereniging voor Openbare Bibliotheken
VSNU	Vereniging van Samenwerkende Nederlandse Universiteiten
(v)so	(voortgezet) speciaal onderwijs
vsv	voortijdig schoolverlaten
vve	voor- en vroegschoolse educatie
vwo	voorbereidend wetenschappelijk onderwijs
WEB	Wet Educatie en Beroepsonderwijs
WEC	Wet op de Expertise Centra
WHW	Wet op het hoger onderwijs en wetenschappelijk onderzoek
wo	wetenschappelijk onderwijs
WOOS	Wet overige OCenW-subsidies
WOPI	Wetenschappelijk Onderwijs Personeels Informatiesysteem

Bijlagen

WOT	Wet op het onderwijstoezicht
wp	wetenschappelijk personeel
WPO	Wet op het primair onderwijs
WRR	Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid
WSF	Wet studiefinanciering
wsns	weer samen naar school
WTOS	Wet Tegemoetkoming Onderwijsbijdrage en Schoolkosten
WVO	Wet op het voortgezet onderwijs
zbo	zelfstandig bestuursorgaan

BIJLAGE 4: TREFWOORDEN

Aankoopfonds 105, 106, 108, 163, 164
Aanvullende beurs 84, 86, 90, 91, 172
Achterstandenbeleid 23, 25, 173
Allochtonen 69
Arbeidsmarkt 5, 15, 17, 21, 22, 31, 41, 42, 46, 50, 53, 56, 59, 60, 61, 71, 72, 77, 78, 79, 80, 81, 83, 118, 125, 134, 146, 165, 167, 169, 184
Arbeidsvoorwaarden 33
Arbo 15, 22, 73, 74, 77, 81, 84, 85, 86, 88, 90, 91, 93, 96, 98, 99, 106, 111, 112, 126, 158
Archeologie 103, 104, 109
Archiefwet 156
Archieven 103, 104, 108, 109, 110, 156, 159, 161, 162
Basisbeurs 18, 86, 88, 89, 90, 171
Beeldende kunst 106, 182
Bekostiging 11, 16, 17, 23, 24, 25, 30, 32, 33, 34, 38, 39, 41, 43, 44, 45, 46, 47, 48, 51, 61, 62, 63, 64, 65, 66, 82, 142, 148, 154
Beroepskolom 49
Beroepsonderwijs 5, 16, 41, 43, 44, 45, 46, 47, 49, 50, 52, 53, 58, 59, 75, 76, 78, 134, 135, 146, 165, 167, 168, 169, 176, 178, 179, 180, 182, 183, 184
Beroepsopleidende leerweg 84, 96, 98, 182, 184
Beroepspraktijkvorming 46, 49, 52
Bibliotheken 76, 103, 104, 106, 110, 116, 184
Bilaterale samenwerking 73, 74, 120
BPRC 120, 169, 182
Cao 182
Collegegeld 18, 67, 76, 84, 91
Collegegeldkrediet 91, 92, 93
COLO 176, 178, 182
Convenant 13, 44, 45, 55, 68, 80, 108, 170
Cultureel erfgoed 76, 183
Cultuur en school 23
Cultuuruitingen 103
Deelname 16, 21, 22, 31, 54, 61, 65, 72, 84, 85, 96, 101, 103, 104, 123
Deregulering 154
Differentiatie 17, 60
Doorstroom 40, 42, 50, 69, 124, 126, 127
Educatie 5, 16, 20, 25, 41, 43, 44, 45, 49, 52, 53, 73, 75, 76, 78, 80, 82, 103, 105, 106, 134, 135, 146, 165, 167, 168, 169, 182, 183, 184
ESF 182
FES 43, 62, 64, 65, 104, 120, 121, 122, 182
Film 106, 107, 109, 176, 178
Fondsen 20, 104, 106, 168, 178
Genomics 121
Gewichtenregeling 26, 28, 29, 172
Havo/vwo 37, 39, 40
Hoger beroepsonderwijs 59, 63, 71, 76, 84, 134, 136, 146, 165, 167, 168, 169, 182
Hoger onderwijs 5, 16, 17, 18, 50, 60, 61, 62, 63, 64, 65, 66, 67, 69, 70, 71, 72, 84, 91, 94, 179, 182, 184
Hoofdlijnenakkoord 17, 19, 60, 71, 118, 122, 169, 170
Huisvesting 18, 29, 34, 47, 104, 138, 157, 158, 168, 183
Inburgering 53, 103, 149
Instroom 31, 53, 59, 66, 68, 80, 81
Internationaal cultuurbeleid 107
Internationale samenwerking 64, 73, 76, 179

Bijlagen

Inventaris 106, 117, 151, 153, 158, 159, 171
Kennisnet 34, 35
Koers 17, 60, 128
Kwalificatiestructuur 16, 41, 43, 44, 46, 50, 179
Kwaliteit 14, 15, 16, 17, 18, 19, 20, 22, 23, 25, 26, 27, 30, 31, 32, 33, 34, 35, 36, 37, 38, 43, 45, 46, 49, 50, 52, 53, 56, 57, 60, 62, 64, 65, 66, 67, 68, 69, 70, 71, 72, 73, 74, 77, 78, 79, 80, 81, 82, 83, 94, 103, 106, 110, 115, 118, 119, 122, 130, 143, 153, 178, 179, 180
Kwaliteitsbeleid 32, 37
Landelijke organen beroepsonderwijs 178, 182
Landelijke publieke omroep 19, 112, 115, 178
Leenfaciliteit 86, 91, 93, 94, 148, 153, 156, 160, 161
Leerlinggebonden financiering 15, 43, 183
Leermiddelen 34, 36
Leerplicht 22, 55
Leerwerktrajecten 54
Leraren in opleiding 78
Lerarenbeleid 14, 24
Lerarenopleidingen 82, 184
Lesgeld 5, 16, 87, 97, 101, 102, 146, 165, 166, 167, 169
Letteren 76, 103, 106, 168, 176, 178
Leven lang leren 44, 69
Levensonderhoud 91
Liquiditeit 33, 160
Mediawet 20, 112, 114, 178
Meeneembare studiefinanciering 76, 95
Middelbaar beroepsonderwijs 14, 41, 45, 49, 55, 66, 81, 83, 84, 98, 178, 183, 184
Monumenten 103, 104, 108, 109
Monumentenwet 108
Monumentenzorg 108, 109, 111
Musea 103, 104, 105, 106, 108, 109, 110, 163, 164, 177, 179
Onderwijsprogrammering 142
Onderzoekspersoneel 125
Ontwikkelingssamenwerking 65
Participatie 24, 25, 53, 84, 96, 103, 106, 111, 128, 130, 131, 149, 165, 168, 176, 177, 178, 180
Personeelsbeleid 5, 14, 22, 23, 30, 31, 37, 83, 125, 127, 134, 146, 165, 167, 169, 180
Podiumkunsten 106, 107, 176, 178
Prestatiebeurs 84, 85, 87, 89, 90, 166
Primair onderwijs 5, 14, 22, 23, 24, 25, 26, 27, 28, 29, 49, 75, 76, 78, 81, 82, 83, 105, 106, 134, 135, 146, 165, 167, 168, 169, 172, 176, 178, 180, 183, 185
Raad voor Cultuur 107, 137, 139
Regeerakkoord 13, 15, 19, 20, 25, 45, 54, 77, 84, 115, 128, 134, 135
Reisvoorziening 86, 88, 89
Rendement 18, 50, 61, 62, 64, 69, 70, 82, 83, 85
Rentdragende lening 87, 88, 91, 92, 93, 94, 166
Renteloze voorschotten 93, 94, 166
Rijksbijdrage 44, 63, 66, 71, 156
Roc 14, 19, 20, 21, 28, 31, 33, 36, 38, 43, 44, 45, 46, 48, 49, 53, 78, 106, 118, 125, 126, 129, 130, 137, 140, 141, 143, 144, 158, 171, 184
Schoolkosten 96, 98, 100, 154, 165, 169, 185
Schoolontwikkeling 82
Solvabiliteit 165
Speciaal onderwijs 15, 22, 26, 27, 29, 81, 96, 98, 184

Bijlagen

Studentenmobiliteit 76, 94, 95
Studentenmonitor 68, 92
Studiefinanciering 5, 18, 62, 74, 76, 84, 85, 86, 87, 88, 90, 91, 94, 95, 96, 97, 99, 101, 134, 137, 146, 154, 155, 165, 166, 167, 168, 169, 171, 184, 185
Studielening 93
Studieschuld 84, 91
Technocentra 5, 58, 59, 146
Tegemoetkoming onderwijsbijdrage en schoolkosten 87, 96, 98, 146, 167, 171, 184
Toegankelijkheid 25, 45, 58, 65, 84, 85, 86, 88, 90, 93, 96, 97, 98, 99, 109
Uitstroom 56
Uitval 29, 45, 54, 56, 61, 62, 64, 69, 70, 78, 82, 83
Vernieuwingsimpuls 19, 118, 121, 122, 125, 126, 127
Vervangingsfonds 165, 168, 177, 180
Vmbo 16, 32, 33, 37, 38, 39, 40, 44, 55, 184
Voor- en vroegschoolse educatie 138, 184
Voortijdig schoolverlaten 17, 44, 54, 55, 184
Wachtgeld 25, 152, 159, 160, 165
WEC 26, 184
Weer samen naar school 185
Wet studiefinanciering 2000 171
Wetenschappelijk onderwijs 65, 67, 76, 84, 134, 146, 165, 167, 169, 184
Wisselwerking 50, 156
WPO 26, 185
Ziekteverzuim 81, 180
Zij-instromers 78